

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ
ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅՈՒՆԸ
1920-1930-ԱԿԱՆ ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻՆ**

ԾԱՍՏԱԹՂԹԵՐԻ ԵՎ ՆՅՈՒԹԵՐԻ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

145494

341.33(479.25)

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ**

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՁԻ
ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅՈՒՆԸ
1920-1930-ԱԿԱՆ ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻՆ**

ՓԱՍՏԱԹՂԹԵՐԻ ԵՎ ՆՅՈՒԹԵՐԻ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔ. ԱՇԽԵԱՆ
ՄԱՏԵՆԱԸԱՐ

176

ARCH. MESROB ASHJAN
BOOK SERIES

176

ԵՐԵՎԱՆ 2018

ՀՏԴ 94(479.25)

ԳՄԴ 63.3(5Հ)

Հ 247

**Ժողովածուն հրատարակության է երաշխավորել
ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի գիտական խորհուրդը:**

Կազմող և առաջաբանի հեղինակ՝ պատմական
գիտությունների թեկնածու, դոցենտ **Սուրեն Ավետիսյան**

Պատասխանատու խմբագիր՝ պատմական գիտությունների
դոկտոր **Ամարունի Վիրաբյան**

Գրախոսներ՝ պատմական գիտությունների թեկնածուներ
Համո Սուքիասյան, Գուրգեն Վարդանյան

Հ 247 Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերության գործունեությունը
1920-1930-ական թվականներին (Փաստաթղթերի և նյութերի ժողովածու)
/Կազմող՝ Ս. Ռ. Ավետիսյան, Եր.: ՀՀ ԳԱԱ պատմ. ինստ., 2018, 404 էջ:

Ժողովածուում հրատարակվող փաստաթղթերը լուսաբանում են
1920-1930-ական թվականներին Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերու-
թյան իրականացրած մարդասիրական գործունեությունը, հարաբերու-
թյունները արտասահմանյան մասնաճյուղերի և իշխանությունների
միջև, ինչպես նաև՝ համագործակցությունն Ամերկոմի, Անգլկոմի և
ՀՕԿ-ի հետ: Փաստաթղթերի գերակշիռ մասը հրատարակվում է առա-
ջին անգամ:

Ժողովածուն նախատեսված է պատմաբանների, միջազգայնագետ-
ների և ընթերցող լայն շրջանակների համար:

ՀՏԴ 94(479.25)

ԳՄԴ 63.3(5Հ)

ISBN 978-9939-860-64-0

© ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ, 2018

ԱՌԱՋԱԲԱՆ

XX դարասկզբի ցեղասպանությունից փրկված հազարավոր հայ գաղթականներ իրենց ապաստանը գտան Հայաստանի նորանկախ հանրապետությունում, որը չնայած սոցիալ-տնտեսական ծանր իրադրությանը՝ ստանձնեց մեծաքանակ անօթևանների ու որբերի կեցության պատասխանատվությունը: Անշուշտ, կառավարության առջև ծառացած բարդ խնդիրների լուծումը փակուղի կմտներ, եթե չլինեին այն բազմաթիվ մարդասիրական կազմակերպությունները, որոնք օգնության ձեռք մեկնեցին Հայաստանի Հանրապետությանը: Սոցիալ-տնտեսական չափազանց բարդ իրավիճակի դրսևորումներից մեկն էլ ահագնացող տարափոխիկ հիվանդություններն ու համաճարակներն էին: Այս համատեքստում անհրաժեշտ էր նաև կազմակերպված բուժօգնություն տրամադրել բնակչությանը: Այդ ամենից ելնելով՝ 1920 թ. սկզբին մի խումբ հասարակական գործիչների նախաձեռնությամբ¹ ստեղծվեց Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերությունը (այսուհետև՝ ՀԿԵԸ):

Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 1920 թ. փետրվարի 17-ի նիստում հավանության արժանացավ ՀԿԵԸ կանոնադրությունը՝ ներկայացվելով Պառլամենտի հաստատմանը² 1920թ. մարտի 19-ին³:

Ինչպես հետագայում իր զեկույցում նշում է ընկերության նախագահ Ս. Կամսարականը. «Ընկերութեան կանոնադրութիւնը այն

¹ Տեղեկագիր Հայաստանի Կարմիր խաչի, Փարիզ, 1926, էջ 1:

² Հայաստանի Հանրապետության կառավարության նիստերի արձանագրությունները, 1918-1920 թթ., գլխավոր խմբ. և կազմ. Վիրաբյան Ա., Եր., 2014, էջ 402:

³ Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերություն, Կանոնագիր Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերութեան, Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին, 1920, էջ 10:

ժամանակայ գերագոյն իշխանութեան կողմից հաստատուելուց յետոյ, Ընկերութեան անդամների ընդհանուր ժողովն ընտրում է Ընկերութեան գլխատր Վարչութիւն, որը եւ մեծ եռանդով անցնում է աշխատանքի: Չնայած երկրի և ժողովրդի քաղաքական ծանր պայմաններին՝ Ընկերության Վարչութիւնը կարճ ժամանակամիջոցում ցուցադրում է բաւականին արդիւնաւէտ գործունեութիւն, որի յաջողութեանը զարկ են տալիս արտասահմանեան հայ գաղութներն իրենց նւիրատութիւններով, իսկ տեղական ժողովրդի մի մասը՝ իր անդամավճարներով և այլ միջոցներով»⁴:

Ակնհայտ է, որ խորհրդային իշխանութիւնները, հետագայում ցանկացան ստվերել խորհրդայնացումից առաջ Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերության գործունեութիւնը՝ ընդհուպ կազմակերպության ձևավորման տարեթիւ հայտարարելով 1921 թ.⁵:

Խորհրդային իշխանության տարիներին հրատարակված աշխատություններում, թեև նշվում է, որ ընկերությունը ձևավորվել է 1920 թ., սակայն «...բաղկացած էր անձնավորությունների նեղ շրջանակից և անդամների աննշան թվից, չունէր լայն կապեր ժողովրդի հետ, մասսաների հետ, այդ պատճառով էլ չէր վայելում բավականչափ հարգանք և հեղինակություն»⁶: Այս տեսակետը գրեթէ տառացիորեն կրկնվում է ՀԽՍՀ Կարմիր խաչի կենտրոնական կոմիտեի կողմից հրատարակված աշխատություններում⁷:

Արխիվային փաստաթղթերի ուսումնասիրությունից պարզ է դառնում, որ իր հիմնադրումից մինչ խորհրդայնացումն ընդգրկող կարճատև ժամանակահատվածում էլ Հայաստանի Կարմիր խաչի

⁴ Տե՛ս Տեղեկագիր Հայաստանի Կարմիր խաչի, Փարիզ, 1926, էջ 1:

⁵ Տե՛ս Հայկական Սովետական Հանրագիտարան, Եր., 1973, հ. 5, էջ 334:

⁶ Տե՛ս Ավագյան Վ. Մ., Հայկական ՍՍՌ Կարմիր խաչի ընկերության պատմությունը, Եր., 1949, էջ 18:

⁷ Տե՛ս Դալլաջյան Մ.Մ., Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերությունը հիսուն տարում, Եր., 1971, էջ 14, Դալլաջյան Մ.Մ., Մեր կարմիր խաչը, Եր., 1982, էջ 8:

ընկերությունը հասցրել է լուրջ գործունեություն ծավալել և որպես կազմակերպություն՝ մեծ նշանակություն ունենալ երկրում ստեղծված ծանր սոցիալական վիճակը մեղմելու գործում:

Հայաստանում Ընկերության կազմավորման փաստի նշանակալիության մասին է վկայում 1920թ. գարնանն այդ առիթով անձամբ Գևորգ Ե Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի օրհնության կոնդակը, որում մասնավորապես նշվում է. «Արդ՝ գոհությամբ սրտի եւ խնդրությամբ հոգւոյ իրազեկ եղաք ի կազմելոյ «Ընկերութիւն Կարմիր խաչի» Հայաստան աշխարհի՝ ի տիպ օրինակի այլոց նմանօրինակ ընկերութեանց, որք ի սփիւտս աշխարհին վասն խնամարկութեան եւ բժշկութեան վիրաւոր եւ հիւանդ զօրաց»⁸:

Ընկերության՝ ձևավորված կազմակերպական միավոր լինելու մասին է վկայում նաև Գլխավոր վարչության նախագահ Գ. Չախուշյանի գրությունը Հայաստանի Հանրապետության արտաքին գործերի նախարարին, որով խնդրում է հեռագրով տեղեկացնել Հայկական Կարմիր խաչի Փարիզի պատվիրակությանը, որպեսզի ժնկում կայանալիք Կարմիր խաչի համագումարին Հայաստանի կողմից պատգամավոր նշանակեն, ով «հայտնի, թե Հայաստանում այժմ սկսել է իր գործունեությունը Հայաստանի Կարմիր խաչը, որը շուտով կոտլարկի իր կանոնադրությունը և ապա, որպեսզի նա արտահայտի մեր ջերմ զգացմունքները՝ բացված ժողովին, մատնանիշ անելով այն կարևոր դերը, որը ունի կատարելու առհասարակ Կարմիր խաչը կիսավեր, ի խաչ հանած մեր սիրած, պաշտած Հայաստանում»⁹:

Հատկանշական է, որ ընկերության կանոնադրության 117 կետից բաղկացած նախնական տարբերակը¹⁰ ամբողջությամբ պատ-

⁸ Տե՛ս Հայաստանի ազգային արխիվ (ՀԱԱ), ֆ. 154, ց. 1, գ. 20, թ. 7:

⁹ Նույն տեղում, ֆ. 200, ց. 1, գ. 455, թ. 4 և շրջերես:

¹⁰ Նույն տեղում, ֆ. 213, ց. 1, գ. 25, թթ. 3-15 և շրջերես:

րաստ է եղել դեռևս 1920 թ. հունվարի 20-ին՝ հաստատված հիմնադիրների ստորագրությամբ: Կանոնադրության այս տարբերակով սահմանվում էր, որ Ընկերության միջոցները կազմվում են.

ա) տարեկան անդամավճարներից, որ հավաքվում է ընկերության մեջ մտնել ցանկացողներից և դրա բարի նպատակի գործունեության մասնակցողներից,

բ) միանվագ նպաստներից՝ փողով, ապրանքներով ու ամեն տեսակ մթերքներով,

գ) ամեն տեսակ հանգանակություններից:

Ուշագրավ է այն փաստը, որ արդեն կանոնադրության ՀՀ Պառլամենտի կողմից 1920 թ. մարտի 19-ին հաստատված տարբերակում¹¹, որպես ընկերության միջոցների ձևավորման աղբյուր, ավելանում և առաջին հերթին նշվում է կառավարության օժանդակությունը, ինչը ևս մեկ անգամ փաստում է Հանրապետության սոցիալական վիճակի կարագավորման գործում ընկերության գործունեության մեծ կարևորության մասին:

Հատկանշական է, որ արդեն ՀԽՍՀ ժողովրդական կոմիսարների խորհրդի կողմից ընդունված և ԽՍՀՄ Կենտրոնական գործադիր կոմիտեի կողմից հաստատված Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերության կանոնադրությամբ¹² ընկերության միջոցների ձևավորման վերաբերյալ կետը բացակայում է: Առանձին կետով նշվում է միայն Ընկերության անդամները պարտավորվում էին վճարել տարեկան 50 կոպեկ ոսկեդրամ, իսկ հիմնարկություններն ու կազմակերպությունները՝ 10 ուրլի:

¹¹ Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերություն, Կանոնագիր Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության, Մայր Աթոռոյ ս. Էջմիածնի, 1920, 48 էջ:

¹² Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերության կանոնադրություն, հրատարակություն Փարիզի Հայ տիկնանց միության Հայ կարմիր խաչի օգնության մասնաճիւղին, Փարիզ, 1926:

Ընկերության անդամ կարող էին դառնալ չափահաս քաղաքացիները՝ անկախ ազգությունից, դավանանքից կամ սեռից, և պետական ու հասարակական կազմակերպություններն ու հիմնարկությունները:

Հայաստանի Հանրապետության կառավարության կողմից հաստատված կանոնադրությամբ սահմանվում էր նաև, որ ընկերությունը և նրա բոլոր հաստատություններն ազատվում են ամեն տեսակի պետական քաղաքային և տեղական մաքսերից, հարկերից, տուրքերից և այլ փոստային ու հեռագրային վճարումներից¹³:

Խորհրդային կառավարության կողմից հաստատված կանոնադրությունում ընկերությանը տրամադրվելիք արտոնությունների մասին կետը ևս բացակայում է, սակայն արտոնություններ սահմանվում են Կոմիսարների Խորհրդի 1922 թ. հունիսի 21-ի որոշմամբ, որով Կարմիր Խաչի ընկերությանն էր փոխանցվում՝

1. Ընդհանուր հարկերի 5%-ը,

2. Արտասահմանյան անձնագրերի ձևակերպումից ստացված գումարի 15%-ը,

3. Զվարճանքի հիմնարկների եկամտի 2%-ը,

4. Արտասահմանից ստացված նվերները¹⁴:

Ուշագրավ են նաև երկու կանոնադրություններում ՀԿԽԸ հիմնական նպատակի ձևակերպումները: ՀՀ կառավարության հաստատած կանոնադրությամբ ընկերության նպատակն առաջին ենթակետով սահմանվում է հետևյալը. «Պատերազմի ժամանակ խնամել հայրենիքի հիվանդ և վիրավոր զինվորականներին, ինչպես և դաշնակից և թշնամի զորքերի բոլոր հիվանդներին և վիրավորներին, որոնք կգտնվեն ընկերության գործունեության շրջանա-

¹³ Տե՛ս Կանոնագիր Հայաստանի Կարմիր Խաչի ընկերության, հաստատված 1920 թ. մարտի 19-ին, 6-րդ կետ:

¹⁴ Ավագյան Վ., նշվ. աշխ., էջ 18:

կում»: Խորհրդային շրջանի կանոնադրության մեջ ձևակերպումը նույնն է, միայն հանված է «դաշնակից և թշնամի զորքերի» արտահայտությունը: Առաջին հայացքից դրանով նպատակի բուն էությունը չի փոխվում, սակայն առաջին կանոնադրությամբ նաև «թշնամի զորքերի» եզրույթի օգտագործումը կարծես թե նպատակ ունի առանձնակի ընդգծել ընկերության գործունեության մարդասիրական բնույթը՝ անկախ զինվորի՝ պատերազմական ճամբարի պատկանելիության:

Նպատակի երկրորդ ենթակետը ՀՀ կառավարության հաստատած կանոնադրությամբ սահմանվում է հետևյալ ձևակերպումով. «Խաղաղ ժամանակ ընկերությունը իր հիմնարկությունների միջոցով ամեն տեսակ օգնություն է ցույց տալիս հաշմանդամ զինվորականներին, օգնում է ընդհանուր աղետներից վնասվածներին, օտար պետությունների՝ իրար դեմ մղած պատերազմների ժամանակ օգնության է գալիս նրանց բանակներին»¹⁵:

Խորհրդային կանոնադրությամբ այս ենթակետը սահմանվում է հետևյալ կերպ. «Ամեն տեսակ օգնություն ցույց տալ հաշմանդամներին և ընդհանուր աղետներից, համաճարակներից և մասնավորապես մալարիայից տուժածներին»:

Ակնհայտ է, որ այսպես փորձ է արվում խուսանավել սահմանված իրավիճակներում Միությունից դուրս ընկերության անդամների գործունեությունն արտոնելուց՝ միաժամանակ շեշտադրումն անելով համաճարակներից տուժածներին օգնություն տրամադրելու վրա:

Վերադառնալով Հայաստանի Հանրապետությունում ՀԿԽԸ գործունեությանը՝ նշենք, որ 1920 թ. ապրիլին Գլխավոր վարչությունը «Մշակ» թերթում հրապարակում է ընկերության կոչը, որտեղ նշվում էր. «Շտապեք գրուելու Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերու-

¹⁵ Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերություն, Կանոնագիր Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության, Մայր Աթոռոյ ս. Էջմիածնի, 1920, էջ 3:

թեան անդամ: Դրանով դուք ծառայած կը լինեք և ուրիշ մեծ նպատակի. Դուք կըթեթևացնէք աղետներից վնասվածների վիճակը, կըսրբէք նրանց արտասուքները և կըփրկէք կորստից»¹⁶: Սրանով կազմակերպությունը ձգտում էր մարդասիրական օգնության գործում ներգրավել հասարակության այն բոլոր շերտերին, որոնք ի վիճակի էին ինչ-որ կերպ օժանդակելու ծանր կացության մեջ գտնվող խմբերի առողջապահական և սոցախալական այլ խնդիրների լուծմանը:

Միջոցների սղությունից ելնելով՝ ՀԿԽԸ դիմում է նաև ՀՀ կառավարությանը 5 միլիոն ռուբլի վարկ ստանալու խնդրանքով, սակայն որոշվում է (9.V.1920) նրան տրամադրել 1 միլիոն ռուբլի¹⁷:

Ընկերության արդյունավետ աշխատանքի շնորհիվ նյութական օգնություն էր հավաքվում նաև արտասահմանյան հայ գաղթօջախներից¹⁸, Կ.Պոլսի Հայկական Կարմիր խաչի ընկերությունից¹⁹ և այլ վայրերից:

Օգնության ուշագրավ ծև էր ՀՀ կառավարության որոշումը (2.VI.1920), համաձայն որի, երկաթգծի 1-ին և 2-րդ կարգի տոմսերի արժեքին 10ռ., իսկ 3-րդ կարգի տոմսերի արժեքին 5ռ. էր ավելացվում՝ հօգուտ ՀԿԽԸ-ին աջակցության համապատասխան ծրագրեր իրականացնելու²⁰: Նշենք նաև, որ հետագայում կառավարությունը ևս 4 միլիոն ռուբլու վարկ է տալիս ՀԿԽԸ-ին (6.VIII.1920)²¹:

¹⁶ Տե՛ս Մշակ, 18.IV.1920:

¹⁷ Հայաստանի Հանրապետության կառավարության նիստերի արձանագրությունները, 1918-1920 թթ., Եր., 2014, էջ 449:

¹⁸ Տեղեկագիր Հայաստանի Կարմիր Խաչի, Փարիզ, 1926, էջ 1:

¹⁹ Ավագյան Վ., նշվ. աշխ., էջ 18:

²⁰ Հայաստանի Հանրապետության կառավարության նիստերի արձանագրությունները, 1918-1920 թթ., Եր., 2014, էջ 477:

²¹ Նույն տեղում, էջ 530:

1920 թ. ապրիլին գործարար Ն. Ղորղանյանը դիմում է ՀՀ ֆինանսաների նախարարություն՝ առաջարկով²², որ ՀՀ-ում հիմնադրվի խաղաթղթերի գործարան, որին կտրամադրվի ՀՀ-ում իրացման երեք տարվա մենաշնորհ (մինչ այդ այս ապրանքը ՀՀ ներկրվում էր բացառապես Ռուսաստանից) և որի շահույթի որոշակի մասը ամսական կտրամադրվի Կարմիր խաչին: Ֆինանսների նախարարությունը դրական արձագանք է տալիս առաջարկին՝ դրան ընթացք տալու միջնորդությամբ դիմելով Նախարարների խորհրդին²³: Սակայն ՀԿԽԸ-ն դիմում է ՀՀ նախարարների խորհուրդ խնդրանքով, որ Ռուսաստանի օրինակով՝ խաղաթղթի մենաշնորհը տրամադրվի անմիջապես ընկերությանը, քանի որ «հարկավոր են մեծ միջոցներ, որ լոկ սովորական բարեգործական ճանապարհներով անհնարին է հայթայթել»:

ՀԿԽԸ նշված խնդրագիրը դրական պատասխան է ստանում ՀՀ ֆինանսների նախարարության կողմից. նախարարի պատասխան գրությունում արդեն մասնավորապես նշվում է. «Ֆինանսների նախարարությունը գտնում է, որ խաղաթղթի մենաշնորհը տալը մասնավոր մարդու կամ մի որևիցե ընկերության, միանգամայն անթույլատրելի է: Ինչ վերաբերում է այդ մենաշնորհի իրավունքի տալը Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերության Գլխավոր վարչությանը, նախարարությունը հակառակ է²⁴»:

1920 թ. հունիսի 2-ին ընդունված համապատասխան օրենքով²⁵ սահմանվում են այն բոլոր պայմանները, որոնցով պիտի կարգավորվեր Կարմիր խաչի գործունեությունը՝ խաղաթղթերի թորարկման մենաշնորհը ստանալուց հետո:

²² ՀԱԱ, ֆ. 199, ց. 1, գ. 158, թթ. 18-19:

²³ Նույն տեղում, թ. 14:

²⁴ Նույն տեղում, թ. 11:

²⁵ Նույն տեղում, թ. 9:

Կարմիր խաչը կառավարություն էր դիմել նաև կինեմատոգրաֆիայի մենաշնորհը ստանալու խնդրագրով, որում մասնավորապես նշվում էր. «Կարմիր խաչը այս գործում շահագրգռված է ոչ այնքան նյութական կողմից, որչափ հայրենասիրական: Կարմիր խաչը իր վրա է վերցնում պարտք՝ զարկ տալ գեղագիտական այն ճյուղին, որ մինչև այժմ մոռացված է կարծես, և որը սակայն մեծ դեր ունի կատարելու: Մեր երկրի գեղեցիկ տեսարանները, մեր Բանակի զորահանդեսը, մեր գործիչների պատկերները, մեր երկրի ցույցերը, անցուդարձը, այս բոլորը պիտի ցնցե հայ սրտեր մեր հեռավոր գաղութներում, զարթեցնե նրանց սրտերում հայրենիքի փափագը և սերտ կապեր ստեղծել ընդհանուր հայության համար»²⁶: Այս դիմումը ևս ընդառաջվում է ՀՀ կառավարության կողմից, և օրենքի ուժով այս մենաշնորհը տրամադրվում է ՀԿԽԸ-ին՝ պայմանով, որ եթե օրենքն ընդունելու օրից ընկերությունը մի տարվա ընթացքում չօգտվի այս մենաշնորհից, վերջինս կկորցնի իր ուժը²⁷:

Երկրում քաղաքական իրավիճակի փոփոխությամբ պայմանավորված, սակայն, այս նախաձեռնությունը չհասցրեց մեկնարկել:

Վերը նշված օժանդակությունների ու արտոնությունների հաշվին ՀԿԽԸ-ն հնարավորություն ունեցավ կյանքի կոչելու մի շարք նախաձեռնություններ: Մասնավորապես՝ Քեշիշքենդում (Դարալագյազի գավառ, այժմ՝ Եղեգնաձոր) հիմնվում է հիվանդանոց՝ 20-25 մահճակալով, իսկ Նորաշենում՝ բուժկայան և սննդակայան²⁸:

Նախատեսվում էր նաև Քեշիշքենդի հիվանդանոցի մահճակալների թիվը հասցնել 50-ի, իսկ Երևանում բացել նոր հիվանդանոց՝ 50 մահճակալով²⁹:

²⁶ Նույն տեղում, գ. 173, թ. 21:

²⁷ Նույն տեղում, թ. 22:

²⁸ Տեղեկագիր Հայաստանի Կարմիր խաչի, Փարիզ, 1926, էջ 1:

²⁹ ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 2, թ. 2:

Հատկանշական է այն փաստը, որ ՀԿԽԸ-ն գործուն հարաբերությունների մեջ էր նաև արտասահմանյան մարդասիրական կազմակերպությունների հետ: Նա դիմել էր Ամերկոմի ներկայացուցիչ դոկտոր Աշերին՝ սննդամթերք և մահճակալներ տրամադրելու խնդրանքով, բայց կոմիտեն խոստացել էր տալ միայն մահճակալներ: Դիվիզանում սննդակայան բացելու համար ևս ընկերությունը դիմել էր Ամերկոմին՝ պահեստներից մթերք ստանալու խնդրանքով, սակայն աշնանը իրադրության վատթարացման պատճառով սննդակայանը չբացվեց³⁰:

Նշված աղբյուրների հաշվին հավաքագրված միջոցներով իրականացվող մարդասիրական աշխատանքները շարունակվում են մինչև 1920 թ. աշնանը սկսված թուրք-հայկական պատերազմը:

Պատերազմական գործողությունների ընթացքում ՀԿԽԸ-ն իր միջոցներով կազմում է բժշկական խմբեր՝ նրանց ապահովելով դեղորայքով և անհրաժեշտ սարքավորումներով, վիրավոր և հիվանդ զինվորներին բժշկական օգնություն ցույց տալու նպատակով³¹: Այդ կերպ սպառվում են Ընկերության ունեցած ամբողջ միջոցները³²:

Հայաստանի Հանրապետության խորհրդայնացումից հետո ընկերության գործունեությունը ժամանակավորապես դադարում է:

Խորհրդային իշխանության հաստատվելուց որոշ ժամանակ անց ՀԿԽԸ մի շարք անդամներ ցանկություն են հայտնում վերսկսել Ընկերության գործունեությունը³³:

ՀԿԽԸ-ի նախկին նախագահ՝ Վ. Արծրունու 1921 թ. հոկտեմբերի 5-ի հայտարարությունում նշվում էր. «Նկատի ունենալով, որ

³⁰ Նույն տեղում, թ. 2 և շրջերես:

³¹ Ավագյան Վ., նշվ. աշխ., էջ 18:

³² Տեղեկագիր Հայաստանի Կարմիր խաչի, Փարիզ, 1926, էջ 2: —

³³ Նույն տեղում, էջ 2:

Կարմիր խաչի ընկերությունը Խորհրդային Ռուսաստանում, համաձայն 1918 թ. օգոստոսի 7-ի դեկրետի՝ պահպանում է իր գոյությունը և գործում է համաձայն 1864 և 1908 թթ. կոնվենցիաների և, որ համաձայն Հայիեդկոմի 1920թ. դեկտեմբերի 21-ի դեկրետի՝ Խորհրդային Ռուսաստանի վերոհիշյալ դեկրետը գործող օրենք է նաև Խորհրդային Հայաստանի համար: Խնդրում եմ հատուկ որոշմամբ Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերությանը թույլատրել վերսկսելու իր ընդհատված գործունեությունը»³⁴:

1921 թ. հոկտեմբերի 15-ին Հայաստանի ժողովրդական կոմիսարների խորհուրդը որոշում է, որ ՀԿԽԸ-ն մեծ դեր ունի և պետք է վերսկսի իր գործունեությունը՝ Ժնևում 1864 թ. ընդունված կոնվենցիայի դրույթների համաձայն: Որոշման մեջ նշվում էր. «Ընկերությունը, գտնվելով Առողջապահության ժողովրդական կոմիսարիատի հսկողության տակ և համաձայնեցնելով իր գործունեությունը ինչպես կոմիսարիատի, նույնպես և այն անձանց ու հիմնարկությունների գործունեության ընդհանուր ծրագրերի ու ցուցակների հետ, որոնց վրա ՀԿԽԸ կառավարությունը կդնի պարտականություն՝ ղեկավարել բժշկա-բուժական և այլ տեսակի օգնության գործը ռազմադաշտում և ժողովրդական աղետների ժամանակ. վայելում է լիակատար ինքնուրույնություն իր կազմակերպության և կառավարման ու հասարակական ձեռնարկություններին մասնակցելուն վերաբերող հարցերում»³⁵: Համաձայն ժողկոմխորհի որոշման՝ պետք է վերամշակվեր ՀԿԽԸ կանոնադրությունը, ընտրվեր նոր վարչություն:

Երևանում ներկա գտնվող նախորդ վարչության անդամները 1921 թ. նոյեմբերի 20-ին Ընկերության ընդհանուր ժողովը հրավիրեցին³⁶:

³⁴ ՀԱԱ, ֆ. 113, ց. 38, գ. 9, թ. 6:

³⁵ Նույն տեղում, ֆ. 154, ց. 1, գ. 2, թ. 21:

³⁶ Նույն տեղում, թ. 7:

Գլխավոր վարչության նորընտիր անդամները Գլխավոր վարչության նախագահ ընտրեցին (27.XI.1921) բժիշկ Ս. Կամսարականին, փոխնախագահներ՝ բժիշկ Ն. Հակոբյանին և Գր. Եվանգույանին, քարտուղար՝ Ս. Տեր-Պողոսյանին, գանձապահ Հ. Մելիքյանին³⁷:

Սակայն Գլխավոր վարչության նախագահությունն այս կազմով շարունակեց իր աշխատանքը միայն ամիսներ, և արդեն 1922 թ. հունիսի 25-ի ընդհանուր ժողովում ընտրվեց վարչության նոր կազմը, որը հունիսի 26-ին գումարեց իր առաջին ընդհանուր ժողովը, որտեղ էլ հաստատվեցին նախագահության նոր՝ հետևյալ անդամները. Սպանդարատ Կամսարական՝ Գլխավոր վարչության նախագահ, Մարտին Սահակյան՝ փոխնախագահ, Կոնստանդին Գյուլնազարյան՝ փոխնախագահ, Գևորգ Ամիրյան՝ գանձապահ, Հովհաննես Թադևոսյան՝ քարտուղար³⁸:

Գլխավոր վարչությունը, անցնելով գործի, կազմեց իր անելիքների ծրագիրը, որը սահմանագծվում էր հետևյալ կերպ.

1. Ընկերության ճյուղերի զարգացումը,
2. Հայաստանի հեռավոր վայրերի և գաղթական ժողովրդի բժշկական օգնության գործը,
3. Ընկերության գույքը մի տեղ հավաքելու և պահեստ ունենալու գործը,
4. Ընկերության նյութական միջոցների ուժեղացման գործը,
5. Բժշկակրթական գործը,
6. Արտասահմանյան Հայ Կարմիր խաչերի հետ արտաքին հարաբերության գործը³⁹:

³⁷ Նույն տեղում, թ. 7 և շրջերես:

³⁸ Նույն տեղում, ֆ. 112, ց. 1, գ. 91. թթ. 3-7:

³⁹ Նույն տեղում:

Վարչությունն առանձին ջանքեր է գործադրել մասնավորապես վերջին կետի իրագործման ուղղությամբ՝ ակտիվ հարաբերություններ հաստատելով Հայ կարմիր խաչերի հետ, որոնցից ժամանակին պարբերաբար օժանդակություն էր ստացել՝ դեղերի և իրերի տեսքով: Գլխավոր վարչության լայնածավալ աշխատանքների արդյունքում Հայ Կարմիր խաչի կազմակերպություններից մի քանիսը վերակազմավորվում են՝ որպես ՀԿԽԸ մասնաճյուղեր, ինչպես՝ Ամերիկայի, Փարիզի, Մարսելի, Աթենքի և Թավրիզի մասնաճյուղերը⁴⁰:

Գլխավոր վարչության նախագահի զեկույցում մասնավորապես նշվում է. «Մի քանի կենտրոնների համար նշանակվել են վարչության նախագահի հատուկ ներկայացուցիչները, ինչպես Անգլիայում՝ միսս Ռոբինսոնը, Իտալիայում՝ Գորինը, Շվեյցարիայում՝ Էլեք Բաբայանը, Թավրիզում՝ Եզ. Երզնկյանը, Ամերիկայում՝ վերջերս Հայաստանից մեկնած դոկտոր Աշերը, որոնք, հույս ունենք, մեծապես պիտի նպաստեն մեր ընկերության բարգավաճման գործին, ինչպես փաստերը գալիս են ապացուցելու: Միսս Ռոբինսոնը մեզ ուղարկել է մեծաքանակ մթերք, որը թեպետ չի ստացվել դեռևս, ընկ. Եզ. Երզնկյանը Թավրիզի Հայ Կարմիր խաչի ընկերության կողմից 200ռ. ոսկեդրամ հանձնեց մեզ, ընկերության ներկա անհրաժեշտ կարիքներին գործադրելու համար: Առանձնակի շեշտելու է արժանի մեր սերտ հարաբերությունը Կ. Պոլսի Հայ Կարմիր խաչի կենտրոնական վարչության հետ, որը, ըստ ամենայնի, ընդառաջ է գալիս մեր բոլոր խնդրանքներին: Պոլսի Հայ Կարմիր խաչի բժշկական առաքելությունը, Հայաստանում կատարած իր օգտակար գոր-

⁴⁰ Տեղեկագիր Հայաստանի Կարմիր խաչի, Փարիզ, 1926, էջ 3:

ծունեությունը վերջացնելով, իր բոլոր դեղորայքը և գույքը փոխանցեց մեզ»⁴¹:

Ապագայում ՀԿԽԸ-ն նպատակ ուներ նաև.

1. Սերտ կապ հաստատել խորհրդային հանրապետությունների Կարմիր խաչերի հետ,

2. Մեծացնել արտասահմանի հայության շրջանում Հայաստանի Կարմիր խաչի ճանաչելիությունը,

3. Միջոցներ ձեռնարկել մտցնելու Հայաստանի Կարմիր խաչը Միջազգային Կարմիր խաչի ընտանիքի մեջ⁴²:

Կարմի խաչի առաջին նվիրատուն Ամենայն Հայոց կաթողիկոսն էր, որը 1922 թ. երկրորդ կոնդակն է ուղարկել արտասահմանի հայությանը՝ հորդորելով աջակցել Կարմիր խաչին⁴³:

Գլխավոր վարչության կարևոր ձեռնարկներից էր Ղամարլուփ (այժմ՝ Արտաշատ) շրջանում գաղթականների համար բժշկական կայանի բացումը, որի հիմնադրման և գործարկման աշխատանքներին օժանդակելու պատրաստականություն էր հայտնել նաև Անգլիական նպաստամատույց կոմիտեն: Կոտայքի շրջանի գաղթականների համար Շահաբ (այժմ՝ Մայակովսկի) գյուղում գավառային առողջապահության բաժնի և Ամերիկյան նպաստամատույցի օժանդակությամբ նախնական 6 մահճակալանոց հիվանդանոց է բացվում⁴⁴:

1922 թ. հունիսի 21-ին ժողկոմխորհը ընդունում է չափազանց կարևոր որոշում, որով հստակ իրավական հիմքով Ընկերության համար ֆինանսական և նյութական բազան է ստեղծվում⁴⁵: Դա ևս մեկ անգամ ապացուցում է ՀԿԽԸ-ի ռազմավարական կարևոր դե-

⁴¹ ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 2, թ. 8 և շրջերես:

⁴² Նույն տեղում, ֆ. 112, ց. 1, գ. 91, թթ. 3-7:

⁴³ Տեղեկագիր Հայաստանի Կարմիր խաչի, Փարիզ, 1926, էջ 3:

⁴⁴ ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 2, թ. 9 շրջերես:

⁴⁵ Ավագյան Վ., նշվ. աշխ., էջ 21:

րը երկրի ծանր սոցիալ-տնտեսական իրավիճակի կարգավորման գործում:

Անհրաժեշտ միջոցների առկայության դեպքում ՀԿԽԸ-ն հնարավորություն էր ստանում ընդլայնվել և իր մասնաճյուղերը բացել հանրապետության մի շարք բնակավայրերում՝ Ալեքսանդրապոլում (այժմ՝ Գյումրի), Զանգեզուրում, Լուռի-Փամբակում, Դիլիջանում, Էջմիածնում, Մեղրիում, Դարալագյազում և Նոր-Բայազետում⁴⁶:

Ալեքսանդրապոլում հիմնվում է մի մանկատուն՝ 40 որբերով, Լոռու շրջանում գործում է մեկ բժշկակայան և մեկ մսուր Զալաթոլիում (այժմ՝ Ստեփանավան), Դիլիջանում և Զանգեզուրում՝ բժշկակայան և բուժակայան: Կոտայքի Քանաքեռ գյուղում բացվում է բժշկակայան⁴⁷, որն աշխատանքները սկսում է 1923 թ. մարտի 5-ից⁴⁸:

Գլխավոր վարչության կարևորագույն խնդիրներից էր նաև Միջագետքից գաղթած 6000 հայ գաղթականների առողջական վիճակի բարելավումը: Այդ նպատակով 1922թ. հունիսի 25-ից Վեդի-Բասարի շրջանում, որտեղ տեղավորված էին գաղթականները, Բոյուք-Վեդի (այժմ՝ Վեդի), մեծ գյուղում ևս բացվում է բժշկակայան՝ մեկ բժշկով և բուժակով⁴⁹: Տասնմեկ ամիսների ընթացքում բժշկակայանը համապատասխան բուժօգնություն է տրամադրել 5054 հիվանդի, որոնց 95 տոկոսը կազմում էին մալարիայով տառապողները⁵⁰:

1922 թ. սեպտեմբերից Լոռու մասնաճյուղը Գյուլագարակ գյուղում բացեց բժշկակայան, որը մինչև 1923թ. մայիս օգնություն է տրամադրել 4125 հիվանդի⁵¹, ինչպես նաև նախատեսում էր երե-

⁴⁶ Նույն տեղում, էջ 21:

⁴⁷ ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 30, թ. 8-9:

⁴⁸ Նույն տեղում, գ. 38, թ. 9:

⁴⁹ Նույն տեղում, թ. 6 և շրջերես:

⁵⁰ Տեղեկագիր Հայաստանի Կարմիր Խաչի, Փարիզ, 1926, էջ 5:

⁵¹ Ավագյան Վ., նշվ. աշխ., էջ 23:

խաների համար մսուր բացել: Ալեքսանդրապոլի ճյուղն էլ պահում էր մեկ մանկատուն և մսուր՝ շուրջ 100 երեխաի համար⁵²:

1922 թ. հոկտեմբերից Զանգեզուրի Ղարաքիլիսա (այժմ՝ Սիսիան) և Ղափանի Տեղ գյուղերում բացվում է մեկական բժշկական, իսկ 1923 թ. հունվարից բուժակայան է գործում նաև Հալիձորում⁵³: Նշված բժշկականայանները 1923 թ. ընթացքում բուժօգնություն են ցուցաբերել 10762 հիվանդի, որոնց 40 տոկոսը՝ մալարիայով տառապողներ, 20 տոկոսը՝ քոսով, 1924 թ. ընդունել են 14624 հիվանդի, 1925 թ.՝ 9132 հիվանդի⁵⁴:

ՀԿԽԸ գործունեության արդյունավետությունն ապահովում էին արտասահմանյան տարբեր կազմակերպությունների և անհատների կողմից կատարվող ներդրումները՝ դրամական կամ այլ նվիրատվությունների տեսքով:

Այսպես, ՀԿԽԸ Գլխավոր վարչության՝ 1922 թ. դեկտեմբերի 30-ին Առժողկոմին ներկայացրած նվիրատվությունների ցանկի համաձայն՝ Պոլսի Հայ Կարմիր խաչի կողմից ՀՕԿ-ի միջոցով Ընկերությանն էր տրամադրվել 23 արկղ դեղորայք, Իզմիրի Հայ Կարմիր խաչի կողմից՝ Պոլսի Հայ Կարմիր խաչի միջոցով՝ 16 արկղ օճառ, Պոլսից՝ Ամերկոմի միջոցով փոխանցվել էր 14 արկղ դեղորայք, նվիրատվություններով հավաքված 24 հակ հագուստ, 6 արկղ կոշիկ, Անգլիայից՝ միսս Ռոբինսոնի կազմակերպության կողմից՝ 6 արկղ դեղորայք, Անգլիական օգնության կոմիտեի լիազոր միստր Հարքորթից՝ 7 արկղ դեղորայք և զանազան իրեր, Ամերկոմի միջոցով՝ 4 արկղ կոշիկ, ՀՕՄ-ի կողմից՝ ՀՕԿ-ի միջոցով՝ 5 արկղ դեղորայք, Բաթումից սպասվում էր Կ. Պոլսի Հայ Կարմիր խաչի ուղար-

⁵² ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 38, թ. 8 և շրջերես:

⁵³ Նույն տեղում, թ. 7-8:

⁵⁴ Ավագյան Վ., նշվ. աշխ., էջ 22-23:

կաճ 12 արկղ դեղորայքը: Դրամական նվերներ էին ստացվել Թավրիզի Հայ Կարմիր խաչի վարչությունից՝ 200ռ. և 500ռ. ոսկեդրամ⁵⁵:

1923-1924 թթ. մալարիայի դեմ պայքարելու նպատակով ՀԿԽԸ-ն կազմակերպեց էջմիածնի տրոպիկական կայանը, որն ուներ նաև իր ստացիոնար 4, մեկ տարի անց՝ արդեն 6՝ հակամալարիական բժշկական խմբերը, որոնք եռանդուն աշխատանքներ էին ծավալում մոտակա Զեյվա (այժմ՝ Տարոնիկ), Խաթունարիս (այժմ՝ Գայ), Փարաքար և այլ գյուղերում: 1924թ. հունիսի 1-ից մինչև 1925թ. հունվարի 1-ը կայանն իր շարժական խմբերի հետ միասին սպասարկել է 43335 հիվանդի, այդ թվում՝ 31609 մալարիայով տառապողների⁵⁶:

Համաձայն Առողջապայության Ժողկոմի տվյալների՝ 1924 թ. դրությամբ ՀԿԽԸ-ն ուներ հետևյալ մասնաճյուղերը.

Արտասահմանում՝

- Նյու Յորքի
- Փարիզի
- Մարսելի
- Թավրիզի
- Աթենքի

Հավանաբար հաճախակի ծագած թյուրըմբռնումներից խուսափելու համար 1925թ. մարտի 24-ի ՀԿԽԸ շրջաբերականում ընկերությունն առանձնակի շեշտել է. «Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերությունը ճանաչում է և ունի միայն հինգ (արտասահմանյան – Ս.Ա.) մասնաճյուղ՝ Նյու-Յորքի, Փարիզի, Աթենքի, Մարսելի և Թավրիզի՝ որպես Հայաստանի Կարմիր խաչի մասնաճյուղեր: Մնացած «Կարմիր խաչերը», որոնք գործում են գաղութներում այլ անուններով, ոչ մի առնչություն չունեն Հայաստանի Կարմիր խաչի

⁵⁵ ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 11, թ. 25:

⁵⁶ Ավագյան Վ., նշվ. աշխ., էջ 28:

ընկերության հետ և այդպիսով հանդիսանում են միանգամայն այլ կազմակերպություններ»⁵⁷:

Հայաստանում՝

- Զանգեզուրի
- Մեղրիի
- Լոռի-Փամբակի
- Դիլիջանի
- Դարալագյազի⁵⁸:

Լոռի-Փամբակի Գյուլագարակի բուժկայանը 1924 թ. հունիս ամսին փակվում է, քանի որ տարածաշրջանի բնակիչների միջոցները չեն բավարարում վճարելու բժշկի ծախսերը⁵⁹:

1924թ. դրությամբ Հայաստանի Կարմիր Խաչի ընկերության աշխատողների թիվը հետևյալն էր.

ԱՆՅՈՒՍԱԿ 1

**ՀԿԻԸ աշխատողների թիվը՝ ըստ Հայաստանի
կառույցների⁶⁰**

Գլխավոր վարչության գրասենյակ	3
Կենտրոնական պահեստ	1
Էջմիածնի տրոպիկական կայան	15
Ղափանի բժշկակայան	3
Տեղի բուժակակայան	2
Մեղրիի բժշկակայան	4
Ջարխեսի (Դիլիջանի տարածաշրջան) բուժկակայան	2
Արփայի (Դարալագյազի տարածաշրջան) բուժկակայան	2
Ընդամենը	32

⁵⁷ ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 84, թթ. 30-31 և շրջերես:

⁵⁸ Նույն տեղում, ֆ. 118, ց. 1, գ. 252, թ. 29 և շրջերես:

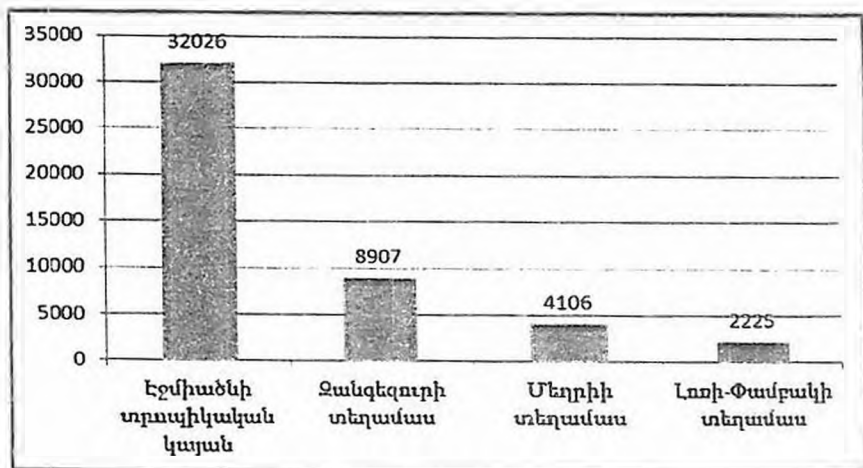
⁵⁹ Նույն տեղում:

⁶⁰ Աղյուսակը կազմվել է ըստ ՀԱԱ, ֆ. 118, ց. 1, գ. 252, թ. 29, տվյալների:

Մասնաճյուղերի բուժկայանների և բժշկակայանների սակավաթիվ աշխատողների ուսերին էր բավական մեծ թվով հիվանդների (հատկապես՝ մալարիայով) սպասարկումը (տե՛ս գծապատկեր 1 և գծապատկեր 2):

ԳԾԱՊԱՏԿԵՐ 1

ՀԿԽԸ կողմից սպասարկված հիվանդների շարժը՝ ըստ տեղամասերի, 1924 թ. հունվար-սեպտեմբեր ժամանակահատվածում⁶¹

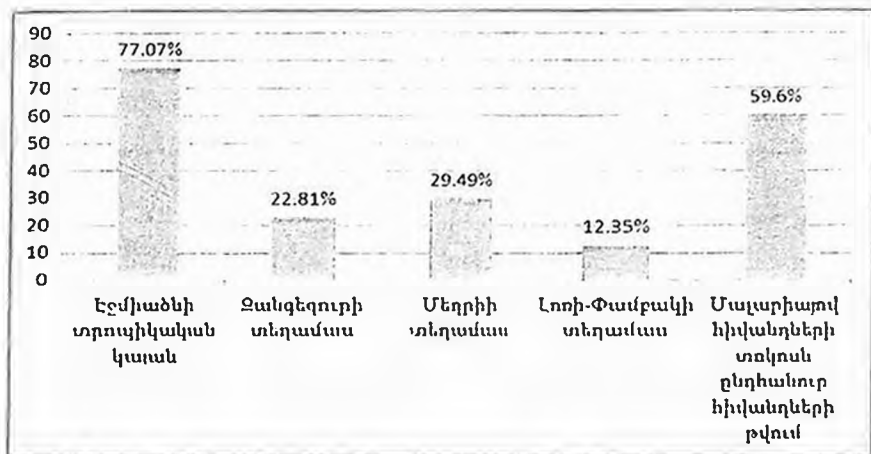
Հիվանդացության առումով հատկապես ծանրաբեռնված էր Էջմիածնի տրոպիկական կայանը, որտեղ գերակշռում էին մալարիայի դեմ բժշկական օգնություն ստացողները: Ելնելով հիվանդների մեծ թվից՝ (դիտարկվող ժամանակահատվածում՝ բոլոր տեղամասերի հիվանդների 67 տոկոսը) Էջմիածնի տրոպիկական կայանի ՀԿԽԸ 15 հոգանոց անձնակազմը (ներառյալ՝ բժիշկները) ևս ամենամեծն էր:

⁶¹ Գծապատկերը կազմվել է՝ ըստ ՀԱԱ, ֆ. 118, ց. 1, գ. 252, թ. 29, տվյալների:

ՀԿԽԸ բոլոր մասնաճյուղերում բուժօգնություն ստացողների մեջ մեծ թիվ էին կազմում մալարիայով հիվանդները:

ԳԾԱՊԱՏԿԵՐ 2

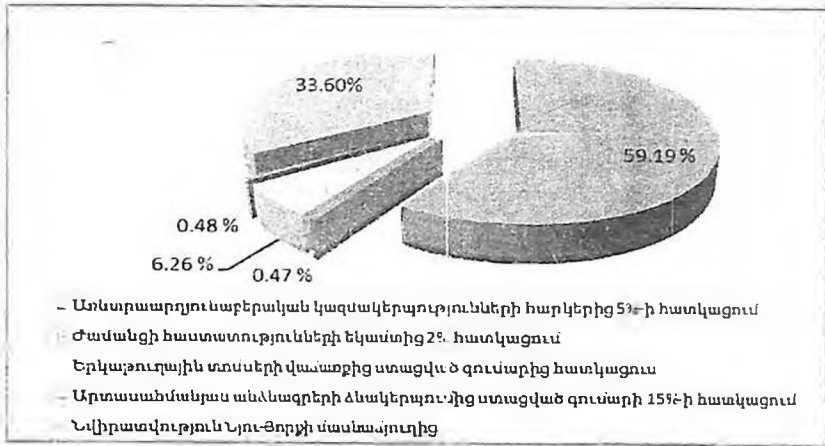
**Մալարիայով հիվանդների թիվը՝ ըստ տեղամասերի
(1924 թ. հունվար-սեպտեմբեր)⁶²**

Պետք է փաստել, որ հիվանդների սպասարկումը (և ոչ միայն) իրականացվում էր ոչ միայն սակավաթիվ բուժանձնակազմի, այլև բավականին սուղ միջոցների հաշվին: Այսպես՝ 1924թ. հունվար-հոկտեմբեր ժամանակահատվածում ՀԿԽԸ ընդհանուր մուտքերը կազմել են 25985 ո. (ըստ՝ գոյացման աղբյուրների՝ տե՛ս գծապատկեր 3):

⁶² Գծապատկերը կազմվել է՝ ըստ ՀԱԱ, ֆ. 118, ց. 1, գ. 252, թ. 29, տվյալների:

**ՀԿԽԸ դրամական մուտքերն ըստ ուղղությունների՝ 1924 թ.
հունվար-հոկտեմբեր ժամանակահատվածում
(ընդհանուրի տոկոս)⁶³**

Չնայած խորհրդային իշխանությունների տրամադրած արտոնություններին և հատկացումներին՝ իրականում գոյացած միջոցները մեծ գումար չէին կազմում: Մասնավորապես, պետական սեփականության գաղափարական հենքի վրա գործող խորհրդային Հայաստանում կազմակերպությունների հարկերի 5 %-ը, որն ուղղվում էր ՀԿԽԸ-ին, կազմել է ընդամենը 15.380 ռ., որն էլ դիտարկվող ժամանակահատվածում ընկերության ընդհանուր մուտքերի 59.19 տոկոսն էր: 33.6 տոկոսը գոյացել է Նյու Յորքի մասնաճյուղի նվիրատվության հաշվին, ընդ որում՝ ոչ թե կանխիկ գումարի, այլ 38 հակ ապրանքաիրային տեսքով (8.730 ռ. ընդհանուր արժեքով): Դրամական մուտքերը կազմել են ընդամենը 25.985 ռ.:

⁶³ Գծապատկերը կազմվել է՝ ըստ ՀԱԱ, ֆ. 118, ց. 1, գ. 252, թ. 29, տվյալների:

Ընդհանուր առմամբ՝ ընկերության միջոցները 1924թ. հոկտեմբերի դրությամբ կազմել է՝ 19264 ռ. (կանխիկ միջոցներ բանկում) և 40.175 ռ. (դեդորայք)⁶⁴:

Հետաքրքրական են 1924 թ. ՀԿԽԸ-ում ՀԽՍՀ աշխատավորազյուղացիական տեսչության անցկացրած ստուգումների արդյունքները, որտեղ ի լրումն ձեռքբերումների, նշվում են նաև ընկերության գործունեության վերաբերյալ մի շարք դիտողություններ և թերացումներ⁶⁵, մասնավորապես.

1. Ընկերության կանոնադրությունը հրատարակված է միայն հայերեն և ֆրանսերեն լեզուներով, այն էլ միայն 300 օրինակով, այն դեպքում, որ բնակչության մաս են կազմում նաև այլ ազգությունները,

2. Պահեստի շինությունը խոնավ և անհարմար է, ինչը մեծացնում է դեդորայքի փչացման ռիսկը,

3. Զանգեզուրի մասնաճյուղի 2 բուժկետերում (Ղափառ և Տեղ) 1923 թ. հոկտեմբերի 1-ից մինչև 1924 թ. օգոստոսի 1-ն ընկած ժամանակահատվածում սպասարկվել է ընդամենը 12018 հիվանդ, ինչն աննշան թիվ է 5 հոգանոց բուժանձնակազմի պարագայում: Տեսչությունը սա բացատրում է ինչպես տեղի բնակչության միջոցների անբավարարությամբ, այնպես էլ Գլխավոր վարչության կողմից դեդորայքի անբավարար քանակության բացթողումով, ինչը տեսչության բնորոշմամբ. «չի կարելի առանձնակի ուշադրության չարժանացնել՝ հաշվի առնելով վերապրած արհավիրքների հետևանքով բնակչության նկատմամբ օգնության առանձնակի անհրաժեշտությունը»: Իսկ բուժկետերին կից՝ քոսի դեմ պայքարի նպատակով բացված օճառի անվճար տրամադրմամբ բաղնիքները փակվել են, ինչը պայմանա-

⁶⁴ ՀԱԱ, ֆ. 118, ց. 1, գ. 252, թ. 29:

⁶⁵ Նույն տեղում, ֆ. 128, ց. 1, գ. 1613, թթ. 5-8:

վորված է մի կողմից՝ անբավարար «սանալրոպագանդայի», մյուս կողմից հենց բնակչության մոտ այդ մշակույթի բացակայության պատճառով:

4. Մեղրիի մասնաճյուղում նկատվել են ապօրինի գործողություններ, մասնավորապես՝ անդամակցության վճարը կանոնադրությամբ հաստատված 50 կոպեկից հասնում է մինչև 2 ռուբլի, իսկ բուժծառայությունները հիմնականում մատուցվում են ՀԿԽԸ անդամներին, իսկ անդամավճարի հնարավորություն չունեցողները հաճախ զրկվում են նաև բուժսպասարկումից:

5. Տեսչությունը դատապարտելի է համարում նաև Գյուլագարակի մասնաճյուղի փակումը՝ գյուղացիների միջոցների անբավարարության հիմնավորումով: Նշվում է, որ «այսպիսի իրավիճակը չի կարող նորմալ համարվել, քանի որ մասնաճյուղերի բացառապես բոլոր ծախսերը պետք է ֆինանսավորվեն ի հաշիվ Ընկերության տեղական մասնաճյուղերի միջոցների և հնարավորինս՝ նաև կենտրոնի, առանց գյուղացիների որևէ պարտավորության⁶⁶»:

Անշուշտ, վերոնշյալ թերացումները վկայում են առաջին հերթին Ընկերությունում ներքին վերահսկողական մեխանիզմների ոչ բավարար արդյունավետության մասին, ինչը, հաշվի առնելով ժամանակի սոցիալ-տնտեսական մարտահրավերներն ու հնարավորությունները, բավականին դժվար էր կազմակերպել:

Սակայն, միաժամանակ, նույն տեսչության եզրակացությունում հստակ նշվում է. «Նշված թերացումների հետ մեկտեղ, չի կարելի չնշել նաև բնակչությանը բուժօգնություն տրամադրելու գործում Կարմիր խաչի Գլխավոր վարչության ձեռքբերումներն ու աստիճանական զարգացումը: Դիտարկված ժամանակահատ-

⁶⁶ Նույն տեղում:

վածում (1923թ. հոկտեմբեր- 1924թ. օգոստոս – Ս.Ա.) զգալի աշխատանք է տարվել հիվանդությունների բուժման և կանխարգելման ոլորտում, ինչի մասին է վկայում մալարիայի տարածվածություն ունեցող շրջաններում բուժկակայանների հիմնումը, ճահիճների պետրոլիզացումը, լաբորատորիայով, ամբուլատորիայով և 10 մահճակալ ունեցող ստացիոնար հիվանդանոցով օրինակելի տրոպիկական կայանի առկայությունն Էջմիածնում, գթության քույրերի դասընթացների կազմակերպումը և բաց բուժկետերում հիվանդների շարժը: Չնայած վերը բերված թերություններին՝ Գլխավոր վարչությունը կարողացել է ապահովել գյուղացիների որոշակի հոսք դեպի կազմակերպություն: Հաշվի առնելով կազմակերպության միջոցները առ 01.08.1924 թ. (56488 ռ. 18 կոպ – Ս.Ա.) և ապագայում սպասվող հոսքերը՝ Կարմիր խաչի գաղափարների պատշաճ տարածման պայմաններում լայն հնարավորություններ կան ներգրավելու բնակչության ավելի լայն զանգվածներ և ապահովելու ընկերության գործունեության արժանի զարգացումը»⁶⁷:

Միևնույն ժամանակ հստակ նշվում է նաև, որ «Գլխավոր վարչության կողմից ոչ նպատակային ծախսումների դեպքեր չեն նկատվել:...Հաշվապահությունն ու հաշվետվությունները վարվում են գրագետ»⁶⁸:

Վերոնշյալը ևս մեկ անգամ փաստում է այն մասին, որ չնայած ֆինանսական և կազմակերպչական բնույթի դժվարություններին, Կարմիր խաչի ղեկավարությունը հետևողական էր իր նպատակների իրագործման ճանապարհին և հստակ քայլերով շարունակում էր իրագործել բնակչության սոցիալական ու առող-

⁶⁷ Նույն տեղում:

⁶⁸ Նույն տեղում:

ջական վիճակի բարելավման և սանիտարահիգիենիկ դաստիարակության իր տեսլականը:

Այդ մասին են վկայում նաև կազմակերպության հետագա գործունեության մասին արխիվային փաստաթղթերում արձանագրված տվյալները:

1925 թ. բժշկական կետեր են բացվում Հոկտեմբերյանի կայանում, որը մինչև օգոստոս օգնություն է տրամադրել 4.960 հիվանդի, Ղափանի շրջանի Տեղ և Իջևանի շրջանի Սևքար գյուղերում⁶⁹: Մինչև սեպտեմբեր Սևքարի բժշկակայանն ունեցել է 8.052 հիվանդ, որոնցից մալարիայով հիվանդ էր 2746-ը⁷⁰: Նաև կազմակերպվում է բժշկական ջոկատ՝ տրախոմային և աչքի այլ հիվանդությունների դեմ պայքարելու համար, որը 1925-1927 թթ. մեծ աշխատանքներ է իրականացնում Նոր-Բայազետի, Բասար-գեչարի (այժմ՝ Վարդենիս) և Սևանի շրջաններում⁷¹:

1925 թ. դրությամբ, մալարիայի դեմ պայքարելու նպատակով ընկերությունը հիմնել էր տրոպիկական հիվանդության բժշկական ստացիոնար բաժանմունք: Ընդհանուր տիպի ժամանակավոր բժշկակայաններ էին հիմնվել երկրի մի շարք վայրերում, իսկ ծայրագավառներում՝ մշտական և ընդհանուր տիպի բժշկակայաններ, Զանգեզուրի շրջանում՝ 2, Մեղրիի՝ 1, Դարալագյազի՝ 1⁷²:

ՀԿԽԸ գործունեությունը չէր սահմանափակվում միայն առողջապահական ձեռնարկումներով, այլ դրանց զուգընթաց օգնություն էր ցուցաբերվում նաև որբ և անապաստան երեխաներին և այլ կարիքավորներին: Երևանում ՀԿԽԸ-ի միջոցներով

⁶⁹ Դավաթյան Մ., Հայաստանի Կարմիր Խաչի ընկերությունը հիսուն տարում, Եր., 1971, էջ 20-21:

⁷⁰ Տեղեկագիր Հայաստանի Կարմիր Խաչի, Փարիզ, 1926, էջ 29:

⁷¹ Ավագյան Վ., նշվ. աշխ., էջ 29:

⁷² ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 78, թ. 7:

բացվել էր մեկ մանկատուն, հնարավորության սահմաններում նյութական օժանդակություն էր տրամադրվում հաշմանդամներին, չքավոր բնակչությանը և գաղթականներին: Նաև կազմակերպվում է բժշկակրթական գործը՝ գթության քույրերի դասընթացները⁷³:

«Անապաստան երեխաներին օգնող ընկերությունը» 1922-1923 թթ. նյութական աջակցություն էր ստանում Կարմիր խաչի կողմից, իսկ 1923 թ. հիմնվում է Կարմիր խաչի որբանոցը՝ 8-14-ամյա 100 երեխայի համար⁷⁴: 1925 թ. սեպտեմբերի 3-ի դրությամբ, ՀԿԽԸ-ի մանկատան սաների թիվը 91 էր, որոնց մեջ ընդգրկված էին 5-18 տարեկան երեխաներ⁷⁵:

1926 թ. հոկտեմբերի 22-ին տեղի ունեցած Լենինականի երկրաշարժի հետևանքների հաղթահարման գործում ևս մեծ է եղել ՀԿԽԸ-ի մարդասիրական ներդրումը: Առաջին իսկ օրերից Ընկերությունը աղետի վայր է ուղարկում բժշկական օգնություն, և արդեն հոկտեմբերի 25-ին թուրքի Ղարաքիլիսա (այժմ՝ Ախուրիկ) գյուղում բացում է բժշկակայան, որը սպասարկում էր նաև շրջակա Արալը (այժմ՝ Երազգավորս), Ալեքսանդրովկա (այժմ՝ Ղարիբջանյան), Բայանդուր և Դահարլու (այժմ՝ Գետք) գյուղերը⁷⁶: 1926 թ. հոկտեմբերի 25-ից մինչև նոյեմբերի 25-ը Ընկերությունը բժշկական օգնություն է տրամադրել հիվանդ և վիրավոր 3.873 մարդու⁷⁷:

Երկրաշարժից տուժած անօթևան բնակչության համար ՀԿԽԸ-ն կազմակերպում և բացում է երկու սննդակայան՝ թուրքի Ղարաքիլիսա և Դավշան Ղըշլաղ (այժմ՝ Շիրակավան) գյուղե-

⁷³ Նույն տեղում:

⁷⁴ Ավագյան Վ., նշվ. աշխ., էջ 30:

⁷⁵ ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 92, թ. 117 և շրջերես:

⁷⁶ Նույն տեղում, ց. 3, գ. 6, թ. 114:

⁷⁷ Նույն տեղում, թ. 115:

րում, որոնք շրջակա ութ գյուղերի տուժածներին ապահովում էին անհրաժեշտ սննդով: Սննդակայանները գործում են 1926 թ. հոկտեմբերի 26-ից մինչև նոյեմբերի 26-ը՝ այդ ընթացքում բաց թողնելով 148.450 բաժին սնունդ⁷⁸:

ՀԿԽԸ-ն սննդակայան է հիմնում նաև Լենինականում, որտեղ օրական 3000 մարդու տրամադրվում է սնունդ, իսկ կաթի խոհանոցը մատակարարում է օրական 600 երեխայի: 1926թ. դեկտեմբերից մինչև 1927 թ. մայիսը Լենինականում բաշխվում է 245.303 բաժին սնունդ⁷⁹ և 66.922 բաժին կաթ⁸⁰: Լենինականում Ընկերության միջոցներով բացվում է նաև անվճար երկու թեյարան, որոնք գործում էին 1927 թ. փետրվար-մարտ ամիսներին՝ տրամադրելով 85.235 բաժին թեյ⁸¹:

Ընդհանուր առմամբ, մինչև 1927 թ. մայիսն ընկած ժամանակահատվածում ՀԿԽԸ-ի կողմից աղետի հետևանքով տուժած քաղաքի և գյուղերի բնակչությանն է տրամադրվել 443.664 բաժին սնունդ⁸²:

ՀԽՍՀ ժողկոմխորիի 1927 թ. հոկտեմբերի 17-ի որոշմամբ՝ Կարմիր խաչի Գլխավոր վարչությունն իր վրա է վերցնում նաև Փարիզի Հայկական բարեգործական ընկերության հաշվին կառուցվող «Մարի Նուբար» աչքի կլինիկայի կառուցման պարտավորությունը⁸³:

ՀԽՍՀ Առողջապահության ժողովրդական կոմիսարիատը և Հայաստանի Կարմիր խաչի Գլխավոր վարչության (մի կողմից) և Հայկական բարեգործական ընդհանուր միության (մյուս կողմից) միջև 1928 թ. մարտի 2-ին կնքված պայմանագրով մասնավորա-

⁷⁸ Ավագյան Վ., նշվ. աշխ., էջ 32:

⁷⁹ ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 3, գ. 6, թ. 117:

⁸⁰ Նույն տեղում, թ. 118:

⁸¹ Նույն տեղում:

⁸² Նույն տեղում, թ. 117:

⁸³ Նույն տեղում, ֆ. 118, ց. 3, գ. 562, թ. 12:

պես սահմանվում էր. Հայկական բարեգործական ընդհանուր միությունը Պողոս Նուբար Փաշայի կողմից նվիրում է Առժողկոմատին և Հայաստանի Կարմիր խաչին 7.000 ֆունտ սթերլինգ՝ նրանց վրա պարտք դնելով Երևանում կառուցել Մարի Նուբարի անվան Ակնաբուժական կլինիկա-ամբուլատորիա: Առժողկոմատը և Հայաստանի Կարմիր խաչը պարտավորվում են շենքի կառուցումը վերջացնել մինչև 1928 թ. դեկտեմբերի 1-ը⁸⁴:

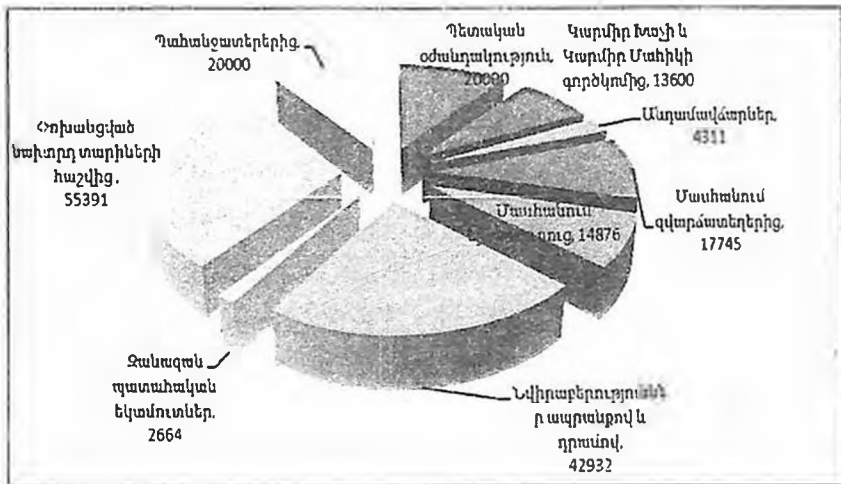
Այս պայմանագրի առկայությունը վկայում է մի կողմից՝ այդպիսի մեծ կարևորություն ներկայացնող նախագծի իրականացման գործում Կարմիր խաչի՝ արդեն իսկ որպես ազդեցիկ կազմակերպության ներգրավման մասին, մյուս կողմից՝ հայկական Սփյուռքի կազմակերպությունների և խորհրդային իշխանությունների միջև համագործակցության կայացման գործում կարևոր կապորդ օղակ լինելու մասին:

Կազմակերպության ազդեցության և միջոցների ընդլայնման մասին է վկայում նաև 1928թ. նրա եկամտային մասի հաշվետվությունը⁸⁵: Համաձայն հաշվետվության տվյալների՝ կազմակերպության հիմնական եկամուտները գոյացել են՝ ըստ հետևյալ ուղղությունների (տե՛ս գծապատկեր 4):

⁸⁴ Նույն տեղում, ֆ.154, ց.3, գ.7, թ. 82 և շրջերես:

⁸⁵ Նույն տեղում, ց. 1, գ. 98, թ. 37:

ՀԿԻԸ 1928թ. եկամուտներն՝ ըստ աղբյուրների (ռուբլի)⁸⁶

Այսպես, եթե 1924 թ. հունվար-հոկտեմբեր ժամանակահատվածում ՀԿԻԸ ընդհանուր մուտքերը կազմել են ընդամենը 25.985 ռ., ապա 1928 թ. նույն ցուցանիշը կազմել է 191.519 ռ.: Հատկանշական է, որ արդեն 1928 թ. եկամուտների ամենամեծ ցուցանիշ ապահովող հոսքերը նվիրաբերություններն են՝ 42.932 ռ., կամ ընդհանուր եկամուտների 22.4%-ը:

Զգալիորեն ընդլայնվել է նաև եկամուտների աղբյուրների շրջանակը, ինչը խոսում է նաև երկրի սոցիալ-տնտեսական կյանքում կազմակերպության դերի և ազդեցության մեծացման մասին:

Դա է վկայում նաև կազմակերպության անդամների թվաքանակի շարժը (տե՛ս գծապատկեր 5):

⁸⁶ Գծապատկերը կազմվել է՝ ըստ ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 98, թ. 37, տվյալների:

1928 թ. հիվանդների հաճախելիությունը ՀԿԽԸ հաստատություններ կազմել է 227.358 (1927 թ.՝ 217.516)⁸⁷ մարդ:

Արդեն 1929թ. կազմակերպության ընդհանուր եկամուտը կազմել է 257.184 ռուբլի⁸⁸:

Հաջորդող՝ 1930-ական թվականներին ՀԿԽԸ-ն շարունակել է բեղմնավոր աշխատանք ծավալել՝ զգալի ներդրում ունենալով երկրի սոցիալ-տնտեսական վիճակի բարելավման գործում: Ընկերությունը նպատակ ուներ կարմիրխաչյան անդամների կենտրոնացման միջոցով ակտիվ կերպով նպաստել երկրի շինարարության վերելքին: Հիմնականում շեշտը դրվելու էր երկրի սանիտարական պաշտպանության խնդրի վրա, տարածելով սանիտարական և առողջապահական գիտելիքների կուլտուրան՝ աշխատավորական լայն զանգվածների մեջ, ստեղծելով նրանց համար աշխատանքի և կենցաղի բարեկեցիկ պայմաններ և այդ բոլորի հիման վրա զարկ տալով նաև աշխատանքի արտադրողականության բարձրացմանը:

Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերությունն, իր առաջ դնելով նմանօրինակ բարդ խնդիրներ, անշուշտ, պետք է ունենար նյութական, տնտեսական համապատասխան բազա, ինչի հիման վրա պետք է ծավալեր իր հետագա աշխատանքները:

1931-1934 թթ. ՀԿԽԸ-ի միջոցներով պահվում էին՝ 14 մանկական հրապարակ՝ 425 տեղով, 13 մշտական և 50 սեզոնային մսուր՝ 1391 տեղով, մեկ մանկապարտեզ, երկու խորհրդատվական կետ, 50 տեղանոց մեկ առողջարան և պիոներական երկու ճամբար՝ 150 տեղով⁸⁹:

⁸⁷ ՀԱԱ, ֆ. 113, ց. 3, գ. 739, թ. 8 և շրջերես:

⁸⁸ Նույն տեղում, ֆ. 154, ց. 1, գ. 98, թ. 37:

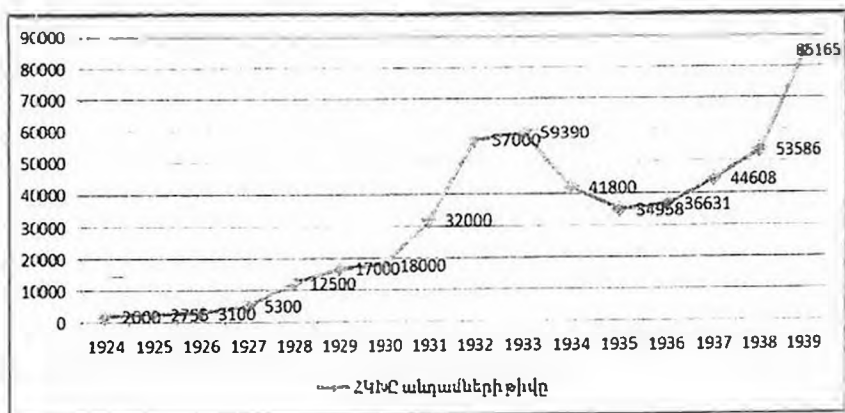
⁸⁹ Դավաքյան Մ., Մեր Կարմիր Խաչը, Եր., 1982, էջ 14:

1931 թ. Ջանգեզուրում տեղի ունեցած աղետալի երկրաշարժի հետևանքով տուժած բնակչությանը ՀԿԽԸ-ն բժշկական և նյութական մեծ օգնություն է ցուցաբերում՝ աղետից վնասված շրջաններում կատարելով 400.000 ռուբլու շինարարություն⁹⁰:

1933 թ. հանրապետության առողջապահական մարմիններն արդեն բավարար չափով ամրապնդվել էին, և որոշվում է, որ ՀԿԽԸ-ին պատկանող բուժփմնարկների զգալի մասը պետք է հանձնվի Առօրյակոմատին⁹¹:

ԳԾԱՊԱՏԿԵՐ 5

ՀԿԽԸ անդամների թվի շարժը 1924-1939 թթ⁹².

Գծապատկերի տվյալները վկայում են, որ կազմակերպության անդամների թիվը, սկսած 1924 թ., մինչև 1933 թ.՝ անընդհատ աճել է, իսկ 1928 թ.-ից գրանցվել է կտրուկ աճ՝ 5.300-ից հասնելով 12.500-ի, իսկ հաջորդող հինգ տարիների ընթացքում էլ գրեթե հնգապատկվել է, մինչդեռ 1933 թ.-ից հետո դիտվել է անդամների

⁹⁰ Ավագյան Վ., նշվ. աշխ., էջ 48-49:

⁹¹ Դավաթյան Մ., Մեր Կարմիր խաչը, եր., 1982, էջ 14-15:

⁹² Գծապատկերը կազմվել է՝ ըստ ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 3, գ. 12, թ. 21 և շրջերես, Ավագյան Վ., նշվ. աշխ., էջ 39, 57, տվյալների:

թվի նվազում, ինչը պայմանավորված է եղել տարաբնույթ գործոններով, ՀԿԽԸ-ի գործունեության առանցքային վեկտորի փոփոխությամբ:

Այս առնչությամբ արխիվային փաստաթղթում նշվում է. «Մինչև 1932 թ. Հայաստանի Կարմիր խաչի կազմակերպությունը համարյա ամբողջապես եղել է զուտ բարեգործական ընկերություն ...: 1932 թվականը այս տեսակետից հանդիսացել է ուժեղ անկման տարի: Այդ ժամանակվանից մեր կազմակերպությունը կտրականապես հրաժարվել, երես է դարձրել բարեգործական նախկին տենդենցներից և հիմնականում իր ուշադրությունը բևեռել կուսակցության և կառավարության կողմից առաջադրվող խնդիրների ծրագրված կերպով իրականացման գործի վրա: Վերոհիշյալի հիման վրա, մեր կազմակերպությունն իր ուշադրության կենտրոնը փոխադրեց դեպի արտադրությունը, ցեխը, նոր աճող սոցիալիստական գյուղը, կոլխոզը և սովխոզը: Այդ ժամանակվանից արդեն Կարմիր խաչի կազմակերպությունը վերստին վերակառուցվելով և կազմակերպչորեն ամրապնդելով իր շարքերը ... »⁹³:

Այսպիսով, ՀԿԽԸ-ի գործունեության ուղղությունները 1932 թ. վերջերից զգալի սահմանափակվում են, ընկերության առաջ խնդիր է դրվում տնտեսության մեջ որոշակի ներդրում ունենալու և աշխատանքներ իրականացնելու, ահա նոր հրամայականը:

1930-ական թվականների կեսերին կազմակերպությունն արդեն ուներ բավականաչափ արտադրական, տնտեսական նախաձեռնություններ, որոնք հետևյալն էին՝ վարսավիրանոցների՝ 70 կետ, որոնցից 62-ը՝ միայն շրջաններում, մեքենայացված լվացքատուն՝ 1 հատ, պրոտեզային արհեստանոց՝ 1 հատ, դեզինֆեկցիոն կամերա՝ 2 հատ, դեղատուն և դեղապահեստ՝ 2 հատ որոնք

⁹³ ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 3, գ. 22, թթ. 6-9:

գտնվում էին Երևանում, բաղնիք, դուշսարքավորում և կանանց վարսավիրանոց⁹⁴:

Այս հիմնարկները նպատակ ունեին ոչ միայն կազմակերպության ֆինանսական հենքն ամրապնդելու, այլև ազգաբնակչության լայն խավերի շրջանում սանիտարական մշակույթ ծնավորելու:

Կազմակերպության բյուջեով նախատեսված գումարի զգալի մասը ծախսվում էր հենց սանիտարական կադրերի պատրաստման և վերապատրաստման վրա: Միայն 1935 թ. հատուկ դասընթացների միջոցով վերապատրաստվել է 75 բժիշկ, բաղնիք-վազքատան 15 աշխատող, 21 ախտահանիչներ, 95 սանիտարներ, 342 բուժօգնական (քույրեր), 291 սանիտարական դրուժինաներ, Բժշկական ինստիտուտին կից սանիտարական կորպուսի աշխատողներ (490 հոգի), սանպոստի դասընթացներ ավարտողներ (680 հոգի), առաջին օգնության խմբակ ավարտողներ (4.890) և այլն⁹⁵:

Ժողովրդական կոմիսարների խորհրդի՝ 1938 թ. դեկտեմբերի 3-ի որոշմամբ բուժական բոլոր հիմնարկները, սանիտարահիգիենիկ և տնտեսական ցաղային հաստատությունները փոխանցվում են Առողջկոմատին և կոմունալ տնտեսության տնօրինությանը: ՀԿԽԸ-ն 1939 թ. սկսած զբաղվում է բացառապես սանիտարապաշտպանական աշխատանքներով⁹⁶:

Գծապատկեր 5-ի տվյալները վկայում են, որ չնայած վերոնշյալ զարգացումներին՝ 1936 թ. հետո կազմակերպության անդամների թվի աճը վերստին մեծ թափ է առել՝ արդեն 1939 թ.՝ հասնելով 85.165-ի:

Այսպիսով, ՀԿԽԸ-ն կառավարության աջակցությամբ, տեղական և արտասահմանյան մարդասիրական այլ կազմակերպութ-

⁹⁴ Նույն տեղում, գ. 23, թթ. 51-52:

⁹⁵ Նույն տեղում:

⁹⁶ Ավագյան Վ., նշվ. աշխ., էջ 67:

յունների հետ համագործակցելու շնորհիվ 1920-1930-ական թվականներին մեծ աշխատանք է կատարել՝ բազմաբնույթ օգնություն տրամադրելով Հայաստանի բնակչությանը՝ հիվանդությունները կանխարգելելու և բուժելու, անապաստան բնակչությանը, որբերին և գաղթականներին օժանդակելու գործում:

Կարծում ենք՝ Հայաստանի ազգային արխիվի (այսուհետև՝ ՀԱԱ) փաստաթղթերից կազմված սույն հավաքածուն կօգնի լուսաբանել 1920-1930-ական թվականներին ՀԿԽԸ-ի ծավալած գործունեությունը՝ հնարավորություն տալով ավելի մանրամասն ծանոթանալու այդ մարդասիրական աշխատանքների առանցքային ուղղություններին:

Փաստաթղթերը տպագրվում են առանց ոճական շտկումների: Կատարվել են որոշ ուղղագրական ու կետադրական սխալների ուղղումներ:

սյ.գ.թ., դոցենտ Ս. Ավետիսյան

ՓԱՍՏԱԹՂԹԵՐ ԵՎ ՆՅՈՒԹԵՐ

N 1

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ԿԱՆՈՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

[20] հունվարի 1920 թ., Երևան

Ընկերությունը գտնվում է Հայաստանի կառավարության անմիջական հովանավորության տակ:

1. Ընկերության նպատակը

§1

Ընկերության նպատակն է նպաստել Հայրենիքի զինվորական վարչությանը՝ հոգ տանել հիվանդ և վիրավոր զինվորականներին կովի ժամանակ և հնարավորության չափով բժշկական և այլ տեսակի օգնություն ցույց տալ նրանց:

Ընկերությունը անհրաժեշտ օգնություն է ցույց տալիս թե՛ հայրենիքի, և թե՛ դաշնակից զորքերի բոլոր հիվանդ ու վիրավոր զինվորականներին, որոնք կգտնվեն ընկերության գործունեության շրջանում, իսկ խաղաղ ժամանակ ընկերությունը. ա) եռանդուն միջոցներ է ձեռք առնում, ըստ հնարավորության, մեծ չափով պատրաստություն տեսնել պատերազմի համար; բ) իր հիմնարկությունների միջոցով ամեն տեսակ օգնություն է ցույց տալիս հաշմանդամ զինվորականներին, գործածելով այդ նպատակի համար հատկացված տարեկան գումարը, նվիրաբերությունները, միաժամանակ հոգալով, որ հաշմանդամ զինվորականները ստանան կենսաթոշակ, նպաստներ, խնամք և այլն; գ) օգնում է ընդհանուր աղետներից վնասվածներին, գործածելով ընդհանուր աղետների համար հատկացված գումարները: Բացի այդ, ընկերությունը, օտար պետությունների հետ մղված պատերազմի ժամանակ իրավունք ունի օգնություն ցույց տալ նաև օտար բանակներին:

§2

Թե՛ խաղաղ, թե՛ պատերազմի ժամանակ, այդ նպատակներին հասնելու համար, ընկերությունը, յուր հիմնարկությունների միջոցով, օրենքի սահմաններում, միջոցներ է ձեռք առնում մեծացնելու յուր դրամական և նյութական միջոցները և գործադրում է §1-ի մեջ հիշատակված նպատակների համար:

2. Ընկերության միջոցները

§3

Ընկերության միջոցները կազմվում են. ա) տարեկան անդամավճարներից, որ հավաքվում է ընկերության մեջ մտնել ցանկացողներից և դրա բարի նպատակ գործունեության մասնակցողներից; բ) միանվագ նպաստներից՝ փողով, ապրանքներով ու ամեն տեսակ մթերքներով; և գ) ամեն տեսակ հանգանակություններից:

3. Ընկերության իրավունքները

§4

Ընկերությունը իրավունք ունի դիմել պետական հիմնարկություններին, առանձին անհատներին և խնդրել նրանց աջակցությունը յուր գործունեության զարգացման և յուր նպատակներին հասնելու համար, ինչպես նաև իբրև սեփականություն անշարժ կայքեր ձեռք բերելու և վաճառելու:

Ծանոթություն. Անշարժ սեփականություն ձեռք բերելու կամ ծախելու իրավունքը պատկանում է ընկերության բոլոր հիմնարկություններին՝ ընկերության Գլխավոր վարչության համաձայնության և Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերության անունով միայն:

§5

Յուր բոլոր գործերի համար ընկերությունը ազատվում է ամեն տեսակի տուրքերից, ինչպես նամակնիշների գործունեությունից, պաշտոնական գրությունների հետ կապված տուրքերից և որոշված մաքսերից, պայմաններ կնքելու և այլ օրինական գործողություններ կատարելու դեպքում:

§6

Հոգևոր իշխանության համաձայնությամբ, ընկերությունը բարեգործական նպատակներով տուփեր է դնում եկեղեցիներում, յուր օգտին դրամ հանգանակելու համար:

§7

Կարմիր խաչի ընկերության խորհրդանշանն է հավասարաձայր կարմիր խաչը սպիտակի վրա, որը հաստատված է Ժնևի Կոնվենցիայով, 1864թ. օգոստոսի 22-ին: Այդ խորհրդանշանից օգտվելու իրավունքը Հայաստանում պատկանում է բացառապես Կարմիր խաչի ընկերությանը, որի Գլխավոր վարչությունը միայն իրավունք ունի Կարմիր խաչի ընկերության նպատակների օգտին արտոնել այդ խորհրդանշանից օգտվել նաև կողմնակի անհատներին կամ հիմնարկություններին: Այդ կարգի թույլտվությունից դուրս Կարմիր խաչի խորհրդանշանից որևէ նպատակի համար օգտվելը արգելվում է: Այդ խորհրդանշանն են կրում ընկերությանը պատկանող. ա) կնիքը և դրոշմը; բ) պահեստների, տրանսպորտների, հիվանդանոցների պարզած դրոշակները; և գ) ընկերության անդամների կամ պաշտոնյաների ձախ թևակապը, որ գործ է ածվում իրենց պարտականությունների կատարման ժամանակ:

4.Կազմը

ա) Ընկերության կազմը

§8

Ընկերությունը բաղկացած է պատվավոր, բարեգործ և իսկական անդամներից, առանց սեռի խտրության:

§9

Պատվավոր և բարեգործ անդամները կարող են լինել Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերության կամ նրա որևէ բաժանմունքի պատվավոր և բարեգործ անդամ:

§10

Պատվավոր անդամները նրանք են, որոնք առանձնապես նպաստում են ընկերության գործունեության զարգացմանը:

§11

Բարեգործ անդամները նրանք են, որոնք խոշոր նվիրաբերությամբ, հոգուա ընկերության, արժանանում են նրա հատուկ երախտագիտությանը:

§12

Պատվավոր և բարեգործ անդամները ընտրվում են Կարմիր խաչի ընկերության ընդհանուր ժողովում:

§13

Տեղական բաժանմունքի պատվավոր և բարեգործ անդամները ընտրվում են տեղական ընդհանուր ժողովում, իսկ հաստատում է Գլխավոր վարչությունը: Տեղական բաժանմունքի կողմից նրան տրվում է վկայական՝ Գլխավոր վարչության նախագահի և քարտուղարի ստորագրությամբ:

§14

Իսկական անդամները նրանք են, որոնք վճարում են տարեկան ոչ պակաս 25ռ. կամ միանվագ, ոչ պակաս՝ 1000 ռուբլի:

§15

Իսկական անդամները անդամվճարները մտցնում են տարվա սկզբին:

բ) Ընկերության վարչության մարմինների կազմը

§16

Ընկերության գործերի կառավարչությունը ընկնում է Գլխավոր և տեղական վարչությունների վրա: Գլխավոր վարչությունը գտնվում է Երևանում, որը կառավարում է ընկերության բոլոր գործերը: Տեղական վարչությունները գտնվում են գյուղերում և ավան-

ներում և կառավարում են ընկերության տեղական բաժանմունքների գործերը:

§17

Տեղական վարչություն հիմնում են Գլխավոր վարչության թույլտվությամբ, երբ իսկական անդամների թիվը հասնում է ոչ պակաս՝ 15-ի: Գլխավոր վարչության և Զինվորական մինիստրի համաձայնությամբ, բերդերում կարող են հիմնվել բերդային կոմիտեներ:

§18

Նոր հիմնված տեղական վարչությունը հայտնում է այդ մասին Գլխավոր վարչությանը, հայտնելով նախագահի և նրա օգնականների անունները, նույնպես և այն բոլոր փոփոխությունների մասին, որոնք տեղի են ունենում իրենց կազմի մեջ: Իսկ տարեկան հաշվետվության հետ ուղարկում է յուր անդամների անվանացուցակը՝ պատվավոր, բարեգործ և իսկական անդամների բաժանումով:

§19

Թե՛ Գլխավոր, և թե՛ տեղական վարչությունների բոլոր անդամները իրենց պարտականությունները կատարում են ձրի:

§20

Գլխավոր վարչությունը բաղկացած է 11 անդամներից, որոնց ընտրում է ընդհանուր ժողովը: Այս թևի մեջ են մտնում նաև նախագահը և նրա 2 օգնականները:

§21

Գլխավոր վարչությունը ընտրում է իր միջից նախագահին և նրա օգնականներին: Գլխավոր վարչության անդամը զրկվում է անդամությունից, եթե 3 ամիս շարունակ չի հաճախում ժողովների: Բացառություն են կազմում այն անդամները, որոնք հարգելի պատճառներով բացակայում են երևանից:

§22

Գլխավոր վարչության կազմից տարեկան երեք հոգի վարչության անդամների ավագության կարգով դուրս են գալիս և փոխարինվում են ընդհանուր ժողովում ընտրված իսկական անդամներով:

Ծանոթություն. Գլխավոր վարչության անդամները պիտի ապրեն Երևանում:

§23

Գլխավոր վարչության կողմից ամեն տարի դուրս եկող անդամների թվի մեջ են մտնում այն անդամները, որոնք այլ և այլ պատճառներով հեռացել են ընդհանուր ժողովից առաջ:

§24

Գլխավոր վարչությունից հաջորդաբար հեռացող անդամները կարող են վերընտրվել իրենց համաձայնությամբ:

§25

Գլխավոր վարչության կազմից հեռացած անդամների փոխարեն ընտրվելիք թեկնածուների ցանկը կարող է ներկայացնել ընդհանուր ժողովին Գլխավոր վարչությունը: Թեկնածու առաջարկելու իրավունք ունի նաև ընդհանուր ժողովի յուրաքանչյուր անդամ:

§26

Գլխավոր վարչության ընտրությունը ընդհանուր ժողովում կատարվում է գաղտնի քվեարկությամբ, ձայների բացարձակ մեծամասնությամբ:

§27

Գլխավոր վարչության այն անդամը, որ բացակայել է ժողովներից երեք ամիս շարունակ, գրկվում է անդամի իրավունքից և չի հրավիրվում նիստերին: Բացառություն են կազմում Գլխավոր վարչության այն անդամները, որ որ բացակա են եղել Երևանից հարգելի պատճառներով:

§28

Կարմիր խաչի ընկերության Գլխավոր վարչության պաշտոնյաներն են.

վարչության գրասենյակի կառավարիչը, նրա օգնականը, հաշվապահը, վերահսկիչը, գանձապահը և գրասենյակային աշխատանքների համար անհրաժեշտ պաշտոնյաները: Պաշտոնեության այս կազմը հաստատվում է Գլխավոր վարչության նախագահի կողմից, իսկ գանձապահը պիտի հաստատվի նաև Գլխավոր վարչության կողմից:

§29

Նախորդ հոդվածում հիշված պաշտոնեության ոռճիկների, ինչպես նաև Գլխավոր վարչության գրասենյակի բոլոր մնացած ծախսերի չափը որոշում և հաստատում է Գլխավոր վարչությունը:

Ծանոթություն. Թե՛ Գլխավոր վարչության գրասենյակի պաշտոնեությունը, և թե՛ նրանց ոռճիկները սահմանվում են մնայուն կերպով, իսկ արտակարգ աշխատանքների համար տրվում է հավելյալ վարձատրություն կամ ժամանակավորապես ավելացվում է պաշտոնեության թիվը:

գ) Տեղական վարչությունների կազմը

§30

Տեղական վարչությունները կազմվում են 5-11 իսկական անդամներից: Այդ վարչությունները ընտրում են իրենց միջից երկու տարի ժամանակով նախագահ, փոխնախագահ, գանձապահ և գանձապահի անձնափոխանորդ:

§31

Տեղական վարչության անդամների մի քառորդը ամեն տարի դուրս է գալիս վիճակով և լրացվում է այն կարգով, ինչպես որ սահմանված է Գլխավոր վարչության համար: (§22-26)

Ծանոթություն. Գլխավոր վարչության բացակայող անդամների համար §28-ի մեջ սահմանած կանոնը վերաբերում է նաև տեղական վարչության անդամներին:

§32

Հարկ եղած դեպքում, տեղական վարչություններն էլ կարող են ունենալ իրենց գործավարը, որին հրավիրում է նախագահը և անհրաժեշտ թվթվ գրագիրներ: Թե՛ այս պաշտոնեության ռոճիկի չափը և թե՛ գրասենյակային ծախսերը որոշում և հաստատում են տեղական վարչությունները:

դ) Ընկերության հիմնարկությունների գործունեությունը ա. Գլխավոր վարչության գործունեությունը

§33

Գլխավոր վարչությունն իբրև ընկերության բարձրագույն և կենտրոնական մարմին, ծագում է ընկերության գործողությունների մեջ միություն հաստատել համաձայն իր կոչումի և նպատակի, որ արտահայտված է սույն կանոնադրության մեջ և հետևում է, որ ընկերության բոլոր մարմիններն ու հիմնարկությունները իրենց ձեռքի տակ գտնված գումարներն ու մթերքները գործադրեն միմիայն ընկերության նպատակների համար:

§34

Գլխավոր վարչության ամենագլխավոր պարտականություններից մեկն այն է, որ նա հոգ է տանում սանիտարական կազմ պատրաստելու համար: Այդ նպատակով, Գլխավոր վարչությունը կուրսեր է հիմնում տեղական բժշկական հիմնարկություններին կից: Բայց եթե անհնար կամ անհարմար եղավ այդ պայմաններում գթության քույրերի դասընթաց բանալ, Գլխավոր վարչությունը թույլ է տալիս այդ նպատակով հիմնել քույրերի հանրակացարաններ (օճառնա), սեփական հիվանդանոցներ, բայց միմիայն §52-ի հիման վրա:

§35

Գլխավոր վարչության մեջ են կենտրոնանում դրամների, գույքերի, ամբողջ սանիտարական կազմի, ընկերության բաժանմունքների մնացած միջոցների մասին տեղեկությունները և առհասարակ նրա գործունեության մասին բոլոր տվյալները: Իսկ պա-

տերազմի ժամանակ Գլխավոր վարչությանն է վերապահվում կարգադրություն անել այդ բոլորի վերաբերմամբ:

§36

Որպեսզի Գլխավոր վարչությունը հնարավորություն ունենա հավաքելու §35-ի մեջ հիշված բոլոր տեղեկությունները, բոլոր հիմնարկությունները պարտավոր են այդ բոլորի մասին մանրամասն տեղեկացնելու Գլխավոր վարչությանը, վերջինիս կողմից ցույց տված ձևով:

§37

Գլխավոր վարչության իրավունքն է.

ա.կնքել ընկերության վերաբերյալ պայմանագրերը; բ.ըստ հարգի ընկերության գործերի վերաբերյալ պահանջատեր հանդիսանալ և պաշտպանել նրա շահերը իր փաստաբանների միջոցով; գ.ընկերության գործերը կարգադրելու համար դիմումներ անել պետական, ինքնավարական և հասարակական հիմնարկություններին; և դ.հաստատել գթության քույրերի, նրանց ապաստարանների, հիվանդանոցների, որբանոցների և այլ հաստատությունների կանոնադրությունը, եթե այդ հիմնարկությունները ենթարկվում են Կարմիր խաչի ընկերության իրավասությանը:

§38

Գլխավոր վարչությունը գումարվում է ոչ պակաս, քան ամիսը մի անգամ: Ավելի հաճախակի գումարումները տեղի են ունենում նապագահի հայեցողությամբ, կամ առնվազն երեք անդամների պահանջով:

§39

Գլխավոր վարչությունն իր ժողովներին կարող է հրավիրել գործին տեղյակ մարդկանց և մասնագետների՝ խորհրդակցական ձայնի իրավունքով:

§40

Որոշումները օրինական լինելու համար, Գլխավոր վարչության ժողովներին ներկա պետք է լինեն առնվազն 5 հոգի:

§41

Որոշումները կայանում են ներկա գտնվող Գլխավոր վարչության անդամների ձայների մեծամասնությամբ: Ձայները հավասար բաժանելու դեպքում, խնդիրը լուծվում է նախագահի ձայնով: Փոքրամասնությունը իրավունք ունի իր կարծիքը հայտնել առանձին, որը և պարտավորաբար մտցվում է արձանագրության մեջ:

§42

Գլխավոր վարչության մեջ մի որևէ գործի վերաբերմամբ կայացած որոշումը կարող է վերաքննվել միայն այն դեպքում, եթե նոր հանգամանքներ են առաջ գալիս, որ առաջ չկային: Խնդիրը երրորդ անգամ քննության առնելու դեպքում, ծանուցագրերով հրավիրվում են այն բոլոր անդամները, որոնք մասնակցել ուն առաջին ժողովին:

§43

Գլխավոր վարչության կողմից տեղական վարչություններին տրվելիք բոլոր հրահանգները, կողմնակի անձանց և հիմնարկությունների հետ ունեցած բոլոր գչությունները ստորագրում են նախագահը կամ փոխնախագահը, իսկ հաստատում է գրասենյակի կառավարիչը:

§44

Ընկերության վերաբերյալ բոլոր պայմանագրերը և գործերը, նաև վարկային հիմնարկություններից և առհասարակ այն հաստատություններից դրամ վերցնելը, ուր պահվում են ընկերության գումարները, նույնպես և ընկերության դրամների փոխադրագրերը, պետք է ստորագրեն նախագահը կամ նրա փոխարինողը վարչության երկու անդամները և վավերացնի գրասենյակի կառավարիչը:

§45

Գլխավոր վարչությունը ինքն է որոշում իր գործառնության եղանակը, իսկ մասնագիտական գործերի համար ընտրվում են առանձին հանձնաժողովներ:

§46

Արտակարգ դեպքերում գործերին անարգել ընթացք տալու համար Գլխավոր վարչությունը կարող է հիմնել առանձին մի հանձնաժողով նախագահի կամ նրա օգնականներից մեկի նախագահությամբ: Հանձնաժողովը իր նիստերը ունենում է ըստ կարիքի: Հանձնաժողովը կազմվում է Գլխավոր վարչության չորս անդամներից՝ ընտրությամբ: Հանձնաժողովի որոշումները օրինական լինելու համար պահանջվում է առնվազն երեք հոգու ներկայությունը, հաշվելով նաև նախագահին: իր աշխատանքների մասին հանձնաժողովը կազմում է արձանագրություն և ուղարկում է Գլխավոր վարչությանը՝ ի գիտություն:

§47

Գլխավոր վարչությունը ունի իր կնիքը: Տեղական վարչություններին ուղարկվում է կնիքի օրինակներ, հաշվետվության և այն մատյանների ձևերը, որոնց մեջ արձանագրվում են ստացած գումարները և նվիրաբերած իրերի քանակը: Գլխավոր վարչությունը պարտավոր է առանձնապես տեղական վարչություններին ուղարկելու ծրի, ամբողջ ընկերության համար միաձև բլանկներ՝ պատվավոր և բարեգործ անդամների վկայականների դիպլոմների) համար:

ե) Տեղական վարչության գործունեությունը

§48

Տեղական վարչությունները կառավարում են ընկերության այն բաժանմունքների գորխերը, որ մտնում են իրենց շրջանի մեջ: Իսկ ինչ վերաբերում է կառավարական և հասարակական հիմնարկությունների հետ գործ ունենալուն, նմանապես ժողովների հրավիրելուն, որոշումներ կայացնելուն, քվեները համարելուն, ակտեր ստորագրելուն, դրամի պահանջի կամ փոխադրության գործավարության եղանակը որոշելուն, այս բոլոր դեպքերում նրանք առաջնորդվում են այն կանոններով, որ որոշված են Գլխավոր վարչության համար ըստ §§33, 36, 37, 39, 41, 42, 45:

§49

Տեղական վարչությանն է վերապահվում առաջարկել տեղական ընդհանուր ժողովին ընտրելու պատվավոր կամ բարեգործ անդամներ, որոնք նպաստում են տեղական վարչության գործունեության զարգացմանը, կամ թե իրենց խոշոր նվիրատվությամբ տեղական բաժանմունքների հատուկ երախտապարտությանն են արժանանում: Հիշյալ կոչումին արժանանալու համար տեղական վարչությունը դիմում է Գլխավոր վարչությանը, որից հետո նրանց տրվում են համապատասխան վկայականներ:

§50

Տեղական վարչությունները խաղաղ ժամանակ իրենց գործունեության համար միշտ աչքի առաջ ունեն գինվորական կարիքները: Այդ կարիքների թվին են պատկանում գթության քույրեր և սանիտարական ծառայողներ պատրաստելը, անհրաժեշտ նյութերի պահեստներ հիմնելը ու պաշարներ պատրաստելը, հիվանդներին և գինվորներին օգնություն ցույց տալը, պատերազմի համար շարժական և ժամանակավոր հիվանդանոցներ և այլն կազմակերպելը: Բացի այդ, տեղական վարչությունները միջոցներ են ձեռք առնում օգնության հասնելու հաշմանդամ գինվորականներին և ընդհանրապես հասարակական աղետներից վնասվածներին, եթե այդ նպատակի համար իրենց տրամադրության տակ գումարներ ունեն կամ թե Գլխավոր վարչությունը հատուկ դրամ է հատկացրել:

§51

Այն դեպքում, երբ տեղական վարչությունները հիմնում են Կարմիր խաչի ընկերության գթության քույրերի դասընթացներ իրենց սեփական հիվանդանոցներով կամ իրենց տեղական բժշկական հիմնարկություններին կից, նմանապես և ուրիշ հաստատություններ, որ իրենց գոյության համար տարեկան որոշ ծախսեր են պահանջում, այդ դեպքում տեղական վարչությունները պարտավոր են Գլխավոր վարչությանը հայտնելու այդ ձեռնարկությունների մասին և ներկայացնելու մանրամասն տեղեկություններ այն աղբյուրների մասին, որ ապահովում են ենթադրած թե՛

միանվագ ծախսերը, հիմնելու և թե՛ տարեկան ծախսերը պահպանելու համար:

§52

Որպեսզի ընկերության գործողությունների մեջ միակերպություն պահպանվի, տեղական վարչություններն իրենց նպատակների իրագործման համար նախօրոք համաձայնության են գալիս Գլխավոր վարչության հետ և իրագործում են վերջինիս հրահանգները և որոշումները անմիջական կերպով կամ թե տեղական կոմիտեի միջոցով:

§53

Տեղական վարչությունները ունեն իրենց կնիքը՝ ըստ Գլխավոր վարչության կողմից որոշված օրինակի:

§54

Եթե տեղական վարչությունը ժամանակավորապես կամ ընդմիջտ դադարեցրել է իր գործունեությունը, այն ժամանակ իր բոլոր գործերը, շարժական և անշարժ, հանձնում են Գլխավոր վարչությանը, ուր այդ ամենի հաշիվները պահվում են առանձին և վերադարձվում նորեն նույն տեղական վարչությանը իր բոլոր տոկոսներով, եթե վերջինս վերսկսում է իր գործունեությունը: Իսկ եթե դադարած տեղական վարչությունը չի վերսկսում իր գործունեությունը, նրա բոլոր կայքը և դրամագլուխը մտնում են այն գումարների մեջ, որ գործադրվելու են պատերազմի կարիքների համար:

գ) Դրամագլխի գումարումը և ծախսումը

§55

Գլխավոր և տեղական վարչությունները հավաքում և անց են կացնում առանձին գրքի մեջ անդամավճարներն ու դրամական նվիրատվությունները, որոնց համար ստացական է տրվում գանձապահի ստորագրությամբ: Անդամավճարների համար տված ստացականները ծառայում են իբրև անդամատոմս իսկական անդամների համար:

§56

Նվիրատվությունները կարելի է ձգել այն տուփերի մե, որ դրված կլինեն այն տեղերում, ուր հարմար կգտնեն վարչությունները՝ §6-ի հիման վրա:

§57

Գլխավոր կամ տեղական վարչությունների մեջ մտած գումարները բաժանվում են չորս կարգի.

ա. ծախսերի գումարներ, որ հատկացված են ընկերության ընթացիկ ծախսերի համար;

բ. պահեստի դրամագլուխ, որ հատկացված է միմիայն պատերազմի պետքերի համար;

գ. հաշմանդամ զինվորականների նպաստի դրամագլուխ;

դ. որոշ նպատակների համար հավաքված կամ նվիրաբերած հատուկ գումարներ, որ պահվում են առանձին հաշվով և հատկացված են Կարմիր խաչի ընկերության գթության քույրերի կենսաթոշակների համար:

Ծանոթություն. որոշ նպատակների համար նվիրաբերած գումարները միմիայն նվիրաբերողի կամքի համաձայն են գործադրվում:

§58

Ծախսերի գումարները կազմվում են ընդհանրապես այն բոլոր դրամներից, որ մտնում են ընկերության հիմնարկությունների գանձատուներ, նմանապես և այն տոկոսներից, որ գոյանում են հաշմանդամ զինվորականների և պահեստի դրամագլուխներից: Այդ գումարների մեջ չեն մտնում որոշ նպատակների համար նվիրաբերած գումարները և հատուկ դրամագլուխների տոկոսները: Գլխավոր վարչության ծախսերի գումարների մեջ մտնում է և այն 25%-ը, որ ստացվում է, համաձայն §67-ի, բոլոր տեղական վարչություններից:

§59

Պատերազմի պետքերի համար ծախսելիք պահեստի դրամագլուխը կազմվում է գումարների մնացորդի 2)3-ից, համաձայն §67-ի, որ հատկացվում է ամեն տարվա վերջին և հատուկ այդ դրամագլխի համար նվիրաբերած գումարներից: Այդ պահեստի դրամագլուխը ծախսվում է միմիայն պատերազմի պետքերի համար: Խաղաղ ժամանակ դրանից ծախսել կարելի է միայն ընկերության պատերազմի համար գործունեության նախապատրաստության նպատակով: Տեղական վարչությունները պահեստի դրամաներից ծախսելու համար, ամեն անգամ, պետք է ստանան Գլխավոր վարչության համաձայնությունը:

§60

Հաշմանդամ զինվորականների նպաստի դրամագլուխը կազմվում է համաձայն §67-ի ծախսերի գումարների ամեն տարվա հատկացումներից:

§61

Ընկերության օգտին բոլոր նվիրաբերությունների մասին վարչությունները հայտնում են լրագրելով՝ ըստ հնարին շուտ, իսկ ավելի մեծ նվիրաբերությունների մասին, դրանից զատ, հաղորդում է նաև Գլխավոր վարչությունը:

§62

Գլխավոր և տեղական վարչությունների գումարները մտցվում են Պետական գանձարանը, կամ նրա մի որևէ բաժանմունքը՝ ցպահանջ կամ ընթացիկ հաշվով, որն ավելի ձեռնտու կլինի:

Ընկերության հիմնարկությունների բոլոր դրամագլուխները, առաջին հնարավորության դեպքում, վեր են ածվում պետական տոկոսաբեր թղթերի, որ պահվում են Պետական բանկում, կամ նրա մոտակա բաժանմունքներում: Եթե մոտակա տեղերում այդ բաժանմունքները չլինեն կամ թե դժվարություն լինի հիշյալ դրամագլուխները դրանց հանձնելու, դրանք ստացականով տրվում են Գլխավոր վարչությանը, որը և ստացած գումարները պետական արժեթղթերի է վերածում և պահ տալիս Պետական բանկին:

§63

Ընկերության միջոցները տնտեսելու նպատակով, վարչությունը բանակցության մեջ է մտնում պետական և հասարակական հիմնարկությունների հետ, ծրի բնակարան հատկացնելու ընկերության գույքերը տեղավորելու և պահպանելու [նպատակով]:

§64

Գլխավոր վարչությունը, իբրև հսկիչ ընկերության Գլխավոր և տեղական վարչությունների դրամագլուխների, հետևում է, որ այդ գումարները ծախսվեն կանոնավոր, որ այդ դրամագլուխների համար տարեկան հատկացումներ արվեն, և որ դրանք պահպանվեն պետական, վարկային ընկերությունների մեջ:

§65

Ամեն տարվա վերջին, Գլխավոր և տեղական վարչությունները հետևյալ տարվա համար կազմում են ելամտից նախահաշիվներ:

§66

Եթե այնպիսի ծախսեր կան, որ գերակշռում են եկամուտին, այդ դեպքում, վարչությունը դրա մասին հայտնում է ընդհանուր ժողովին, որտեղ և որոշվում է ծախքերի չափը և դրանց ծածկելու համար միջոցներ գտնելը:

§67

Բոլոր տեսակի դրամական եկամուտներից բացի, որոշ նպատակների համար նվիրաբերություններից, տեղական վարչությունները 25% ուղարկում են Գլխավոր վարչությանը՝ ընկերության ծախսերի համար, մնացած 75%-ից հանվում են վարչության տարեկան ծախքերը: Իսկ մնացած գումարը, որի մեջ մտնում է նաև նախահաշվի մնացորդը, բաժանվում է երեք հավասար մասերի. երկու մասը մտնում է պահեստի դրամագլխի մեջ պատերազմի պետքերի համար, իսկ մի մասը հատկացվում է հաշմանդամ զինվորականների նպաստի դրամագլխին:

§68

Բոլոր գումարների և կապիտալների հաշվապահությունը Գլխավոր և տեղական վարչությունների մեջ տարվում է Գլխավոր վարչության հաստատած կանոնների համաձայն:

Ծանոթություն. Ընկերության բոլոր հիմնարկությունների մեջ տեղի է ունենում գումարների ստուգում՝ ընկերության անդամներից կազմված վերաքննիչ հանձնաժողովի կողմից: Քննության արդյունքի մասին հայտարարվում է ի գիտություն ընդհանուրին:

է) Հաշվետվություն

§69

Ամեն տարվա սկզբին, տեղական վարչությունները կազմում են ընդհանուր տարեկան հաշվետվություն: Համաձայն սույն կանոնադրության և Գլխավոր վարչության կողմից ուղարկված կանոնների և ձևի: Այդ հաշվետվության մեջ մտնում են տեղական մարմինների ամեն տեսակի գործունեությունը, նմանապես դրամային ու մթերային լրիվ և կանոնավոր հաշվետվությունը: Տարեկան հաշվետվությունները տրվում են տեղական ժողովների քննության և ապա այդ ժողովների եզրակացությամբ ներկայացվում են Գլխավոր վարչությանը՝ մայիսի 1-ից ոչ ուշ:

§70

Տեղական վարչությունների տարեկան հաշվետվությունները ստանալուց հետո, Գլխավոր վարչությունը ստուգում է մուտքը, ելքը, գումարների մնացորդը և 25% հատկացումները: Եվ եթե բոլորը կանոնավոր ու լրիվ է գտնում, կազմում է ընդհանուր հաշվետվություն ընկերության բոլոր հիմնարկությունների և մարմինների մուտքի ու ելքի և ընկերության կայքի վերաբերմամբ: Այդ հաշվետվությունը հանձնվում է ընդհանուր ժողովից ընտրված հանձնաժողովին, որը և իր եզրակացությունը այդ հաշվետվության մասին հայտնում է Գլխավոր վարչությանը (ծանոթություն՝ §75), որից հետո, այդ հաշվետվությունը, Գլխավոր վարչության բացատրությունների հետ հանձնաժողովի արած դիտողությունների մասին,

դրվում է ընդհանուր ժողովի քննությանը և հայտարարվում է ի գիտություն ընդհանուրի:

§71

Եթե Գլխավոր վարչությունը ընդհանուր հաշվետվության մեջ, որ ներկայացնում է ընդհանուր ժողովին, նկատում է մի որևէ թերություն տեղական վարչությունների վերաբերմամբ, Գլխավոր վարչությունը բացատրում է թե ինչից է առաջ եկել այդ թերությունը, այսինքն, թե որ տեղական վարչությունը իր հաշվետվությունը չի ուղարկել, կամ ուղարկել է ուշ, ոչ լրիվ կամ ոչ ճիշտ:

Ծանոթություն. Հիմնարկությունները, որ որված ժամանակամիջոցից ութ ամսվա ընթացքում, չեն ուղարկի իրենց հաշվետվությունը կանոնադրության սահմանված ծևով, նրանք համարում են իրենց գործունեությունը դադարեցրած, կամ թե այլևս չեն ճանաչվում Կարմիր խաչի ընկերության հիմնարկություն, որի մասին հայտարարվում է ընկերության տարեկան հվետվության մեջ ի գիտություն ընդհանուրի, իսկ այդ հիմնարկության գումարները մտցվում են ուր որ պետք է՝ համաձայն §54-ի:

ը) Ընդհանուր ժողովներ

§72

Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերության ընդհանուր ժողովները կազմվում են ընկերության պատվավոր, բարեգործ և իսկական անդամներից և տեղի են ունենում այդ դեպքի համար ընդհանուր ժողովից ընտրված նախագահի նախագահությամբ:

§73

Ընդհանուր ժողովները լինում են տարեկան, լրացուցիչ և արտակարգ: Դրանք տեղի են ունենում Երևանում: Տարեկան ժողովը տեղի է ունենում ամեն տարվա վերջին՝ §75-ում հիշված գործերը քննելու և որոշումներ կայացնելու համար: Լրացուցիչ ժողովները լինում են հաջորդ տարվա սկզբին, նախ համաձայն §75-ի ա և բ կետերի: Եթե ստուգիչ հանձնաժողովի կողմից լինում են նկատողություններ, որոնց համար կարիք է լինում Գլխավոր վարչության

բացատրությունները լսել և ապա նոր առաջացած հարցերի մասին, որոնց մինչև տարվա վերջ հետաձգելը Գլխավոր վարչությունը համարում է անհարմար: Արտակարգ ժողովները կայանում են ամեն անգամ, երբ Գլխավոր վարչությունը առանձին հանգամանքների շնորհիվ, գտնում է դա անհրաժեշտ, կամ երբ ստացվում է հայտարարություն ընկերության անդամների ոչ պակաս 20 հոգու ստորագրությամբ (ըստ՝ §72-ի):

§74

Ընդհանուր ժողովի նշանակած օրը հայտարարվում է, «Կառավարության լրաբեր»-ում և մի քանի լրագրերում, ոչ ուշ, քան մի ամիս առաջ, մինչև ընդհանուր ժողովը (բացի անակնկալ դեպքերից), իսկ ընկերության մյուս հիմնարկությունների անդամներին հայտնելու համար Գլխավոր վարչությունը նախօրոք նրանց ուղարկում է շրջաբերականներ:

Ծանոթություն. Ժողովը հրավիրելու մանրամասնությունները, գեկուցումների կարգը և այլ մանր հարցեր չեն մտել այս կանոնադրության մեջ: Ամեն անգամ որոշվում են Գլխավոր վարչության կողմից և կարիք եղած դեպքում հայտարարվում են լրագրերում:

§75

Ընդհանուր ժողովը համարվում է օրինական, եթե բացի Գլխավոր վարչության անդամներից (ոչ պակաս 5 հոգուց, համաձայն §40-ի) ներկա են լինում ոչ պակաս, քան 30 անդամ: Հակառակ դեպքում, երկրորդ անգամ է ժողովը հրավիրվում, բայց երկու շաբաթից ոչ շուտ, որի համար չի պահանջվում անդամների որոշ թիվ: Երկրորդ անգամ հրավիրված ժողովը զբաղվում է նույն գործերով ու հարցերով, որ պետք է քննվեին առաջին չկայացած ժողովում:

Ծանոթություն. Ներկա գտնվող իսկական անդամները պետք է ունենան նույն տարվա անդամավճարների համար ստացած անդորրագրերը:

Ընդհանուր ժողովի զբաղմունքներն են.

ա. քննություն Գլխավոր վարչության ընդհանուր հաշվետվության, ընկերության գործունեության ու միջոցների մասին;

բ. ստուգումն Գլխավոր վարչության ելքի և մուտքի գումարների և նրա հսկողության տակ գտնված դրամագլուխների;

գ. քննումն ու լուծումն զանազան հարցերի ու միջոցների, որ առաջարկում են Գլխավոր և տեղական վարչությունները;

դ. ընտրություն Գլխավոր վարչության անդամների, ընկերության պատվավոր անդամների և զանազան անդամների, բարեգործ անդամների կոչում տալը;

ե. հաստատումն անշարժ կայքեր գնելու կամ վաճառելու որոշումների:

զ. որոշել միջոցներ, որոնցով պետք է §66-ի մեջ հիշված ծախսերը ծածկել;

է. փոփոխումն և լրացումն ընկերության կանոնադրության;

ը. որոշել ընկերության հիմնարկություններին միանվագ և մշտական օժանդակության չափը՝ Գլխավոր վարչության ծախսերի նախահաշիվը ծածկելու համար:

Ծանոթություն. գումարների ստուգումը և ընդհանրապես գումարների հաշիվներ քննելը ըստ բ կետի, հանձնվում է երեք հոգուց բաղկացած հանձնաժողովին, որի կազմի մեջ չպիտի լինեն Գլխավոր վարչության անդամները: Այդ հանձնաժողովը, ինչպես նաև մեկ կամ երկու թեկնածու ընտրվում է ըստ §70-ի՝ տարեկան ընդհանուր ժողովի անդամներից, որը քննում է բոլոր հաշիվները և իր եզրակացությունների հետ ներկայացնում է ոչ ուշ, քան երկու ամիս՝ իր ընտրության օրից:

Այդ հանձնաժողովի պարտականություններն են.

1. ստուգումն այն գումարների, որ գրված են գանձապահի և հաշվապահի գրքերի մեջ՝ փաստաթղթերի հետ միասին;

2. ստուգել, թե արդյոք՝ գումարները գոյություն ունեն՝ և գտնվում են՝ այնտեղ, ուր նշանակված են ըստ հաշվետվության;

3. և վերջապես, արդյոք՝ ընկերության տեղական հիմնարկություններից ստացված գումարները կանոնավոր կերպով հաշվարկված են, թե՞ ոչ:

§77

§75-ի— ե, գ, է, ը կետերում հիշված գործերը որոշվում են քվեարկությամբ, ժողովին ներկա եղել անդամների 2) 3-ի ձայներով, մնացած գործերը՝ սովորական մեծամասնությամբ:

§78

Ընկերության անդամները, երբ կամենում են առաջարկ մտցնել ընդհանուր ժողով, պետք է նախօրոք այդ առաջարկը ներկայացնեն Գլխավոր վարչությանը՝ առնվազն երկու շաբաթ առաջ, ընդհանուր ժողովի կազմման օրից: Եթե վերը հիշված օրինակությունները չի կատարված, ոչ մի առաջարկ չի ընդունվում և որոշումները չեն քննվում ընդհանուր ժողովում:

§79

Ընկերության բաժանմունքների ժողովները կայանում են պատվավոր, իսկական և բարեգործ անդամների ներկայությամբ, ահմաձայն այն կանոնների, որ հիշված են §74-ի ծանոթության մեջ և նախազահությամբ այդ ժողովի համար ընտրված նախագահի:

§80

Բաժանմունքների տարեկան ընդհանուր ժողովի գումարման մասին հայտարարվում է լրագրերում, մի ամիս առաջ նրա բացման օրից: Դրանք գումարվում են ամեն տարվա սկզբին՝ §82-ի մեջ հիշված գործերը քննելու և որոշումներ կայացնելու համար: Լրացուցիչ ընդհանուր ժողովներ հրավիրվում են տարեկան ժողովներից երկու-երեք շաբաթ հետո, քննելու համար ստուգիչ հանձնաժողովի դիտողությունները և տեղական վարչությունների բացատրությունները նույն §82-ի ա և ե կետերի վերաբերյալ, նույնպես և լուծելու նոր մտքած հարցերը, որ տեղական վարչությունը համարում է անհետաձգելի:

Բացառիկ հանգամանքներինորհիվ, արտակարգ հանձնաժողովը կայանում է ամեն անգամ, եթե տեղական վարչությունները այդ անհրաժեշտ են գտնում կամ թե վարչությունը այդ մտքով առաջարկություն է ստանում անդամների 1) 3-ի ստորագրությամբ, ըստ §78-ի:

§81

Բաժանմունքներ ընդհանուր ժողովը համարվում է օրինական, եթե ներկա են այդ բաժանմունքի վարչության անդամների թվի կեսից ոչ պակասը և այնքան իսկական անդամներ, որոնց թիվը ավելի լինի ներկա գտնվող վարչության անդամների թվից: Հակառակ դեպքում, ժողովը հետաձգվում է, և երկրորդ անգամ հրավիրվում է երկու շաբաթից ոչ շուտ: Երկրորդ անգամ հրավիրված կայանում է առանց աչքի առաջ ունենալու նեկա եղողների թիվը: Այս ժողովը զբաղվում է այն բոլոր գործերով ու հարցերով, որոնք դրված էին առաջին ժողովին:

§82

Բաժանմունքների ընդհանուր ժողովների զբաղմունքների առարկաներն են.

- ա. տեղական վարչության հաշվետվությունը;
- բ. տեղական վարչության հարցերի և առարկաների քննությունը;
- գ. տեղական վարչության անդամների ընտրությունը;
- դ. բաժանմունքների պատվավոր և բարեգործ անդամների ընտրությունը;

ե. ստուգիչ հանձնաժողովի ընտրությունը՝ բաղկացած երեք հոգուց (այդ կազմում վարչության անդամները չեն կարող լինել), որը պետք է ստուգի տեղական վարչությունների բաժանմունքների գործերը և քննել նրա պահեստի ու դրամային հաշվետվությունը ըստ §75-ի;

Ծանոթություն. ստուգիչ հանձնաժողովի եզրակացությունների քննությունը հաղորդվում է Գլխավոր վարչությանը և հայտարարվում է լրագրերում:

զ. անշարժ կայքեր գնելու և վաճառելու առաջարկների և որոշումների քննությունը;

է. որոշել, թե ինչ միջոցներով պետք է §66-ի մեջ հիշված ծախսերը ծածկել:

ը. քննել, թե՛ հանգամանքների շնորհիվ ընկերության կանոնադրության մեջ մտցնելիք փոփոխություններն ու լրացումները, և թե՛ միանվագ և մշտական օժանդակությունների մասին արված դիմումները:

§83

Խնդիրները լուծելիս, տեղական ընդհանուր ժողովները ղեկավարվում են ընկերության ընդհանուր ժողովի համար հաստատված կանոններով՝ §§76 և 77:

թ) Ընկերության գործունեությունը պատերազմի ժամանակ

§84

Կարմիր խաչի ընկերության գլխավոր նպատակն է պատերազմի ժամանակ աջակցել զինվորա-սանիտարական վարչությանը՝ հիվանդ և վիրավոր զինվորականներին խնամելու գործում: Այդ աջակցությունը գլխավորապես հետևյալը պետք է լինի.

1. զինվորա-բժշկական հիմնարկություններին ուղարկել կանանց, սանիտարական խմբեր, ըստ կարիքի նաև բժշկական և տղամարդկանց սանիտարական խմբեր;

2. լրացնել ըստ կարիքի զինվորա-բժշկական հիմնարկությունների իրերի քանակը, ձեռք բերել վիրակապեր, վիրաբուժական գործիքներ, դեղորայք, սպիտակեղեն, հագուստ, տաք իրեր, ամանեղեն և այլն;

3. մասնակցել հիվանդների ու վիրավորների, որոնք գտնվում են զինվորաբժշկական հիմնարկությունների մեջ, պարենավորման գործին՝ տալով նրանց այնպիսի մթերքներ, որոնք չեն մտնում զինվորական վարչության ցանկի մեջ;

4. մասնակցել հիվանդների ու վիրավորների տեղափոխության գործին, տալով սանիտարական գնացքներին և ըստ հնարավորության կայաններին՝ գթության քույրեր և այլ բժշկական ու սանիտարական ծառայողներ, նաև լրացուցիչ իրեղեն ու պարեն;

5. տեղական մարմինների միջոցով մասնակցել երկրի ներսը տեղափոխված հիվանդ ու վիրավոր զինվորականների հոգատարությանը: Այդ նպատակով, ընկերությունը երկրի ներսը գտնված հիվանդանոցներին և ընդհանուր կայաններին մատակարարում է այլ և այլ նյութեր և իրեր, որոնց պակասը զգացվում է: Իր ներկայացուցիչների միջոցով, որոնք մասնակցում են կարգադրիչ հանձնաժողովներում, ըստ կարելիության աջակցում է երկրի ներսում ցրված հիվանդների և վիրավորների գործին: Նմանապես հիմնում է իր սեփական հիվանդանոցները, ստանալով յուրաքանչյուր հիվանդի համար զորական մինիստրի համաձայնությամբ որոշված օրապահիկ:

6. Հանրապետության ներսում, բանակի թիկունքում և պատերոզմի դաշտում, ըստ հնարավորության, հիմնում է անհրաժեշտ նյութերի ու իրերի սեփական պահեստներ, թե՛ Ջորական վարչության, և թե՛ սեփական բժշկական հիմնարկություններին հարկավորը մատակարարելու համար:

§85

Եթե կարիք լինի և ընկերության միջոցները թույլ տան, նախօրոք համաձայնության գալով Ջինվորական վարչության հետ, կարող է.

1. Բանալ պատերոզմի վրա իր հիվանդանոցները, որտեղ ամեն մի խնամող հիվանդ ու վիրավոր զինվորականների համար Ջորական մինիստրությունից, վերջինիս համաձայնությամբ, ստանում է որոշ օրապահիկ:

2. Կազմել ժամանակավոր թռուցիկ խմբեր, որոնք գործում են պատերազմի դաշտում և սանիտարական խմբեր, որոնք ուղեկցում են տեղափոխվող հիվանդներին:

3. Իր վրա է վերցնում տեղափոխող գնացքների և սանիտարական փոխադրական միջոցների կահավորությունը և պահպանումը, կամ թե միայն նրանց հարմարեցումը հիվանդներին ու վիրավորներին տեղափոխելու համար: Առաջին դեպքում, Ջորական մինիստրության համաձայնությամբ, յուրաքանչյուր փոխադրված

հիվանդ կամ վիրավոր գինվորականի համար օրապահիկ է սահմանվում;

4. Մասնակցում է հիվանդներին ու վիրավորներին գլխավոր ճանապարհներից մեկուսի երկրի ներսը տեղափոխելու գործին:

§86

Զորահավաք հայտարարելուց հետո, գինվորական մինիստրի տեղեկությունների հիման վրա, Գլխավոր վարչությունը, ըստ իր հայեցողության, ձեռնարկում է օգնության այն խոշոր միջոցները, թե՛ ճակատում և թե՛ թիկունքում, որով կարող է Կարմիր խաչի ընկերությունը իր աջակցությունը ցույց տալ Զինվորա-սանիտարական վարչությանը՝ իր տրամադրության տակ գտնված միջոցների սահմաններում:

§87

Անհրաժեշտ դեպքում, եթե միջոցները թույլ են տալիս, Գլխավոր վարչությունը կարող է ընդարձակել Կարմիր խաչի ընկերության գործունեությունը թե՛ ճակատում, և թե՛ երկրի ներսում, հայտնելով այդ մասին մոտակա ընդհանուր ժողովի գիտությանը:

§88

Գլխավորապես, Գլխավոր վարչության պատերազմի վայրում գործունեության ծրագիրը իրականացնում են.

ա. ամեն մեկ գործող բանակում գտնվող գլխավոր լիազորը և;

բ. Ընկերության՝ ռազմաճակատի գինվորաշրջանային վարչությունների լիազորները, որ լինում են համաձայն այդ վարչությունների թվի:

Լիազորներին ընտրում է Գլխավոր վարչությունը: Գլխավոր վարչության երկրի ներսի գործունեության ծրագրերը իրականացվում է ընկերության տեղական հիմնարկությունների, կամ, ըստ կարիքի, Գլխավոր վարչության ընտրած լիազորների միջոցով:

ժ) Գլխավոր վարչության գործունեությունը

§89

Գլխավոր վարչության գործունեությունը պատերազմի ժամանակ.

1. ռազմաճակատում գտնվող զինվորաշրջանային վարչությունների համար ուղարկած լիազորների և գլխավոր լիազորների տրամադրության տակ է դնում այդ նպատակին հատկացրած միջոցները՝ դրամակն, նյութական, նաև ընկերության սանիտարական կազմը;

2. Գլխավոր շտաբի համաձայնությամբ օգնության է հասնում երկրի ներսը գտնվող հիվանդ ու վիրավոր զինվորականներին, հրահանգելով տեղական մարմինների աշխատելու այդ ուղղությամբ;

3. հիմնում է երկրի ներսում պահեստներ մատակարարելու համար անհրաժեշտ նյութեր այն պահեստներին, որ ընկերության գլխավոր լիազորը և լիազորները հիմնել են ռազմաճակատում և բանակի թիկունքում;

4. միջոցներ է ձեռք առնում նորանոր դրամական և նյութական աղբյուրներ գտնելու, կանանց սանիտարական կազմեր պատրաստելու և ուժեղացնելու, հրավիրում է բժշկական ու տղամարդկանց սանիտարական խմբեր;

5. վճռում և հաստատում է գլխավոր լիազորների և ռազմաճակատի զինվորա-շրջանային վարչություններում գործող լիազորների և ընկերության տեղական մարմինների առաջարկությունները, հետևում է նրանց կանոնավոր գործունեությանը, ստուգում է նրանցից սատացած համառոտ հաշվետվությունները, ընկերության ծախսած և ընդհանուր հաշվետվությունը պատերազմի ընթացքում:

§90

Գլխավոր վարչությունը, եփե օգտակար է համարում, կարող է ուղարկել իր անդամներից մեկին տեղն ու տեղը ծանոթանալու գլխավոր լիազորների, լիազորների և ընկերության տեղական մարմինների ընդհանուր գործունեության հետ: Այդպիսի լիազորին

Գլխավոր վարչությունը իրավունք է տալիս քննություն կատարելու և նրա տրամադրության տակ պետք է տրվեն բոլոր հաշվետվությունները և ընդհանրապես գլխավոր լիազորների, լիազորների և ընկերության տեղական մարմինների ամբողջ հաշվետվությունը: Ռազմաբեմ մեկնող քննիչ լիազորի մասին Գլխավոր վարչությունը հայտնում է ի գիտություն համապատասխան զինվորական իշխանություններին:

ի) Ընկերության Գլխավոր վարչության լիազորների և զինվորա-շրջանային վարչությունների մեջ գտնվող լիազորների գործունեությունը

§91

Ընկերության գլխավոր լիազորները համարվում են Կարմիր խաչի ընկերության ներկայացուցիչները ռազմաբեմում: Նրանք վարում են Կարմիր խաչի ընկերության օգնության գործերը այն բանակի շրջանում, ուր իրենք են գտնվում և այն միջոցներով, որ տրամադրել է նրանց Գլխավոր վարչությունը և այն ցուցումներով, որ ստանում են նրանք այդ վարչությունից և բանակի հերթապահ զորապետից (գեներալից), դուրս չգալով սակայն նախահաշվի այն սահմանից, որ կազմել և հաստատել է Գլխավոր վարչությունը, բանակի հերթապահ զորապետի համաձայնությամբ:

§92

Գլխավոր լիազորի առաջին հոգսը պետք է լինի աջակցել Զինվորական վարչությանը՝ հովանդների և վիրավորների օգնության գործում, իր տրամադրության տակ եղած բոլոր միջոցներով, առանձնապես ցույց տալով այն տեսակ օգնություն, որը չունի Զինվորական վարչությունը: Այդ նպատակին լիովին հասնելու համար նրան թույլատրվում է իր շրջանում լեկավարել կողմնակի օգնության բոլոր միջոցները, որը ստանում է ընկերության հիմնարկություններից և մանավանդ անհատների նախաձեռնությամբ:

§93

Գլխավոր լիազորի տրամադրության տակ են դրվում Գլխավոր վարչության կողմից ուղարկված սանիտարական խմբերը, գումարները և նյութերը: Կարիք եղած դեպքում գլխավոր լիազորը դիմում է, այդ բաների համար, Գլխավոր վարչությանը: Ոչ միայն Կարմիր խաչի ընկերության կողմից

ուղարկված խմբերը, այլ առանց բացառության, նաև մասնավոր սանիտարական խմբերը, ում կողմից էլ որ կազմված լինեն դրանք, հայերից թե օտարներից, ենթարկվում են գլխավոր լիազորին, որը դասավորում և ուղարկում է բանակի հերթապահ զորապետի ցուցումով:

§94

Դասավորելով իր տրամադրության տակ ուղարկված սանիտարական կազմը, Գլխավոր վարչությունը հոգ է տանում տեղավորելու ամեն մի խմբի գոյության քույրերին միևնույն վայրերում, որպեսզի խմբի ավագ քույրը հնարավորություն ունենա հետևելու և հսկելու նրանց աշխատանքներին: Գլխավոր լիազորը շարունակաբար հսկում և ուղղություն է տալիս ընկերության սանիտարական կազմերի գործունեությանը և հետևում է, որ ճշտությամբ կատարեն թե՛ այն բոլոր օրինական պահանջները, որ անում են զորքի պետերը, և թե՛ զինվորա-թժշկական հիմնարկությունների, ինչպես նաև բժիշկների ցուցումները հիվանդների և վիրավորների խնամքի վերաբերմամբ:

§95

Որպեսզի զինվորա-թժշկական հիմնարկությունները և հանրակայանները կանոնավոր կերպով ստանան այն իրերն ու մթերքները, որոնց մատակարարելը իր վրա է վերցրել Կարմիր խաչի ընկերությունը, գլխավոր լիազորը բանակի հերթապահ զորապետի ցուցումով, հիմնում է ընկերության պահեստներ:

§96

Բանակի հերթապահ զորապետի համաձայնությամբ սեփական հիվանդանոցներ, սանիտարական գնացքներ և այլ փոխադ-

րական միջոցներ հիմնելու դեպքում, գլխավոր լիազորները պարտավոր են հոգ տանել նրանց բոլոր անհրաժեշտ կարիքները, խուսափելով շռայլություններից:

§97

Այն բոլոր դեպքերում, երբ անհրաժեշտ է ընդարձակել հիվանդ և վիրավոր զորականների օգնության գործը, գլխավոր լիազորները պետք է նախօրոք բանակցեն Գլխավոր վարչության հետ, իսկ անհետաձգելի կարիքի դեպքում, եթե դրամական միջոցները թույլ են տալիս, նրանք իրավունք ունեն անմիջապես ընդարձակելու իրենց գործունեությունը, հաղորդելով այդ մասին Գլխավոր վարչությանը:

§98

Ընկերության կողմից իրենց վրա դրած հանձնարարությունները իրագործելու համար, գլխավոր լիազորը իր գործունեության շրջանում, երբ կարիք լինի, կարող է պայմաններ կապել ընկերության անունից:

§99

Գլխավոր լիազորը ընտրում է, Գլխավոր վարչության հաստատմամբ, իրեն օգնական լիազորներ՝ ռազմադաշտային և թիկունքային փոխադրական հանձնաժողովներին մասնակցելու և վարելու առանձին պահեստները, փոխադրության և այլ գործերը: Նա ընտրում է նաև գանձապահ, որը պահում և բաց է թողնում իր ձեռքի տակ գտնված գումարները: Գլխավոր լիազորը իրավունք ունի նշանակել և հեռացնել գործակալներին, դիվանի և մնացած ծառայողներին: Լիազորների և գանձապահի հրաժարեցնելը կարող է կատարել այն դեպքում, երբ Գլխավոր վարչության համաձայնությունը կստացվի:

§100

Թե՛ գլխավոր լիազորի, և թե՛ զինվորա-շրջանային վարչությունների մեջ գտնվող լիազորների ձեռքի տակ աշխատող բոլոր ծառայողները, պատերազմի ժամանակ ստանում են վարձատրություն, որ հաստատում է Գլխավոր վարչությունը:

§101

Իր տրամադրության տակ գտնված գումարների և նյութերի-գործադրության վերաբերմամբ, գլխավոր լիազորը պարտավոր է խիստ հաշվետվություն պահանջել, հետևելով, որ նույն բանն անեն և իրեն ենթակա լիազորները:

§102

Գլխավոր լիազորը իր բոլոր կարգադրությունների, կարիքների և ապագա ծրագրերի մասին հաղորդում է Գլխավոր վարչությանը, պարբերաբար ուղարկում է տեղեկագրեր, ընկերության իր շրջանի գործունեության մասին: Շտապողական կարճ հաշվետվություն մուտքի, ելքի, մնացորդ գումարների, նյութերի մասին նույնպես և իր կողմից ստուգված իր լիազորների հաշվետվությունները, իսկ պատերազմից հետո, խմբերը ցրելով, Գլխավոր վարչությանն է ներկայացնում իր գործունեության ընդհանուր տեսությունը և վերջնական դրամական ու նյութական հաշվետվությունը եկամուտների և ծախսերի մասին՝ բոլոր մատյանների ու փաստաթղթերի հետ:

§103

Ղեկավարվելով պատերազմի ժամանակ զինվորական օրենքների §§702, 712, 725-ի, ընկերության ռազմաճակատի զինվորաշրջանային վարչությունների մեջ գործող լիազորները համարվում են Կարմիր խաչի ընկերության ներկայացուցիչներ այդ շրջանում: Նրանք ղեկավարում են Կարմիր խաչի ընկերության օգնության գործը զինվորա-շրջանային վարչության սահմաններում և այդ միջոցներով, որ տրամադրել է նրանց Գլխավոր վարչությունը՝ Գլխավոր վարչության և զինվորաշրջանային վարչության հրամանատարության ցուցումների համաձայն: Լիազորները չպետք է դուրս գան նախահաշվի այն սահմաններից, որը կազմում և հաստատում է Գլխավոր վարչությունը՝ զինվորա-շրջանային հրամանատարի հետ:

—

§104

Լիազորները իրենց գործունեության մեջ ղեկավարվում են համաձայն սույն կանոնադրության:

§105

Եթե ռազմաբեմի զինվորա-շրջանային վարչության շրջանի մեջ մտնում են այնպիսի նահանգներ, որտեղ գոյություն ունեն Կարմիր խաչի ընկերության տեղական մարմիններ, այդ դեպքում, Գլխավոր վարչությունը նույն տեղի ընկերության տեղական վարչությունների նախագահներին է ընտրում իբրև լիազորներ:

յ) Ընկերության տեղական մարմինների գործունեությունը

§106

Կարմիր խաչի ընկերության տեղական մարմինների բոլոր միջոցները, բացի հատուկ գումարներից, զորահավաք հայտարարելու թույլտվություն, կարող են ծախսվել միմիայն Գլխավոր վարչության ցուցումներով:

§107

Գլխավոր վարչության ցուցումներով տեղական մարմինները սկսում են ի կատար ածել ընկերության պատերազմի ժամանակվա գործունեության բոլոր տեսակները, որոնք համաձայն ժամանակի և տեղի պայմանների, Գլխավոր վարչությունը կհանձնարարի նրանց, որպեսզի ընկերության միջոցների և կարիքի համաձայն ու համապատասխան չափով, ըստ կարելիության, ավելի իրական օգնություն ցույց տրվի երկրի ներսը փոխադրված վերաբերյալ ու հիվանդներին: Այդ նպատակով, պատերազմական շրջանների տեղական վարչությունները իրենց ներկայացուցիչներն են նշանակում, մասնակցելու այդ վայրերում կազմված տեղահանության հանձնաժողովների մեջ: Բացի այդ, ընկերության վարչությունները, իրենց միջից ներկայացուցիչներն են նշանակում այդ կարգադրիչ կոմիտեների համար, որ կազմվում են տեղավորման վայրում:

§108

Խաղաղ ժամանակ ընկերության համար սանիտարական խմբեր պատրաստող հաստատությունները, դրանց այն թվով ու կարգով և այն կայաններն են ուղարկում, որ ցույց է տալիս Գլխավոր վարչությունը և ապա անհապաղ, կարճ ժամանակում, Գլխավոր վարչության ցուցումով սկսում են նոր սանիտարական խմբեր պատրաստել: Այդ հիմնարկություններն են հրավիրում նաև պահեստի գծության քույրեր ու Գլխավոր վարչության ցուցումով ուղարկում՝ ուր հարկավոր է:

§109

Ընկերության տեղական հաստատությունները, շրջաններում, ուր անհրաժեշտաբար Կարմիր խաչը ավելի լայն գործունեություն պետք՝ երևան բերի՝ պահեստներ, սեփական շարժական հիվանդանոցներ, սանիտարական գնացքներ և այլն հիմնելով, Գլխավոր վարչությունը նշանակում է ընկերության լիազորներ, որոնց գործունեության շրջանակը կարող է, ըստ կարիքի, նաև մի քանի նահանգներ ընդգրկել: Այդ լիազորները գլխավորապես ընտրվում են ընկերության տեղական մարմինների ծառայողներից:

§110

Ընկերության բոլոր տեղական մարմինները Գլխավոր վարչությանը ներկայացնում են պարբերաբար զեկուցումներ, իրենց գործունեության մասին և ամեն ամիս համառոտ հաշվետվություն, իրենց գումարների մասին: Նրանք անմիջապես հաղորդում են իրենց ստացած և ստանալիք բոլոր խոշոր դրամական և նյութական նվիրաբերությունների մասին և զեկուցում՝ իրենց կարիքների ու ծրագրերի մասին: Իսկ պատերազմից հետո, մանրամասն հաշվետվություն են ներկայացնում, որ ստուգված է յուրաքանչյուր տեղական վարչության մեջ, ներկայացնելով նաև ելևմուտքի մատյաններն ու փաստաթղթերը՝ վավերացված քննիչ հանձնաժողովների կողմից:

խ) Հաշվետվություն

§111

Ելամուտքի մատյաններն ու ողջ նյութական ու դրամական հաշվետվությունը պահվում է այն ընդհանուր ձևերով, որ մշակում է Գլխավոր վարչությունը և հրահանգում ընկերության բոլոր հաստատություններին և նրանց լիազորներին: Մատյանները տալիս է Գլխավոր վարչությունը ընկերության լիազորներին՝ կնքված և ժապավինված:

§112

Ընկերության լիազորները, որոնք ենթարկվում են զինվորական վարչությունների լիազորներին, նրանց ամսե-ամիս համոտո դրամական և նյութական հաշվետվություն են ներկայացնում, իսկ պատերազմից հետո՝ լրիվ դրամական ու նյութական բոլոր կից մատյաններով ու փաստաթղթերով, որ և ստուգելուց հետո, գլխավոր լիազորներն ու զինվորական վարչությունների լիազորները, իրենց սեփական հաշվետվության հետ ուղարկում են Գլխավոր վարչություն՝ ըստ §101-ի: Գլխավոր լիազորներն ու զինվորական վարչությունների լիազորները, իրենց հայեցողությամբ, հանկարծակի դրամական ու նյութական հաշիվների ոննություն են կատարում, իրեց ստորադրյալ լիազորների մոտ և նման քննությունների հետևանքներ ի մասին հայտնում են Գլխավոր վարչությանը ի գիտություն:

§113

Գլխավոր լիազորների և ռազմադաշտի զինվորական վարչությունների լիազորների պարբերական ու համառոտ դրամական ու նյութական հաշվետվությունները անմիջապես ստուգում է Գլխավոր վարչության վերաքննիչ բաժանմունքը, որը մանրագնին ստուգության է ենթարկում նաև բոլոր գլխավոր լիազորների ու լիազորների, պատերազմից հետո ներկայացրած վերջնական հա-

շիվները՝ իրենց ելամուտքի մատյաններով ու փաստաթղթերով: Ստուգության հետևանքների մասին զեկուցվում է ընկերության մոտակա ընդհանուր ժողովին:

§114

Ընկերության գլխավոր լիազորներն ու լիազորները բոլոր ոչ ծախսված գումարները հաշվետվության հետ միասին հանձնում են Գլխավոր վարչությանը, իսկ ընկերության նյութական սեփականությունները, Գլխավոր վարչության ցույց տրված կարգով, ուղարկում են հանրապետության կենտրոնական պահեստը և ռազմաբեմի մերձակա պահեստները:

§115

Ընկերության բոլոր տեղական հաստատությունները նույն կարգով ստուգում են այն անձերի հաշիվները, որոնք դրանցից յուրաքանչյուրի շրջանում վաճում են հիվանդ և վիրավոր զինվորականների օգնության գործը և լսպա, տեղական ընդհանուր ժողովներում հաստատելով այդ հաշվետվությունները, ներկայացնում են Գլխավոր վարչությունը:

§116

Ընկերության խաղաղ ժամանակի գործունեության ընդհանուր հաշվետվությունը կազմում և ներկայացնում է ընդհանուր ժողովին՝ Գլխավոր վարչությունը:

§117

Հայաստանի Կարմիր խաչի զբաղմունքներից մեկն է նաև օգնություն կազմակերպել պատերազմի և հասարակական աղետներից վնասվածներին: Այդ նպատակով, Գլխավոր և տեղական վարչությունները, պետք է աշխատեն ստեղծել այնպիսի ձեռնարկություններ և հիմնարկություններ, որոնք կարողանան օժանդակել նրանց բազմապիսի կարիքներին, ինչպես՝ որբանոցներ և անկեղանոցներ, հիվանդանոցներ ու բուժարաններ, սննդատու կայաններ և

գիշերային ապաստարաններ, հագուստի բաշխման աշխատանքների տներ, փոխադրական միջոցներ և այլն և այլն, նայած պայմաններին ու միջոցներին:

Հիմնադիրներ՝ բժ. Հովհ. Տեր-Միքայելյան¹

բժ. Սպ. Կամսարական²

Օ. Արարադյան

բժ. Հ. Հովհաննիսյան³

բժ. Ձ. Մանուկյան

Ե. Տեր-Սարգսյան

Ա. Գյուլխանդանյան⁴

Ս. Կանայան⁵

բժ. Պ. Հովհաննիսյան

բժ. Ն. Տեր-Դավթյան

բժ. Մանդինյան

ՀԱԱ, ֆ. 213, ց. 1, գ. 25, թթ. 3-15 և շրջ.: Բնագիր: Մեքենագիր:

N 2

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՋԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ԳԼԽԱՎՈՐ
ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀ Գ.ԶԱԼԽՈՒՇՅԱՆԻ
ԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀՀ ԱՐՏԱՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐԻ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ
ԺՆԵՎՈՒՄ ԿԱՅԱՆԱԼԻՔ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՋԻ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՑ ՊԱՏԳԱՄԱՎՈՐ ՈՒՂԱՐԿԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

14 փետրվարի 1920թ., Երևան

Ի դիմաց Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերության Գլխավոր վարչության, համաձայն նրա երեւելի որոշման, պատիվ ունեմ խնդրելու, որ հեռագրով անմիջապես մեր Փարիզի պատվիրակությանը [հայտնի], նշանակել Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերության Գլխավոր վարչության կողմից պատգամավոր, որ ժնկի մարտի երկուսին [կայանալիք] համագումարին ներկա լինի լավ է, նախ որպեսզի հայտնի, թե Հայաստանում այժմ սկսել է իր գործունեությունը Հայկական Կարմիր խաչը, որը շուտով կուղարկի իր կանոնադրությունը և ապա, որպեսզի նա արտահայտի մեր ջերմ

զգացմունքները՝ բացած ժողովին, մատնանիշ անելով այն կարևոր դերը, որը ունի կատարելու առհասարակ Կարմիր խաչը կիսավեր, ի խաչ հանած մեր սիրած, պաշտած Հայաստանում:

Խորին հարգանքներով՝

Կարմիր խաչի Գլխավոր վարչության նախագահ՝
Գր. Չալխուշյան⁶

Մակագրություն. Անմիջապես հեռագրել:

ՀԱԱ, ֆ. 200, ց. 1, գ. 455, թ. 4 և շրջ.: Բնագիր: Ձեռագիր:

N 3

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ԳԼԽԱՎՈՐ
ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀ Գ.ՉԱԼԽՈՒՇՅԱՆԻ
ԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀՀ ԱՐՏԱՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐԻ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ՝
ՎՐԱՍՏԱՆՈՒՄ ԳՏՆՎՈՂ ՌԵՆՏԳԵՆՅԱՆ ԿԱՔԻՆԵՏԸ ԵՎ
ԼՎԱՅԱՐԱՆ-ԲԱՂՆԻՔ ԳՆԱՅՔԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆ
ՎԵՐԱԴԱՐՁՆԵԼՈՒ ԽՆԴԻՄԱՍԻՆ**

19 մարտի 1920թ., Երևան

Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերության Գլխավոր վարչության ունեցած տեղեկությունների համաձայն, Ռուսական Կարմիր խաչի Մոսկվայի⁷ Հայկական կոմիտեին պատկանած ռենտգենյան կաբինետը և Մանթաշյանի լվացարան-բաղնիս գնացքը, անցյալ պատերազմից, մնացել է Վրաստանում, որ և հետագայում, Վրաց կառավարությունը սեփականացրել է: Վերոհիշյալը ի նկատի ունենալով, սույն թվի մարտի 16-ի Հայաստանի Կարմիր խաչի Գլխավոր վարչության նիստը որոշեց դիմել Ձեզ, խնդրելով բանակցության մեջ մտնել Վրաց կառավարության հետ, այդ գնացքն ու ռենտգենյան կաբինետը Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերությանը վերադարձնելու համար:

Կարմիր խաչի Գլխավոր վարչության նախագահ

Գր. Չալխուշյան

Քարտուղար Գր. Պոպով

Մակագրություն. Պատճենը ուղարկել Թիֆլիս Մ[խսիայ]ին՝ ի կարգադրում: 23 մարտի 1920թ.: Կատարված է: 24 մարտի 1920թ.:
ՀԱԱ, ֆ. 200, ց. 1, գ. 455, թ. 22 և շրջ.: Բնագիր: Ձեռագիր:

N 4

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՋԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ԳԼԽԱՎՈՐ
ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆՆԱԽԱԳԱՀ Գ.ԶԱԼԽՈՒՇՅԱՆԻ
ԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀՀ ԱՐՏԱՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐԻ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ՝
ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼՍԻՑ ՍՏԱՅՎԱԾ ԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ
ՆՇՎԱԾ ՀԱՐՑԵՐԻ ՄԱՍԻՆ**

24 մարտի 1920թ., Երևան

ՀՀ Կարմիր խաչի ընկերության Գլխավոր վարչությունը սրան կից վերադարձնելով Ձեզ՝ Կ.Պոլսի դիվանագիտական ներկայացուցիչ Ֆ. Թահթաճյանի⁸ N 515 գրության⁹ և Կ.Պոլսի Կարմիր խաչի միության N 302 գրության¹⁰ պատճենները՝ ձեր N 1645 գրության հետ, հայտնում է, որ Գլխավոր վարչությունը կարծում է, որ ներկայումս, անհրաժեշտ է ունենալ Բաթումում հիվանդանոց և համաձայնվելով Կ.Պոլսի դիվանագիտական ներկայացուցիչ պ. Թահթաճյանի հետ, խնդրում է Ձեզ, հիվանդանոցի գույքը Բաթումի մեր դիվանագիտական ներկայացուցչին հանձնելու մասին ի ժամանակավոր պահպանության՝ անել պատշաճ կարգադրություն:

Կարմիր խաչի Գլխավոր վարչության նախագահ՝
Գր. Չալխուշյան
Քարտուղար **Գր. Պոպով**

ՀԱԱ, ֆ. 200, ց. 1, գ. 455, թ. 15 և շրջ.: Բնագիր: Ձեռագիր:

**ԳԵՎՈՐԳ Ե ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ
ՕՐՀՆՈՒԹՅԱՆ ԿՈՆԴԱԿԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ
ՀԻՄՆԱԴՐՄԱՆ ԱՌԻԹՈՎ**

1 ապրիլի 1920 թ., Վաղարշապատ

ԳԵՎՈՐԳ՝ ԾԱՌԱՅ ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԵՒ ԱՆՀԱՍԱՆԵԼԻ ԿԱՄՕՔՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՊԵՏ ԵՒ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ, ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԲ ՀԱՄԱԶԳԱՅԱՆ ՆԱԽԱՄԵԾԱՐ ԱԹՈՌՈՅ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՍՐԲՈՅ ԿԱԹՈՒԴԻԿԷ ԷԶՄԻԱՇՆԻ Աստուածահաճոյ Կարմիր խաչի ընկերութեան Հայաստան աշխարհի Հայրապետական օրինութիւն.

Յօրէ հաստատման է Հանրապետութեան Հայաստան աշխարհիս պարտիք ի վերա ամենեցուն կար խնամել, մխիթարել եւ սփոփել զսիրեցեալ գորդիս մեր զգօրականս եւ զգօրս մեր, որք զօրհանապազ զանձինս իւրեանց ի պաշտպանութիւն հայրենեաց ոչ խնայեն, թողեալ զսիրասուն զաւակունս, զխնամարկու ծնողս եւ զընտանիս իւրեանց:

Արդ՝ գոհութեամբ սրտի եւ խնդութեամբ հոգւոյ իրազեկ եղաք ի կազմելոյ «Ընկերութիւն Կարմիր խաչի» Հայաստան աշխարհի՝ ի տիպ օրինակի այլոց նմանօրինակ ընկերութեանց, որք ի սփիւոս աշխարհին վասն խնամարկութեան եւ բժշկութեան վիրաւոր եւ հիւանդ զօրաց:

Ընկերութիւնդ այդ, որ ի վերայ դրօշի իւրոյ զնշան խաչին կրէ եւ ցանկայ զհետ երթալ պատուէրի խաչեցելոյն՝ «սիրեցիս զընկեր քո իբրեւ զանձն քո» զինչ առաւել գործ բարի գործեսցէ, բայց եթէ ըստ առակին Աւետարանի Սամարացւոյ Ողորմածի խնամս տանել ի վերայ հիւանդաց եւ վիրաւորաց:

Հրաւեր եւ յորդոր կարդամք մերազնեից եւ սիրեցիալ զաւակաց մերոց, արանց եւ կանանց սատար լինել ընկերութեանդ, զի եւ ողորմութիւնք անսպառ եւ գթութիւնք աննուազ եղեցին:

Օրինիմք զընկերութիւնդ ընդ բարեջան նախագահիդ եւ անդամոց դորին, մաղթելով ի Տէառնէ կար եւ ոյժ անբասիր մնալ ի

կոչմանդ յոր կոչեցաքդ եւ լինել մշակք առանց ամօթոյ առաջի Հայազն զօրաց եւ զօրականաց մերոց:

Ողջ լերուք, զօրացեալք շնորհօք Ս.Հոգւոյն եւ օրհնեալք ի մէնջ. Ամէն:

Ի Հայրապետութեան մերոյ թ. ամի

Արարատեան Մ. Աթոռ Ս. Էջմիածնի ի Վաղարշապատ

Գետրոգ Ե

Կաթողիկոս Հայոց

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 20, թ. 7: Բնագիր: Ձեռագիր:

N 6

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ԳԼԽԱՎՈՐ
ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ՝ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ
ԱՇԽԱՏԱԿԻՑՆԵՐԻՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՊԱՇՏՈՆՅԱՆԵՐ
ՃԱՆԱՉԵԼՈՒ ԽՆԴՐԱՆՔՈՎ**

8 ապրիլի 1920թ., Երևան

Նկատելով, որ Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերությունը լինելով մասնավեր ընկերություն, միջազգային և պաշտոն է կատարում, և բոլոր երկրներում ընդունված է ի շարս պետական հաստատությունների, Կարմիր խաչի Գլխավոր վարչությունը խնդրում է Ձեզ, Նախարարների խորհրդի միջոցով ճանաչել Գլխավոր վարչության պաշտոնյաներին՝ իբր պետական պաշտոնյաներ¹²: Հակառակ դեպքում, Կարմիր խաչը պաշտոնյաներ չի ունենա:

Գլխավոր վարչության նախագահ՝

Գր. Չալխուշյան

ՀԱԱ, ֆ. 199, ց. 1, գ. 128, թ. 56: Բնագիր: Ձեռագիր:

**ПРОШЕНИЕ НИКОЛАЯ КОРГАНОВА МИНИСТРУ ФИНАНСОВ
РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИИ ПО ПОВОДУ ЦЕЛЕСООБРАЗНОСТИ
ОРГАНИЗАЦИИ В АРМЕНИИ ФАБРИКИ ИГРАЛЬНЫХ КАРТ**

23 апреля 1920г., Эривань

К числу предметов потребления, доставляемых исключительно из России, относятся игральные карты. Весь наличный запас нашего рынка идет к концу. Нового подвоза нет и не может быть. На них идет отчаянная спекуляция. Клубы вынуждены платить за игру карт огромные деньги, ежедневно приплачивая на них по 200 рублей, подчиняясь требованиям спекулятивного рынка и общественные собрания в скором времени, несомненно будут поставлены в необходимость прекратить свое существование или за полным отсутствием игральных карт, или вследствие необычайной на них цены. (В настоящий момент, игра карт в клубе, стоит 1200 рублей, вследствие чего, весь финансовый оборот, происходящий между членами клуба, в большей своей части, идет в пользу торговцев. Так напр[имер], если общий проигрыш в игре выражается в сумме 1500 рублей (максимум), из них 1200 рублей идут на уплату карт). Разумеется такое положение дел признать нормальным, нельзя.

Мною, вместе с группой лиц, организовывается в Армении фабрика для выпуска армянских, национальных карт. В фигурах будут изображены, как наша древне-царская эпоха, так и национальный наш быт. Так, напр[имер]: короли изображаются точными, художественными [изображениями] наших царей, валеты – кикийскими зинворами, в своих характерных одеяниях, дамы – с национальными типами и костюмами разных исторических эпох и провинций. Туз будет с изображением Арапата и его долины.

Карты эти с несмненно меньшим, в сравнении с рыночными ценами, в самом не продолжительном времени могут быть выпущены в обращение, при условии, если Министерство финансов выделит нашей фирме патент на изобретение и привилегию на монопольное распространение, в течении не менее 3-х лет. С ва-

лового дохода, т.е. с продажной цены карт, фирма наша, известным, по обоюдному нашему соглашению, процент будет отчислять в пользу Красного креста или иного учреждения, благотворительного характера, по указанию Правительства Армении.

Выгоды страны, сделанного нами предложения, смеем думать, должны выразиться в следующем:

1. Страна вступает в борьбу с железной спекуляцией по отношению к упомянутому, чрезвычайно ходкому предмету потребления;

2. Поддерживает существование общественных собраний, так или иначе терпимых, если не поощренных государством как учреждения, где тысячи граждан находят отдых и развлечение в свободное время от трудов часы;

3. Даст крупнейший доход вновь организованному Красному Кресту, в виде постоянной ежемесячной ренты, или другому, по указанию Правительства благотворительному учреждению (какая, не участвуя в риске предприятия, имеет определенный фикс, в виде постоянного отчисления);

4. Правительство приобретает доходы, как от отдельного рода промышленности, подлежащей обложению подоходными и проч- [ими] налогами.

5. Приобретает художественный, исторический памятник, в лице национальных карт, чего лишены пока Грузия и Азербайджан.

Представляя при этом 4 образца напечатанные в чернилах карт, имею честь добавить, что это представляет из себя опять, как с технической, так и с художественной стороны, подлежащих усовершенствованию и изменению.

Н. Корганов¹³

НАА, ф. 199, оп. 1, д. 158, лл. 18-19. Автограф.

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱԶԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ
ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏԻ ԲԱԺԱՆՄՈՒՆՔԻ ԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ
Ս.ԷԶՄԻԱՇՆԻ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌԻ ՏՊԱՐԱՆԻ ՏԵՍՉՈՒԹՅՈՒՆ՝
«ԿԱՐՄԻՐ ԽԱԶԻ ՕՐ» ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԵԼՈՒ ՀԵՏ ԿԱՊՎԱԾ
ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐԻ ՄԱՍԻՆ**

27 ապրիլի 1920թ., Վաղարշապատ

Կարմիր խաչի ընկերության տեղական վարչությունը որոշել է մայիսի 1-ին կազմակերպել «Կարմիր խաչի օր», որի համար կարկավոր է կատարել զանազան տպարանական գործեր. պլակատներ, էմբլեմաներ և այլն:

Հայտնելով վերոհիշյալի մասին, վարչությունը խնդրում է տպարանի տեսչությանը, այդ գործերը կատարել եթե ոչ ձրի, ապա գոնե վերցնելով միայն թղթի ու նյութերի գինը, որի համար վարչությունը նախօրոք հայտնում է իր շնորհակալությունը:

Վարչության նախագահ

ՀԱՍ, ֆ. 57, ց. 2, գ. 1160, թ. 22: Բնագիր: Ձեռագիր:

**ОТНОШЕНИЕ МИНИСТЕРСТВА ФИНАНСОВ РА В СОВЕТ
МИНИСТРОВ С ПРОСЬБОЙ О ВЫДАЧИ СОГЛАСИЯ НА
ОТКРЫТИЕ В АРМЕНИИ ФАБРИКИ ДЛЯ ИЗГОТОВЛЕНИЯ
АРМЯНСКИХ НАЦИОНАЛЬНЫХ КАРТ**

29 апреля 1920г., Эривань

Препровождая при сем прошение Николая Александровича Корганова с образцами, прошу высказать принципиальное согласие на открытие в Армении фабрики для изготовления армянских национальных карт, с правом монопольного распространения в течение не менее трех лет, с условием отчисления определенного процента дохода в пользу Красного креста и Правительства, по получении принципиального согласия, соответствующим отделом

Министерства финансов будет выдан патент на изобретение и привелегия.

Министр финансов С. Араратян¹⁴
Делопроизводитель А. Енгибарова

НАА, ф. 199, оп. 1, д. 158, л. 14. Подлинник. Машинопись.

N 10

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՋԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ԳԼԽԱՎՈՐ
ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԸ ՀՀ ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐԻ
ԽՈՐՀՈՒՐԴ՝ ԽԱՂԱԹՂԹԻ ՄԵՆԱՇՆՈՐՀԸ
ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆԸ ՏԱԼՈՒ ԽՆԴՐԱՆՔՈՎ**

30 ապրիլի 1920թ., Երևան

Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերության պարտականություններն օրըստօրն պիտի բարդանան: Անկարելի է հանդուրժել, որ փախստականների, որբերի ապահովության խնդիրը մնա մեր կառավարության ուսերի վրա միշտ: Հասարակությունը և մասնավոր հաստատությունները և ընկերությունները լայն չափերով պիտի գան հանդես, դարմանելու մեր կյանքի մեծ չարիքը: Սակայն հարկավոր են մեծ միջոցներ, որ լոկ սովորական բարեգործական ճանապարհներով, անհնարին է հայթայթել:

Կա մի առանձին միջոց, որը դեռ մեր հանրապետության մեջ բոլորովին աչքաթող է եղած: Մեր խոսքը խաղաթղթի մասին է: Ռուսաստանում դա միակ միջոցն էր պահպանելու այն հիմնարկությունը, որը ծառայում էր ընկեցիկ մանուկների կրթությամբ: Կարմիր խաչի ընկերությունը պիտի օգնի աղետյալներին, որոնց թվում գտնվում են փախստականներն ու որբերը: Ահա ինչու մեր ընկերությունը իրավունք ունի խնդրելու, որ խաղաթուղթը համարվի Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերության մենաշնորհ:

Ընկերության Գլխավոր վարչությունը սրանով պատիվ ունի խնդրելու Նախարարական խորհրդին, որ մտցնի Պառլամենտ մի օրինագիծ այդ ճանաչման մասին.

ա) գործարան բանալը խաղաթուղթ բաց թողնելու, խաղաթուղթ տպելու իրավունքը պիտի լինի միայն Կարմիր խաչի ընկերությանը;

բ) Օրենքի հրատարակման օրից պիտի արգելվի խաղաթղթերի երկիր մուծումն ու երկրում գործածությունը, առանց Կարմիր խաչի ընկերության թույլտվության, հակառակ դեպքում, խաղաթղթերը գրավվում են՝ հօգուտ ընկերության;

գ) մինչև գործարանի բացումը, ամեն մի խաղաթղթի կապոցի վրա դրվում է մաքս՝ հօգուտ Կարմիր խաչի, ոչ պակաս 50 ռուբլի ամեն կապոցի վրա;

դ) Ընկերության պաշտոնյաները, ոստիկանության միջոցով, պահանջելու են սույն օրենքի գործադրությունը՝ խուզարկելու իրավունքով, պետք եղած պարագաներում, խանութները և ակումբները;

ե) Նախարարական խորհուրդը ընդունում է խաղաթղթերի ձևերը և օրինակները, որ և պարտադիր են Կարմիր խաչի գործարանի համար:

Կարմիր խաչի ընկերության Գլխավոր վարչության նախագահ

Գր. Չախուշյան

բժ. Սպ. Կամսարական

Քարտուղար Գ. Պողոսյան

ՀԱԱ, ֆ. 199, ց. 1, գ. 158, թթ. 13 և 2րջ.: Բնագիր: Ձեռագիր:

N 11

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ
ԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀՀ ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴ՝
ԼԱԶԱՐԵԹՆԵՐ ՄՏԵՂԾԵԼՈՒ ՆՊԱՏԱԿՈՎ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՄԱՐ ՄԵԿ ՄԻԼԻՈՆ ՌՈՒՔԼՈՒ ՎԱՐԿ ԲԱՅԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ**

4 մայիսի 1920թ., Երևան

Կարմիր խաչի [ընկերության] Գլխավոր վարչությունը ձեռնարկել է գորական լազարեթի իրագործման գործին Քարանլովսի համար: Սպիտակեղենը, մահճակալները արդեն պատրաստ են՝ 25-35 հիվանդների համար: Բայց պակասում են անհրաժեշտ իրեր, որոնց գնումը պահանջում է մի միլիոն գումար: Միևնույն ժամա-

նակ, ամսական ծախքը լինելու է 200 հազար ռուբլի: Թեև վարչությունը բանում է ճյուղեր և հավաքում է գումարներ, կարճ ժամանակ առանց գործունեության այն օրենքների, որ իբր օրինագծեր, դեռ մտցված են ու մտցվում են Պառլամենտ և Պառլամենտի կողմից դեռևս ընդունված չեն անգամ: Միայն բարեգործական գումարներով անկարելի է լազարեթ ունենալը: Ահա ինչու, վարչությունը կարող է Կառավարության աջակցության:

Սակայն հավատալով, որ մեր՝ Պառլամենտին առաջարկած օրինագծերը մեզ կտան հաստատ աղբյուր մեր ապագա գործունեության և կարողություն վերադարձնել Կառավարության բաց թողած գումարները, սրանով Գլխավոր վարչությունը, շտապողական ձևով խնդրում է Կառավարությունից, մտցնել Պառլամենտ օրինագիծ՝ բաց թողնել Կարմիր խաչի ընկերությանը հինգ միլիոնի, առանց տոկոսի, վարկ՝ հինգ տարով: Օրինագիծը շտապողական պիտի լինի:

*Կարմիր խաչի ընկերության Գլխավոր վարչության նախագահ
Գր. Չալխուշյան
Քարտուղար Հ. Արամյանց*

ՀԱԱ, ֆ. 199, ց. 1, գ. 158, թթ. 4 և 2րդ.: Բնագիր: Ձեռագիր:

N 12

**ՀՀ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՈՐՈՇՈՒՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ
ԽԱՉԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՐ ՄԵԿ ՄԻԼԻՈՆ
ՈՌԻԲԼՈՒ ՎԱՐԿ ԲԱՅԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ**

9 մայիսի 1920թ., Երևան

Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերության կարիքների համար բանալ Մինիստրների խորհրդին մի միլիոն ռուբլու վարկ՝ զորական լազարեթներ կազմակերպելու համար, հատուկ վերջին ստորաբաժնով:

*Մինիստր-նախագահ Համո Օհանջանյան¹⁵
Գործերի կառավարիչ Գ. Խոջամիրյան¹⁶*

ՀԱԱ, ֆ. 199, ց. 1, գ. 158, թ. 1: Բնագիր: Մեքենագիր:

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ
ԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀՀ ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴ՝
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԱԳԾԵՐԻ ԵՎ
ԹԱՏԵՐԱՏՈՄՍԵՐԻ ԳՆԵՐԸ ՀՕԳՈՒՏ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ
ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ԲԱՐՁՐԱՑՆԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ**

19 մայիսի 1920թ., Երևան

Հայաստանի Կարմիր խաչի համար միջոցներ ձեռք բերելու համար Գլխավոր վարչությունը խնդրում է Նախարարական խորհրդից, որ.

ա) Հանրապետության երկաթուղագծերի 1-ին և 2-րդ կարգերի տոմսերի գների վրա, հոգուտ Կարմիր խաչի, ավելացվի 10 ոուբլի և 3-րդ կարգի տոմսերի արժեքի վրա՝ 5 ոուբլի;

բ) Թատերատոմսերի և առհասարակ զվարճությունների և հանդեսների տոմսերի արժեքների վրա, հոգուտ Կարմիր խաչի ընկերության, ավելացվի մինչև 100ռ. [արժեքի դեպքում]՝ 5 ոուբլի, 100-ից մինչև 150ռ. [արժեքի դեպքում]՝ 10 ոուբլի, իսկ ավելի բարձր արժեքների վերաբերյալ՝ 20 ոուբլի:

Գլխավոր վարչությունը խնդրում է շտապողական որոշում:

Կարմիր խաչի ընկերության Գլխավոր վարչության նախագահ

Գր. Չալխուշյան

Քարտուղար՝ Հ. Արամյանց

ՀԱԱ, ֆ. 199, ց. 1, գ. 158, թ. 8: Բնագիր: Ձեռագիր:

N 14

**ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼՍՈՒՄ ՀՀ ԴԻՎԱՆԱԳԻՏԱԿԱՆ
ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉ Ֆ.ԹԱՀԹԱՃՅԱՆԻ ԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ
ԱՐՏԱՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐԻ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ՝ ԺՆԵՎԻ
ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱԶԻ ԿՈՂՄԻՑ ԸՆԴՈՒՆՎԵԼՈՒ
ԽՆԴՐԻ ՄԱՍԻՆ**

20 մայիսի 1920թ., Կ. Պոլիս

Ներկայկելով տեղվույս Հայ Կարմիր խաչի կենտրոնական վարչությունից ինձ ուղղած՝ 1 մայիս թիվ N 815 գրությունը, խոնարհաբար խնդրում եմ, որ նախարարությունը բարեհաճի հայտնել, թե ստույգ է՞ որ Հայաստանի պետական Կարմիր խաչը վավերացված է Ժնևի միջազգային Կարմիր խաչի¹⁷ կողմե:

Հաստատողական դեպքում, տեղվույս Հայ Կարմիր խաչը ուզում է ըստ այնմ ճշտել իր հարաբերությունները և դիրքը, որոնց մասին գուցե ավելորդ չլիներ լուրեր տալ այդտեղից, լուսաբանություններ ու ցուցումներ:

Ֆ. Թախթաճյան

ՀԱԱ, ֆ. 200, ց. 1, գ. 455, թ. 32: Ինքնագիր:

N 15

**ՀՀ ՖԻՆԱՆՍՆԵՐԻ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴ՝ ԽԱՂԱԹՂԹԻ ՄԵՆԱՇՆՈՐՀԻ
ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՀԱՐՑԻ ՄԱՍԻՆ**

24 մայիսի 1920թ., Երևան

Ի պատասխան նախարարությանդ N 3152 գրության, սրանով հայտնում եմ. Ֆինանսների նախարարությունը գտնում է, որ խաղաթղթի մենաշնորհը տալ մասնավոր մարդու կամ մի որևիցե ընկերության, միանգամայն անթույլատրելի է:

Ինչ վերաբերում է այդ մենաշնորհի իրավունքի տալը Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերության Գլխավոր վարչությանը՝ նախարարությունը հակառակ չէ:

Ֆինանսների նախարար Ա. Գյուլխանդանյան

Մակագրություն. Ընդունված է, ստորագրություն: 26 մայիսի 1920թ.

ՀԱԱ, ֆ. 199, ց. 1, գ. 158, թ. 11: Բնագիր: Մեքենագիր:

N 16

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ
ԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀՀ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ՝ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅՈՒՆԸ
ԽՆԱՄԱՏԱՐՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆԸ ԵՆԹԱՐԿԵԼՈՒ
ԽՆԴԻՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ**

1 հունիսի 1920թ., Երևան

Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերության Գլխավոր վարչությունը իրազեկ լինելով, որ Կառավարությունը մտադրություն ունի ենթարկել Կարմիր խաչը Խնամատարության նախարարությանը, հայտնում է հետևյալը.

ա) Այդ ընդունելի չէ իրավաբանական տեսակետից և ահա ինչու: Կարմիր խաչը Պառլամենտի կողմից ընդունած օրենքում ասված է՝ Կարմիր խաչի ընկերությունը գտնվում է Հայաստանի կառավարության անմիջական հովանավորության տակ և օտար պետությունների մեջ Կարմիր խաչի ընկերությունը չի ենթարկվում մի նախարարության, այլ Կառավարության: Գուցե դրա համար է, որ մի քանի պետությունների մեջ ընկերության նախագահը հաստատվում է անգամ Կառավարության կողմից: Ռուսաստանում Կարմիր խաչի ընկերությունը կայսրուհուց անմիջական հովանավորության տակ էր և ըստ §26-ի, Ռուսաց Կարմիր խաչի ընկերության կանոնադրությունը կայսրուհին, իրեն ներկայացրած ընտրյալների ցուցակից, ինքն էր հաստատում թե՛ նախագահին, թե՛ փոխնախագահներին:

Ինչ՞ պետք է հասկանալ, կառավարությունը մեզանում դեռ հարց չէ: Պառլամենտն է և Նախարարների խորհուրդը: Մեր Կառավարությունը, առաջինը օրենքներ է արձակում, երկրորդը՝ այդ օրենքները գործադրում: Եվ որչափ որ առայժմ համեստ չլինի մեր

Կարմիր խաչի ընկերությունը, ապագայում նա պիտի մեծ ծավալ ստանա և ըստ ամենայնի Գլխավոր վարչությունը (ինչպես օտար երկրներում, այնպես և Հայաստանում) մի նախարարություն է և հավասար նախարարության:

բ) Կարմիր խաչը անել ենթակա Խնամատարության նախարարին, դա կնշանակեր ընկերության սկզբնական շրջանում նայել նրա վրա իբր մի բարեգործական և մուրացիկ հաստատության, որը լիովին պիտի ծանրաբեռնվի Կառավարության վզին, մինչդեռ Գլխավոր վարչության բոլոր աշխատանքը պիտի լինի նրանում, որ նա բոլորովին ուրույն, ապահով իր գումարները ունենա և միայն ծայրահեղ դեպքերում դիմի Կառավարությանը:

գ) գլխավոր վարչությունը կարող է ընդունել միայն մի բան, որ նրա զորական հաստատությունները լինեն Ձորական նախարարի անմիջական հսկողության տակ: Ինչու՞, դա բացատրության կարոտ չէ:

դ) Ինքնըստինքյան հասկանալի է, որ ամեն մի նախարարություն ամեն անգամ ըստ լիազորության Նախարարների խորհրդի, ի վիճակի է քննել Գլխավոր վարչության բոլոր հաշիվները, գործունեությունը և ունենալ հայտնի հսկողություն, առանց վտանգելու սակայն ընկերության Միջազգային նշանակությունը:

Ամենայն հարգանք,

Հայաստանի Կարմիր խաչի Գլխավոր վարչության նախագահ
Գր. Զալխուշյան

ՀԱԱ, ֆ. 199, ց. 1, գ. 173, թ. 2 և շրջ.: Բնագիր: Ձեռագիր:

N 17

**ՀՀ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՈՐՈՇՈՒՄՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԱԳԾԵՐԻ
ՏՈՄՍԵՐԻ ԳԻՆԸ ՀՕԳՈՒՏ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ
ԲԱՐՁՐԱՅՆԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ**

2 հունիսի 1920թ., Երևան

Հայաստանի Հանրապետության երկաթուղագծերի 1-ին և 2-րդ կարգերի տոմսերի գները բարձրացնել, հօգուտ Կարմիր խաչի ընկերության, տասը ուրբով և 3-րդ կարգինը՝ 5 ուրբով և այդ հավե-

լումները հատկացնել Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերության
Գլխավոր վարչությանը:

Վարչապետ **Համո Օհանջանյան**
Գործերի կառավարիչ **Գ. Խոջամիրյան**

ՀԱԱ, ֆ. 199, ց. 1, գ. 158, թ. 5: Բնագիր: Մեքենագիր:

N 18

**ՀՀ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՈՐՈՇՈՒՄԸ ԽԱՂԱԹՂԹԻ
ՄԵՆԱՇՆՈՐՀԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ
ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆԸ ՎԵՐԱՊԱՀԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ**

2 հունիսի 1920թ., Երևան

Ա. Խաղաթղթի գործարան բանալու և խաղաթուղթ տպելու
իրավունքը վերապահվում է Կարմիր խաչի ընկերությանը;

Բ. Նախարարների խորհուրդն է հաստատում խաղաթղթերի
ձևերն ու օրինակները;

Գ. Մինչև գործարանի բացումը, եղած խաղաթղթերի ամեն մի
կապոցի վրա դրվում է մաքս՝ հոգուտ Կարմիր խաչի՝ 50 ռուբլի
ամեն մի կապոցի համար;

Դ. Սույն օրենքը հրատարակելու օրից, արգելվում է խաղա-
թղթերի ներմուծումը երկիր և երկրում գործածելը, առանց Կար-
միր խաչի ընկերության թույլտվության, հակառակ դեպքում խա-
ղաթղթերը գրավվում են հոգուտ ընկերության:

Ե. Ընկերության պաշտոնյաները իրավունք ունեն, ոստիկանու-
թյան միջոցով, պահանջելու օրենքի գործադրությունը, հարկ եղած
դեպքում խուզարկելու խանութներն ու ակումբները:

Վարչապետ **Համո Օհանջանյան**
Գործերի կառավարիչ **Գ. Խոջամիրյան**

ՀԱԱ, ֆ. 199, ց. 1, գ. 158, թ. 9: Բնագիր: Մեքենագիր:

N 19

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ
ԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀՀ ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴ՝
ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆԸ ՊԱՀԵՍՏ ՏՐԱՄԱԴՐԵԼՈՒ
ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ**

29 հունիսի 1920թ., Երևան

Կարմիր խաչի Գլխավոր վարչությանը հարկավոր է լավ և ապահով պահեստ: Մենք այս օրերին, Անգլիայից սպասում ենք 1000 արկղ թանկարժեք դեղորայք, որոնցից 488 արկղը հունիսի 24-ին ճանապարհ է դրված Բաթումից:

Գլխավոր վարչությունը պատիվ ունի շտապ խնդրել ձեր Նախարարների խորհրդից հրահանգել, որպեսզի միլիցիան ըստ մեր ցուցմունքի բռնագրավի իբր պահեստ հարկ եղած շենքը (քաղաքային վարչությունը ըստ օրենքի բռնագրավում է միայն բնակարանից):

Հայաստանի ԿԽ Գլխավոր վարչության
Նախագահ **Գր. Չալխուշյան**
Քարտուղար **Մ. Պապանյան**

ՀԱԱ, ֆ. 199, ց. 1, գ. 173, թ. 5: Բնագիր: Ձեռագիր:

N 20

**ՀՀ ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐԻ ԽՈՐՀՐԴԻ ԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ԳԼԽԱՎՈՐ
ՎԱՐՉՈՒԹՅՈՒՆ ' ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆԸ ՊԱՀԵՍՏ
ՏՐԱՄԱԴՐԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ**

3 հուլիսի 1920թ., Երևան

Նախարարների խորհրդի դիվանը սրանով հայտնում է, որ Փոքր խորհուրդը, իր ս.թ. հուլիսի 2-ի նիստում որոշեց թույլ տալ բռնագրավային հանձնաժողովին մի շենք բռնագրավել Կարմիր խաչի ընկերության դեղորայքի համար և առաջարկել Քաղաքային

ինքնավարությանը մշակելու օրինագիծ՝ բռնագրավման մասին և ներկայացնել խորհրդին ի քննություն:

Դիվանի վարիչ Հ. Թումանյան¹⁸
Գործավար

ՀԱԱ, ֆ. 199, ց. 1, գ. 173, թ. 6: Բնագիր: Մեքենագիր:

N 21

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՂԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ԱՐՏԱԿԱՐԳ
ԺՈՂՈՎԻ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԻՑ՝ ՍԱԴԱՐԱԿ ԳՅՈՒՂՈՒՄ
ԲԱՂՆԻՔ ԵՎ ՍՆՆԴԱԿԱՅԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԵԼՈՒ ՀԱՐՑԻ
ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ**

17 հուլիսի 1920թ., Երևան

Ժողովը որոշեց. 1. Սադարակ գյուղում ունենալ բաղնիս, թեյարան և կարելույն չափ մատակարարել սպիտակեղեն: Զորքերի առաջխաղացման դեպքում, թեյարանը հետևելով նրանց, կանցնի առաջ:

2. Նշանակել բժ. Հ.Մելիքյանին լիազոր, ի կատար անելու վերոհիշյալ բաղնիսի և սննդատու կայանի կազմակերպման գործը, իսկ բժ. Տեր-Պողոսյանին նշանակել նույն բաղնիսի և սննդատու կայանի կառավարիչ՝ 14000 ռոճիկով, այն սննդով, ինչ որ կտրվի սննդատու կայանում և այն պայմանով, որ սննդատու կայանի [աշխատանքը] վերջացնելուց հետո, նա չպահանջի լիկվիդացիոն բավարարություն:

3. Նկատելով, որ առայժմ բժիշկների կարիք չունենք, մենք ապագայի համար նկատի կունենանք բժ. Աշերի¹⁹ առաջարկությունը²⁰ և հայտնելով նրան շնորհակալություն, առաջարկել նրան հաճախելու մեր վարչության ժողովներին:

Նախագահ՝ Գր. Չալխուշյան
Քարտուղար՝ Գր. Կիրեգյան

ՀԱԱ, ֆ. 199, ց. 1, գ. 173, թ. 14: Բնագիր: Ձեռագիր:

**ԴՈԿՏՈՐ Ս. ԱՇԵՐԻ ԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀՀ ՎԱՐՉԱՊԵՏ Հ.
ՕՀԱՆՋԱՆՅԱՆԻՆ՝ ԶԱՆԳԻԲԱՍԱՐԻ, ՇԱՐՈՒՐԻ ԵՎ
ՆԱԽԻՋԵՎԱՆԻ ՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒՄ ՏԻՐՈՂ
ՀԱՄԱՃԱՐԱԿԱՅԻՆ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԴԵՄ
ՊԱՅՔՐԵԼՈՒ ԻՐ ԱՌԱՋԱՐԿՆԵՐՈՎ**

18 հուլիսի 1920թ., Երևան

Ձերդ գերազանցություն,

Նկատի ունենալով այն հիվանդություններն ու դժվարությունները, որ տեղի ունեն վերջերս, թաթար իշխանություններից ազատված Զանգիբասարի, Շարուրի և Նախիջևանի շրջանների ժողովրդի և զինվորականների մեջ, և շատ հետաքրքրված լինելով Կարմիր խաչի ընկերության լավ գործունեությամբ, մտադիր եմ անել հետևյալ առաջարկությունները:

1. Բժշկական թուղթիկ խմբեր կազմվեն մի վարիչի ղեկավարության տակ, որին հանձնվի հիշված շրջանների ամբողջ գործը և որին տրվի ամեն հնարավորություն՝ մալարիայի, դիզենտերիայի և ուրիշ համաճարակ հիվանդությունների դեմ կռվելու և այդ շրջանների սովյալներին ու տանջվողներին խնամք հասցնելու համար;

2. Անմիջապես որոշ ֆոնդ կազմվի այդ նպատակի համար և Հայաստանի Հանրապետության ժողովուրդներին՝ թե՛ հայ, և թե՛ մահմեդական, կոչ ուղղվի, նրան նպաստելու;

3. Հանգանակությունը քաջալերելու համար մտցնում եմ հետևյալ պայաման-առաջարկը. եթե գումարները ապահովված լինեն մինչև օգոստոսի 1-ը, ես կլինեմ տասից մեկը, որ կմտցնեմ 5.000.000-ական ռ., կամ հինգից մեկը, որ կմտցնեմ տրամադրությանս տակ գտնված գումարներից՝ 1.000.000 ռ. այն հատուկ ֆոնդին, որը կղեկավարի Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերության կողմից նշանակված երեք հոգուց կազմված մի հանձնաժողով:

4. Համաձայն Կարմիր խաչի ընկերության գործադիր հանձնաժողովի խնդրի, ես ընդունում եմ վերոհիշյալ շրջանների թուղթիկ խմբերի ղեկավարությունը այն պայմանով, որ Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերությունից չեմ ստանալու վարձատրություն,

բայց գործին վերաբերող բոլոր ծախսերը կվճարի Կարմիր խաչի ընկերությունը:

Ցանկանում եմ Հայաստանի Հանրապետության բոլոր բնակիչներին խաղաղություն, բարգավաճում և առողջություն: Խնդրում եմ աստծո առաջնորդությունն ու օրհնությունը ժողովրդի ղեկավարների համար:

Ձերդ հարգանք՝ բժշկական միսիոներ՝ Աշեր

Մակագրություն. 1. Կարմիր խաչին ուղարկել նամակը և խնդրել նրա եզրակացությունը: 2. Գրել Աշերին որ ստացվել է և ուղարկվել Կարմիր խաչին: Հ.Օհանջանյան: 23 հուլիսի 1920թ.:

ՀԱԱ, ֆ. 200, ց. 1, գ. 455, թ. 37 և շրջ.: Թարգմանություն՝ անգլերեն բնագրից:

N 23

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ
ՆԱԽԱԳԱՀ Գ.ՋԱԼԽՈՒԾՅԱՆԻ ԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀՀ
ՎԱՐՉԱՊԵՏ Հ.ՕՀԱՆՋԱՆՅԱՆԻՆ՝ ՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒՄ ՏԻՐՈՂ
ՀԱՄԱՃԱՐԱԿԱՅԻՆ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԴԵՄ
ՊԱՅՔՐԵԼՈՒ ՀԵՏ ԿԱՊՎԱԾ ԴԺՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ՄԱՍԻՆ**

29 հուլիսի 1920թ., Երևան

Սույն գրությանս կցելով ամերիկացիներից ստացած ահռելի տեղեկությունները Ջանգիֆասսարի շրջանի հայ գաղթականության մասին, որ կկոտորվեն բառիս բուն իմաստով, մալարիայից, Ձեր բարձր ուշադրությունը կդարձնեմ պ. Վարչապետ, այն հանգամանքի վրա, որ Կարմիր խաչը մինչև այժմ անկարող է ստանալ դեղորայքը, որ հուլիսի 4-ին, երեք վագոնների մեջ ճանապարհ դրված են Թիֆլիսից: Գուցե այդ դեղորայքների մեջ կա և այն քինան (խինինը), որ այնքան պետականորեն անհրաժեշտ է մեզ այժմ, և որ գուցե թալանվում է մեր կայարաններից մեկում:

Քանիցս դիմել եմ Հաղորդակցության նախարարությանը և միայն ստացել եմ պատասխան, որ դեռ ժամանած չեն այստեղ վագոնները, բայց ուր՝ են: Միթե՞ պետությունն ինքը ի վիճակի չէ

ճիշտ իմանալու, թե որ կայարանում են գտնվում վագոնները...
Ջարմանալին այն է, որ հունիսի 26-ից մինչև հուլիսի 4-ը այդ երեք
վագոնները եկել են Բաթումից Թիֆլիս և ճանապարհվել Երևան,
և սակայն 24 օրվա մեջ նրանք չեն գալիս այստեղ:

Ես խնդրում եմ, ամեն միջոց ձեռք առնել, որ մենք վերջապես
ստանանք մեր դեղորայքը:

Միշտ Ձեզ հարգող,

Կարմիր խաչի Գլխավոր վարչության
նախագահ՝ **Գր. Չալխուշյան**

Մակագրություն. 1. Ճշտել և ստուգել: 2. Բաբայանին ի կար-
գադրություն: 3. Գնացքը վերադարձնել Կարմիր խաչին: 4. Դիմել
համապատասխան մարմիններին: Հ. Օհանջանյան:

ՀԱԱ, ֆ. 200, ց. 1, գ. 455, թ. 39 և շրջ.: Բնագիր: Ձեռագիր:

N 24

**ՀՀ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՈՐՈՇՈՒՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ
ԽԱՉԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆԸ՝ ՍՆՆԴԱ-ՍԱՆԻՏԱՐԱԿԱՆ ԽՄԲԵՐ
ՈՒ ԿԱՅԱՆՆԵՐ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ՉՈՐՍ ՄԻԼԻՈՆ
ՌՈՒԲԼՈՒ ՎԱՐԿ ԲԱՑԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ**

6 օգոստոսի 1920թ., Երևան

Հայկական բանակի համար սննդա-սանիտարական խմբեր ու
կայաններ կազմելու համար բանալ Հայաստանի Կարմիր խաչի
ընկերությանը՝ չորս միլիոն (4.000.000) ռուբլու վարկ²¹:

Վարչապետ **Համո Օհանջանյան**
Գործերի կառավարիչ **Գ. Խոջամիրյան**

ՀԱԱ, ֆ. 199, ց. 1, գ. 158, թ. 20: Բնագիր: Մեքենագիր:

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱԶԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ
ՆԱԽԱԳԱՀ Գ.ԶԱԼԽՈՒՇՅԱՆԻ ԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀՀ
ԱՐՏԱՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐԻ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ԳՈՂԹԱՆԻ
ԲՆԱԿՉՈՒԹՅԱՆ ՎԱՏ ՎԻՃԱԿԻ ԵՎ ԱՅԴ ՈՒՂՂՈՒԹՅԱՄԲ
ՄԻՋՈՑՆԵՐ ՁԵՌՆԱՐԿԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ**

20 սեպտեմբերի 1920թ., Երևան

Գողթանի ավերումից հետո, բազմաթիվ շեն գյուղերից կանգուն են մնացել, հերոսական ինքնապաշտպանությունից հետո, մի խումբ լեռնային գյուղեր՝ Յղնա, Փառակա, Թոմրա, Բերդ, Ալաիի և Մարվանիս, ուր ապաստան են գտել մյուս գյուղերի փախստականներից: Այդ գյուղերը, ամեն կողմից կտրված և շրջապատված թշնամիներով, մատնված են բնաջնջման սովից, ցրտից և հիվանդություններից: Ուստի, Գողթանի հայրենասիրական միությունը դիմում է ինձ, խնդրելով Կարմիր խաչի կողմից ուղարկել ներկայացուցիչներ, ծանոթանալու մնացած ժողովրդի դրության հետ և հասցնել անհրաժեշտ օգնությունը²²:

Որովհետև, միջնորդությամբ Սովետական իշխանության, պետք է Կարմիր խաչը կատարի այդ առաջարկը, խնդրում եմ որոշել, պ. Նախարար, ինչ ձևով սկսել միջնորդությունը՝ Ձեր միջամտությամբ, թե՞ անմիջապես Կարմիր խաչի կողմից, որը ըստ իս, ավելի ընդունելի է և օգտակար, որպեսզի որևէ կասկած չլինի Սովետական իշխանության կողմից, քանի որ իսկապես քաղաքական բնույթ չի կրում առաջարկը: Եթե Դուք կարծում եք հակառակը, խնդրում եմ անմիջապես սկսել միջնորդությունը:

Միշտ Ձեզ հարգող,

Կարմիր խաչի Գլխավոր վարչության
նախագահ՝ Գր.Զալխուշյան

ՀԱԱ, ֆ. 200, ց. 1, գ. 455, թ. 58 և շրջ.: Բնագիր: Ձեռագիր:

N 26

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ
ՆԱԽԱԳԱՀ Գ.ՉԱԼԽՈՒՇՅԱՆԻ ԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ
ԲԺՇԿԱՍԱՆԻՏԱՐԱԿԱՆ ԳԼԽԱՎՈՐ ՎԱՐՉՈՒԹՅՈՒՆ՝
ՔԵՇԻՇՔԵՆԴ ԳԹՈՒԹՅԱՆ ՔՈՒՅՐԵՐ ՈՒՂԱՐԿԵԼՈՒ
ԱՆՀՐԱԺԵՏՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ**

22 սեպտեմբերի 1920 թ., Երևան

Հայկական Կարմիր-խաչի Քեշիշքենդի առաջին լազարետի համար անհրաժեշտ են առնվազն երկու կամ երեք գթության քույրեր, խնդրում ենք շուտափույթ ուղարկել նրանց Քեշիշքենդ և մեզ հաղորդել այդ մասին:

Կարմիր Խաչի Գլխավոր Վարչության
Նախագահ Գր.Չալխուշյան
Գրասենեակի կառավարիչ Պետրոսյան

Անկապություն. Տեղեկացնել, որ նախ վարչությունը չունի իր տրամադրության տակ ազատ գթության քույրեր և երկրորդ՝ Կարմիր խաչի հիվանդանոցի քույրեր նշանակելու և ուղարկելու գործը վարչությանը չի վերաբերում, այլ Կարմիր խաչը ինքը պիտի կատարի այդ:

ՀԱԱ, ֆ. 205, ց. 1, գ. 422, թ. 14: Բնագիր: Ձեռագիր:

N 27

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ
ԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀՀ ՎԱՐՉԱՊԵՏ Հ. ՕՀԱՆՋԱՆՅԱՆԻՆ
ՍԻՆԵՄԱՅՈՎ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ ԱՐՏԱՆԿԱՐԵԼՈՒ
ՄԵՆԱՇՆՈՐՀԸ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆԸ ՏՐԱՄԱԴՐԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ**

24 սեպտեմբերի 1920թ., Երևան

Հայաստանի Կարմիր խաչի Գլխավոր վարչությունը խնդրում է Ձեզանից, մոցնել Նախարարների խորհուրդ օրինագիծ, որով Հայաստանի Հանրապետության սահմաններում սինեմայի համար ամեն տեսակ պատկեր արտանկարելը լինի ընկերության մենաշնորհը:

Կարմիր խաչը այս գործում շահագրգռված է ոչ այնքան նյութական կողմից, որչափ հայրենասիրական: Կարմիր խաչը իր վրա է վերցնում պարտք՝ զարկ տալ գեղագիտական այն ճյուղին, որ մինչև այժմ մոռացված է կարծես, և որը սակայն մեծ դեր ունի կատարելու: Մեր երկրի գեղեցիկ տեսարանները, մեր Բանակի գորահանդեսը, մեր գործիչների պատկերները, մեր երկրի ցույցերը, անցուդարձը, այս բոլորը պիտի ցնցե հայ սրտեր մեր հեռավոր գաղութներում, զարթեցնե նրանց սրտերում հայրենիքի փափագը և սերտ կապեր ստեղծե ընդհանուր հայության համար: Մշակած օրինագիծը կցում եմ:

Ձեզ միշտ հարգող,

Հայաստանի Կարմիր խաչի Գլխավոր վարչության
նախագահ **Գր. Չալխուշյան**

Մակագրություն. Խորհրդին: Հ. Օհանջանյան: 25 սեպտեմբերի:

ՀԱԱ, ֆ. 199, ց. 1, գ. 173, թ. 21: Բնագիր: Ձեռագիր:

N 28

**ՀՀ ՕՐԻՆՔԻ ՆԱԽԱԳԻԾԸ ՄԻՆԵՄԱՏՈԳՐԱՖԻ ՀԱՄԱՐ
ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ ՀԱՆԵԼԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ
ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ՄԵՆԱՇՆՈՐՀԸ ՃԱՆԱԶԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ**

24 սեպտեմբերի 1920թ., Երևան

Հայաստանի Հանրապետության սահմաններում սինեմատոգրաֆի համար պատկեր հանելը և արտանկարելը ամեն տեսակ տեսարաններից, դեպքերից և անձերից ճանաչում է Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերության մենաշնորհը տաս տարվա ընթացքում, սույն օրենքը ընդունելու օրից:

Եթե Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերությունը սույն օրենքը ընդունելու օրից, մի տարվա միջոցին չօգտվի մենաշնորհից, վերջինս կորցնում է իր ուժը:

ՀԱԱ, ֆ. 199, ց. 1, գ. 173, թ. 22: Պարճեն: Ձեռագիր:

N 29

**ОТНОШЕНИЕ НАЧАЛЬНИКА ТАМОЖЕННОГО ОТДЕЛА
МИНИСТЕРСТВА ФИНАНСОВ РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИИ
ПРЕДСЕДАТЕЛЮ КРАСНОГО КРЕСТА АРМЕНИИ ПО
ВОПРОСУ ТАМОЖЕННОГО СБОРА В ПОЛЬЗУ КРАСНОГО
КРЕСТА**

4 октября 1920г., Эривань

Мною был подан доклад Господину министру финансов, с ходатайством разрешить таможенному ведомству сбор в пользу Красного креста, в размере 5 % с суммы пошлин, при взыскании таковых, а также вывесить кружки за Вашей печатью во всех таможенных учреждениях, для добровольного пожертвования. Господин министр приказал сей доклад препроводить Вам на усмотрение и при одобрении, просить Вас, войти с соответствующим ходатайством, в Совет министров. О последующем прошу поставить меня в известность.

Начальник таможенного отдела Г. Макарян

НАА, ф. 199, оп. 1, д. 158, л. 26. Подлинник. Машинопись.

N 30

**ԵԳԻՊՏՈՍՈՒՄ ՀՀ ԴԻՎԱՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՅՈՒՑԻՉ
ԽՈՍՐՈՎ ՁՈՐԱՊԻ ԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀՀ ՎԱՐՉԱԴԵՏ Հ.
ՕՀԱՆՋԱՆՅԱՆԻՆ՝ ԵԳԻՊՏՈՍԻ ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԸ
ՊԱՇՏՈՆԱԴԵՍ ՈՐՊԵՍ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ
ՄԱՍՆԱՃՅՈՒՂ ՃԱՆԱՉԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ**

18 հոկտեմբերի 1920թ., Կ. Պոլիս

Վսեմաշուք պրն. Վարչապետ,

Պատիվ ունիմ յիշեցնել վսեմաշուք Վարչապետ, 5 հոկտեմբեր թուակիր գրութիւնս, որոյ պատասխանին անհամբեր կսպասիմ Կ. Պոլիս:

Գահիրեի հայ բժշկական միութիւնն, վերջերս ինձ դիմեց, որպեսզի պաշտօնապես ճանցուի իբրև Հայ Կարմիր խաչի մասնա-

ծիւղ մը Գահիրէ՝ Եգիպտոսի համար: Եվ այս վախճանաւ կը դիմիմ առ Ձերդ վսեմութիւն, որ բարեհաճի արտօնութիւնն շնորհել Հայ Կարմիր խաչի մասնաճիւղ տիտղոսն կրելու Գահիրէի հայ բժշկական միութիւնն:

Մասնաւորապէս կը յանձնարարիմ կառավարութիւնդ իմսնայ այս Միութիւնն, որ երկար ժամանակներէ ի վեր, մեծամեծ ծառայութիւններ մատուցած է և տակաւին կը մատուցանէ: Խնդրելով, որ այս միութիւնն ալ ճանցի տէրութիւն ծրագրին համաձայն, իբրև Հայ Կարմիր խաչի մասնաճիւղ մը Հայաստանի Հանրապետութիւն:

Եգիպտոսի Հայ Հանրապետության ներկայացուցիչ՝
Խոսրով Չոխրապ

Հ.Գ. Տիտղոս միութեան՝ Հայ բժշկական միութիւն ի Գահիրէ, որոյ նախագահն է՝ տոքտ. Թ.Մշամլեան:

ՀԱԱ, ֆ. 200, ց. 1, գ. 455, թթ. 60-61: Ինքնագիր:

N 31

**ՀՀ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՈՐՈՇՈՒՄԸ ՀՕԳՈՒՏ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ՄԱՔՍԱՅԻՆ ՏՈՒՐՔԵՐԸ 5
ՏՈԿՈՍ ԲԱՐՁՐԱՑՆԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ**

28 հոկտեմբերի 1920թ., Երևան

Մաքսային տուրքերը ամեն տեսակ ապրանքներից բարձրացվում են 5 %, որը հատկացվում է Հայաստանի Կարմիր խաչի օգտին: Վերոհիշյալ 5 տոկոս հավելումը, ամեն ամիս պարբերաբար, մուծվում է Պետական գանձարան՝ Կարմիր խաչի ընկերության անունով:

**Վարչապետ Համո Օհանջանյան
Գործերի կառավարիչ Գ.Խոջամիրյան**

ՀԱԱ, ֆ. 199, ց. 1, գ. 158, թ. 27: Բնագիր: Մեքենագիր:

N 32

**ՀՀ ՖԻՆԱՆՍՆԵՐԻ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀՀ
ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ՝ ԱՇԽԵՆ ԵՎ ԱՎԵՏԻՔ ԼԱԼԱՅԱՆՆԵՐԻ
ԿՈՂՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՕԳՏԻՆ ԱՐՎԱԾ
— ՆՎԻՐԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ**

29 հոկտեմբերի 1920թ., Երևան

Պատիվ ունեմ հայտնելու, որ ստացված է Պետական գանձարան մտցված տիկ. Աշխեն և այրն. Ավետիք Լալայաններից 150.000 ռուբլի նվիրատվություն, որից 100.000 ռուբլի հոգուտ Բանակի, իսկ 50.000 ռուբլի՝ հոգուտ Կարմիր խաչի: Հիշյալ 150.000 ռուբլին դրված է Ձեր տրամադրության տակ:

Ի.տ. ֆինանսների նախարարի
Վարկային բաժնի վարիչ՝ Ա.Մակարյան

*Մակագրություն. Հայտնել Ռազմականին և Կարմիր խաչին:
Սրորագրություն: 29 հոկտեմբերի:*

ՀԱԱ, ֆ. 199, ց. 1, գ. 173, թ. 20: Բնագիր: Մեքենագիր:

N 33

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ
ԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀՀ ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴ՝ ՀՕԳՈՒՏ
ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ՄԱՔՍԱՏՈՒՐՔ ԱՎԵԼԱՑՆԵԼՈՒ
ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ՕՐԵՆՔ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒ ԽՆԴՐԱՆՔՈՎ**

20 նոյեմբերի 1920թ., Երևան

Կարմիր խաչի Գլխավոր վարչությունը սրանով խնդրում է հաղտատել օրենք, որի հիման վրա մաքսերի վրա ավելացված 5 % տուրք՝ հոգուտ Կարմիր խաչի: Ըստ ռուսաց օրենքի, այդպիսի տուրք վերցվում էր 2 % ռուսաց Կարմիր խաչի օգտին:

Ֆինանսների նախարարության մաքսային բաժնի վարիչը, սույն հոկտեմբերի 4-ին N 3069 գրությամբ, միանգամայն համա-

ծայն է, որ այդպիսի տուրք վերցվի, ի հաստատումն՝ կցում եմ գրությունը: Օրինագիծը ներկայացնում եմ:

Կարմիր խաչի ընկերության Գլխավոր վարչության նախագահի
Գր. Չալխուշյան

ՀԱԱ, ֆ. 199, ց. 1, գ. 158, թ. 25: Բնագիր: Ձեռագիր:

N 34

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ
ԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀՀ ԽՆԱՄԱՏԱՐՈՒԹՅԱՆ
ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ԲԺՇԿԱՍԱՆԻՏԱՐԱԿԱՆ
ՎԱՐՉՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻՆ՝ ՆՐԱՆՑ ԲՈՒԺՀԻՄՆԱՐԿՆԵՐԻ ՎՐԱ
ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԴՐՈՇԸ ԲԱՐՁՐԱՑՆԵԼՈՒ ՀԱՐՑԻ ՄԱՍԻՆ**

23 նոյեմբերի 1920 թ., Երևան

Համաձայն Գլխավոր Վարչության որոշման Հ. Կարմիր խաչը իր հովանավորության ներքո է վերցնում Խնամատարության նախարարության բոլոր բուժական հիմնարկությունները:

Հայտնելով Ձեզ այդ մասին, խնդրում եմ շրջաբերականով հայտարարել Ձեր խնամքին հանձնած բոլոր նման հիմնարկությունները, որ նրանց լիազորվում է իրենց շենքերի վրա բարձրացնել Կարմիր խաչի դրոշակը:

Միևնույն ժամանակ խնդրում եմ բարեհաճեք ուղարկելու մեզ հիշած հիմնարկությունների ցուցակը իր մանրամասներով:

Կարմիր խաչի Գլխավոր վարչության նախագահի՝
Բժ. Վ. Արծրունի²³

ՀԱԱ, ֆ. 205, ց. 1, գ. 422, թ. 15: Բնագիր: Ձեռագիր:

N 35

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ
ԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱՐԱՐԱՏՅԱՆ ՆԱՀԱՆԳԱՅԻՆ ՀԵՂԿՈՄԻ
ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ՝ ՔԵՇԻՇՔԵՆԴ ՈՒՂԱՐԿՎԵԼԻՔ ԴԵՂՈՐԱՅՔԻ
ՀԱՐՅԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ**

28 դեկտեմբերի 1920թ., Երևան

Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերությունը դեղորայք է պատրաստել Քեշիշքենդի հիվանդանոցին ուղարկելու համար, սակայն չնայած մեր ջանքերին, անկարող եղանք մինչև այսօր այդ դեղերը տեղ հասցնելու: Ուստի խնդրում եմ, եթե հնարավոր է, բարեհաճեցեք Ձեր տրամադրության տակ եղած միջոցներով հնարավորին չափ շուտափույթ այդ իրերը ապահով կերպով հասցնել տալ Քեշիշքենդ, հիվանդանոցային բժիշկ Հարությունյանին, որից անընդհատ հեռագրային պահանջներ ենք ստանում: Ձեր կարգադրության մասին կխնդրեի հաղորդել մեզ՝ Ընկերության գրասենյակ, ժամը 11-ից մինչև 2-ը Պառլամենտի նոր շենք:

*Գլխավոր Վարչության նախագահ՝
Վ. Արծրունի*

Մակագրություն. Առողջապահության կոմիսարին: համաձայն նախագահի կարգադրության, ուղարկվում է Ձեզ սույն գրությունը ի կատարություն: Երևանի գավառի Հեղկոմի քարտուղար: 29 դեկտեմբերի 1920թ.:

ՀԱԱ, ֆ. 205, ց. 1, գ. 422, թ. 16: Բնագիր: Ձեռագիր:

N 36

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ
ՆԱԽԿԻՆ ՆԱԽԱԳԱՀ Վ.ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՀՍԽՀ ԺՈՂԿՈՄԻՏՈՐ՝ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ
ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅՈՒՆԸ ՎԵՐՍԿՍԵԼՈՒ ԽՆԴՐԱՆՔՈՎ**

5 հոկտեմբերի 1921թ., Երևան

Նկատի ունենալով, որ Կարմիր խաչի ընկերությունը հտորհրդային Ռուսաստանում, համաձայն 1918թ. օգոստոսի 7-ի դեկրետի

պահպանում է իր գոյությունը և գործում է համաձայն 1864 և 1908թթ. կոնվենցիաների և որ համաձայն Հայիեդկումի 1920թ. դեկտեմբերի 21-ի դեկրետի՝ Խորհրդային Ռուսաստանի վերոհիշյալ դեկրետը գործող օրենք է նաև Խորհրդային Հայաստանի համար:

Խնդրում եմ հատուկ որոշմամբ, Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերությանը թույլատրել վերսկսելու իր ընդհատված գործունեությունը:

Կարմիր խաչի ընկերության նախկին նախագահ՝
Վ.Արծրունի

ՀԱԱ, ֆ. 113, ց. 38, գ. 9, թ. 6: Վավերացված պատճեն: Մեքենագիր:

N 37

**ՀՍԽՀ Ժողովրդական Կոմիտեաների Խորհրդի
Որոշո՞ւմը ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ
ՄԱՍԻՆ**

17 հոկտեմբեր 1921 թ., Երևան

Ժողովրդական Կոմիտեաների Խորհուրդը համարեց անհրաժեշտ հաստատել, որ Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերության գործունեությունը ունի խոշոր նշանակություն: Ընկերությունը պիտի վերսկսի իր գործունեությունը միջազգային համապատասխան ակտերից բխող ընդհանուր հետևյալ հիմունքների վրա՝

1. Հայաստանի Կարմիր խաչի Ընկերությունը գործում է Ժնևի 1864 թ. կոնվենցիայի և հետագա այդ ակտի լրացնող կոնվենցիաների վրայ: Նա մտնում է Կարմիր խաչի ընկերությունների միջազգային միության մեջ և այլ երկրների համապատասխան ընկերությունների հետ հարաբերությունների մեջ է մտնում անմիջականորեն:

2. Հայաստանի Կարմիր խաչի Ընկերությունը իր տնօրինության տակ գտնվող բոլոր միջոցներով աջակցում է կառավարական մարմիններին, պատերազմի ընթացքում՝ վիրավորներին, հիվանդներին և ռազմագերիներին օգնելու գործում, իսկ խաղաղ ժամանակ՝ հաշմանդամներին և ժողովրդական աղետից վնասված քնակչության օգնություն հասցնելու գործում, ինչպես նաև համա-

ճարակների ու տարափոխիկ հիվանդությունների դեմ պայքարելու գործում, մասնավորապես՝ մալարիայի դեմ:

3. Հայաստանի Կարմիր Խաչի Ընկերությունը Հանրապետության բարձր կառավարական հիմնարկների հովանավորությունն է վայելում:

4. Հայաստանի Կարմիր Խաչի Ընկերությունը գտնվելով Առողջապահության ժողովրդական Կոմիսարիատի կոնտրոլի տակ և համաձայնեցնելով իր գործունեությանն ինչպես կոմիսարիատի, նույնպես և այն անձանց ու հիմնարկությունների գործունեության ընդհանուր ծրագրի ու ցուցակների հետ, որոնց վրա ՀՍԽՀ կառավարությունը կդնի պարտականություն դեկավարել բժշկաբուժական և այլ օգնության գործը ռազմաքեմում և ժողովրդական աղետների ժամանակ, վայելում է լիակատար ինքնուրույնություն իր կազմակերպության և կառավարական ու հասարակական ձեռնարկություններին մասնակցելուն վերաբերվող հարցերում:

Հայաստանի Կարմիր Խաչի ընկերությունը վերև հիշված հիմունքներով բարեփոխելու և նրան բանվորագյուղացիական մասսաներին մերձեցնելու նպատակով ժողովրդական Կոմիսարների Խորհուրդը որոշեց՝

1. Գործի հրավիրել ընկերական Գլխավոր վարչության

2. Առաջարկել նրան անհապաղ ձեռնարկել իրենից կախված բոլոր միջոցները ընկերությանը անդամագրելու բանվորագյուղացիական կազմակերպությունները և միությունները և

3. Հրավիրել ամենամոտ ժամանակում Հայաստանի Կարմիր Խաչի ընդհանուր ժողով, ժողովի զբաղմունքների ծրագրի մեջ մտցնելով ընկերության կանոնադրության վերաքննության և այլ հարցերը:

Ժողովրդական կոմիսարների խորհրդի նախագահ

Ա. Մյասնիկյան²⁴

Լեռքին գործոց ժողովրդական կոմիսար **Ավիս²⁵** ժողովրդական

կոմիսարների խորհրդի քարտուղար **Մ. Ղարաբեկյան²⁶**

ՀԱՒ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 2, թ. 21 և 2րդ.: Պատճեն: Մեքենագիր:

N 38

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ
ՆԱԽԱԳԱՀ Ս.ԿԱՄՍԱՐԱԿԱՆԻ ԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՐԵՎԱՆԻ
ԹԵՄԱԿԱԼ ԱՌԱՋՆՈՐԴ ԽՈՐԵՆ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ
ՄՈՒՐԱԴՔԵԿՅԱՆԻՆ՝ ՎԵՐՋԻՆԻՍ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ԱՆԴԱՄ
ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒ ԱՌԻԹՈՎ**

28 դեկտեմբերի 1921թ., Երևան

Սրանով պատիվ ունինք ծանուցելու Ձեզ²⁷, թե Հայաստանի Կարմիր խաչի Գլխավոր վարչությունը, իր սույն՝ 1921թ. դեկտեմբերի 4-ի նիստում, միաձայն ընտրեց Ձեզ, իբրև նույն վարչության անդամ:

Հայտնելով Ձեզ այդ մասին, խնդրում ենք, որ հաճիք Ձեր աջակցությունը բերել մեր գործին:

Հայաստանի Կարմիր խաչի Գլխավոր վարչության նախագահ
Բժ. Սպ.Կամսարական
Քարտուղար՝ բժ. Ա.Պողոսյան

ՀԱԱ, ֆ. 57, ց. 2, գ. 1801, թ. 1: Բնագիր: Մեքենագիր:

N 39

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ԳԼԽԱՎՈՐ
ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀ Ս.ԿԱՄՍԱՐԱԿԱՆԻ ՆԱՄԱԿԸ
ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՊԱՏՎԻՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹՅՈՒՆ՝
ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ**

10 հունվարի 1922թ., Երևան

Մեծահարգ միստր Բաքստոնի²⁸ և Ա.Սաֆրաստյանի²⁹ Հայաստան կատարած իրենց այցի բարեպատիվ առիթից օգտվելով, ի վիճակի ենք Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերության մասին ներկայիս մի քանի հակիրճ տեղեկություններ հաղորդելու ձեզ:

Ձեզ հայտնի է, թե Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերությունը, որ հիմնվեց 1919թ., քաղաքական հանգամանքների բերումով, մի կարճատև գործունեության շրջան ունեցավ, բայց այդ կարճ շրջանում իսկ այն ցուցադրեց սեր ու եռանդ. դեպի գործը, գլուխ բերե-

լով մի շարք ձեռնարկումներ, որոնք ընդհանուրի գնահատության արժանացան:

Հայաստանի ներկա խորհրդային իշխանությունը, վերահասու լինելով իրերի վիճակին, անցյալ 1921թ. հոկտեմբերի 17-ին կայացրած Ժողովրդական կոմիսարների խորհրդի որոշմամբ առաջարկեց Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերությունը վերակազմել և նոր վարչություն ընտրելով ու կանոնադրության մեջ որոշ փոփոխություններ մուծելով, հարմարեցնելու համար ներկայիս պայմաններին ու պահանջներին, վերստին գործի անցնելու, որպեսզի Հայ Կարմիր խաչն էլ յուրովսանն [իր ուժերի չափով] աշխատակցի ու օգնի մեր ավեր երկրի վերաշինության և բազմատանջ ժողովրդի բազմապիսի կարիքները շուտափույթ հոգալու անհետաձգելի ու համայնական գործին:

Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերությունը իր սրբազան պարտականությունը պիտի համարի հարկավ, առանց ժամանակ վատնելու վերակազմվել և գործի ձեռնարկվել: Կենտրոնի մեջ, բոլոր անդամների ընդհանուր ժողովը ընտրեց մի նոր վարչություն և հրահանգեց գավառի մեջ եղած բոլոր ճյուղերին ևս վերակազմվել և գործի լծվել:

Գլխավոր վարչությունն արդեն ձեռնարկել է ուսումնասիրելու կատարելիք գործերը, այդ նպատակով, ձեռահաս անձնավորություններից բաղկացած հանձնաժողովներ կան ընտրված, որպիսիք են. 1. Տնտեսական, 2. Մալարիայի դեմ կռվող, 3. Վեներական ախտերի դեմ կռվող (ի դեպ, հայտնենք, որ այս կարգի հիվանդությունները, վերջին տարիներին, համատարած բնույթ են կրում, տաճիկների տիրապետած շրջաններու բնակչության մեջ), 4. Հիվանդանոցային, 5. Գթության քույրեր դաստիարակելու և ուրիշ այլ հանձնաժողովներ, որոնց ցուցումներով առաջնորդվելով, մեր գործը պիտի լինի հիմնավոր և նպատակահարմար:

Գլխավոր վարչությունը ծրագրելով նման ձեռնարկներ, լիահույս է, թե անոնք հաջողությամբ պիտի պսակվեն, քանի որ հավաստի է, թե այդ գործը ընդհանուր համակրանքի ու աջակցության պիտի արժանանա, որի ապացույցները ունեցել ենք անցյալում և առաջիկայի համար էլ մեծ հույսեր ենք տածում: Մենք մեծագույն ակնկալություններ ունենք, բնականաբար, արտասահմանյան մեր քույր

կազմակերպություններից՝ Կ.Պոլսի, Փարիզի, Ջնյունիայի, Եգիպտոսի, Ամերիկայի և մյուս գաղթավայրերի Հայ Կարմիր խաչի ընկերություններից և այս անգամ, այս բարեպատ առիթից օգտվելով, կուգանք ձեզ՝ պատվավոր տյարք, այս համառոտ զեկույցով ծանոթացնելու Հայաստանի նորահաստատ Կարմիր խաչի ընկերությանը, որ չափազանց ծանր խաչ է կրում իր ուսերին, բայց չափի ընկճվի այդ հաճելի և ուրեմն դյուրատար բեռի տակ, մանավանդ երբ ապահով է, որ օգնության համար կարկառած իր ձեռքը օդի մեջ չափտի մնա:

Մի ուրիշ առիթով, ձեզ ավելի մանրամասն տեղեկություններ տալու պատրաստակամությամբ, ներկայիս ձեզ կուղարկենք մեր սրտագին ողջույները և կխնդրենք ընդունել մեր հարգանաց հավաստիքը

Հայաստանի Կարմիր խաչի Գլխավոր վարչության նախագահ
Բժ. Սպ.Կառնարական
Անդամ-քարտուղար բժ. Ա.Պողոսյան

ՀԱՍ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 5, թ. 1 և շրջ.: Բնագիր: Ձեռագիր: —

N 40

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ
ԳԼԽԱՎՈՐ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀ
Ս.ԿԱՄՍԱՐԱԿԱՆԻ ՆԱՄԱԿԸ Հ. ԲԱՔՍՏՈՆԻՆ՝
ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՋԻԿԱ ԽՆԴԻՐՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ**

10 հունվարի 1922 թ., Երևան

Հարգոյ պարոն,

Ի պատասխան Ձեր տված հարցումներին, Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերության Գլխավոր վարչությունը պատիվ ունի ներկա համառոտ զեկույցը ներկայացնել Ձեզ:

Ընկերությունս, որ վաղուց չէ, ինչ վերսկսել է իր գործունեությունը, նպատակ ունի առաջիկա տարվան մեջ օգնության հասնել, գլխավորաբար բուժական միջոցներում, մեր ժողովուրդին և յաւուկապես այն շրջաններին, որտեղ պետական Առողջապահական վարչությունը, լինի միջոցների պակասություն կամ այլ պատճառ-

ներով, հնարավորություն ունի բավարար չափով գոհացնել եղած պահանջները:

Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերությունը պարտավորություն է զգում ընդառաջելու այդպիսի սուր կարիքները բավարարելու պահանջին և դրա համար իրեն մերձավոր նպատակ է դրել. 1. Մեկ շարք բուժարաններ (Ambulances) բանալ վեներական ախտով հիվանդների համար: 2. Մալարիայով տարապոլ ազգաբնակության համար ամենալայն օգնություն կազմակերպել: 3. Մեկ քանի անհրաժեշտ համարված վայրերի մեջ հիմնել և պահել հիվանդանոցներ: Եվ 4. կրթված գթության քույրեր պատրաստել, որոնք կարեկից և գիտակցական վերաբերմունք ունենան դեպի հիվանդը:

Առաջին կետի իրականացման համար մենք պետք է ունենանք բավարար քանակով Neosalvarsen³⁰ կամ նրան փոխարինող դեղերը, այլև բոլոր հարկ եղած բժշկական գործիքներ իրենց պարագաներով:

Երկրորդ կետի համար անհրաժեշտ է ունենալ մեծ քանակով քինին, թե բուժելու և թե բնակչության քինինիզացիայի համար, ըստ որում մալարիան սպառնում է դառնալ ազգային մեծ չարիք, որ պիտի սպառե ժողովրդի կենսունակությունը:

Երրորդ խնդիրը, այսինքն բուժական հաստատություններ, հիվանդանոցներ հիմնել մի քանի հիմնավոր կամ այս և այն պատճառով աչքաթող եղած վայրերի մեջ, օր. Զանգեզուրում կամ այլուր, Կարմիր խաչի տեսակետից անմիջական պահանջ է, որի համար ծրագրված է հիմնարկել այս տարի մոտ 10 հիվանդանոցներ, ամեն մեկը 25-ական մահճակալով: Դրա համար Կարմիր խաչը չունի ոչ մեկ հիվանդանոցային պարագայ, հետևաբար պետք ունի այդ թվով անկողինների, զգեստեղենների, ամանների, բուժական գործիքների և մանավանդ դեղորայքի:

Մեր չորրորդ խնդիրը, որ է գթության քույրերի պատրաստելը համեմատաբար ավելի դյուրին պիտի լինի իրագործել:

Ահա համառոտ հիշատակությունը այն կարևորագույն իրերի, որոնց ձեռք բերելով Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերության Գլխավոր վարչությունը հույս ունի կարողանալ իր ծրագրածի նվազագույնը գլուխ բերել: Պիտի խոստովանենք սակայն, թե մեր տե-

ղական միջոցներով անհնար պիտի լինի իրագործել այդ ամենը, բայց մենք լիահույս ենք, թե արտասահմանի մեր քույր կազմակերպությունները իրենց պատրաստակամ օժանդակությամբ պիտի ընդառաջեն մեզ բավարարելու ներկայացված կարիքները:

Խնդրում ենք, ընդունեք, հարող պարոն, մեր խորին հարգանաց հավաստիքը:

Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերության Գլխավոր վարչության նախագահ բժ. Ս.Կամսարական
Անդամ քարտուղար բժ. Աժ. Պողոսյան

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 6, թ. 1: Բնագիր: Ձեռագիր:

N 41

**ԱՆՆԱ ԽՈՒՂԱՎԵՐԴՅԱՆԻ ԴԻՄՈՒՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆՆ ԻՐԵՆ
ԳԹՈՒԹՅԱՆ ՔՈՒՅՐԵՐԻ ԴՊՐՈՑ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒ
ԽՆԴՐԱՆՔՈՎ**

2 փետրվարի 1922թ., Երևան

Սրանով խնդրում եմ Ձեզ, որ ընդունեք ինձ ձեր բանալիք գթության քույրերի դպրոցը, իբրև աշակերտուհի, քանի որ ես վաղուց ցանկությւն ունեի սովորելու այդ արհեստը:

Ես սովորել եմ Վանի երկդասյա ֆրանսացի քույրերու դպրոցում և վերջին 5 տարիներս ծառայել եմ հիվանդանոցներում իբրև տնտեսուհի և ուրեմն ծանոթ եմ արդեն հիվանդանոցային կյանքին: Ես բնիկ վանեցի եմ, 24 տարեկան:

Մնամ յարգանքներով Աննա Խուղավերդյան

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 7, թ. 29: Ինքնագիր:

N 42

**ՀՐԱՆՈՒՇ ՇԱՐԲԱԹՅԱՆԻ ԴԻՄՈՒՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆՆ ԻՐԵՆ
ԳԹՈՒԹՅԱՆ ՔՈՒՅՐԵՐԻ ԴՊՐՈՑ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒ
ԽՆԴՐԱՆՔՈՎ**

4 փետրվարի 1922թ., Երևան

Ցանկանալով մտնել Վարչության բացվելիք գրության քույերի դասընթացները, խնդրում եմ մեծահարգո վարչությանը չմերժել, ինձ ևս ընդունել:

Սովորել եմ Տփղիսում, Հովնանյան օրիորդաց միջնակարգ դպրոցում³¹ մինչև II դասարանը և Երևանի Գայանյան դպրոցի³² IV դասարանից փոխադրվել եմ V դասարան, դոկումենտներս բոլորը կորսան Կարսում: Աշխատել եմ Կարսի թուրքական բակտերիոլոգիական լաբորատորիայում:

Հրանուշ Շարբաթյան

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 7, թ. 31: Ինքնագիր:

N 43

**ԳԵՎՈՐԳ Ե ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ
ՕՐՀՆՈՒԹՅԱՆ ԿՈՆԴԱԿԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ
ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԿԱԶՄԱՆ ԱՌԻԹՈՎ**

11 փետրվարի 1922 թ., Ս. Էջմիածին

ԳԵՎՈՐԳ՝ ԾԱՌԱՅ ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԵՒ ԱՆՀԱՍԱՆԵԼԻ ԿԱՄՕՔՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՊԵՏ ԵՒ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ, ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԷ ՀԱՄԱԶԳԱԿԱՆ ՆԱԽԱՄԵԾԱՐ ԱԹՈՌՈՅ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՍՐԲՈՅ ԿԱԹՈՒԴԻԿԷ ԷԶՄԻԱԾՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀԻ Գլխավոր վարչութեան Կարմիր խաչի Հայաստանի, յարգելի բժշկապետ պ. Սպանդարատայ Կամսարականի եւ անդամոց նորին, հարազատից Մայր Աթոռոյս նոփրեմք ողջոյն եւ Հայրապետական օրհնություն.

Յայտարարագրութեն է պ. Նախագահի Գլխավոր վարչութեանդ, որ յանուն մերյ 31 յունուարի տարւոյս, հաստատի գալով

մեր զվերակազմութենէ Կարմիր խաչի, անչափս մխիթարեցաւ ի հոգի: Եթէ ցաւօք սրտի տեսանեմք զթշուառութիւնս կուտակեալս ի վերայ քայքայեալ հայրենեաց մերոց, ընդ որովք հեծէ եւ մաշի ցամաքեալ ժողովուրդն մեր, ապա եւ մխիթարութեամբ տեսանեմք զօգնութիւն ազգասէր եւ բարեսէր ազգայնոց մերոց, թէ աստի հայրենիք եւ թէ արտաքոյս որինի զանազան գաղութս, որք սիրալոյս կամօք սփոփել ջանան զվիշտս հայրենեաց եւ զտառապանս թշուառ ժողովորդեան:

Եւ քանզի Գլխաւոր վարչութիւնս յանձն առեալ կայ զնեղութիւնս կամովին ըստ պարտուց հայրենասիրութեան եւ ըստ կոչման գիտակ քաղաքայնոց օգնել մերձաւորին բժշկութեամբ, դեղօրէիք, զգեստիք եւ սննդովք, մանաւանդ զինտր դասակարգի, որ իսպաս հայրենեաց եղեալք կան զանձինս եւ ընդանեաց նոցին: Մեքսովին Հայրապետական կոնդակաւ օրհնելով զԳլխաւոր վարչութիւնդ Կարմիր խաչի Հայաստան աշխարհիս եւ ընդ կոնդակիս արկանելով զլրում այն Մայր Աթոռոյս Ս. Էջմիածնի ի զանձանակ Ձեր զքսանեւիինգ ֆունտ ստերլինգս անգլիականս N 642/71.09273, 1921 դեկտեմբեր եւ ընդունելով նոյնպէս ընդ հովանաւորութեամբ, մերով զվարչութիւնդ Կարմիր խաչի Հայաստանի, տալով զինարաւոր աջակցութիւն մեր հայրական վասն բարգաւաճման դորին եւ յարատեւութեան, որ անչափ մերձէ որդի մերոյ, ընդունեմք նաեւ զՏ. Խորէն արքեպիսկոպոսն ներկայացուցիչ մերիդմին, որպէս ընտրեալ կայ վարչութիւնս:

Մաղթելով Ամենակալէն զօրացուցանել, պարգեւելով կար եւ զօրութիւն եւ համբերութիւն ի սէր թշուառացելոցն, աղօթեմք յաջողել Ձեր ըստ ամենայնի, զիյաջողութիւն ձեր հայի ի սփոփանս բազմակարօտ թշուառաց, որք կարօտին մխիթարութեան երկնաւորին եւ աջակցութեան բարեսէր ազգայնոց:

Ողջ լերովք եւ օրհնեալք ի մարդասէր փրկչէն բոլորեցունց եւ ի Մէնջ, Ամէն:

Վշտալի **Գէորգ Ե** ծայրագոյն պատրիարք
Եւ Կաթողիկոս ամենայն Հայոց

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 20, թ. 2: Բնագիր: Ձեռագիր:

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ
ԵՆՈՐՀԱԿԱԼԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿԸ ԳԵՎՈՐԳ Ե ԱՄԵՆԱՅՆ
ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ՝ ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՕՐՀՆՈՒԹՅԱՆ
ԿՈՆԴԱԿ ԱՐՁԱԿԵԼՈՒ ԱՌԻԹՈՎ**

11 մարտի 1922 թ., Երևան

Վեհափառ Տեր,

Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերության Գլխավոր վարչության փետրվարի 19-ին կայացած նիստում, վարչության անդամ Տ. Խորեն արքեպիսկոպոսը զեկուցեց Ձերդ Ա.Օծութեան, դեպի մեր ընկերությունը ունեցած հայրական ուշադրության և մեզ վրա տարածած Հայրապետական հովանավորության մասին, որի բարեհաճ արտայայտությունն է վարչությանն անունով տված Ձեր Հայրապետական օրհնության կոնդակը:

Սրբազանը հայտնեց նաև, թե Դուք բարեհաճել եք շրջաբերական կոնդակով դիմել և հորդորել արտասահմանի մեր ազնեից, որ փութան օգնության հասնելու և լայն նյութական օժանդակություն ընձեռելու Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերությանը, որպեսզի նա հնարավորություն ունենա մասամբ գոնե թեթևացնելու մեր հայրենիքի և ազգի տառապանքները:

Խորեն Սրբազանը, ընկերությանս զանձարկող մտքրեց նույնպես, քսաննհինգ անգլիական ոսկին, որը Մայր Աթոռի կողմից Ձերդ Վեհափառությունը նվիրել է ընկերությանս, իբրև ապացույց գործնական վերաբերմունքի, որ քաջալերիչ է վարչությանս համար:

Սրանով պատիվ ունենք հայտնելու, թե Գլխավոր վարչությունս նույն նիստում միաձայն որոշեց Ձերդ Վեհափառությանը իր խորին շնորհակալությունն ու երախտագիտական զգացմունքներն արտայայտել իր նախագահության միջոցով:

Նախագահ
Քարտուղար

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 20, թ. 1: Պապճեն: Մեքենագիր:

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ԳԼԽԱՎՈՐ
ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿԸ
ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼՍԻ ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ
ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹՅՈՒՆ՝ ՎԵՐՋԻՆԻՍ ԲԺՇԿԱԿԱՆ
ԱՌԱՔԵԼՈՒԹՅԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ ԻՐԱԿԱՆԱՅՐԱԾ
ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ**

27 մայիսի 1922թ., Երևան

Հայ Կարմիր խաչի բժշկական առաքելության Հայաստանում կատարած մեղվաջան աշխատանքից բաժանվելու րոպեին, Գլխավոր վարչությունն քաղցր պարտականություն է զգում սրանով մի անգամ ևս շեշտելու առաքելության բարեր արժանիքը, որով նա օժտված էր ու նրա օգտաշատ գործունեությունը, որ այնքան պատիվ բերեց թե՛ առաքելության համակրելի անդամներին, ու թե՛ նրանց առաքողներին:

Ի վիճակի ոնք ձեզ հավաստիացնելու, որ առաքելությունը կատարելապես հասավ իր կանխորոշած նպատակին և լիովին արդարացրեց այն հույսերը, որ լրվել էին նրա վրա: Առաքելության հետ մոտիկից գործակիցներս, ինչպես նաև նրա բժշկական օգնությունը վայելողները, մշտապես պիտի հիշենք մեր հեռավոր հարազատների՝ մեր նեղ օրերին ցույց տրված այս սրտակից և անգնահատելի օժանդակությունը:

Հայտնելով այս մասին մեր գոհունակությունը և մեր սրտագին շնորհակալությունները, մնանք խորին հարգանքներով՝

Գլխավոր վարչության նախագահ
Քարտուղար

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 5, թ. 19: Պատճեն: Մեքենագիր:

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱԶԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ԳԼԽԱՎՈՐ
ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀ Ս.ԿԱՄՍԱՐԱԿԱՆԻ
ԲԱՅԱՏՐԱԳԻՐԸ ՀՍԽՀ ԺՈՂՈՄՄԻՈՐՀ՝
ԳԱՂԹԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆՆ ՕԳՆԵԼՈՒ ՆՊԱՏԱԿՈՎ
ՆՅՈՒԹԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ ՏՐԱՄԱԴՐԵԼՈՒ
ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ**

1 հունիսի 1922թ., Երևան

Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերության վրա դրված են պետական խոշոր նշանակություն ունեցող աշխատանքներ. Կովել երկրի պատուհաս դարձած մալարիայի, վեներական հիվանդությունների դեմ և օգնություն հասցնել գաղթականությանը, սովյալներին և այլն: Այս նպատակին հասնելու համար անհրաժեշտ է ունենալ մեծ նյութական միջոցներ: Այդ ուղղությամբ Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերությունը համոզված է, որ արտասահմանյան հարուստ գաղութները օգնության կգան: Սակայն պետությունը ինքն էլ պիտի որոշ միջոցներ հատկացնի ընկերությանը, հիմնական նպատակները իրականացնելու համար:

Ներկայացնելով դեկրետի նախագիծ՝ Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերության արտոնությունների մասին, խնդրում ենք հաստատել այդ նախագիծը, որով հնարավորություն կստեղծվի ունենալու կայուն բյուջե և իրագործելու իր վրա դրված պարտականությունները:

Հայաստանի Կարմիր խաչի Գլխավոր վարչության նախագահ

բժ. Սպ.Կամսարական

Քարտուղար՝ բժ. Ա.Պողոսյան

ՀԱԱ, ֆ. 118, ց. 1, գ. 156, թ. 3: Բնագիր: Մեքենագիր:

N 47

**ՀՍԽՀ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԿՈՄԻՍԱՐՆԵՐԻ ԽՈՐՀՐԴԻ
ԴԵԿՐԵՏԻ ՆԱԽԱԳԻԾԸ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՁԻ
ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ԼՐՏՈՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ**

1 հունիսի 1922թ., Երևան

1. Նշանակել հոգուտ Հայաստանի Կարմիր խաչի հավելյալ 5 % տուրք բոլոր պետական ուղղակի հարկերի վրա և գանձել այդ տուրքը վերոհիշյալ տուրքերի հետ միասին:

2. Թույլ տալ Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերությանը, տարին մեկ անգամ, կազմակերպել վիճակախաղ՝ փողային վիճակներով:

Ժողովրդական կոմիսարների խորհրդի նախագահ
Ժողովրդական կոմիսարների խորհրդի քարտուղար

ՀԱԱ, ֆ. 118, ց. 1, գ. 156, թ. 4: Պալատեն: Մեքենագիր:

N 48

**ԱՄԵՐԻԿԱՆ ՕԳՆՈՒԹՅԱՆ ԿՈՄԻՏԵԻ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԲԱԺՆԻ
ՎԱՐԻՉ Զ. ԷՎԱՆՍԻ ՆԱՄԱԿԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՁԻ
ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ԳԼԽԱՎՈՐ ՎԱՐՉՈՒԹՅՈՒՆ՝ ԿՈՄԻՏԵԻ
ԲԺՇԿԱՍԱՆԻՏԱՐԱԿԱՆ ՄԱՍԻՑ ԴԵՂՈՐԱՅՔ ՍՏԱՆԱԼՈՒ
ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ**

14 հունիսի 1922թ., Երևան

Ամերիկյան կոմիտեի³³ բժշկա-սանիտարական մասը խնդրում է ձեզ, անհապաղ ուղարկել ձեր ներկայացուցչին, ստանալու մեր դեղորայքից ձեզ հասանելիք ապրանքները: Խնդրում եմ անցնել այսօր:

Բժշկական բաժնի վարիչ՝ Զ. Էվանս³⁴

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 9, թ. 8: Բնագիր: Ձեռագիր:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ԿԱՆՈՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

17 հուլիսի 1922թ., Երևան

§1

Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերությունը որդեգրում է միջազգային Կարմիր խաչի սկզբունքները, համաձայն 1868-1907թթ. միջազգային համաձայնագրերի և միջազգային այլ որոշումների:

§2

Ընկերությունը գտնվում է Հայաստանի կառավարության հովանավորության տակ և վայելում է նրա տված արտոնությունները:

§3

Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերության նպատակն է.

ա) խնամել հայրենիքի հիվանդ ու վիրավոր զինվորներին, ինչպես նաև այլ երկրներում այն հիվանդ ու վիրավոր զինվորներին, որոնք գտնվելիս լինեն նրա գործունեության շրջանում:

բ) ամեն տեսակ օգնություն ցույց տալ հաշմանդամներին, ընդհանուր աղետներից և համաճարակներից, մասնավորապես մալարիայից տառապողներին:

Ընկերությունը կարող է վերոհիշյալ նպատակներով իր օգնության գործը տարածել նաև երկրից դուրս:

§4

Առաջադրյալ նպատակներին հասնելու համար Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերությունը նախաձեռնում է բոլոր օրինական գործողությունները, կազմակերպում է ամեն տեսակի օժանդակ հիմնարկություններ, ձեռնարկություններ և այլն:

§5

Ընկերությանը կարող են անդամագրվել բոլոր չափահաս քաղաքացիները առանց ցեղի, կրոնի կամ դավանանքի և սեռի

խտրության, այլև պետական, հասարակական հիմնարկություններն ու կազմակերպությունները:

§6

Անդամները վճարում են տարեկան 50 կոպ. ոսկեդրամ տարվա սկզբին, իսկ հիմնարկություններն ու կազմակերպությունները՝ 10 ռուբլի:

§7

Ընկերության հիմնարկներն են.

- ա) Ընդհանուր ժողովը,
- բ) Գլխավոր վարչությունը,
- գ) Վերստուգիչ հանձնաժողովը:

§8

Ընդհանուր ժողովները լինում են հերթական և արտակարգ, և տեղի են ունենում Հայաստանի մայրաքաղաքում: Կերթական ընդհանուր ժողովը հրավիրվում է տարեկան ոչ պակաս, քան մի անգամ, ոչ ուշ, քան ապրիլի 1-ը, իսկ արտակարգ ընդհանուր ժողովը կայանում է ամեն անգամ, երբ.

- ա) Գլխավոր վարչությունը գտնում է այդ անհրաժեշտ,
- բ) երբ այդ պահանջում է Վերստուգիչ հանձնաժողովը,
- գ) երբ ստացվում է ընկերության անդամների քառորդից ավելիի գրավոր պահանջը այդ մասին:

§9

Ժողովը համարվում է օրինական, եթե ժողովին մասնակցում են անդամների առնվազն մեկ երրորդը: Երկրորդ անգամ հրավիրված ընդհանուր ժողովը օրինական է համարվում, անկախ ներկա եղեղների թվից:

§10

Ընդհանուր ժողովի իրավասությանն են ենթարկվում հետևյալ խնդիրները.

- ա) Գլխավոր վարչության և ենթակա հիմնարկների գործունեության համար կանոններ հաստատել,

բ) քննել Գլխավոր վարչության ընդհանուր հաշվետվությունը Ընկերության գործունեության և միջոցների մասին,

գ) լուծել ընդհանուր բնավորություն կրող կարևոր խնդիրներ,

դ) ընտրել Գլխավոր վարչություն և Վերստուգիչ հանձնաժողով,

ե) Հաստատել Ընկերության բյուջեի նախագիծը:

§11

Ընդհանուր ժողովի զբաղմունքի օրակարգը կազմում է Գլխավոր վարչությունը և հայտարարում է մեկ ամիս առաջ, ի գիտություն ընդհանուրի: Եթե Ընկերության անդամները կամենան առաջարկ մտցնել ընդհանուր ժողովի քննության համար, պարտավոր են այդ առաջարկը ներկայացնել Գլխավոր վարչությանը՝ ընդհանուր ժողովի գումարման օրից առնվազն երկու շաբաթ առաջ:

§12

Ընդհանուր ժողովում քննված խնդիրները վճռվում են ձայների պարզ մեծամասնությամբ: Իսկ ընտրությունները կատարվում են բաց քվեարկությամբ, ձայների համեմատական մեծամասնությամբ:

§13

Ընդհանուր ժողովը վարում է իր նախագահը, իսկ արձանագրությունը կազմում է քարտուղարությունը, որոնք վավերացնելով ժողովի արձանագրություններն ու որոշումները, հանձնում են Գլխավոր վարչությանը:

§14

Ընդհանուր ժողովը ընտրում է 3 հոգուց բաղկացած Վերստուգիչ հանձնաժողով, մեկ տարի ժամանակով, որի պարտականությունն է քննել և ստուգել Գլխավոր վարչության դրամական և այլ հաշիվներն ու գործառնությունները:

§15

Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերությունը իրավական անձ է՝ ի դեմս իր Գլխավոր վարչության, որը վարում է սույն կանոնադ-

րության և ընդհանուր ժողովի որոշումների սահմաններում Ընկերության բոլոր գործերը:

§16

Գլխավոր վարչությունը բաղկացած է ոչ պակաս, քան 11 անդամներից և 5 փոխանդամից, որոնք փոխարինում են կազմից դուրս եկած անդամներին: Գլխավոր վարչությունը ընտրվում է մի տարի ժամանակով: Հրաժարված անդամները վերընտրվելի են: Գլխավոր վարչությանը անդամակցում է Առողջապահության ժողովրդական կոմիսարը կամ նրա ներկայա-ցուցիչը:

§17

Գլխավոր վարչությունը իրավունք ունի կոոպերացիայի միջոցով ուժեղացնել իր կազմը՝ օգտակար ճանաչված անձնավորություններով, առավել՝ 4 հոգի:

§18

Գլխավոր վարչության նիստերը գումարվում են առնվազն ամիսը մեկ անգամ: Աելի հաճախակի ժողովները գումարվում են նախագահության հայեցողությամբ՝ 5 անդամների պահանջմամբ:

§19

Գլխավոր վարչության որոշումները օրինական լինելու համար, ժողովին ներկա պետք է լինեն առնվազն 5 անդամ և նախագահության 2 անդամ:

§20

Գլխավոր վարչությունը ընտրում է իր միջից նախագահություն, բաղկացած մեկ նախագահից, 2 փոխնախագահից, մեկ քարտուղարից և մեկ գանձապահից:

Նախագահությունը Գլխավոր վարչության գործադիր մարմինն է, որին իրավունք է տրվում անհետաձգելի նկատված դեպքերում կատարել բոլոր անհրաժեշտ գործառնությունները, զեկուցելով նրանց մասին Գլխավոր վարչության ընդհանուր նիստին:

§21

Գլխավոր վարչությունը կարող է նշանակել արտասահմանում Ընկերության ներկայացուցիչներ և լիազորներ, որոնք առաջնորդվում են Գլխավոր վարչության տված հրահանգներով և պատասխանատու են Գլխավոր վարչության առաջ:

§22

Օտար երկրներում կազմված Հայ Կարմիր խաչի ընկերությունները կարող են համարվել Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերության օժանդակ կազմակերպություններ, որի համար, ամեն մի դեպքում, Գլխավոր վարչությունը հատուկ որոշում է կայացնում:

§23

Ընկերությունը գավառներում ունի իր ճյուղերը, որնք կազմվում են այս նույն հիմունքներով և առաջնորդվում են միևնույն կանոններով, որպիսիք հաստատված են կենտրոնի համար: Ճյուղի վարչությունը բաղկացած է լինում 3-5 անդամներից, երկու փոխանդամներով, իսկ վերստուգիչ հանձնաժողովը՝ 3 անդամից:

§24

Եթե որևէ ճյուղ դադարեցնում է իր գործունեությունը, նրա բոլոր գործերը, շարժական և անշարժ գույքը անցնում է Գլխավոր վարչությանը: Այդ բոլորը կրկին հետ է տրվում նույն ճյուղին, եթե վերջինս, իր դադարեցրած օրից մինչև մեկ տարի, վերսկսում է իր գործունեությունը:

§25

Ճյուղերի վարչությունները Գլխավոր վարչության կողմից վավերացվելուց հետո, վարում են իրենց տեղական գործերը ըստ տեղական ընդհանուր ժողովի որոշումների և համաձայն Գլխավոր վարչության հրահանգների:

§26

Գլխավոր և տեղական վարչությունների ձեռքի տակ եղած գումարները բաժանվում են չորս կարգի.

ա) ծախսերի գումար՝ Ընկերության ընդհանուր ծախսերի համար,

բ) պահեստի դրամագլուխ՝ պատերազմի ժամանակվա պետքերի համար,

գ) հաշմանդամ զինվորականների նպաստի դրամագլուխ,

դ) հատուկ նպատակների համար հավաքված կամ վերաբերած գումարներ, որոնք գործադրվելու են միմիայն կանխորոշված նպատակի համար:

§27

Տեղական վարչությունները բոլոր տեսակի դրամական եկամուտների 25%-ը, բացառությամբ տեղվույն վրա գործադրվելիք հատուկ նպատակի համար եղած նվերների, ուղարկում են Գլխավոր վարչություն՝ Ընկերության ընդհանուր ծախսերի համար:

§28

Գլխավոր և տեղական վարչությունների գումարները պահվում են Պետական բանկում կամ նրա մի որևէ բաժանմունքում, ցպահանջ կամ ընթացիկ հաշվով: Բանկից հարկ եղած քանակով փող վերցնելու համար, պահանջագրերը պետք է ստորագրեն նախագահը և գանձապահը:

§29

Գլխավոր և տեղական վարչությունները պարտավոր են յուրաքանչյուր տարվա վերջը, ընդհանուր ժողովների գումարումից առնվազն մեկ ամիս առաջ, իրենց գործունեության ինչպես դրամակն, նույնպես և մթերային լրիվ ու կանոնավոր գրավոր հաշվետվություն ներկայացնել համապատասխան վերստուգիչ հանձնաժողովներին, որոնք իրենց եզրակացությունը զեկուցում են ընդհանուր ժողովին:

§30

Ճյուղերի վարչությունները պարտավոր են իրենց տարեկան հաշվետվությունը ընդհանուր ժողովի և վերստուգիչ հանձնաժողո-

վի եզրակացության հետ միասին ներկայացնել Գլխավոր վարչությանը՝ հաջորդ տարվա փետրվարի 1-ից ոչ ուշ:

§31

Տեղական վարչությունները, ինչպես նաև Գլխավոր վարչությանը ենթակա հիմնարկությունները, որոնք կանխորոշված ժամանակամիջոցից երկու ամիս հետո դեռևս ներկայացրած չեն լինի իրենց հաշվետվությունը, համարվում են գոյություն ունենալուց դադարած, որի դեպքում կիրառվում է սույն կանոնադրության 24-րդ հոդվածը:

§32

Գլխավոր վարչությունը թե՛ կենտրոնի, թե՛ ճյուղերի ընդհանուր հաշվետվությունը կազմելով, հրատարակում են այն առանձին կամ լրագրերում, ի գիտություն ընդհանուրի:

§33

Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերության խորհրդանշանն է հավասար մասերով ուղղանկյուն կարմիր խաչ՝ սպիտակ ֆոնի վրա: Այդ խորհրդանշանը գործածելու իրավունքը Հայաստանում պատկանում է բացառապես Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերությանը, որի Գլխավոր վարչությունը կարող է արտոնել նրանից օգտվելու այն հիմնարկություններին ու անձնավորություններին, որոնք ծառայում են Կարմիր խաչի նպատակներին:

§34

Ընկերությունն ունի իր կնիքը՝ վերոհիշյալ նշանով և, Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերություն,, մակագրությամբ, հիշատակելով Գլխավոր կամ այնինչ մասնաճյուղի տեղական վարչություն:

Ժողովրդական կոմիսարների խորհրդի նախագահ
Ս.Սրապիոնյան³⁵

Ժողովրդական կոմիսարների խորհրդի քարտուղար
Գ.Պարզյան³⁶

ՀԱԱ, ֆ. 122, ց. 1, գ. 90, թթ. 13-15 և շրջ.: Պարճեն: Մեքենագիր:

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱԶԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ԳԼԽԱՎՈՐ
ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿԸ ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ
ԽԱԶԻ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ԻԶՄԻՐԻ ՄԱՍՆԱՃՅՈՒԴԻՆ՝ ՆՐԱՆՑ
ԿՈՂՄԻՑ ՈՒՂԱՐԿԱԾ ՕԳՆՈՒԹՅԱՆ ԱՌԻԹՈՎ**

27 հուլիսի 1922թ., Երևան

Հայաստանի Կարմիր խաչի Գլխավոր վարչությունն շտապում է հաղորդելու ձեզ ի պատասխանս ս.թ. ապրիլի 29-ի գրության, որ ձեր ուղարկած 16 պարկ օճառը վարչությունն ստացել է շնորհակալությամբ:

Գլխավոր վարչությանն ուղարկվելիք ամեն մի առաքում ցանկալի էր հասցեագրել անմիջապես Հայաստանի Կարմիր խաչի Գլխավոր վարչությանը:

Այլ հաստատությունների միջոցով եղած առաքումները հաճախ շատ ուշ և երբեմն տասնայակ ամիսներ չեն հանձնվում մեզ, որով շատ անցանկալի անախորժություններ են ծագում: Ուստի թե՛ նպատակահարմարության, և թե՛ այլ տեսակետներից, կխնդրեինք ձեզ, ուշադրության առնել սույն հանգամանքը:

Հայաստանի Կարմիր խաչի Գլխավոր վարչությունն, հանձնաժողովների կազմած զեկուցումներից մեկական օրինակ, սույն թվի մայիսի 4-ից ուղարկված են ձեզ: Մեր երկրի առողջապահական վիճակի մասին այդ զեկուցումները ձեզ կտան ամբողջական գաղափար:

Մեր ջանքերը երկրի առողջապահական վիճակը բարձրացնելու նկատմամբ շատ թույլ ադրյունքներ պիտի տային, եթե մեզ չգոտեպնդեր այն հույսը, որ մեր քույր Հայաստանի Կարմիր խաչի միությունը իր բոլոր ճյուղերում իրական օգնություն և ամեն տեսակի օժանդակություն կընձեռնի Հայաստանի Կարմիր խաչին հնարավորություն տալով վերջինին ժողովրդական լայն զանգվածներին բժշկական օգնություն հասցնելու գործում:

Ընդունեցեք մեր խորին հարգանքների հավաստիքը:

Հայաստանի Կարմիր խաչի Գլխավոր
վարչության նախագահ

Քարտուղար Գործերի վարիչ

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 6, թ. 4: Պապճեն: Մեքենագիր:

**ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ՕԳՆՈՒԹՅԱՆ ԿՈՄԻՏԵԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉ
Հ. ՀԱՐՔՈՐՏԻ ՆԱՄԱԿԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ
ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ՓՈԽՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՄԱՐ ԱՆԳԼԻԱՅԻՑ ՍՏԱՅՎԱԾ ԴԵՂՈՐԱՅՔԻ ՈՒ
ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՍԱՐՔԱՎՈՐՈՒՄՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ**

12 օգոստոսի 1922 թ., Երևան

Յարգելի պարոն,

Պատիվ ունիմ հանձնելու Ձեզ Անգլիայից Միս Ռոբինսոնից³⁷ ուղարկված դեղորայքի հինգ արկղ: Դրանց պարունակության մասին պատասխանատվություն չեմ կարող վերցնել, որովհետև այդ արկղերը մի կարճ ժամանակ եղել են Բաթումի մաքսատանը, և մեր անցյալի փորձառությունը ցույց է տվել, որ սովորաբար ապրանքները որոշ պակասներով են դուրս գալիս: Պարունակությանց ցուցակը կցված է նամակին:

Նույնպես ուղարկում եմ Ձեզ մեր պահեստներում եղած հավելյալ մի կարգ ապրանքներ, տեղավորած երեք արկղերում, որոնց պարունակությունը առանձին ցուցակով նույնպես կցված է նամակիս:

Անգլիայի Հայկական ընկերությունները ուղարկելու են Հայաստան հաշմանդամների համար 200 բազուկներ և սրունքներ, շատ ուրախ կլինեի, որ Կարմիր Խաչը բժկական կոմիսարիատի հետ համագործակցությամբ կատարեր թեկնածուների ընտրություն, վերցնելով բացարձակ ճշգրիտ չափը, որ անհրաժեշտ է: Ես պիտի թելադրեի, որ չափերը լինեն սանտիմետրով և ոչ ռուսական չափով:

Ես հիշել եմ այս հարցը Տոքթ. Լազարյանին, նախքան վերջին անգամ Երևանից հեռանալս:

Անգլիական օգնության Կոմիտե³⁸

Հարքորտ³⁹

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 12, թ. 11: Բնագիր: Ձեռագիր:

**ОТНОШЕНИЕ ОБЩЕСТВА КРАСНОГО КРЕСТА АРМЕНИИ В
НАРКОМЗДРАВ ССРА О ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И ПРАВАХ
ОБЩЕСТВА**

14 августа 1922 г., Ереван

В ответ на отношение Совнаркома за N 5093, адресованное Вам 18-го июля и переданное в Главное управление Красного Креста в первых числах сего месяца, имею честь сообщить следующее.

При отношении не оказалось копии письма Международной филармянской лиги на имя председателя Центрального комитета Российского общества Красного Креста, вследствие чего, мы лишены возможности изложить наши соображения по существу, сделанных вышеназванной Лигой и Женевской конференцией предложений и информируем Вас лишь в следующем:

Красный Крест, существовавший в Армении еще до советизации края, позже был реорганизован, при чем функционирует с 27 ноября 1921 года. Красный Крест Армении преследует цели, присущие тождественным учреждениям повсеместно и при составлении своего устава, руководствовался как общими положениями органов Международного Красного Креста и Российского Красного Креста, так и требованиями, имеющими исключительно местный характер.

Делами Красного Креста ведает Главное управление, состоящее из 11 человек и 5 кандидатов к ним, избираемых общим собранием членов Красного Креста. Президиум, состоящий из 5-ти лиц, выбирается из членов Главного управления и имеет функции исполнительного органа. Для ревизии дел Главного управления и всех органов Красного Креста, избирается особая ревизионная комиссия. В состав руководящих органов входят как беспартийные, так и коммунисты.

Красный Крест Армении находится под покровительством ССРА и пользуется узаконенными привилегиями, действуя в кон-

такте с советскими учреждениями, преследующими тождественные цели.

Вице-председатель Общества Красного Креста
Делопроизводитель С.Сотникян

НАА, ф. 113, оп. 30, ձ. 19 (չ. 2), л. 357 և об. Подлинник. Машинопись.

N 53

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՋԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ԳԼԽԱՎՈՐ
ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՕԳՆՈՒԹՅԱՆ
ԿՈՄԻՏԵ՝ ՎԵՐՋԻՆԻՍ ՏՐԱՄԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ՏԱԿ ԵՂԱԾ
ԴԵՂՈՐԱՅՔԸ ԻՐԵՆՑ ՏՐԱՄԱԴՐԵԼՈՒ ԳՅՈՒՂԵՐԻ
ԲՆԱԿՉՈՒԹՅԱՆԸ ՕԳՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ**

18 հոկտեմբերի 1922թ., Երևան

Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերության Գլխավոր վարչությունս մեծ կարիք է զգում դեղորայքի, բժշկասանիտարական գործիքների և իրերի, ուստի խնդրում է ձեզ, ՀՕԿ-ի տրամադրության տակ եղած դեղորայքը, ինչպես և բժշկա-սանիտարական այլ նյութերը, տրամադրել Հայաստանի Կարմիր խաչին՝ գաղթականությանը և վարակիչ հիվանդություններով տառապող գյուղերին օգնություն հասցնելու համար:

Հայաստանի Կարմիր խաչի Գլխավոր վարչության
նախագահ Բժ. Սպ.Կամսարական
Քարտուղար բժ. Ա.Պողոսյան
Գործավար Ս.Սոտնիկյան

ՀԱԱ, ֆ. 118, ց. 1, գ. 146, թ. 8: Վավերացված պատճեն: Մեքենագիր:

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ԳԼԽԱՎՈՐ
ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԷԴԻՏ ՏՅՈՒԿԵՐԻՆ՝
ԻՐԵՆՑ ԱԶԱԿՅԵԼՈՒ ԽՆԴՐԱՆՔՈՎ**

Հոկտեմբեր, 1922թ., Երևան

Մեծահարգ միս էդիտ Տյուկեր,

Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերությունս ահա մի քանի տարի է, որ հիմնվել է և իր ամբողջ ջանքը ուղղել է դեպի հիվանդ և արյունաքամ ժողովրդի ցավերը դարմանելուն: Դուք անձամբ ականատես եք եղել, թե՛ մեր ժողովրդի կարիքների չափին, և թե՛ ընկերությանս թույլ ուժերի գործունեությանը:

Մեր առաջ դրված խնդիրներից ամենակարևորը համարել ենք բուժական միջոցներով օգնության գալը մեր ժողովրդին, հատկապես այն շրջաններում, ուր պետական առողջապահական վարչությունը հնարավորություն չունի բավարարել եղած պահանջները:

Վերոհիշյալ խնդիրը լուծելու համար, Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերությունս իրեն մերձավոր նպատակ է դրել.

1. Կազմակերպել մի շարք բժշկակայաններ մալարիայով տառապող ազգաբնակչությանը ամենալայն բժշկական օգնություն հասցնելու;

2. Բանալ հիվանդանոցներ երկրի զանազան վայրերում, տեղական հիվանդությունների և վեներական ախտերի դեմ, որ ժառանգություն մնաց պատերազմից, մաքառելու համար;

3. Հիմնել գիտակից և պատրաստի գթության քույրերի կադր, բանալով նրանց համար դասընթացներ և հանրակացարաններ;

Այս բոլորի համար անհրաժեշտ են ընկերությանս դեղորայք, առավելապես քինին և նեոսալվարսան, բժշկական գործիքներ, հիվանդանոցային պիտույքներ, կահ-կարասի և այլն:

Եվ սակայն Կարմիր խաչը չունի ոչ՝ հիվանդանոցների, և ոչ՝ ժողովրդին խիստինիկացիայի ենթարկելու համար անհրաժեշտ միջոցներ և դեղորայք, չունի հիվանդանոցային պարագաներ, գործիքներ, առողջապահական անհրաժեշտ իրեր: Մեր տեղական միջոցները անբավարար են և անկարող լրացնելու այդ բացը, ուստի մենք շատ բան սպասում ենք ստանալ արտասահմանյան մեր

հայրենակիցներից և Կարմիր խաչի իդեաները ընդգրկող քրիստոնյա եղբայրներից:

Օգտվելով Ձեր դեպի Անգլիա կատարվելիք առաջիկա ճանապարհորդությունից, Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերության Գլխավոր վարչությունը խնդրում է Ձեզ, Ձեր ճանապարհորդության ընթացքում և վերադարձին ամեն տեղ արձարձել մեր ցավերի և կարիքների մասին, օգնություն հասցնող մարդկանց և մեր մարմիններին աջակցել հասցնելու իրենց նպաստը մեզ: Անգլիայում մեր ներկայացուցիչն է միս Ռոբինսոնը, որ ի պաշտոնե հոգատար և ուշադիր վերաբերմունք ունի դեպի Հայաստանի Կարմիր խաչը և նրա կարիքները: Վարչությունս խնդրում է Ձեզ, Անգլիայում մեր ներկայացուցիչ միս Ռոբինսոնի հետ, նրա գիտությամբ, ղեկավարությամբ և աջակցությամբ աշխատել Հայաստանի Կարմիր խաչին դեղորայքով, հիվանդանոցային առարկաներով, կարասիներով, մթերքներով և այն անհրաժեշտ միջոցներով, որ պահանջում է ժողովրդի բուժման գործը:

Ընդունեցեք, խնդրեմ, մեր խորին հարգանքների հավաստիքը:

Հայաստանի Կարմիր խաչի Գլխավոր վարչության նախագահ

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 12, թթ. 8-9: Պատճեն: Մեքենագիր:

—
N 55

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ԳԼԽԱՎՈՐ
ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՄՈՒՐԱԴ ԴԱՋԱՐՅԱՆԻՆ՝
ՎԵՐՋԻՆԻՍ ԲԱԹՈՒՄՈՒՄ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ
ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉ ԸՆՏՐԵԼՈՒ ԵՎ ԻՐԵՆՑ ԱԶԱԿՅԵԼՈՒ
ԽՆԴՐԱՆՔՈՎ**

Հոկտեմբեր, 1922թ., Երևան

Մեր երկրի վերաշինության գործը, որ այքան մոտ է ամեն մի գիտակից հայի սրտին, ահա երկու տարի է, որ տենդային արագությամբ առաջ է տարվում մեր բոլորի կողմից: Չի խնայվում ոչ մի ջանք, անտես չի արվում ոչ մի երևույթ: Եվ կարելի է ասել, օր օրի վրա վերակենդանանում է ավերված և արյունաքամ երկիրը:

Սակայն մեր դժբախտ իրականությունը այնքան ցավոտ կողմեր ունի, որ դեռ շատ աշխատանք պետք է թափել շոշափելի արդյունք ունենալու համար: Հիվանդությունները և տեղական աննպաստ պայմանների դեմ մաքառելը մեկն է այն գործերից, որին նվիրել են Առժողովոմատը և Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերությունը: Այս վերջինը նոր է կազմակերպվում, բայց իր առաջ հսկայական գործի պահանջ է տեսնում: Նա դեռ չունի իր ճյուղերը և եռանդուն գործակիցները ամեն տեղ, ուստի և հաճախ կանգնում է անելթանելի դրությունների առաջ: Չնայած որ սերտ կոնտակտվ է գործում Առժողովոմատի և պետության մյուս հիմնարկների հետ, այնուամենայնիվ ընկերությունս մեծ կարիք ունի եռանդուն և ազնիվ գործակիցների իր սկսած գործը ամուր հիմքերի վրա դնելու համար:

Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերության դեղորայքը և մյուս ապրանքները, որոնք հացի չափ անհրաժեշտ է մեր տառապող, հիվանդ և կոտորվող ժողովրդի համար, շատ հաճախ գուցե չար նպատակով, գուցե և անփութության պատճառով արտասահմանից ժամանելուց հետո Բաթումում ենթարկվում են կոտորվելու, ջարդվելու և հաճախ կիսով չափ վրայից իրերի ու դեղերի անհայտանալու վտանգին:

Մեր ժողովուրդը ուրախությամբ կփոխի հացը խինինի հետ և սակայն այդ խինինը անխնայորեն անհայտանում է Բաթում ժամանելուց հետո: Այսպիսի ցավեր շատա ունի ընկերությունս, որին դարման անող մաքուր և ուժեղ ձեռք է հարկավոր:

Հարգելի ընկեր Ղազարյան, Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերության լիազոր վարչությունը լի հավատով դեպի հայ ժողովրդի վերակենդանության մեծ գործը և նրա զավակների հայրենիքին օգնության գալու ջերմ պատրաստականությունը, ընտրում է Ձեզ իր ներկայացուցիչը Բաթումում և խնդրում Ձեր կարող ձեռքով ամեն կերպ պաշտպանել ընկերությանս շահերը: Ձեր հսկողությունը ընկերությանս անվան ստացված ապրանքների վրա, Ձեր միջատությունը վտանգի ենթարկվող դեղորայքի և նյութերի համար, Ձեր աջակցությունը այդ դեղորայքը և այլն ապահով կերպով Հայաստան ուղարկելու համար, այնպիսի թանկագին և անփոխարինելի ծառայություն կլինի թե՛ ընկերությանս, և թե տառապող ժողովրդի գործի համար, որ մենք խոսք չունենք այն որակել:

Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերության Գլխավոր վարչությունն ընտրել է Ձեզ իբրև Բաթումի մեր լիազոր-ներկայացուցիչ կանչի ամեն տեսակ երևույթներում հանդես գալու և տարածելու ընկերությանս իդեալները ամենալայն ծավալով և մտքով: Լի հույսով, որ չեք մերժի ընկերությանս խնդիրը, ուղարկում ենք Ձեզ այդ մտքով մանդատ:

Հայաստանի Կարմիր խաչի Գլխավոր վարչության
նախագահ Բժ. Սպ. Կամսարական
Անդամ-քարտուղար [բժ. Ա. Պողոսյան]
Գործավար Ս. Սոտնիկյան

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 6, թթ. 40-41: Վավերացված պատճեն: Մեքենագիր:

N 56

**ԲԵՆԻԿ ԾԱՅՐԱԳՈՒՅՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԵՂԻԱԶԱՐՅԱՆԻ
ԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ
ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ԳԼԽԱՎՈՐ ՎԱՐՉՈՒԹՅՈՒՆ՝ ԱՊԱՐԱՆԻ
ԳՅՈՒՂԱՅԻՈՒԹՅԱՆ ԾԱՆՐ ՎԻՃԱԿԻ ԵՎ ՆՐԱՆՑ
ՕԳՆԵԼՈՒ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ**

24 նոյեմբերի 1922թ., Ապարան

Արդի Հայաստանում կա մի գավառակ, տարածությամբ այնքան մոտիկ կենտրոններին ու աչքից այնքան հեռու նրանցից: Այդ Ապարանն է: Սակաւաթիվ ունեւոր գյուղացիների և բազմաթիվ դառն աղքատների մի տխուր համախմբումն, սակավների ուրախ քրքիչի և բազմության շփոթության ու արցունքի մի տխուր սևաթույր հանդիսարան:

Խոսքս բազմության մասին է. ապարանցին գույն չունի դեմքին, որովհետև սնունդ չունի, լվացք չունի, որովհետև օճառ չունի, մերկ է, որովհետև հագուստ չունի, բոկոտն, որովհետև ոտնաման չունի...

Իսպառ մերկ կանանց կրծքեր, վտիտ, ստվերանման մանուկների բաց սրունքներ ու գլուխներ, ցնցոտիներից դուրս սողացող թիկունք ու կողեր, որդնալից մարմին ու գլուխներ, կապտած ու դո-

դացող շրթունքներ... Դուք ամեն տեղում կտեսնեք և կճմվի ձեր սիրտը ու հուսահատորեն կկանչեք՝ մահն է գերազանց այս եղուկ կյանքից:

Այս տխուր իրականության աղեխարշ տպավորության տակ ես բարոյական պարտք եմ զգում դիմել ազնիվ վարչությանդ, որ մարդասիրության վեհ նշանաբանի՝ Կարմիր խաչի անունն է կրում, օգնել Ապարանի ծայրահեղ թշվառներին հագուստով, օճառով, ոտնամանով և ինչով կարող եք:

Սիրում եմ հավատալ, որ այդ օգնությունը կհասնի Ապարան, բայց որպեսզի մի սիրուն բացառությամբ միայն դառն աղքատներին հասնի, ցանկալի է, որ Վարչությունդ իր հատուկ ազնիվ ներկայացուցչի անմիջական հսկողությամբ ու ազնիվ գործակիցներով կատարե բաշխումն և թշառներն զգան, թե իրենք էլ զուրկ չեն խնամքից, հեռու չեն աչքից, մոռացած չեն մարդասեր սրտից:

Բենիկ ծայրագոյն վարդապետ⁴⁰

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 43, թ. 10: Բնագիր: Ձեռագիր:

N 57

**ՏԱԹԵՎԻ ՎԱՆՔԻ ՎԱՆԱՀԱՅՐ ԵՎ ՍՅՈՒՆՅԱՑ ԹԵՄԻ
ԱՌԱՋՆՈՐԴ ԱՐՏԱԿ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱԶԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ԳԼԽԱՎՈՐ
ՎԱՐՉՈՒԹՅՈՒՆ՝ ԶԱՆԳԵԶՈՒՐԻ ԳՅՈՒՂԱՑԻՈՒԹՅԱՆ
ԾԱՆՐ ՎԻՃԱԿԻ ԵՎ ՆՐԱՆՑ ՕԳՆԵԼՈՒ
ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ**

24 նոյեմբերի 1922թ., Տաթև

Զանգեզուրի հայ գյուղացիության ծանր վիճակը այնքան հանրածանոթ է բոլորին, որ այդ մասին ծանրանալու կարիք չկա: Դառնաշունչ ծմեղը իր վերջին հարվածը պիտի հասցնի քաղցից հյուծված և գրեթե միանգամայն մերկ հայ գյուղացուն: Արտակարգ միջոցներ են անհրաժեշտ գեթ մասամբ ամոքելու խեղճ ժողովրդի թշվառ կացությունը և հասարակական կազմակերպություններն են, որ ոչ մի ջանք չպիտի խնայեն այս կամ այն կերպ օգնության գալու զանգեզուրցուն:

Ի նկատի ունենալով, որ Հայաստանի Կարմիր խաչի Գլխավոր վարչությունը իր տրամադրության տակ ունի որոշ քանակությամբ հագուստեղեն, խնդրում եմ հնարավորության սահմաններում օգնության գալ Զանգեզուրի ընչազուրկ ժողովրդին: Փոխադրության, ինչպես և տեղերում նպատակահարմար բաշխում կատարելու համար կկազմվեն համապատասխան մարմիններ՝ անշուշտ Կարմիր խաչի ներկայացուցչի մասնակցությամբ:

Արտակ Եպիսկոպոս⁴¹

Առաջնորդ հոտին Սյունյաց և
վանահայր Տաթևի վանքի

Մակագրություն. 1. Տալ 5 հակ շորեղեն և 2 արկղ կոշիկ, որոնք դեռ բացված չեն: 2. Տրված է չորս հակ շոր, բավարարված է:

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 43, թ. 66: Բնագիր: Ձեռագիր:

N 58

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ԳԼԽԱՎՈՐ
ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿԸ ՍԱՀԱԿ
ՏԵՐ-ԳԱԲՐԻԵԼՅԱՆԻՆ՝ ՄՈՍԿՎԱՅՈՒՄ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ
ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉԸ ԼԻՆԵԼՈՒՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆՎԵԼՈՒ
ՀԱՄԱՐ**

8 դեկտեմբերի 1922թ., Երևան

Շնորհակալությամբ ստացանք Ձեր համաձայնության գիրը լինել մեր ներկայացուցիչը⁴² Մոսկվայում: Գլխավոր վարչությունս սրանով ուղարկում է Ձեզ այդ առթիվ համապատասխան մանդատ և հույս է տածում, որ հանձին Ձեր՝ Հայաստանի Կարմիր խաչի՝ Ռուսիայի կենտրոնում կունենա իր բարոյական և նյութական շահերի ամենաճերմ պաշտպանը:

Գլխավոր վարչության նախագահ բժ. **Ս. Կամսարական**
Անդամ-քարտուղար բժ. **Թադևոսյան**
Գործավար **Ս. Սոտնիկյան**

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 36, թ. 2: Բնագիր: Մեքենագիր:

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ԳԼԽԱՎՈՐ
ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀՍԽՀ ԱՌԺՈՂԿՈՄԱՏ՝
ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻՑ ՍՏԱՅՎԱԾ ՆՎԻՐԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ՄԱՍԻՆ**

[28] դեկտեմբերի 1922թ., Երևան

Արանով հայտնում ենք ձեզ, որ Ժողկոմխորիի քարտուղարության ս.թ. դեկտեմբերի 26-ի N 8569 գրության ի պատասխան. որով տեղեկություն են խնդրում վերջին հինգ ամիսների ընթացքում Հայաստանի Կարմիր խաչի վարչության անունով արտասահմանից ստացված դրամական և նյութական նվիրատվության մասին, հաղորդվել է քրտուղարությանը եղած նվիրատվությունների ցանկը, որը հետևյալն է.

1. Պոլսո Հայ Կարմիր խաչից՝ ՀՕԿ-ի⁴³ միջոցով դեղորայք՝ 23 արկղ

2. Իզմիրի Հայ Կարմիր խաչից՝ Պոլսո Հայ Կարմիր խաչի միջոցով օճառ՝ 16

արկղ

3. Ամերկոմի միջոցով դեղորայք՝ 14 արկղ

4. Ամերկոմի նվիրած շորեղեն՝ 24 հակ

5. Ամերկոմի նվիրած կոշիկեղեն՝ 6 արկղ

6. Ամերկոմի միջոցով Պոլսից շորեղեն՝ 2 արկղ

7. Անգլիայից՝ միս Ռոբինսոնից խինին՝ 2 արկղ

8. Անգլիայից՝ միս Ռոբինսոնից դեղորայք՝ 5 արկղ

9. Անգլիական օգնության կոմիտեի լիազոր միստր Հարքորթից նվեր դեղորայք և իրեր՝ 7 արկղ

10. Ամերկոմի միջոցով կոշիկներ՝ 4 արկղ

11. ՀՕՄ-ից ՀՕԿ-ի միջոցով դեղորայք՝ 5 արկղ:

Սպասվում են Բաթումից Պոլսի Հայ Կարմիր խաչի ուղարկած դեղորայք՝ 10 արկղ և դարձյալ դեղորայք՝ 2 արկղ: Դրամական նվերներ ստացվել են՝ Փարիզի Հայ Կարմիր խաչի վարչությունից՝ 200ռ. ոսկեդրամ, Թավրիզի Հայ Կարմիր խաչի վարչությունից՝ 500ռ. ոսկեդրամ: Վերոհիշյալը հայտնվում է ձեզ ի գիտություն:

Գլխավոր վարչության նախագահ [բժ. Ս.Կամսարական]

Անդամ-քարտուղար [բժ. Թադևոսյան]
Գործավար Ս. Սոտնիկյան

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 11, թ. 25: Պարզեն: Մեքենագիր:

N 60

**ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՁԻ
ԱՏՐՊԱՏԱԿԱՆԻ ԲԱԺԱՆՄՈՒՆՔԻ ՆԱՄԱԿԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՁԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ՎԱՐՉՈՒԹՅՈՒՆ՝ ԻՐԵՆՑ
ԿՈՂՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԱՌԱՔԱԾ ԳՈՒՄԱՐԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ**

9 փետրվարի 1923թ., Թավրիզ

Ընկերներ,

Շատ կարճ տարածություն է բաժանում մեզ իրարից, սակայն, չնայած այդ շատ հասարակ հանգամանքին, յարաբերական գործը մեր մէջ չափազանց կապում է և շատ անմխիթար դրոպեան մէջ է: Գործի շահը և ծաւալումը, կարծում ենք, պահանջում է անելի կենդանի կապ ու գրագրութիւն պահպանել, մի բան, որ դուք միանգամայն անտես էք արել:

Չորս ամիս ու կէս է, որ հինգ հարիւր (500) թուրքի ոսկի դրամ ենք փոխադրել ձեզ, մեր նախորդ նախագահի բժ. Սարգսի միջոցով, սակայն ցարդ դուք մի երկտողով այդ դրամի ստացումը մեզ չէք յայտնել ի միամտութիւն: Որովհետև մենք մեր գործունէութեան և դրամների համար պատասխանատու ենք մեզ ընտրողների առաջ, ուստի խնդրում ենք բարի լինել շուտով ուղարկել մեզ յիշեալ դրամի ստացականը: Յոյս ունենք մեր այս նամակը ստանալուն պէս բարի կլինէք շուտով պատասխանել ու հանգստացնել մեզ:

Յ.Գ. 1) Ի միամտութիւն և իբր փաստ մեր՝ ձեզ ուղարկած 500ր. ոսկու, ունինք մեր գործերում հետևեալ ստացականը գենկոնսուլ ընկ. Ե. Գարագաշից՝⁴⁴

Էյորհրդային Հայաստանի Կարմիր Խաչի Թավրիզի բաժանմունքի վարչութիւնից գանձապահ տիկին Այծեմնիկ Մելիք-Ազարեանի միջոցով Հայաստան ուղարկելու համար ստացայ հինգ հա-

րիւր (500) րուբլի ռուսական ոսկով, որի համար և տալիս եմ սոյն ստացականը կնքված և ստորագրված:

Խորհրդային Հայաստանի Ատրպատականի ընդհանուր հիւպատոս՝ Ե. Գարաբաշ: 4 նոյեմբերի 1922 թ., Թաւրիզ (կնիք):

2) Վարչութեանս յարգոյ անդամուիի՝ գանձապահ տ. Այծեմնիկ Մելիք-Ազարեանի երևան գալուց օգտուելով՝ խնդրել և լիազորել ենք նրան խօսելու ձեզ հետ մեզ շահագրգռող մի շարք հարցերի մասին:

Բարեններով՝ նախագահ բժ. Ն. Տեր-Դավթյան
'ի տ. քարտուղարի Հ. Տէր-Վարդանեան

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 36, թ. 3 և շրջ: Բնագիր: Ձեռագիր:

N 61

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ԳԼԽԱՎՈՐ
ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀԻ ՀՍԽՀ ԿԵՆՏԳՈՐԾԿՈՄ
ՆԵՐԿԱՅԱՅՐԱԾ ԶԵԿՈՒՑԱԳՐԻՑ՝ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ
ԳՈՐԾՈՒՆԵՐՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ**

22 փետրվարի 1923թ., Երևան

...1922թ. հունիսի 4-ին և 25-ին կայացած ընդհանուր ժողովներում ընդունվեց Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերության կանոնադրությունը, որով առաջնորդվել է իր գործունեության ընթացքում Գլխավոր վարչությունը: Այլև այդ ժողովներից վերջինում ընտրվեց Գլխավոր վարչության ներկա կազմը, որի անունից հայտնում եմ ձեզ սոյն զեկուցումը: Նույն ժողովում ընտրվեց ընկերության Գլխավոր վարչությունը հետևյալ կազմով.

Անդամներ՝ բժ. Սպանդարատ Կամսարական, Կոնստանդին Գյուլնազարյան⁴⁵, Հովսեփ Յարվեյան, բժ. Հովհաննես Թադևոսյան, տիկին Մարիամ Համբարձումյան, Գրիգոր Եվանգուլյան⁴⁶, բժ. Գրիգոր Մարգարյան, Ժիրայր Միրզախանյան⁴⁷, բժ. Ներսես Հակոբյան⁴⁸, Գևորգ Ամիրյան⁴⁹, Մարտին Սահակյան⁵⁰;

Փոխանդամներ՝ Գրիգոր Չուբար⁵¹, բժ. Գրիգոր Արեշյան⁵², Միսակ Խոստիկյան⁵³, Երվանդ Խոջամիրյան⁵⁴, Մկրտիչ Ավագյան:

Վերստուգիչ հանձնաժողովի անդամներ՝ Գագիկ Պարզյան⁵⁵, Սուրեն Խոտավերդյան⁵⁶, Մկրտիչ Բեժանյան:

Նորընտիր Գլխավոր վարչության անդամներից հետևյալ օրը՝ հունիսի 26-ին կազմվեց Գլխավոր վարչության առաջին ժողովը, ուր ընտրվեց նախագահություն հետևյալ կազմով. Ս.Կամսարական՝ Գլխավոր վարչության նախագահ, Մարտին Սահակյան՝ փոխնախագահ, Կոնստանդին Գյուլնազարյան՝ փոխնախագահ, Գևորգ Ամիրյան՝ գանձապահ, Հովհաննես Թադևոսյան՝ քարտուղար: Սույն թվի հունվարի 5-ից Գլխավոր վարչության անդամ Գր. Մարգարյանի Հայաստանից հեռանալու պատճառով, նրա տեղը հրավիրվեց փոխանդամներից՝ Գրիգոր Չուբարը, իսկ ս.թ. մարտի 7-ից Գևորգ Ամիրյանի Հայաստանից հեռանալու պատճառով, գանձապահ ընտրվեց Ժիրայր Միրզախանյանը: Դասախոսում են 4 բժիշկ դասախոսներ:

Գլխավոր վարչությունը կոոպտացիայի իրավունքով գործակցության հրավիրեց թեմի առաջնորդ Խորեն արքեպիսկոպոս Մուրադբեկյանին, բժ. Աշոտ Տեր-Պողոսյանին, Մերձավոր Արևելքի անգլիական կոմիտեի պետ միստր Հարքորտին, Ամերիկյան կոմիտեի պետ միստր Էվանսին և Հայաստանի գործադիր կոմիտեի նախագահ ընկ. Սարգիս Համբարձումյանին⁵⁷, որոնք սիրահոժար հանձն առան այդ գործակցությունը:

Գլխավոր վարչությունը անցնելով գործի, կազմեց իր անելիքների ծրագիրը, որը սահմանագծվում է հետևյալ կերպ.

7. Ընկերության ճյուղերի զարգացումը;

8. Հայաստանի հեռավոր վայրերի և գաղթական ժողովրդի բժշկական օգնության գործը;

9. Ընկերության գույքը մի տեղ հավաքելու և պահեստ ունենալու գործը;

10. Ընկերության նյութական միջոցների ուժեղացման գործը;

11. Բժշկակրթական գործը;

12. Արտասահմանյան Հայ Կարմիր խաչերի հետ արտաքին հարաբերության գործը:

Այս ծրագիրը ծրագիրը հետևողականորեն իրագործելու համար Գլխավոր վարչությունը ունեցել է 9 ժողով, իսկ նախագահությունն այս 9 ամսվա ընթացքում ունեցել է 18 ժողով: Բժշկա-

կան հանձնաժողովի անդամներ են ընտրվել բժիշկներ՝ Լևոն Հովհաննիսյանը⁵⁸, Աբգար Իսահակյանը⁵⁹, Գրիգոր Մարգարյանը, Հովհաննես Թադևոսյանը, Վշոտ Տեր-Պողոսյանը: Ֆինանսական հանձնաժողովի անդամներ՝ Կոնստանդին Գյուլնազարյանը, Հովսեփ Յարվեյանը, Զաքար Զաքարյանը, Ժիրայր Միրզախանյանը, Գևորգ Ամիրյանը:

Բժշկական հանձնաժողովը մշակել և կազմել է Գթության քույրերի դասընթացի ծրագիրը, իսկ ֆինանսական հանձնաժողովը հայտնաբերել է ընկերության եկամուտների աղբյուրները, անելով որոշ առաջարկներ: Մնացած բոլոր հարցերը Գլխավոր վարչությունը ինքն է քննության ենթարկել և աշխատել կյանքի մեջ կիրառել:

Նախկին ժամանակավոր Գլխավոր վարչությունը իր գլխավոր հոգսերից մեկն էր դարձրել Միջագետքից գաղթած 6000 հայ գաղթականների առողջապահական դրության բարելավումը: Այդ առթիվ ընկերությունը, Վեդի-Բասարի շրջանում, ուր տեղավորված էին այդ գաղթականները, Բոյուք-Վեդի թրքական մեծ գյուղում բացեց բժշկակայան մի թժշկով և մի բուժակով: Այդ բժշկակայանը սկսել է գործել 1922թ. հունիսի 25-ից և շարունակում է իր գործունեությունը մինչև այժմ: Բժշկակայանի բժիշկը ամեն օր ընդունել է 18-20 գյուղերից նկատ հիվանդների, երբեմն էլ այցելել նրանց ու տեղերում ցույց տվել օգնություն:

Հաշվի առնելով Նշված գյուղի անհարմարությունները, Գլխավոր վարչությունը բժշկին ու բուժակին վարձատրել է առանձնակի պայմաններով, վճարելով նրանցից առաջինին ամսական 50 ռուբլի ոսկով, իսկ երկրորդին՝ 20 ռուբլի ոսկու կուրսով: Նշված բժշկակայանից օգտվում են 70-75% հայ գաղթականները, 25-30% թուրքերը: Բոյուք-Վեդիի բժշկակայանի գործունեության պատկերը հետևյալն է. 1922թ. հունիսին (8 օրվա մեջ) եղել է 205 հիվանդ, հուլիսին՝ 2520, օգոստոսին՝ 4266, սեպտեմբերին՝ 4600, հոկտեմբերին՝ 2350 (որից 2112-ը՝ մալարիա), նոյեմբերին՝ 1192 (որից 890-ը՝ մալարիա), դեկտեմբերին՝ 1150 (որից 900-ը՝ մալարիա); 1923թ. հունվարին՝ 948 (որից 454-ը՝ մալարիա), փետրվարին՝ 1299 (որից 1041-ը՝ մալարիա), մարտին՝ 1446 (որից 1200-ը՝ մալարիա): 9 ամսվա ընթացքում՝ 20086 այցելու:

Ըստ հիվանդությունների ամենատարածվածը եղել է մալարիան (95%), մնացածի (5%) մեջ մտնում են աղիքների, մաշկային (վնեռական շատ քիչ է նկատվում), թոքերի և վիրաբուժական: Բացի մալարիայի դեմ մաքառելուց, Գլխավոր վարչությունը, ձմռան ցրտերին, բժշկակայանի միջոցով, գրեթե բոլոր գյուղերի գաղթականությանը բաժանել է 630 կտոր շորեղեն և 200 զույգ կոշիկ:

Գլխավոր վարչության բժշկասանիտարական երկրորդ խոշոր գործը եղել է Զանգեզուրի մեջ Հայաստանի Կարմիր խաչի բժշկակայանի և բուժականայան բացելը: Պատերազմից հետո Զանգեզուրը մատնված էր սովի և հիվանդությունների, ճանապարհների բացակայությունը ավելի էր խտացնում այդ բացը, ուստի Գլխավոր վարչությունը բժ.Ներսես Հակոբյանին հանձնարարեց Զանգեզուրում բժշկական օգնություն կազմակերպելու գործը, ինչի արդյունքում բուն Զանգեզուրի Ղարաքիլիսա գյուղում բացվեց Կարմիր խաչի բժշկակայան, իսկ Տեղ գյուղում՝ բուժականայան: 1922թ. հոկտեմբերից մինչև 1923թ. հունվար ամիսը նշված երկու կայանները օգնություն են ցուցաբերել 4934 հիվանդի: Տարածված է եղել առավելապես մալարիան (50-65%), քոսը (25-30%), աղիքների, թոքերի և վիրաբուժական հիվանդությունները (15, 10 և 5%):

Զանգեզուրի տեղական ճյուղը առանձին հոգ է տանում սովալների ու որբերի նկատմամբ: Ճյուղը բացել է սննդակայաններ, որոնք ճաշ են բաժանում նրանց (Տաթևում՝ 20 հոգու, Մահանջուղում՝ 10, Բայանդուրում՝ 10):

Գլխավոր վարչության Լոռու ճյուղը բացեց մի բժշկակայան Գյուլագարակում, որտեղ հաշվետու. ժամանակահատվածում բուժօգնություն է ցուցաբերվել 2022 հիվանդի (մալարիա՝ 1188, աչքերի՝ 128, քոս՝ 54, թոքերի՝ 80, ակսանջի՝ 115, վիրաբուժական՝ 1): Ալեքսանդրապոլի Կարմիր խաչի տեղական ճյուղը պահում է մի մանկատուն և մսուր, մոտավորապես 100 մանուկներով:

Իր ներկայացուցիչների ջանքերով, ընկերությունը ստացել է՝ միսս Ռոբինսոնի շնորհիվ 149 արկղ խտացրած կաթ մանուկների համար և դեղորայք, ընկ. Երզնկյանի⁶⁰ միջոցով՝ 700 ռուբլի ոսկեդրամ, Ամերիկայից՝ 24 հակ հին շորեր և 10 արկղ կոշիկեղեն: Առանձնապես ուշադրության արժանի է այն, որ Կ.Պոլսի Հայ

Կարմիր խաչի Կենտրոնական վարչության հետ ունեցած հարաբերությունների շնորհիվ, նրա՝ դեպի Հայաստանը ուղարկված Բժշկական առաքելության գույքը և դեղորայքը, Առաքելության լիկվիդացիայից հետո, փոխանցվեց Հայաստանի Կարմիր խաչին:

Ստացված օգնությունը չքավոր գաղթականներին, աղքատ գյուղերին բաժանելուց զատ, այն բաժանվել է նաև Վերին ու Ներքին Գյահրեզ գյուղերում տեղավորված Պարսկաստանից եկած հայ գաղթականությանը, Ասյարանի շրջանի աղքատ գյուղերին, Ջանգեզուրի գյուղերի չքավորներին և որբերին, Լուսժողկոմատի մանկատների մանուկներին, պրոֆմիության բժշկա-սանիտարական բաժնի չքավոր անդամներին, քաղաքի մի քանի չքավոր ընտանիքների:

Քանի որ նյութական օժանդակությունը պիտի կազմեր ընկերության գործունեության լայնացման հիմքը, ուստի վարչության դիմումով Խորհրդային խշխանությունը որոշեց, իսկույն Կարմիր խաչի, հատկացնել 5% հավելյալ տուրք՝ գանձվելիք պետական եկամտային հարկերից, 15%՝ արտասահմանյան անձնագրերից և 2%՝ զվարճալիքների և տեսարանների տոմսերից: Նաև վարչությունը կազմակերպել է վիճակախաղ, երեկույթ, որոնցից ստացել է որոշ եկամուտ: Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսից վարչությունը ստացել է նյութական օժանդակություն, ինչպես և Նորին վեհափառությունը կոնդակով դիմել է արտասահմանի հայությանը՝ օգնելու Հայաստանի Կարմիր խաչին:

Ընկերության բժշկակրթական գործը այս տարի, Գլխավոր վարչությունը դրեց ավելի կազմակերպված հիմքերի վրա: Սույն թվի հունվարի սկզբից սկսել է գործել ընկերության Գթության քույրերի դպրոցը, որն ունի 27 ունկնդրուհիներ և որը ղեկավարում է վարչության անդամ, տիկին Մարիամ Համբարձումյանը:

Վարչությունը առանձին ջանքեր է թափել կապ հաստատելու արտասահմանի հայաշատ կենտրոններում կազմված Հայ Կարմիր խաչերի հետ, որոնցից ժամանակի ընթացքում, ստացել է օժանդակություն դեղերով և իրերով: Ապագայում ընկերությունը նպատակ ունի.

4. Սերտ կապ հաստատել Խորհրդային հանրապետությունների Կարմիր խաչերի հետ;

5. Ուժեղացնել արտասահմանի հայության շրջանում ագիտացիա մղելը հոգուտ Հայաստանի Կարմիր խաչի;

6. Միջոցներ ձեռնարկել մտցնելու Հայաստանի Կարմիր խաչը Միջազգային Կարմիր խաչի ընտանիքի մեջ:

Գլխավոր վարչության նախագահ Ս.Կամսարական
Անդամ-քարտուղար Հովհ.Թադևոսյան

ՀԱՍ, ֆ. 112, ց. 1, գ. 91, թթ. 3-7: Բնագիր: Մեքենագիր:

N 62

**СПИСОК ПРЕДСТАВИТЕЛЕЙ СОВЕТСКИХ И
ОБЩЕСТВЕННЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ ССРА В ЦК ПОМОЩИ
ГОЛОДАЮЩИМ АРМЕНИИ**

28 февраля 1923г., Эривань

1. Из Наркомвнудела – Бабаян
2. Из Совпрофа ССРА – Авакян⁶¹
3. Из Наркомзема – Ерзнкян Арамаис
4. Из Наркомпрода – Чалян Михаил⁶²
5. Из Наркомпроса – Абовян Саркис⁶³
6. Из Наркомздрава – Лазарян Семен⁶⁴
7. Из Комитета помощи Армении – Гюлназарян К.
8. Из Наркомсобеса – Хачиев Аршак⁶⁵
9. Из Управления Красного креста ССРА – Камсаракан Спандарат

Начальник канцелярии ЦИК А. Нуридджанян

НАА, ф. 112, оп. 2, д. 767, л. 2. Подлинник. Машинопись.

N 63

**ՏՎՅԱԼՆԵՐ ԴԱՍԱԽՈՍՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԿԱՐՄԻՐ ԽԱԶԻ ԸՆԿԵՐՐԻԹՅԱՆ ԳԹՈՒԹՅԱՆ ՔՈՒՅՐԵՐԻ
ԴԱՍԸՆԹԱՑԻ ԴԱՍԱԽՈՍՆԵՐԻ ՀԱՐՑԱՐԱՆԻՑ**

17 արտի 1923թ., Երևան

1. Միրզա-Ավագյան Հարություն⁶⁶, ծնվել է 1879թ. Բաքվում: Ավարտել է Կիևի համալսարանի բժշկական ֆակուլտետը, վիրաբույժ;

2. Մելիք-Փարսադանյան Խուրշուդ⁶⁷, ծնվել է 1885թ. Ջանգեզուրի գավառի Բեխ գյուղում: Ավարտել է Բեռլինի համալսարանի բժշկական ֆակուլտետը, բժշկական գիտությունների դոկտոր;

3. Արշակ Հակոբյանց⁶⁸, ծնվել է 1886թ. Ղարաբաղի Վարդնշատ գյուղում: Ավարտել է Բեռլինի համալսարանի բժշկական ֆակուլտետը;

4. Շեկ-Հովսեփյան Եղիշե⁶⁹, ծնվել է 1893թ. Կարսում: Կրթությունը բարձրագույն, սովորել է Օդեսայում:

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 28, թ. 6: Պատճեն: Մեքենագիր:

N 64

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱԶԻ ԸՆԿԵՐՐԻԹՅԱՆ
ԳԹՈՒԹՅԱՆ ՔՈՒՅՐԵՐԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՈՒՄ ՍՈՎՈՐՈՂՆԵՐԻ
ՑՈՒՑԱԿԸ**

Մարտ, 1923թ., Երևան

1. Աբրահամյան Սիրանույշ, ծնվել է Նուխում, 30 տարեկան, ունի միջնակարգ կրթություն;

2. Աճեմյան Կալիպսե, ծնվել է Վանում, 34 տարեկան, ավարտել է Վանի երկրասյա դպրոցը;

3. Աղաբաբյան Շողիկ;

4. Աղաբաբյան Օլգա (Մանուշակ), ծնվել է Օլթիում, 22 տարեկան, ունի միջնակարգ կրթություն;

5. Արզումանյան Սառա, ծնվել է Դավալույում, 18 տարեկան, ավարտել է չորսդասյա գիմնազիա;

6. Ասլանյան Զարուհի, ծնվել է Բաքվում, 18 տարեկան, ավարտել է չորսդասյա գիմնազիա;

7. Գյուլբաշյան Արաքսի, ծնվել է Աշտարակում, 25 տարեկան, ավարտել է Աշտարակի ծխական երկդասյա դպրոցը;

8. Գրիգորյան Անահիտ, ծնվել է Բաքվում, 18 տարեկան, ավարտել է Բաքվի չորսդասյա գիմնազիան;

9. Գևորգյան Զարուհի, ծնվել է Երևանում, 23 տարեկան, ավարտել է եռդասյա դպրոց;

10. Թազագյուլյան Սրբուհի, ծնվել է Նախիջևանում, 21 տարեկան, ավարտել է Գայանյան եռդասյա գիմնազիան;

11. Իսկանդարյան Քալինկա, ծնվել է Երևանում, 20 տարեկան, ունի միջնակարգ կրթություն;

12. Խուդավերդյան Մարիամ, ծնվել է Թավրիզում, 19 տարեկան, ավարտել է Հովնանյան 7-ամյա գիմնազիան;

13. Խուդավերդյան Մարգարիտ, ծնվել է Թավրիզում, 17 տարեկան, ավարտել է չորսդասյա գիմնազիա;

14. Հարությունյան Սոֆյա;

15. Հովհաննիսյան Մարգարիտ, ծնվել է Երևանում, 21 տարեկան, ունի միջնակարգ կրթություն;

16. Ղլչյան Սաթենիկ, ծնվել է Նոր-Բայազետում, 18 տարեկան, ունի չորսդասյա կրթություն;

17. Մասումյան Վերգինե, ծնվել է Նախիջևանում, 24 տարեկան, ավարտել է չորսդասյա գիմնազիա;

18. Մելիք-Վարդանյան Ասանեթ, ծնվել է Իգդիրում, 20 տարեկան, ավարտել է Գայանյան վեցդասյա գիմնազիան;

19. Մելիք-Վարդանյան Արշալույս, ծնվել է Գանձակում, 41 տարեկան, ավարտել է չորսդասյա պրոգիմնազիա;

20. Նարինջյան Սրբուհի, ծնվել է Իգդիրում, 22 տարեկան, ավարտել է եռդասյա գիմնազիա;

21. Ներսիսյան Սաթենիկ, ծնվել է Երևանում, 22 տարեկան, ունի չորսդասյա կրթություն;

22. Սահակյան Արծվիկ, ծնվել է Իգդիրում, 22 տարեկան, ունի չորսդասյա միջնակարգ կրթություն;

23. Խուդավերդյան Աննա, ծնվել է Վանում, 24 տարեկան, ունի 6-րդ դասարանի կրթություն;

24. Տեր-Գրիգորյան Բալիկ, ծնվել է Սուրմալույում, 21 տարեկան, ունի 3-րդ դասարանի կրթություն:

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 28, թ. 7: Պատճեն: Մեքենագիր:

N 65

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ԳԼԽԱՎՈՐ
ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ՆԱՄԱԿԸ ԱՏՐՊԱՏԱԿԱՆՈՒՄ ՀՍԽՀ
ՔԱՐՏՈՒՂԱՐՈՒԹՅԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉ Ե. ԳԱՐԱԳԱՇԻՆ՝
ԹԱՎՐԻՉԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԲԱԺԱՆՄՈՒՆՔԻ ՀԵՏ
ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ**

13 օգոստոսի 1923թ., Երևան

1921 թվից, երբ ընկ. Երզնկյանցը⁷⁰ Թավրիզում ընդհանուր հյուպատոս էր, կազմակերպվեց Թավրիզում Հայաստանի Կարմիր խաչի բաժանմունք դոկտոր Սարգսի նախագահությամբ և բավականին հաջող էր գնում հիշյալ բաժանմունքի գործերը, այնպես որ կարճ ժամանակում Հայաստանի Կարմիր խաչի կենտրոնական վարչությունը ստացավ այդ բաժանմունքից 700 ռ. ոսկով և յուր գործունեության մասին տեղեկություններ, իսկ երբ եկավ Երևան դոկտոր Սարգիսը, մանրամասը զեկուցում տվեց Թավրիզի բաժանմունքի գործունեության մասին, որից ստացվեց շատ բարեհաճ տպավորություն և հույս էր ներշնչում, որ Թավրիզի բաժանմունքը ապագայում ևս եռանդուն գործունեությունպետք էր ցույց տար և զգալի օգնություն պետք է տար մեր նոր կազմակերպվող Կարմիր խաչի ընկերության, սակայն ահա 8-9 ամիս է, որ ոչ մի տեղեկություն չունենք մեր Թավրիզի բաժանմունքից:

Միանգամայն հավատացած լինելով, որ Ձեր սրտին մոտ է Խորհրդային Հայաստանի գործունեության հաջողությունը, լիահույսով դիմում ենք Ձեզ և խնդրում, որ Ձեր աջակցությունը ցույց տաք տեղական ճյուղին, որպեսզի նոքա ցույց տան իրենց կենսունակությունը և Ձեր աջակցությամբ սկսեն եռանդուն կերպով կազմակերպել օգնության գործը:

Ավելորդ չենք համարում հայտնել, որ շուտով լույս կտեսնի Խորհրդային Հայաստանի Կարմիր խաչի գործունեության սկզբից

մինչև սույն հուլիսի վերջը տպագրված գրքույկ պատկերներով, որ անպայման կուղարկվի և Թավրիզի բաժանմունքին, խնդրում ենք մանրամասը տեղեկություն տալ տեղիդ բաժանմունքի գործունեության մասին:

Ի տեղի Հայաստանի Կարմիր Խաչի նախագահ
Անդամ-քարտուղար
Գործերի վարիչ Մ. Ալավերդյան

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 36, թ. 49 և շրջ: 'Պատճեն: Մեքենագիր:

N 66

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ԳԼԽԱՎՈՐ
ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ՆԱՄԱԿԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ
ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱԾՅՈՒՂԻՆ՝ ՎԵՐՋԻՆՆԵՐԻՍ
ԱՌԱՔՈՒՄՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ**

3 սեպտեմբերի 1923թ., Երևան

Հայաստանի Կարմիր Խաչի գլխավոր վարչությունը մեծ բավականությամբ ստացավ հարգո մասնաճյուղեր ս.թ. մայիսի 4-ի և հունիսի 23-ի գրած նամակները, որով տեղեկացնում եք Ձեր պարտականությունը մեզ օգնելու դեղորայքով և պարզել Ձեր դրությունը Փարիզի Կարմիր Խաչի հետ:

Հայտնում ենք, որ գլխավոր վարչությունս անչափ ուրախ է, այդպիսի հետաքրքրության և ուշադրության համար դեպի մեր երկրի կարիքները և մասնավորապես դեպի Կարմիր Խաչի ընկերությունը:

Այս առթիվ պետք է հայտնենք Ձեզ, որ մեր երկրի առանձնահատուկ պայմանների շնորհիվ մեր ժողովուրդը շատ մեծ կարիք է զգում ներփակ ուղարկված ցուցակում հիշած դեղորայքի, մանավանդ խինինի և սալվարսանի զանազան պրեպարատների, որոնցով պետք է կռվել մալարիայի համաճարակի դեմ:

Նույնպես հայտնում ենք, որ փոխանցիք հիվանդություններ, բարեբախտաբար, Հայաստանում չկան, բացի սիֆիլիսից, որի դեմ ձեռք է առնված բոլոր միջոցներ:

Մյուս դեղորայքի տեսակների ընտրությունը մնում է Ձեր հայեցողության:

Ինչ վերաբերում է տեղիդ մասնաճյուղիդ դրությանը, Ֆրանսիայի Կարմիր խաչի հետ պարզելով հայտնում ենք, որ Հայաստանի Կարմիր խաչի կենդրոնական վարչության կողմից ձեռք կառնվի բոլոր միջոցները, որպեսզի Փարիզի Կարմիր խաչը ճանաչի ձեզ ինչպես Հայաստանի Կարմիր խաչի մասնաճյուղ: Ավելորդ չենք համարում հայտնել Ձեզ, որ շուտով լույս կտեսնի Խորհրդային Հայաստանի Կարմիր խաչի առաջին օրվանից գործունեության տպագրված տեղեկագիրը, որը անպայման մեր կանոնադրության հետ միասին կուղարկվի և Փարիզի մասնաճյուղին:

Նույնպես ավելորդ չենք համարում հայտնել Ձեզ, որ Ձեր նամակների պատասխանը ուշանալու պատճառը այն էր, որ վարչությանս ներկայացուցիչի Ժնևի կոնֆերանսին մասնակցելու դեպքում պետք էր այցելեր Փարիզ, որը չիրականացավ մեզնից անկախ պատճառներով:

Ընդունեցեք մեր հարգանաց հավաստիքը,

Հայաստանի Կարմիր խաչի Գլխավոր վարչության
նախագահ

Անդամ-քարտուղար

Գործերի վարիչ՝ Բ. Մելիք-Ալավերդյան

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 36, թթ. 43-44: Պատճեն: Ձեռագիր:

N 67

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ԳԼԽԱՎՈՐ
ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ՆԱՄԱԿԸ ՋՈՆ ԷՎԱՆՍՈՆ՝ ՎԵՐՋԻՆԻՍ
ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ԱՆԴԱՄ ԸՆՏՐԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ**

14 սեպտեմբերի 1923թ., Երևան

Մեծարգո միստր Էվանս,

Հայաստանի Կարմիր խաչի գլխավոր վարչությունը իր սույն թվի սեպտեմբերի 12-ի որոշման համաձայն, ի նկատի ունենալով Ձեր անցյալի ուշադիր վերաբերմունքը ու մատուցած օգուտները Հայաստանի Կարմիր խաչին, ընտրում է Ձեզ, մեծարգո պարոն,

Հայաստանի Կարմիր Խաչի գլխավոր վարչության անդամ, խնդրելով Ձեզ հանձն առնել այդ կոչումը և ապագայում չպակասեցնել դեպի Հայաստանի Կարմիր Խաչը ունեցած Ձեր բարյացակամ վերաբերմունքն ու օգտակար մասնակցությունը:

Գլխավոր վարչության նախագահ [բժ. Ս.Կամսարական]

Գործավար Ս. Սոտնիկյան

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 9, թ. 7: Պապոնեն: Մեքենագիր:

N 68

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ԳԼԽԱՎՈՐ
ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ՆԱՄԱԿԸ ԴԱՐԱԼԱԳՅԱԶԻ ԳԱՎԳՈՐԾԿՈՄԻ
ՆԱԽԱԳԱՀ Ա. ԶԱՔՈՅԱՆՑԻՆ՝ ԴԱՐԱԼԱԳՅԱԶՈՒՄ ԿԱՐՄԻՐ
ԽԱՉԻ ՄԱՍՆԱԾՅՈՒՂ ՍՏԵՂՆԵԼՈՒ ՀԱՐՑՈՒՄ ԻՐԵՆՑ
ԱՋԱԿՑԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ**

27 սեպտեմբերի 1923թ., Երևան

Համաձայն գլխ. վարչ. ամսույս 21-ի որոշման Ձեր խնամքին հանձնված շրջանին հատկացված է մեկ հատ ապտեկա, որ դեղորայքով, պարունակված երկու արկղում, որը ուղարկվում է Ձեզ բժ. Նարիմանյանի միջոցով: Սույն գրությամբ գլխավոր վարչությունը լիազորում է Ձեզ և նշանակում իր ներկայացուցիչը Դարալագազում և խնդրում է վերցնել Ձեզ վրա նախաձեռնությունը՝ կազմակերպելու Դարալագազում Հայաստանի Կարմիր Խաչի մասնաճյուղ: Միաժամանակ վարչությունս խնդրում է մինչև մասնաճյուղի կազմակերպումը շտապ կերպով Ձեր հայեցողությամբ բաց անելու շրջանում բժշկակայան կամ բուժակակայան, օգտագործելով ուղարկված ապտեկան և դեղորայքը հասարակական լայն խավերում, ծրիաբար Հայաստանի Կարմիր Խաչի անունից:

Նույնպես վարչությունս խնդրում է հայտնել իրեն բացվելիք մասնաճյուղի կազմի ցուցակը և թե որտեղ պետք է աշխատի բժշկակայանը և եթե հնարավոր է՝ ուղարկել բժշկակայանի լուսանկարը:

Սորան կից ուղարկվում է Ձեզ Հայաստանի Կարմիր խաչի կանոնադրությունը և Ռուսաստանի Կարմիր խաչի N 1129-ի գրության պատճենը և խնդրում ենք ճշտորեն ղեկավարվել սորանցով:

Ապտեկան ստանալու չափն խնդրում ենք հայտնել մեզ:

Նախագահ

Անդամ-քարտուղար

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 47, թ. 2 և շրջ.: Պարոնեն: Ձեռագիր:

N 69

**ՀՍԽՀ ԼՈՌՈՒ ԳԱՎԱՌԻ ԳԱՎԳՈՐԾԿՈՄԻ ԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅՈՒՆ՝ ՍԻՖԻԼԻՍ
ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅԱՆ ԴԵՄ ՊԱՅՔԱՐԵԼՈՒ ԾՐԱԳՐԻ ՄԱՍԻՆ**

28 դեկտեմբերի 1923թ., Ղարաքիլիսա

Համաձայն առաժնի ծրագրի և Գավգործկոմի հաստատման, եկող տարվա հենց սկզբին, Փամբակ-Լոռու գավառում (Նախկին՝ Ղարաքիլիսայի) պիտի կռիվ մղվի սիֆիլիսի դեմ հետևյալ ծրագրով.

1. Մասնագետ բժշկի ղեկավարությամբ պիտի կազմվի մի խմբակ, որը առաջիկայում, Եյուդից գյուղ անցնելով, հաշվի պիտի առնի հիվանդներին և անմիջապես անցնի բժշկության:

2. Նախքան անցնելը գործի, պետք է ամեն գյուղում մի քանի գրույցներ և դասախոսություններ կատարի:

3. Այդ առթիվ առաջիկա գործը պետք է լինի, որ ամեն ջանք գործի դնենք, գոնե սիֆիլիսը դարձնենք քիչ վարակիչ:

4. Սույն գործի համար հարկավոր է, բացի սնդիկի պրեպարատներից, գործիքներից, մեծ քանակությամբ նիրոսլավին:

Գավգործկոմը համաձայնվել է այս գործը կատարել միայն այն պայմանով, եթե կենտրոնը ընդառաջ կգնա և կտա անպատճառ այն, ինչ որ անհնարին է տեղական միջոցներով ձեռք բերել, այսինքն՝ դեղորայքը:

Ունկնդրելով, որ գավառի մոտ 500 հոգի սիֆիլիսով վարակված ամեն մի հիվանդի համար հարկավոր է 3,0 նիրոսլավին, ընդամենը անհրաժեշտ է՝ 18000: Ամեն մի հիվանդի համար անհրաժեշտ

են սնդիկի պրեպարատներ, ախտահանման համար սպիրտ, շաքիղներ՝ մոտ 1200 հատ:

Դարերով տնտեսապես, քաղաքականապես ճնշված մեր ժողովուրդը, իմպերիալիստական պատերազմից, քաղաքական կոիվներից և դնակների կառավարությունից նվազել, այլասեռվել և անկման, լքման վիճակի է հասել ֆիզիկապես ևս:

Տաճիկների կոիվների պատճառով, նախկին Ղարաքիլիսայի գավառում, անսահման չափով տարածվել է վերոհիշյալ վեներական աղետներից այս ամենասարսափելին և ում համար որ թանկ է մեր մնացած աշխատավորության կյանքը և ապագան, ապա պետք է ամեն կերպ տնդառաջ գնալ այս գործին և ամեն հնարք գործադրել այս չարիքի առաջն առնելու և ընթացքը մեղմելու:

Ներկայացնելով այս ամենը, խնդրում եմ հայտնել, արդյոք՝ ինչով կարող եք օգնություն ցույց տալ մեզ, որ կարողանանք անմիջապես գործի անցնել:

Ընդհանուր բաժնի վարիչ
Առողջապահության ենթաբաժնի վարիչ
Քարտուղար

ՀԱՄ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 55, թթ. 4 և շրջ.: Բնագիր: Մեքենագիր:

N 70

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԵՆՏՐՈՆԻԿԱԿԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹՅԱՆ
ՈՐՈՇՈՒՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ
ԿԱՆՈՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՍՏԱՏԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ**

1 մարտի 1924թ., Երևան

Լսեցին. ՀՍԽՀ Կարմիր խաչի ընկերության կանոնադրությունը⁷¹ (ներկայացրեց՝ ՀՍԽՀ Կարմիր խաչի ընկերությունը):

Որոշեցին.

ա) Ընդունել և հրապարակել:

բ) Հանձնարարել Կարմիր խաչի վարչությանը քննել յուր հերթական համագումարում կանոնադրության մեջ Կարմիր խաչի ընկերության լուծման մասին հատուկ կետ մտցնելու վերաբերյալ խնդիրը:

Կենտրոնական Ս. Համբարձումյան
Կենտրոնական քարտուղար Հ. Տատյան⁷²

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 69, թ. 2: Վավերացված պատճեն: Մեքենագիր:

N 71

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ
ՇՆՈՐՀԱՎՈՐԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿԸ ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ԴԵԿԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆԸ՝ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ
ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅԱՆ ՏԱՐԵԼԻՑԻ ԿԱՊԱԿՑՈՒԹՅԱՄԲ**

29 մարտի 1924թ., Երևան

Հայաստանի պետական համալսարանի կուլտուրայի և գիտության այդ անմար օջախի երրորդ և բանֆակի առաջին տարեդարձի առթիվ, Հայաստանի Կարմիր խաչի Գլխավոր վարչությունը իր ջերմ ողջույնի և շնորհավորանքի խոսքն է ուղղում:

Հայաստանի պետական համալսարանը իր եռամյա գործունեությամբ ապացուցել է արդեն, որ որպես անխոնջ մշակ, նա ակոսել ու ճոխացրել է գիտության ու քաղաքակրթության մեր խոպան և անմշակ դաշտերը, նպաստել և օժանդակել է հարյուրավոր երիտասարդության ուսման ու գիտության ծարավի հագեցմանը, խաղալով մեր սոցիալիստական հայրենիքի վերածնության գործում խոշոր և անփոխարինելի դեր:

Լիախավատ, որ Հայաստանի պետական համալսարանը իր բոլոր ֆակուլտետներով թևակոխում է այսօր իր գոյության չորրորդ տարին, նորանոր նվաճումներ ու հաղթանակներ տանելու և Հայաստանի բանվոր-գյուղացիական լայն մասսաներին քաղաքակրթության զենքերով լայն օժտելու գործում, որ իր անցյալ և ապագա գործունեությամբ նա իրավացիորեն դառնալու է Հայաստանի երիտասարդության Alma mater-ը: Հայաստանի Կարմիր խաչի Գլխավոր վարչությունը ցանկանում է Համալսարանին լիակատար հաջողություն իր աշխատանքների մեծ ասպարեզում, իսկ ուսանողությանը՝ բեղմնավոր առաջադիմություն:

Հայաստանի Կարմիր խաչի Գլխավոր վարչության նախագահ
Բժ. Սպ. Կամսարական
Անդամ-քարտուղար

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 63, թ. 18: Բնագիր: Մեքենագիր:

N 72

**ԴԱՐԱԼԱԳՅԱԶԻ ԳԱՎԱՌԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՄԱՍՆԱՃՅՈՒՂԻ
ԱՆԴԱՄՆԵՐԻ ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԺՈՂՈՎԻ
ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ**

26 հուլիսի 1924 թ., Դարալագյազ

Դարալագազի գավառի Կարմիր խաչի անդամների ընդհանուր
ժողովին ներկա են 60 հոգի:

Օրակարգի հարցերն են.

1. Ինֆորմացիոն զեկուցում Կարմիր խաչի նշանակության և
նրա կանոնադրության մասին:

2. Կարմիր խաչի գավառի ճյուղի վարչության ընտրությունը:

Ժողովը բացում է Գավգործկոմի նախագահ ընկ. Զաքոյանը⁷³ և
առաջարկում է ժողովը անցկացնելու համար տալ նախագահ և
քարտուղար:

Միաձայն ընտրվում են նախագահ՝ Զաքոյան, քարտուղար՝ Մա-
նասերյան:

Լսեցին.- 1. Օրակարգի առաջին կետի մասին զեկուցում և գա-
վառի առենթաբաժնի բժիշկ ընկ. Նարիմանյանը:

Ընկերներ, Միջազգային Կարմիր խաչի ընկերությունը հիմնվել է
1864 թվականին Ժնևի կոնֆերանսում, որի նպատակն է եղել պա-
տերազմի ժամանակ ամենալայն բժշկական օգնություն ցույց տալ
վիրավորներին, իսկ խաղաղ ժամանակ լցնել Կարմիր խաչի պա-
հեստները ամեն տեսակ բժշկական նյութերով ապագայի պատե-
րազմների համար: Այդ Կարմիր խաչի ընկերությունը ճանաչված է
բոլոր պետությունների կողմից անձեռնմխելի մի կազմակերպու-
թյուն:

Հայաստանը անկախ հայտարարվելուց անմիջապես հետո առաջ է գալիս անհրաժեշտություն Հայաստանում ևս հիմնելու Կարմիր Խաչի ընկերություն:

Բժիշկներ Արծրունի, Կամսարական և ուրիշները անցնում են կազմակերպչական աշխատանքների ու ընկերության կանոնադրության մշակմանը, որպիսին 1920 թ. հաստատվում է Հայաստանի պառլամենտի կողմից, իսկ նույն թվի մարտի 23-ին հրավիրվում է Կարմիր Խաչի անդամների ընդհանուր ժողով, որտեղ ընդունվում և հաստատվում է մշակված կանոնադրությունը ու այդպիսով Հայաստանում կյանքի է անցնում այդ ընկերությունը, որը իր գործունեության ընթացքում անշուշտ տվել է արդյունքներ: Հայաստանի խորհրդայնացումից հետո խորհրդային իշխանությունը անհրաժեշտ համարելով Կարմիր Խաչի նշանակությունը և կարևորությունը, բանվորագյուղացիական կառավարության համար նպատակ է դնում այդպիսինի գոյությունը շարունակել և ժողկոմխորի ընկ. Մյասնիկյանի նախագահությամբ, իրենց որոշումով 15-ին հոկտեմբերի 21 թվի կյանքի են հրավիրում այդ ընկերությանը: Որից հետո 20-ին նոյեմբերի 21 թվին հրավիրում է անդամների ընդհանուր ժողով, որտեղ ընտրվում է Կարմիր-Խաչի Հայաստանի գլխավոր վարչություն: Բացի այդ գոյություն ունեցող լոգունգներից Կարմիր-Խաչի գլխավոր վարչությունը ավելացնում է նաև իր լոգունգները խաղաղ ժամանակ կռվել բոլոր տեսակի համաճարակների դեմ և ցույց տալ հասարակության լայն մասսաներին բժշկական ամեն տեսակի օգնություն:

Հայաստանի Կարմիր Խաչի գլխավոր նպատակն է մեր Հանրապետության գավառներում կազմակերպել Կարմիր Խաչի ճյուղեր և բժշկակայաններ, որպեսզի այդպիսով օգնություն տալ համաճարակների ճիրաններում տառապող մեր գյուղացիությանը:

Հայաստանի մյուս գավառներում վնասից արդեն կազմակերպված և գործի են անցել այդ ճյուղերը, որոնք իրենց հերթին բացել են բժշկակայաններ: Իսկ մեր գավառում դեռ նոր է սկսվում կազմակերպել, մեր գավառի գյուղացիությունը մեծ ցանկություն ունի անդամագրվելու Կարմիր Խաչի ընկերությանը, միմիայն հարկավոր է հրահանգչական և կազմակերպչական աշխատանքներ տանել նրանց մեջ: Մինչ օրս Կարմիր Խաչին անդամագրվել են նոր աշ-

խատակիցներից 75 հոգի, որոնք մուծել են իրենց անդամավճարները Մայիշկա գյուղից՝ 62 հոգի, Արփայից՝ 80 հոգի, Այնագուրից՝ 92 հոգի: Անդամագրված կան 309 հոգի, որպիսինին վերապահվում է իրավունք ընտրելու իր վարչությունը: Բացի զեկուցումից կարդացվեց Կարմիր խաչի ընկերության կանոնադրությունը:

1. Կարմիր խաչի ընկերության գավառի ճյուղի համար վարչություն ընտրելու մասին զեկուցեց ընկ. Զաքոյանը, առաջարկելով տալ վարչության համար թեկնածուներ:

Որոշեցին.- 1. Մենք Կարմիր խաչը անդամներս լսելով ընկ. Նարիմանյանի զեկուցումը Կարմիր խաչի մեծ նշանակության ու նպատակի մասին և համոզվելով, որ Կարմիր խաչի ընկերությունը տվել է և խոստանում է ապագայում տալ շոշափելի արդյունքներ մեր գյուղացիներին և բանվորներին, ուստի խոսք ենք տալիս ամեն ջանք գործ դնել սովորացնելու մեր շարքերը ավելի անդամներով: Եվ հարկ եղած դեպքում ցույց տալ Կարմիր-խաչի ընկերությանը ամեն տեսակի լայն աջակցություն, իր բռնած ուղին անշեղ շարունակելու համար:

1. Ընկ. Ա. Բեկնազարյանը ներկայացնում է ցուցակ հետևյալ կազմով. վարչությունը՝ բժիշկ Նարիմանյան, Զաքոյան և Զախարյան, թեկնածուներ՝ Ե. Խառատյան, Է. Ավագյան, վերստուգիչ հանձնաժողով Ա. Սարգսյան, բժիշկ Այզենբերգ, Ա. Արդուբյան:

Թեկնածուներ Հ. Գրիգորյան, Վ. Մանասերյան, ցուցակը առանց մի ուղղման ենթարկելու միաձայն ընդունվում է:

Նոր ընտրված վարչության առաջ դնել հետևյալ հարվածային խնդիրը: Լայն կերպով ագիտացիա մղել գյուղացիության մեջ հասկացնել տալով գյուղացիությանը Կարմիր խաչի նշանակության մասին, նամանավանդ մեր աղքատ գյուղացիության համար ամեն կերպ աշխատել շատացնել անդամների թիվը և բացել Կարմիր խաչի բժշկակայաններ մեր գավառում, որով և օգնություն տալ գյուղացիության լայն մասսաներին: Նույնպես հանձնարարել նորընտիր վարչությանը ընդհանուր ժողովի կողմից շնորհավորական հեռագրներ ուղարկել Երևան և Մոսկվա:

Ժողովի նախագահ Ա. Զաքոյան

Քարտուղար Վ. Մանասերյան

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 61, թ. 7 և շրջ.: Պատճեն: Մեքենագիր:

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ
ՆԱՄԱԿԸ ՆՅՈՒՅՈՐՔԻ ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՎԱՐՉՈՒ-
ԹՅՈՒՆ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ ՀԻՎԱՆԴԱՆՈՑՆԵՐ ԲԱՑԵԼՈՒ
ՀԱՐՑՈՒՄ ԻՐԵՆՑ ՆՅՈՒԹԱՊԵՍ ԱԶԱԿՑԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ**

6 օգոստոսի 1924 թ., Երևան

Հաստատելով մեր N 308 գրությունը, որով պարզել էինք Ձեզ Գլխավոր վարչությանս տեսակետները Ամերիկայում մեր լիազոր ներկայացուցիչը նշանակելու մասին (ի հետևումն Ձեր եւ մեր պատասխան հեռագրերի) նաև այն, որ Ձեր ուղարկված միջոցներով (44 հակ շորեղեն) մենք արդեն բաց ենք արել էջմիածնում տրոպիկական կայան, որ գործում է նյութապես ապահովված լինելով մի քանի ամիսներով: Նույն գրությամբ ողջունել էինք Ձեր՝ Հայաստանի զանազան վայրերում հիվանդանոցներ բանալու ցանկությունը:

Պետք է ասել, որ Հայաստանի առողջական վիճակը դեռևս շատ օժանդակության է կարոտ, ահա թե ինչու Գլխավոր վարչությունս կարծում է, որ անհրաժեշտ է հիվանդանոցների գործը Հայաստանում դնել գործնական հողի վրա: Գլխավոր վարչությունս ունի մշակված ծրագրեր եւ հատակագծեր Հայաստանի ավելի կարիքավոր տեղերում հիվանդանոցներ բանալու: Գլխավոր խոչընդոտը իր ծրագրերը ի կատար ածելու մեծ նյութական միջոցների բացակայությունն է: Եթե մասնաճյուղը ի վիճակի է նյութական անմիջական օգնություն հասցնելու, Գլխավոր վարչությունս չի հապաղի իսկույն նույն հիվանդանոցներ բանալու գործին ձեռնամուխ լինելուց, ինչպես նա վարվեց էջմիածնի տրոպիկական կայանի նկատմամբ:

Ըստ մեր ունեցած տեղեկությունների, մասնաճյուղը մտադիր է Հայաստան ուղարկելու խիճին – տաբլետներով: Գլխավոր վարչությունս նպատակահարմար է գտնում Հայաստան ուղարկել chinini muriuticum և chinini fimumiaticuns, որոնց կարիքը ավելի է մեզանում:

Համենայն դեպս վարչությունս այսու կցում է մի ցուցակ այն դեղորայքի, որոնց մեզանում խիստ պահանջ է զգացվում: Եթե

մասնաճյուղդ հնարավորություն կունենա տվյալ դեղորայքից ուղարկել մեզ, վարչությունս գոհունակությամբ օգնության կգա հիվանդության ճիրաններում տառապող մեր ժողովրդին:

Վարչությունս ելնելով իր անցյալ նամակով հայտնած ցանկություններից, արդեն ուղարկել է իր գործունեության համառոտ տեղեկագիրը եւ կանոնադրությունը ՀՍԽՀ Պոլսի ներկայացուցիչ ընկ. Շահվերդյանին⁷⁴ Ձեզ հասցնելու նպատակով, որ լիայույս ենք արդեն ստացած կլինեք:

Ընկերական ողջույններով,

Գլխավոր վարչության նախագահ՝ բժ. Կամսարական
Անդամ-քարտուղար՝ Խուդավերդյան

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 51, թթ. 61-63: Պատճեն: Ձեռագիր:

N 74

**ԴԱՆՈՒՇ ՇԱՀՎԵՐԴՅԱՆԻ ՆԱՄԱԿԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ
ԽԱԶԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ՎԱՐՉՈՒԹՅՈՒՆ՝ ԱԹԵՆՔՈՒՄ ԿԱՐՄԻՐ
ԽԱԶԻ ՄԱՍՆԱՃՅՈՒՂ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ**

28 օգոստոսի 1924 թ.

Թերթերից երևի արդեն գիտեք, որ Աթենքում կազմվել է Հայ Կարմիր Խաչի մարմինը, որը ես վավերացրել եմ: Մոտ օրերս նրանցից նամակ ստացա, զարմանում են, թե ինչու նրանց նամակին չեք պատասխանում: Խնդրեմ արտասահմանից եղած դիմումներին անմիջապես պատասխանեք, թե չէ վատ տպավորություն է ստացվում:

Ամսիս 26-ին «Իոնա» նավով ուղարկեցի Փարիզից ստացված ինն և կես կլիլո խինին: Խնդրեմ ստանալուց հայտնեք ինձ:

Ընկերական բարևներով՝

Դ. Շահվերդյան

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 51, թ. 97: Բնագիր: Ձեռագիր:

N 75

**ԳԵՐԱԳՈՒՅՆ ՀՈԳԵՎՈՐ ԽՈՐՀՐԴԻ ՆԱՄԱԿԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԿԱՐՄԻՐ ԽԱԶԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀ
Ս.ԿԱՄՍԱՐԱԿԱՆԻՆ՝ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻՑ ՈՒՂԱՐԿԱԾ
ԴԵՂԵՐԻ ՍՏԱՅՄԱՆ ՀԱՐՑԻ ՄԱՍԻՆ**

30 օգոստոսի 1924 թ., Ս. Էջմիածին

Գերման-Չուիցերական հայանպաստ կոմիտեն անցեալ տարի Ամենայն Հայոց Վեհափառ Կաթողիկոսի անունով ուղարկել էին դեղորայք և զուլպաներ: Այդ կոմիտէի անդամ դոքտոր Պարոնիկեանի գրաւոր դիմումի հիման վրայ Վեհափառ Հայրապետը կարգադրեց, որ այս դեղորայքը ստանաք դուք, որպէս Հայաստանի Կարմիր Խաչի ընկերութեան նախագահ:

Այժմ գերման-չուիցերական հայանպաստ կոմիտէի Կենդրոնական Վարչութիւնը դիմել է Վեհափառ Կաթողիկոսին և խնդրել է յայտնել, արդեօք բոլոր դեղերն ստացե՞լ են, թե՛ ոչ:

Գերագոյն Հոգ. Խորհուրդս խնդրում է Ձեզ յիշեալ դեղերի ստացումը յայտնել երկտողով, որպէսզի ուղարկի և համապատասխան գրութիւն գրի յիշեալ կոմիտէին ի միամտութիւն:

Անդամ Գեր. Հ. Խորհրդի **Բագրատ Արքեպիսկոպոս**⁷⁵

Դիւանապետ Թադէոս վարդապետ
Քարտուղար

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 51, թ. 93: Բնագիր: Ձեռագիր:

N 76

**ИЗ ОТЧЕТА ЗАВЕДУЮЩЕГО ЭЧМИАДЗИНСКОЙ
ТРОПИЧЕСКОЙ СТАНЦИИ КРАСНОГО КРЕСТА
ТЕР-МАТЕВОСЯНА О ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТАНЦИИ ЗА АВГУСТ
МЕСЯЦ 1924 ГОДА**

6 сентября 1924 г., Эчмиадзин

Учитывая обычный рост малярийных заболеваний в августе, по сравнению с другими летними и осенними месяцами, станция была озабочена оказанием возможно широкой помощи населению, именно в отчетном месяце. Продолжая по-прежнему снаб-

жать хинином Зангибасарскую районную амбулаторию в Паракаре, для оказания бесплатной помощи всем без исключения малярикам. В течение всего августа, станция, по вышеприведенным соображениям, вокруг станции Эчмиадзин и сильно пораженных малярией, выделила еще один пункт, послав его на ст. Эчмиадзин. Пункт этот, начавший работу 7-го августа, в начале состоял из одного фельдшера, но впоследствии ему в помощь была отправлена практиковавшаяся при станции сестра милосердия Мазян, содержание которой крестьяне взяли на себя. Пункт этот обслуживал главным образом селения Верхний и Нижний Кархун, почему и в нашем отчете он назван Кархунским.

В начале же августа, пункт в составе фельдшера и сестры, работавший в июле в Зейве-Армянском, был переведен в Самагар, являющийся центром прибрежный для 11-и сел этого района. Хатунархский пункт на август месяц был оставлен на своем месте. Таким образом, за отчетный месяц, в нашем районе амбулаторный прием маляриков проводился в 5-и пунктах:

- 1) Амбулатория Тропстанции – в Вагаршапате
- 2) Хатунархский пункт – в Н.Хатунархе
- 3) Самагарский пункт – в Самагаре
- 4) Кархунский пункт – на ст.Эчмиадзин
- 5) Зангибасарская районная амбулатория – в Паракаре

За август месяц в амбулатории Тропстанции работал один врач и одна сестра; весь остальной штат (3 фельдшера, 2 сестры и 1 практикантка), за исключением лаборанта, был использован для других пунктов. С таким сокращенным штатом при высокой посещаемости амбулатории, едва удавалось справляться с маляриками, т.к. не-маляриков по прежнему продолжала принимать гор[одская] амбулатория. Кроме маляриков, в амбулатории принимались больные с кишечными и глистными заболеваниями. Те же врач и сестра обслуживали и станцию.

За отчетный месяц амбулатория работала 24 дня, с вычетом 5-и воскресений, 2-х дней отдыха, использованных для поездок по району, и за это время имела 2866 посещений, т.е. в среднем 120 посещений в день. Из этого количества 109 посещений приходится

на не малярийные заболевания, а посещение маляриков было 2757, из коих первично – 417. Смею отметить, что среди последних, за отчетный месяц первично заболевших было и больше, чем за прошлые месяцы, но в процентном отношении число свежих заболеваний и реинфекций (111) ниже, чем следовало ожидать по примеру прошлых лет. Помимо того, что малярия с каждым годом идет на уже уменьшению свежих случаев малярии, за август месяц способствовала сильная засуха, осушившая как в Вагаршапате, так и его окрестностях все болотца и лужицу. Места вуплаксивания комаров можно разве только в виноградных садах, где в наст[оящее] время проводит свое время большая часть населения. Там большей частью и происходит заражение малярией.

Второй врач станции всецело был занят руководством деятельности пунктов. Не останавливаясь на работах каждого пункта в отдельности, отмтим лишь, что за отчетный месяц всеми пунктами было принято 9788 больных, считая в том числе маляриков – 6999 человек, прочих больных – 2789 человек. Все же со станцией по всему району прошло за месяц:

Маляриков: первично – 2553, повторно – 7204, итого – 9757 посещений; Прочих больных: первично – 1888, повторно – 1012, итого – 2900 посещений, всего же – 12.657 посещений...

...Считаю нужным отметить в конце доклада на факт недостаточного снабжения нас хинином за август месяц, благодаря которому приходилось командировать фельдшера за ним очень часто, т.к. получаемый хинин хватал лишь дня на 3. Требуемые количества хинина в центре подвергались сокращению, и потому приходилось посылать требовать 2 раза в месяц. В свою очередь и станции приходилось снабжать недостаточным количеством пункты, которым приходится чуть ли не через день посылать из отдаленных селений хинином, которого иногда не оказывалось и у нас. Положение часто спасало Вагаршапатская городская аптека, у которой мы занимали хинин, спирт и иглы для шприцов...⁷⁶

Заведующий Эчмиадзинской трпической станцией

Доктор **Тер-Матевосян**

НАА, ф. 113, оп. 1, д. 210, лл. 292-293 и об. Автограф.

**ЗАКЛЮЧЕНИЕ РАБОЧЕ-КРЕСТЬЯНСКОЙ ИНСПЕКЦИИ
АРМЯНСКОЙ ССР ПО ОБСЛЕДОВАНИЮ ОБЩЕСТВА
КРАСНОГО КРЕСТА АРМЕНИИ**

Сентябрь 1924г., Эривань

Из доклада обследования деятельности Правления общества Красного Креста Армении за время с 1 октября 1923г. по 1 августа 1924г. усматривается, что Общество Красного Креста Армении возникло постановлением Совнаркома Армении от 15 октября 1921 года, являясь по существу ячейкой содействия охраны здоровья трудящихся, почему и деятельность его должна была бы покоиться на принципе организации помощи на началах широкого вовлечения в работу свою трудящихся масс.

Для достижения своих задач, Общество направило свои действия, главным образом, к борьбе с малярией, в частности и других болезней, а также к изысканию средств, с каковой целью открыт им ряд отделений и врачебных пунктов и установлены представительства в различных городах СССР и за границей. Всего действующих врачебных пунктов по ССРА – четыре, одна – тропическая станция с стационарной больницей. Открыты курсы сестер милосердия. Имеются отделения на территории Армении в пяти центрах и в четырех крупных городах за границей. Две представительства в СССР и три за границей. Всего пропущено пунктами Красного Креста при наличии: врачей – 4, фельдшеров – 8, сестер милосердия – 3, санитаров – 6 и сиделок – 2, 51.049 амбулаторных больных. Наличие же кассы на 1 августа 1924г. выражается в сумме 56.488р. 18коп.

Приведенное, хотя и указывает на стремление Общества к развитию своей деятельности имея в основе поставленные перед ним, уставом, задачи, но однако же нельзя признать таковую развитой в должном объеме в рамках своих средств и возможностей, на каковое обстоятельство не могло не повлиять и довольно существенно отразиться нижеприведенные проблемы и дефекты.

1. Устав Общества издан лишь на армянском и французском языках и то в 300 экземплярах и без должного распространения среди населения, в то время, когда часть населения Армении составляют также и другие национальности.

2. Помещение склада сырое и неудобное, вследствие чего не исключена возможность порчи хранивших в нем медикаментов и др. имущества (см.п. 2).

3. В двух пунктах Зангезурского уезда, за время с 1 октября 1923г. по 1 августа 1924г. пропущено всего 12018 больных при наличии 5 человек медперсонала. Такое незначительное количество больных объясняется как недостаточностью местных средств, так и недостаточным отпуском медикаментов со стороны Главного правления, на каковое обстоятельство нельзя не обратить особого внимания, ввиду острой нужды населения в помощи, вследствие перенесенных бедствий. Бани же, открытые при врачебных пунктах с бесплатной выдачей мыла для борьбы с чесоткой закрылись, отчасти вследствие отсутствия должной санпропаганды и отчасти кекультурности самого населения (см. п. 5).

4. Деятельность Мегринского отделения, помимо того, что слаба, но и допущены незакономерные действия, вызывшиеся в увеличении вступительного занося с с установленных уставом 50 к. до 2 руб. и в оказании медпомощи в большинстве случаев только членам Общества, оставляя в стороне лиц, не могущих установленного взноса, следовательно бедняков. Таковое явление, помимо того, что нельзя считать допущенным, но и является нарушением устава и принципов деятельности Красного Креста. Главным правлением по невыясненным причинам, это явление оставлено без внимания в продолжении шести месяцев, что указывает на отсутствие должного надзора со стороны Правления за деятельностью местных отделов, состоявшееся же по сему вопросу лишь 1 июля 1924 года постановлением Правления не имеет категорического характера и не основывается на точном смысле п. 6 устава, чем и создается лишь формальный выход из положения в ущерб существа дела (см. п. 6).

5. Гюлакаракский врачебный пункт Лори-Бамбакского отделения существовал до апреля месяца с/г. и закрылся за отсутствием средств и не удовлетворение крестьянами зарплатой медицинского персонала, каковой расход, в силу решения схода, должно было нести крестьянство. Такое положение нельзя считать нормальным, так как весь расход по отделениям должен производиться из средств местных отделений Общества и по возможности, из средств центра, без обложения или обязательств крестьян. Что же касается деятельности остальных отделов Дилижанского и Даралагызского, то о таковых нет сведений, так как работа первого по заявлению председателя Общества, носила сезонный характер, за период малярии, а второй открыт лишь в августе с/г. (см. п. 7 и 8).

6. О деятельности заграничных отделов Красного Креста, в особенности Тавризского отдела, затруднительно иметь суждение за отсутствием должной связи, но очевидно, что деятельность таковых развивается в сторону доставления средств Красному Кресту, главным образом, медикаментами, что усматривается из соответствующих пунктов доклада и приложенного баланса (см. п. 9, 10, 11, 12).

7. Заседания Президиума Главного правления созывались редко, в среднем не более одного раза в течение месяца. При таком положении, не исключена возможность медлительного разрешения стоящих на очереди вопросов (см. п.: деятельность Главного правления).

8. Отсутствует организованная борьба с детской беспризорностью, сифилисом и туберкулезом, каковая работа является необходимостью по условиям армянской действительности (см. п. : деятельность Главного правления).

9. Самостоятельной и непосредственной деятельности в области медико-санитарного дела Главного управления Красного Креста не отмечается так как таковая выразилась лишь в снабжении медикаментами и другими средствами своих отделений (см. п.: деятельность Главного правления).

10. Вообще связь с местными отделениями Главным правлением поддерживается слабо, что подтверждается несвоевременным представлением отделениями отчетов в израсходовании медикаментов и денежных средств, а также сведений о движении больных, каковые частью вовсе не доставлены; не поддерживалось также живой связи с местами и не производилось должного инструктирования, что в конечном итоге может способствовать оторванности центра от мест.

Также слабо поставлена просветительно-издательская работа. Никаких брошюр медсанхарактера не издано. Санпропаганда кроме Эчмиадзина, нигде не велась, не устанавливались на местах доклады и собеседования в широких слоях населения (см. п. 5, 6, 8).

11. Причиной слабой деятельности Правления служило то, что члены Правления, будучи заняты своими прямыми служебными обязанностями, естественно не могли уделять необходимого времени для работ в Красном Кресте.

12. Врачебные и фельдшерские пункты снабжались необходимыми медикаментами и денежными средствами недостаточно и не планомерно, что отразилось на пропускной способности пунктов и на полное удовлетворение потребности населения в медпомощи района действия пунктов, несмотря на то, что радиусы действия пунктов не превышают 7-10 верст.

13. Главное правление Общества не имеет и не руководствуется в своей деятельности выработанными и утвержденными планами или предположениями, а также не имеет смет, как по центру, так и по местным отделениям, что придает деятельности Общества случайный характер.

14. Замечается отсутствие должного контроля и сведений о причитающихся Обществу суммах. Суммы взыскивались финорганами федзнаками и сдавались в кассу Красного Креста по истечении нескольких месяцев той же суммой федзнаков, отчего Общество терпело систематическую потерю на курсах. Объясняется это тем, что главным источником доходов Красного Креста составляли 5% отчислений от прямых налогов и 2% отчисления с разных увеселений и последние, поступая в кассу Наркомфина в дензна-

ках, по истечении долгого времени со дня поступления выдавались Красному Кресту теми же знаками, в той же сумме, без гарантии от падения. Нецелесообразных расходов со стороны Главного правления не замечено.

15. Счетоводство и отчетность Главного правления ведется не правильно (см. гл. отчетность).

16. Предусмотренные уставом Общества сумм, как то: а) Расходный капитал, предназначенный на покрытие текущих расходов Общества, б) Резервный капитал на нужды военного времени, в) Фонд для выдачи пособий инвалидам и г) Специальные суммы и пожертвования, имеющие специальные назначения, по сие время не произведены. Не производятся также установленные уставом отчисления местами 25% в распоряжение Главного правления. По заявлению председателя Правления 25% отчисления не производятся за отсутствием средств в распоряжении местных отделов, а отчисления в фонд, не могут производиться, так как средства Общества слишком ограничены, недостаточны для расходования по срочным и необходимым текущим нуждам.

17. Помимо этого, на развитие деятельности Главного управления Красного Креста существенно повлияли ряд независимых от него обстоятельств: с одной стороны существование в армянских колониях за границей на ряду с отделениями Красного Креста Армении, дореволюционных Красно-крестных организаций, а с другой стороны нерегулярность получения оповещаний Главного управления о полученных от них средствах, составляющих 42, 5% всех доходов Общества. Эти обстоятельства не могли не иметь отрицательного влияния, как на притоке средств, так и на возможность развития сети отделений за границей.

18. Затруднительно прийти к заключению о выгодности учреждений Красного Креста по сравнению с учреждениями Наркомздрава, так как правлением Общества отпускаются средства своим отделениям по нормам, установленным самим Наркомздравом и за отсутствием части отчетов с мест, не представляется возможным провести параллель между данными нормами и фактическими расходами.

Наряду с приведенными дефектами, нельзя не отметить также достижения и постепенное развитие деятельности Главного правления Красного Креста по оказанию медпомощи населению.

За обследуемый период совершена значительная работа в области профилактической и лечебной деятельности, о чем свидетельствует организация врачебных и фельдшерских пунктов в малярских районах, петролизация болот, наличие образцовой тропической станции в Эчмиадзине с лабораторией, амбулаторией и стационарной больницей на десять коек, организация курсов сестер милосердия и движение больных в открытых пунктах.

Главное правление несмотря на вышеприведенные дефекты, сумело все же непосредственно и через свои местные отделения создать некоторый приток к себе крестьянской массы, что в связи с наличностью средств, находящихся в распоряжении Правления к 1 августа 1924г. и ожиданием в будущем притоком таковых, при условии надлежащей постановки дела распространения идей Красного Креста, указывает на возможность широкого охвата населения и должного развития деятельности Общества.

Принимая в соображение вышеизложенное, РКК, находя, что залогом развития деятельности Общества Красного Креста является, с одной стороны, изыскание материальных средств, а с другой – организованная взаимопомощь трудящихся масс, путем широкого вовлечения их в работу, рекомендовал бы:

19. Издание устава Общества, помимо армянского, также на русском и татарском языках и широкое распространение его в населении с целью вовлечения национальных меньшинств в работу Красного Креста.

20. Наем в срочном порядке, нового помещения под склад, вполне приспособленного для хранения медикаментов и медимущества.

21. Равномерное и плановое снабжение врачебных и фельдшерских пунктов медикаментами и денежными средствами.

22. Усиление деятельности врачебных пунктов, развитие таковых, так как существующие ныне 4 пункта едва ли в состоянии обслуживать нужды трудящихся Армении. Усиление просвети-

тельно-издательской работы, путем частных выступлений в периодической печати и снабжения врачебных пунктов соответствующей литературы, обязав врачей пунктов устраивать на местах доклады и собеседования.

23. Установление должного контроля над деятельностью отделов и пропаганде им необходимых инструкций и указаний, установление обязательных сроков для представления отделениями в центр требуемых отчетов и сведений. Организация периодических командировок в районы для личного инструктирования местных работников.

24. Дабы не создавать недовольствия среди крестьян, весь расход по отделениям и врачебным пунктам производить из средств местных отделений Общества или Главного правления, без облажения или обязательства крестьян, для чего необходимо иметь наблюдение за проведением добровольного членства с членским взносом не свыше указанного уставом размера.

25. Участь заседания Президиума Главного правления по мере возникновения вопросов.

26. Организовать плановую борьбу с детской беспризорностью, сифилисом и туберкулезом, вытекающей из действительности наших условий.

27. Иметь одного ответственного члена секретаря Правления для заседания текущей работы Общества, одновременно пересмотреть штаты Правления на предмет возможного сокращения, так как при ответственном секретаре вполне достаточно иметь одного счетовода-деловода.

28. Составление в будущем плана работ и сметы с возможным учетом поступлений, как то %% отчислений и др. поступлений, так и возможных поступлений от заграничных отделений на основании опыта прошлых лет и руководство этими планами и сметой по утверждению их общим собранием.

29. Организация постановки счетоводства и отчетности Главного правления на более правильных началах, для чего вопрос передать группе по счетоводству Армянской РКИ.

30. Считается необходимым придерживаться § 27 устава Общества и приступить к образованию фондов.

В заключение РКИ находит, что изыскание и увеличение ресурсов Красного Креста находится в прямой зависимости, по условиям армянской действительности от усиленного притока таковых из заграничных отделов, инструментами и медикаментами, почему необходимо было бы по возможности усилить этот приток, путем отстранения препятствий, встречающихся со стороны дореволюционных Красно-Крестных организаций, к чему с успехом могло бы достигнуть Правление Красного Креста Армении с установлением уполномоченных представительств в различных пунктах за границей, населенных армянами и организацией командировок доверенных лиц в заграничные армянские колонии, как для выступления в печати, так и для устраивания докладов и бесед с целью популяризации деятельности Красного Креста Армении и его задач.

Член Коллегии Армянской РКИ, начальник
оперотделения Манучарян
Замначоперотделения Хоренян
Инспектор Погосян

НАА, ф. 128, оп. 1, д. 1613, лл. 5-8. Заверенная копия. Машинопись.

N 78

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱԶԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ԳԼԽԱՎՈՐ
ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀ Ս.ԿԱՄՍԱՐԱԿԱՆԻ
ԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹՅԱՆ
ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԿՈՄԻՍԱՐ Ս.ԼԱԶԱՐՅԱՆԻՆ՝ ԱՄՆ-ԻՑ
ԱՌԱՔՎՈՂ ՕԳՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԵՐԻ ՄԱՍԻՆ**

6 հոկտեմբերի 1924թ., Երևան

Այսու վարչությունս հայտնում է Ձեզ ի տեղեկություն, որ Հայաստանի Կարմիր խաչի Նյու-Յորքի մասնաճյուղի հետ Գլխավոր վարչությունս սերտ կապ է պահպանում յուր պարբերաբար գրություններով ու բոլոր Նյու-Յորքից ստացած դեղորայքի, և առհասարակ

րակ առաքումների մասին, վարչությունս յուր ժամանակին իրազեկ է արել Նյու-Յորքի մասնաճյուղին:

Նույնպես շնորհակալությամբ հայտնված է անցյալ տարվա սեպտեմբերին ստացված 200.000 fall. Խիւնիւնի և 44 հակ հին շորեր ստանալու մասին:

Իսկ ինչ վերաբերում է վերջին անգամ ուղարկո՞ծ 25 հակ հին շորերին, վարչությունս դեռ չի ստացել, թեև ունի տեղեկություն, որ հիշյալ հակերը արդեն գտնվում են Բաթումի Ամերկոմի բաժանմունքի պահեստում, որը մեզ անհայտ պատճառներով, դեռ չեն հանձնել մեր Բաթումի ներկայացուցչին, որի համար նախագահությանս և Բաթումի ներկայացուցչի կողմից ձեռք են առնված մի շարք միջոցներ: Նույն հակերի համար նույնպես խնդրել ենք Ժողկոմխորիի միջնորդությունը, որը յուր կողմից արել է պատշաճ կարգադրություն:

Ինչ վերաբերում է Նյու-Յորքից ուղարկված և ընկ. Շահվերդյանին հանձնված 1000 դոլարին, հայտնում ենք, որ այդպիսի գումար վարչությունը չի ստացել:

Ընկեր Սնարյանի⁷⁷ հարուցած այն հարցը, թե որքան նպատակահարմար է Նյու-Յորքից ուղարկել հին շորեր, վարչությունս կարծում է, որ եթե Նյու-Յորքի մասնաճյուղը հնարավորություն ունենար ուղարկվելիք հին շորերը փոխարինել նորերով, ապա այն դեպքում, առաքումը ավելի կծառայեր յուր նպատակին:

Հայաստանի Կարմիր Խաչի Գլխավոր վարչության նախագահ

Բժ. Սպ. Կամսարական

Անդամ-քարտուղար՝ Գործերի վարիչ Մ. Ալավերդյան

ՀԱԱ, ֆ. 113, ց. 3, գ. 236, թ. 10 և շրջ.: Բնագիր: Մեքենագիր:

**ՋՈՆ ԷՎԱՆՍԻ ՆԱՄԱԿԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՁԻ
ԳԼԽԱՎՈՐ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀ
Ս. ԿԱՄՍԱՐԱԿԱՆԻՆՆԻՆ՝ ԻՐԵՆՅ ՀԱՄԱՏԵՂ
ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ՈՒ ԽՆԴԻՐՆԵՐԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ**

17 հոկտեմբերի 1924թ., Լենինական, Կազաչի պոստ

Իր վերջին Երևան այցելման ժամանակ, բժիշկ Ոսկերյանը, մեր հիմնարկությունից, տեսակցել էր Ձեզ հետ, երկար ժամանակ առաջ մտադրված ծրագրի վերաբերմամբ, այն է մեր ավարտած քույրերից մի քանիսին ծառայության ընդունելու համար պետության բժշկական հիմնարկներում, Երևանում: Երբ բժ. Ոսկերյանը վերադարձավ, նա հայտնեց ինձ, որ ներկայիս ծառայության կարելի կլինի գտնել վեց քույրերի և հետագայում ևս չորս քույրերի համար, պայմանով, որ նրանց կտրվի բնակարաններ և մեր հիմնարկությունը կվճարի նրանց ոռոգիկները առաջին չորս ամիսները:

Համաձայնությունը պետք է լինի այնպես, որ որքան էլ շուտ կառավարական բժշկական բաժինը կարողանա փոխարինել իրեն ներկայիս ծառայողները մեր քույրերով կամ նոր պաշտոններ բացվելու դեպքում, մենք պետք է տեղեկացվենք և դադարենք նրանց ոռոգիկները վճարելուց: Նույնիսկ եթե նրանք պաշտոնի անցած լինեն մի շաբաթ կամ ավելի պակաս: Այս ծրագրի նպատակն էր տալ առիթ որոշելու քույրերի կարողությունը և պետք է, որ իմացվեր, որ չորս ամսից հետո Մերձավոր Արևելքի օգնության կոմիտեն չպետք է լինի այլևս պատասխանատու. որևէ տեսակետից այս քույրերի համար: Նույնպես և պետք է իմացվեր, որ նրանք են Երաշխավոր ընդունել որևէ պաշտոն, որ կառաջարկվի պետական բժշկական բաժնի կողմից:

Վերոհիշյալ ծրագիրը ամբողջապես բերանացի էր բժ. Ոսկերյանի և Ձեր միջև և այդ իրադործելուց առաջ կամ մեր վարչական կոմիտեի կողմից քննելուց առաջ կարևոր է ունենալ այդ առաջարկությունը կազմված գրավոր: Ուստի այս գործը հեշտացնելու համար խնդրում եմ Ձեզ կազմել գրավոր առաջար-

կություն, ինչպես արվել էր այդ բժիշկ Ոսկերյանին և ուղարկել այն ինձ միսս Բլեկուելի միջոցով, Էդիտ Վինչեստերի անվան քույրական դպրոցի վարիչի, Լենինականում, որը և պետք է ներկայացնի ձեզ այս նամակը:

Որևէ քույր, որ կուղարկվի Երևան ծառայության, անկասկած անծանոթ կլինի քաղաքի հետ և նրանց կյանքը և բարոյականը պաշտպանելու համար ես կարծում եմ այդ շատ անհրաժեշտ է, որ կառավարական ներկայացուցիչները որոշեն որևէ տեղ նրանց ապրելու համար: Այդ բնակարանների վարձը կարող է տրվել նրանց ռոճիկներից և առաջին ուղարկված վեցը կարիք չեն ունենա երկու սենյակից ավել: Ես չեի ցանկանա ուղարկել վեց երիտասարդ օրիորդներ Երևան՝ առանց հավատացած լինելու, որ նրանց բնակարանի պատրաստությունը տեսնված է:

Միանգամայն որոշ է, որ մեր հիմնարկությունը չի թույլատրի քույրին ծառայության գնալ չորս ամսով, որ ժամանակվա ընթացքում նրանց ռոճիկները վճարվելու է Մերձավոր Արևելքի օգնության կոմիտեի կողմից, մինչև որ վերջնականապես չիմացվի, որ Երևանի իշխանությունը վերցնում է լրիվ պատասխանատվություն նրանց համար ծառայության տալը կամ կարևորությունը հիշյալ ժամանակի լրանալուց հետո: Պետք է իմանալ, որ չորս ամսվա ընթացքում միակ պատասխանատվությունը, որ Մերձավոր Արևելքի օգնության կոմիտեն վերցնում է, կլինի ներկայիս ստանալիք ռոճիկի վճարումը:

Այս նկատառումներով եթե Դուք այնքան բարի կլինեք կազմել Ձեր առաջարկությունը գրավոր, ես ուրախ կլինեմ ներկայացնել այդ Մերձավոր Արևելքի օգնության Կովկասյան ճյուղի վարչական կոմիտեին ի հաստատություն և անմիջապես կհայտնեմ Ձեզ հետևանքի մասին:

Միսս Բլեկուելը՝ հիշյալ դպրոցի վարիչը, որը կներկայացնի Ձեզ այս նամակը, իրավասու է լիովին քննել այս առաջարկությունը, իր բոլոր երևույթներով, Ձեզ հետ և եթե Դուք կզնտեք այդ հարմար ուղարկելու գրված առաջարկությունը նրա միջոցով, այդ մեծապես կհեշտացնի մեր գործը:

Ջոն Էվանս

Դիրեկտոր բժշկական բաժնի և

գլխավոր վիրաբույժ
Մերձավոր Արևելքի օգնության Կովկասյան ճյուղի

**ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 62, թթ. 3-5: Թարգմանություն անգլերենից:
Ձեռագիր:**

N 80

**ՍԵՎՔԱՐ ԳՅՈՒՂԻ ՇՐՋԱՆԻ ԲԺՇԿԻ ՁԵԿՈՒՑԱԳԻՐԸ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ՎԱՐՉՈՒԹՅՈՒՆ՝
ՇՐՋԱՆՈՒՄ ԿԱՏԱՐԱԾ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ**

25 դեկտեմբերի 1924թ., Սևքար

Համաձայն որոշման Կարմիր խաչի Գլխավոր վարչության Ջարխաչ գյուղի բուժկայանը երկու ամիս աշխատելուց հետո վերջացրեց իր գործունեությունը նոյեմբեր 21-ին ս/թ.: Առբաժնի վարիչի հետ միասին 8-ին դեկտեմբերի անցանք գ. Սևքարի շրջանը, ուր տեղի ունեցավ ընդհանուր շրջանի գյուղացիության ժողովը:

Ձեկուցվեց Կարմիր խաչի գործունեության և նրա նպատակների մասին: Գյուղացիությունը մեծ հաճույքով ընդունեց և որոշեց մասնակցել Կարմիր խաչի ընկերությանը, ուր և ընտրվեց կոմիտե Կարմիր խաչի բաղկացած հինգ հոգուց, որոնց թվումն է նաև գյուղխորհրդի նախագահը:

Սկզբնական ցուցակում ցուցակագրված էին մոտ 500 հոգի, անդամավճարները մուծվում էին: Միևնույն ժամանակ իմ և Առբաժնի վարիչի կողմից խնդրված է շրջ. բժիշկներին ցույց տալ աջակցություն և տարածել Կարմիր խաչի նպատակը, արդունավետ աշխատանք կատարելու համար կապ է հաստատված գործկոմի հետ: Սևքարի շրջանում կա յոթ գյուղ (շրջանակը 5 վերստ)՝ 1) Աջասու 2265 բն., 2) Սևքար 2825 բն., 3) Ներքին Աղդան 238 բն., 4) Սոփ գյուղ 776 բն., 5) Ջողազ (Պիպի) 263 բն., 6) Մելիք գյուղ 516 բն., 7) Կունեն 208 բն., ընդամենը՝ 7091 բնակիչ:

Սևքարից 7 վերստ հեռավորության գտնվում էին՝ 1) Ուզունթալա 1425 բն., 2) Ռևագյուղ 270 բն., 3) Լալիքենդ 632 բն.: Այդ շրջանը հիվանդոտ շրջան է նույնիսկ մի քանի գյուղերում, օրինակ՝ Ներքին Աղդան, Ջողազ և Սոփ գյուղ, մահացությունը ավել է ծննդաբե-

րություններից: Հազվագյուտ կարելի է հանդիպել հասակն առած մարդկանց: Մոտակա Քարվանսարայի (Իջևան) տրոպիկ-կայանը չի կարողանում իրեն առաջադրած անմիջական պարտականությունները կատարել և ցույց տալ իր գյուղացիությանը ընդհանուր բժշկական օգնություն:

Հետևապես այդ շրջանը մնում է առանց բժշկական օգնության. ներկայումս գտնում էինք անհրաժեշտ՝ ունենալ այնտեղ բժշկակայան, որտեղ կլինի 1) մեկ բժիշկ, 2) մեկ մանկաբարձուհի:

Հայտնելով վերոհիշյալները խնդրում էինք ցույց տալ *աջակցություն՝ բանալ Սևքարում բժշկակայան:*

Բժ. Գր. Մայյան

Կարմիր Խաչի Դիլիջանի մասնաճյուղը կարող է տրամադրել բժշկակայանի համար շենք և բնակարան պերսոնալի համար, իր վրա է վերցնում բժշկակայանի տնտեսական կահավորումը, բացի անհրաժեշտ սպիտակեղենից և մեկ ստորին պաշտոնյան: Խնդրվում է կենդրոնական վարչությունից վերցնել իր վրա բժշկի, բուժակուի-մանկաբարձի ռոճիկը, դեղորայքի ծախսը և սպիտակեղենը:

Բժ. Գր. Մայյան

ՀԱՍ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 82, թ. 1 և շրջ.: Բնագիր: Ձեռագիր:

N 81

СВЕДЕНИЯ, ПРЕДСТАВЛЕННЫЕ В НАРКОМЗДРАВ ССР АРМЕНИИ О ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КРАСНОГО КРЕСТА АРМЕНИИ

1924г., Ереван

Общество Красного Креста имеет следующие отделы: Заграничных: 1. Нью-Йорке, 2. Париже, 3. Марселе, 4. Тавризе и 5. Афинах. В пределах Армении: 1. Зангезуре, 2. Меграх, 3. Лори-Памбаке, 4. Дилижане и 5. Даралагазе.

Главное управление Красного Креста держит тесную связь с Заграничными отделами посредством своих периодических переписок, а для облегчения и пользы дела, Общество Красного Креста имеет уполномоченных представителей в Константинополе – Дануша Шаве-

рдяна, в Батуме – Аршавира Азизяна и в Москве – Саака Тер-Габриеляна.

Сеть учреждений Красного Креста и число служащих: в Центре: 1) канцелярия Главного управления – 3 человека служащих; 2) центральный склад – 1 чел.; 3) Эчмиадзинская тропическая станция – 15 чел.; Зангезурское отделение: 4) врачебный пункт в Кафане – 3 чел.; 5) фельдшерский пункт в Теге – 2 чел.; Мегринское отделение: 6) врачебный пункт – 4 чел.; Дилижанское отделение: 7) в Джархече фельдшерский пункт – 2 чел. (открыт с июня с.г.); Даралагязское отделение: 8) фельдшерский пункт в с. Арпа – 2 чел. (открыт с сентября с.г.).

Лори-Памбакский отдел имел в Гюлакараке врачебный пункт, который ликвидирован в июне месяце, ввиду того, что местное население отказалось платить содержание врачу.

Все эти учреждения снабжаются Главным управлением бесплатными медикаментами и порою денежными пособиями, на содержание штата пунктов Зангезурского отдела и Эчмиадзинской тропической станции платит Главное управление Красного Креста.

Виды поступления а 1 января по 1 октября с.г.: 5% сбор с торгово-промышленных предприятий – 15.380 руб. 24 коп.; 2% сбор с увеселительных зрелищ – 121 руб. 44 коп.; сбор с железнодорожных билетов – 1.627 руб. 12 коп.; сбор с заграничных паспортов – 125 руб. 37 коп.; пожертвование -- 38 тюков от Нью-Йоркского отделения – 8.730 руб., всего: 25.984 рублей. К 1-ому октября Общество имеет: наличными деньгами в банках – 19.264 руб. 64 коп., медикаментов на сумму – 40.175 руб. 50 коп.

Сведения о движении больных с 1 января по 1 сентября. Эчмиадзинская тропическая станция: число больных – 32026, из коих маляриков – 24.683; Зангезурский пункт: число больных – 8907, из коих маляриков – 2.032; Мегринский пункт: число больных – 4106, из коих маляриков – 1.211; Лори-Памбакское отделение (Гюлакарак): число больных – 2225, из коих маляриков – 275; всего: число больных – 47.264, из коих маляриков – 28.197.

С 1 января по 1 октября отпущено пунктам: медикаменты на сумму – 4229 руб. 1 коп.; перевязочные материалы – 665 руб. 51 коп.;

медицинские инструменты – 34 руж. 75 коп.; разные товары – 701 руб. 13 коп.; итого: 5630 руб. 40 коп.

Расходы с 1 января с.г. - жалование служащим: 1. Канцелярия Глазного управления, центральный склад, Зангезурское отделение, Эчмиадзинская тропическая станция и % в страхкасу – 4.290 руб. 97 коп.; 2. Ремонт и оборудование Эчмиадзинской тропической станции – 3.731 руб. 96 коп.; 3. Хозяйственные расходы по канцелярии Главного управления и Эчмиадзинской тропической станции – 858 руб. 50 коп.; итого: 8881 руб. 43 коп., всего с медикаментами – 14511 руб. 83 коп.

НАА, ф. 118, оп. 1, д. 252, л. 29 и об. Копия. Машинопись.

N 82

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՋԻ ՄԵՂՐԻԻ ՄԱՍՆԱՃՅՈՒՂԻ
ԶԵԿՈՒՑԱԳԻՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՋԻ ԳԼԽԱՎՈՐ
ՎԱՐՉՈՒԹՅՈՒՆ՝ ԻՐԵՆՑ ԿԱՏԱՐԱԾ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ
ՄԱՍԻՆ**

6 հունվարի 1925 թ., Մեղրի

Հայաստանի Կարմիր Խաջի Մեղրու մասնաճյուղը յոթ բժշկական գործունեությունը փաստորեն սկսել է փետրվարի սկզբներին 1924 թ. մասնաճյուղի շտաբը կազմում էր ընդամենը մեկ բժիշկ և մեկ մանկաբարձուհի:

Մինչև 1924թ. հոկտյա ամիսը նա աշխատել է Մեղրիում, իսկ հուլիսից՝ մալարիայի սեզոնում գործունեությունը տեղափոխել է շրջան. - 1) 10 օր մնացել է Լեհվազ գյուղում, 2) 6 օր Կաքավաբերդի Կուրիս գյուղում, 3) 10 օր Կարճևանում, 4) 12 օր Լիշկվազում, 5) 5 օր Լիճքում, 6) 4 օր Կալերում, 7) 5 օր Ապկեզում, 8) 4 օր Մազրում, 9) 10 օր Շիվանի ծոբում և 10) 5 օր Ալիդարում: Ընդամենը շրջակայությունը տևել է 2 ամիս 11 օր:

Երկրորդ անգամ շրջան է դուրս եկել նոյեմբեր ամսին (մինչև այդ ժամանակամիջոցը եղել է 3 օր Շիվանիծոբում և 2 օր Լեհվազում) մնացել է՝ 10 օր Լեհվազում, 5 օր Կաքավաբերդի գյուղերում և 10 օր Կարճևանում: Ամբողջ դեկտեմբերը աշխատել է Մեղրիում: Առաջին անգամ շրջան դուրս գալու նպատակը եղել է բացի տեղն

ու տեղը գիտացիության բժշկական օգնություն ցույց տալուց, նաև ռաուլմնասիրելու շրջանում տարածված հիվանդությունները: Ընդամենը՝ առաջին անգամ կանգ է առել 6 տեղ դաշտային գոտում (որտեղ տարածված է մալարիան), 4 տեղ լեռնային գոտում և երկրորդ անգամ միմիայն դաշտային գոտում – 3 տեղ՝ (չհաշվելով Մեղրին): Այդպիսով ուրեմն, ռաուլմնասիրելուց հետո որոշված էր «Կարմիր Խաչի» գործունեության վայրը նշանակել միմիայն դաշտային գոտում և կոիվ մղել մալարիայի դեմ:

Բացի բժշկական օգնությունից «Կարմիր Խաչը» տարել է ագիտացիոն աշխատանքներ, ամեն տեղ կազմակերպել է դասախոսություններ և գրույցներ՝ մալարիայի, տրախոմի, քոսի և առհասարակ վարակիչ հիվանդությունների մասին, եղել են նաև գյուղական ժողովներ, որտեղ բացատրվել է Կարմիր Խաչի նպատակների և անելիքների մասին: Բացի այդ Կարմիր Խաչը յուր փոքր ուժերի վրա էր վերցրել նաև տանելու լաբորատորիայի գործը, բայց դժբախտաբար աշխատակիցների քչության պատճառով անհնարին եղավ այդ գործը շարունակել:

Ավելորդ չեմ համարում ավելացնելու, որ աշխատանքը դժվարեցնում է նաև Մեղրու շրջանի աշխարագրական դիրքը, որը ներկայացնում է իրենց լեռնոտ վայր՝ հովիտներով, գյուղերը իրարից կտրված են լեռներով, երթևեկությունը կատարվում է բեռնակիր կենդանիների միջոցով կամ ոտով, ամենամոտ գյուղը՝ 30 վերստի վրա է, որը տևում է 9-10 ժամ: Հիանդանոցի բացակայությունը նույնպես նպաստում է մալարիայի դեմ տարվող գործի վրա: Խեղճ գյուղացին տառապում է մալարիայով, բայց չի կարողանում կենտրոն գալ բժշկելու, որովհետև սարքելու տեղ չունի:

Մեղրու շրջանի դաշտային գոտու ազգաբնակչության թիվը կարելի է հաշվել 4500-5000 շունչ, որոնցից 90%-ը տառապում է մալարիայով, Լեհվազ գիւղում, օրինակ՝ 100%-ը: Վերջին գյուղի հայ և թուրք հասարակության խառը ժողովը որոշեց, որ մինչև գալիք զարնանը չորացնել իրենց հողամասերում գտնվող բոլոր ճահիճները և որի համար ընտրեցի 3 հոգուց բաղկացած մի մարմին՝ հսկելու այդ աշխատանքները:

Մեր շրջանի ճահիճները ներկայացնում են իրենցից՝ առաջինը Մեղրու գետի երկու կողմում գտնվող ափերը, որոնք ընկած են

Մեղրու ծորում, սկսած Մարալզամից մինչև Արաքս գետը, և այս ճահիճները առաջ են գալիս գլխավորապես զարնան ամիսներում գալիք՝ գետի հորձանքից և դաշտամիջի անխնամ առուներից: Երկրորդը Արաքս գետի՝ մեր կողմում գտնվող ճահիճներից, որոնցից գլխատուն է Կարճևանի ճահիճը (շամբը տարածությամբ մոտավորապես 4 դեսյատին, Մեղրու շամբը 5 ½ դ., Ալիդարայի մոտ գտնվող շամբը՝ ½ դես. և Շիրվանիծորի շամբը՝ 5 դեսյատին), որը նույնպես առաջ է գալիս Արաքս գետի հորձանքից:

Սրան կից ներկայացվում է ամբողջ տարվա հիվանդների շարժման տեղեկագիրը նաև մի քարտեզ (Մեղրու շրջանի) մալարիայով վարակված վայրերի վերաբերյալ:

Եվ որպեսզի բացիոնալ կերպով պայքար մղել մալարիայի դեմ, անհրաժեշտ է «Կարմիր խաչը» ուժեղացնել, դարձնելով նորան տրոպիկական կայան՝ ստացյունար մահճակալներով՝ ոչ պակաս 10 հատից: Ունեն նաև մեկ շրջիկ խումբ, որը կարող կլինի շարունակ շրջել՝ շրջանիս մալարիայով վարակված վայրերը, որպեսզի տեղն ու տեղը բժշկական օգնություն ցույց տրվի գյուղացիությանը և ազիտացիոն աշխատանքներ տանելու ճահիճների չորացման և մալարիայի դեմ պաշտպանվելու ուղղությամբ:

Բժ. Մեծղումյան

ՀԱՍ. ֆ. 154, ց. 1, գ. 27, թ. 47 և շրջ.: Բնագիր: Ձեռագիր:

N 83

**ПИСЬМО ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМИТЕТА ГРУЗИНСКОГО
ОБЩЕСТВА КРАСНОГО КРЕСТА В ГЛАВНОЕ УПРАВЛЕНИЕ АР-
МЯНСКОГО ОБЩЕСТВА КРАСНОГО КРЕСТА С
ПРИГЛАШЕНИЕМ НА ВСЕГРУЗИНСКИЙ СЪЕЗД КРАСНОГО
КРЕСТА**

15 января 1925г., Тифлис

Дорогие товарищи,

Центральный комитет Общества Красного Креста Грузии извещает вас о том, что 15-го февраля текущего года, в Тифлисе собирается годичный Всегрузинский съезд Красного Креста.

Ставя вас в известность об этом, Центральный комитет был бы рад видеть вас на съезд в качестве почетного гостя.

С товарищеским приветом,

Председатель П.Кикалишвили

Член президиума И.Кутателадзе

С.Жоржолани

Е.Джобавა

НАА, ф. 154, оп. 1, д. 94, л. 6. Подлинник. Машинопись.

№ 84

**ПИСЬМО ПРЕДСЕДАТЕЛЯ ЦЕНТРАЛЬНОЙ КОЛЛЕГИИ
РОССИЙСКОГО ОБЩЕСТВА КРАСНОГО КРЕСТА В
ЦЕНТРАЛЬНЫЙ КОМИТЕТ АРМЯНСКОГО КРАСНОГО
КРЕСТА С ПРЕДЛОЖЕНИЕМ ПРИНЯТИЯ УЧАСТИЯ В
МЕЖДУНАРОДНОЙ ГИГИЕНИЧЕСКОЙ ВЫСТАВКЕ В ВЕНЕ**

2 февраля 1925г., Москва

Уважаемые товарищи,

2-го сего мая открывается в Вене Международная гигиеническая выставка, к участию в которой приглашен Австрийским Красным Крестом и Международным комитетом – Центральный комитет Российского Общества Красного Креста.

Было бы чрезвычайно желательно участие в выставке и Краснокрестных Обществ Союзных республик, При этом, Центральный комитет РОКК считал бы необходимым возможно ограничить количество экспонатов за счет углубления качественного их значения, как иллюстрации достижений советской общественности и ее методов.

Примерная программа проектируемых экспонатов Российского Общества Красного Креста при сем прилагается. Крайний срок сбора экспонатов в Москве – 1 апреля.

Желательно также предварительное согласование с Центральным комитетом РОКК количества их, размера и характера (стиля) исполнения.

С товарищеским приветом,

Председатель ЦК РОКК **З.Соловьев**⁷⁸

Секретарь ЦК РОКК **Е.Коровин**⁷⁹

НАА, ф. 154, оп. 1, д. 94, л. 10. Подлинник. Машинопись.

N 85

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԹԱՎՐԻՉԻ ՄԱՍՆԱՃՅՈՒՂԻ
ՆԱՄԱԿԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԳԼԽԱՎՈՐ
ՎԱՐՉՈՒԹՅՈՒՆ՝ ԻՐԵՆՑ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ**

14 փետրվարի 1925թ., Թավրիզ

Յարգոյ ընկերներ,

Ստանալով N 26 և 12 յունվար թուակիր ձեր նամակը, որով առաջարկում էք ուղարկենք ձեզ «1924 թուին վարչութեանս ունեցած գործունէութեան մանրամասն տեղեկագիրը և հաշիւներն ու նախահաշիւը», սրանով գալիս ենք բաւարարելու ձեզ, միայն դժբաղդաբար չափտի կարողանանք ձեզ նախահաշիւ ներկայացնել, որովհետև մենք վճարումներ չունինք, մեր մուտքերը պատահական են և առանձին ծախսեր էլ չունինք:

Մեր միակ մուտքերն են տարեկան 5-ական դռան անդամավճարները և այն հասոյթները, որ գոյանում են նուէրներից և տարին 1-2 անգամ կազմուած երեկոյթ-ներկայացումներից: Կրկնենք մի անգամ ևս, որ ներկայ վարչութիւնս ընտրուել է 1924 թ. մարտ 28-ի ընդի. ժողովում հետևեալ կազմով.

Դռքտօրներ՝ Մարտին Տէր-Դաւթեան, Արտաշէս Շահբազեան, Դոյնտօր Զարգարեան, Սարգիս Մելիք-Ազատեան, Ստեփան Խան-Եղիազարեան, Ալեքսանդր Տէր-Վարդանեան:

Նախագահ դռքտ. Տէր-Դաւթեանը գործերի շատութեան պատճառով հրաժարուելով Յունիս 4-ին, նրա տեղն անցնում է որպէս նախագահ դր. Ա. Զարգարեանը:

Յարդ. ներկայ վարչութիւնը ունեցել է 16 նիստ: Այդ նիստերը նուիրուած են եղել տեղական ընթացիկ հարցերին.- անդամավճարների գանձում, նոր անդամների աւելացում, երեկոյթների կազմակերպումն և այլն:

1924թ. յուլիս 17-ին խորհրդ.ակմբում կազմակերպել ենք մի երեկոյթ-ներկայացում՝ բաւարար մուտքով: Ներկայ ամսոյս 26-ին ևս կազմակերպելու ենք, հոյն ակումբում, մի երկրորդ հանդէս: Մեր եկամուտների և ծախսերի հաշիւը կցում է գրութեանս, ինչպէս և ցարդ ձեզ ուղարկուած դրամներինը:

Դժբախտաբար հնարաւորութիւն չենք ունեցել և չունինք ձեզ անելի մեծ գումարով օգնել: Պատճառների մասին ձեզ իւր ժամանակին յայտնել ենք.- դա տեղոյս հայ գաղութի տնտեսական աննախանձելի կացութիւնն է: Իբրև փաստ ունենք, որ Թաւրիզում ցարդ 10 դռան եղած անդամավճարները Թաւրիզում հայ մուրացկաններ չեն եղել, բայց այժմ Թաւրիզում վխտում են Ղարադաղի, Ուրմիոյ և այլ գաւառների գաղթական ծնողներ, որոնք իրենց պատանի տղաների և դեռահաս աղջիկների հետ մուրում են: Եւ դրանց ու նմանների խնամքի դրամները մենք գերադասում ենք ուղարկել ձեզ:

Բարևներով ի դիմաց վարչութեան

Նախագահ Բժ. Ար. Զարգարեան
Քարտուղար

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 84, թ. 21 և շրջ.: Բնագիր: Ձեռագիր:

N 86

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ
ՇՐՋԱԲԵՐԱԿԱՆԻՑ ՀԱՏՎԱԾ՝ ԻՐԵՆՑ ԳՈՐԾՈՒՆԵՐՈՒԹՅԱՆ
ՈՒ ԽՆԴԻՐՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ**

24 մարտի 1925թ., Երևան

1921թ. վերջերին, Խորհրդային իշխանությունը կյանքի կոչեց Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերությանը, նրա վրա դնելով Հայաստանի ազգաբնակչության բժշկական և նյութական օգնության ձեռք կարկառելու մեծ պարտականությունը:

Իր գոյության երեք տարիների ընթացքում ունենալով Խորհրդային իշխանության բարոյական ու նյութական լիակատար աջակցությունը, Հայաստանի

Կարմիր խաչի ընկերությունն ուժերի չափ նպաստել է ժողովրդի բարեկեցությանը, մասնավորապես, նրա առողջական դրության բարելավման գործին:

Հայաստանի զանազան վայրերում, մանավանդ նրա հիվանդությամբ տառապող վայրերում, սփռվախ են Կարմիր խաչի տրուպիկական կայանները, բժշկակայանները, բուժկայանները, պարբերաբար շրջում են նրա կազմած թռուցիկ բժշկական խմբերը, որոնք զգալի դեր են խաղում մեր երկրի առողջական վիճակը բարձրացնելու գործում, պայքարելով ժողովրդական այնպիսի աղետների դեմ, ինչպիսին են մալարիան, վեներական ախտերը, աչքացավը, քոսը և այլն: Կարմիր խաչի ուշադրությունից չէին կարող վրիպել անշուշտ մեր հանրապետության բազմաթիվ մերկ ու բոկոտն ուրբերը, որոնք միջազգային պատերազմին կորցնելով տուն, տեղ, ընտանիք և ազգականներ, այսօր խնամվում են իշխանության կողմից: այս ուղղությամբ ևս Կարմիր խաչի ընկերությունն արել է հնարավորը, կազմելով և իր ծախքով պահելով մի մանկատուն:

Բացի կառավարության դրամական սփստեմատիկ օժանդակությունից, որն արտահայտվում է պետական հարկերի մասնադրումով, որոնք ստացվում են թե՛ Հայաստանի, և թե՛ Անդրկովկասի մասշտաբով, ինչպես նաև զանազան այլ նպաստները, Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերության գործունեությանն անկասկած զարկ են տվել այն նվիրատվությունները, որ Գլխավոր վարչությունը ստացել է և ստանում է արտասահմանյան մեր մասնաճյուղերից: մասնավորապես Ամերիկայի մեր մասնաճյուղը եռանդուն գործունեություն է հայտնաբերել այդ ուղղությամբ, որի հասցրած օգնությունը բավական խոշոր է եղել Ընկերության մյուս մուտքերի համեմատությամբ: Սակայն չափազանց մեծ է կարիքը և խիստ նվազ նյութական հնարավորությունները:

Անցյալում տարիներ շարունակ պատերազմների և ազգամիջյան կոտորածների վայր դարձած մեր երկիրը, Կարմիր խաչի առաջ ևս դրել է մի շարք պահանջներ, որոնք բավարարման համար միջոցներ և ջանքեր են պետք: Մասնավորապես անհրաժեշտ են արմատախիլ անել զանազան տարափոխիկ և վարակիչ հի-

վանդություններ, որոնց ճիրաններում տառապում է ազգաբնակչության որոշ տոկոսը:

Մյուս կողմից, դեռ տարիներ շարունակ ուշադիր, խնամատար ու հոգատար վերաբերմունք է պահանջվում մեզանից Հայաստանում գտնված և հեռուներից եկող որբությունը, որ հազարների է հասնում այսօր և որին սնելու, մեծարելու, կարգավորելու ու խնամելու գործն այսօրվա մեր ամենակարևոր անելիքները մեկն է անպայման: Ունենալ հզոր, ծաղկած տնտեսապես հաստատուն աշխատավորական մի հանրապետություն, առողջ, կորովի և ամրակազմ քաղաքացիներով, այս է մեր Խորհրդային Հայաստանի աշխատավոր ժողովրդի միակ ցանկությունը, այս խնդրին է ահա փարած Խորհրդային իշխանությունը, որ մեծ եռանդով ու կորովով տանում է մեր երկրի վերածնության դժվարին ու մեծ գործը: Սրա իրականացմանն է նվիրված իր ամբողջ ուժերը նաև Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերությունը:

Քաջ գիտակցելով իր վրա հոժարական վերցրած ծանր ու պատասխանատու պարտականությունները, Հայաստանի Կարմիր խաչը չի կարող անշուշտ, որ յուրաքանչյուր նվիրաբերություն կամ օգնություն, որ արվում է Կարմիր խաչի անունով, ունի միայն մի նպատակ՝ նպաստել երկրի ազգաբնակչության կարիքներին, օգնել Հայաստանի վերակազման գործին: Մենք չենք կասկածում, որ այս գազափարն է միակ ազդակը բոլոր նվիրաբերություններին, լինեն նրանք երկրի ներսում, թե երկրից դուրս:

Այս գիտակցությունն է, որ էլ ավելի դժվարացնում է Կարմիր խաչի Գլխավոր վարչության գործը, պատասխանատու դարձնելով նրան ամեն մի նվիրաբերության և հանգանակության, որ կատարվում է Կարմիր խաչի անունով, նրանք իրոնց նպատակին հստակացնելու նվիրաբերողի կամքի և ցանկության համաձայն օգտագործելու համար:

Այս խնդրում սակայն, Գլխավոր վարչությունը հավատացած է, որ գաղութներում դրությունը բավարար է: Այն ժամանակ, երբ արտասահմանյան բազմահազար հայության մեջ գոյություն ունեն և գործում են Կարմիր խաչի անունից, բազմաթիվ ընկերություններ, Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերությունը փաստորեն ճանաչում է և ունի միայն հինգ մասնաճյուղ՝ Նյու-Յորքի, Փարիզի,

Աթենքի, Մարսելի և Թավրիզի, որպես Հայաստանի Կարմիր խաչի մասնաճյուղեր: Մնացած բոլոր «Կարմիր խաչերը», որոնք գործում են գաղութներում «հայ», «հայկական», «Հայաստան» և այլ անունների տակ, ոչ մի առնչություն չունեն Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերության հետ և այդպիսով հանդիսանում են միանգամայն օտար և անհարազատ կազմակերպություններ:

Գլխավոր վարչությունը չի հապաղի անմիջապես ուղարկել անհրաժեշտ նյութեր, ինչպես նաև իր գործունեության մանրամասն տեղեկագիրը, որը մոտից կծանոթացնի մեր կատարած աշխատանքների հետ:

Այսպիսով հնարավոր կլինի կենդանի կապ հաստատել մայր երկրի հետ, համաձայնեցնելով մեր բոլոր մարմինների գործունեությանը և Հայաստանի չքավոր ազգաբնակչության գործը դնել հաստատուն ու կազմակերպված հիմունքների վրա, որ կազմում է Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերության գլխավոր նպատակը: Այսպիսով, միայն մենք կարողացած կլինենք կատարել մեր բաժին պարտականությունները՝ Խորհրդային Հայաստանի վերածննդի և շինարարության վսեմ գործին:

Հայաստանի Կարմիր խաչի Գլխավոր Վարչության
Նախագահ

Պատասխանատու քարտուղար

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 84, թթ. 30-31 և շրջ.: Պատճեն: Մերենագիր:

N 87

**ՕԼԳԱ ՄԱՆՎԵԼՅԱՆ-ԱՂԱԲԱԲՅԱՆԻ ԳԹՈՒԹՅԱՆ
ՔՈՒՅՐԵՐԻ ԵՐԿԱՄՅԱ ԴԱՄԸՆԹԱՑՆԵՐԻ ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ
ՎԿԱՅԱԿԱՆԸ**

24 մարտի 1925թ., Երևան

Տրվում է այս վկայականը Օլգա Մանվելյան-Աղաբաբյանին առ այն, որ նա ավարտել է Հայաստանի Կարմիր խաչի գթության քույրերի 1923-1924 թթ. երկամյա դասընթացները, ենթարկվելով քննության հետևյալ առարկաներից՝ մարդակազմություն և բնախոսություն, դեղագիտություն, խիրուրգիա և վիրակապություն,

ընդհանուր և մասնավոր պատալոգիա և տերապիա, առողջապահություն, հիվանդների ընդհանուր հոգատարություն և քաղաքական գրագիտություն: Ցուցադրել է բավարար գիտություն, որի հետևանքով արժանացել է գթության քրոջ կոչմանը:

Վերոհիշյալ գթության քույր Աղաբաբյանին իրավունք է տրվում գործադրել իր մասնագիտությունը հանրապետության սահմաններում:

Հայաստանի Առողջապահության ժողովրդական կոմիսար

Հայաստանի Կարմիր խաչի Գլխավոր վարչության
նախագահ

Դասընթացների վարիչ

Պատասխանատու անդամ-քարտուղար

Հ.Գ. փաստաթղթում նշված են նաև գթության քույրերի վկայականներ ստացած հետևյալ անձանց անունները. Հարությունյան Սոֆյա, Հովհաննիսյան Մարգարիտ, Ներսեսյան Սաթենիկ, Նարինջյան Սրբուհի, Աջեմյան Կալիփսե, Գևորգյան Զարուհի, Մելիք-Փարսադանյան Արշալույս, Մասունյան Վերգինե, Խաչատրյան Աննա, Թազագյուլյան Սրբուհի, Ավագյան Ասանեթ:

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 60, թ. 14: Բնագիր: Մեքենագիր:

N 88

**ԱՄԵՐԻԿԱՅՈՒՄ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ
ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉ Ս.ՍՆԱՐՅԱՆԻ ՆԱՄԱԿԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀ
Ս. ԿԱՄՍԱՐԱԿԱՆԻՆ՝ ՀԱՄԱՏԵՂ ԽՆԴԻՐՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ**

20 ապրիլի 1925թ., Նյու Յորք

Սիրելի բժիշկ Կամսարական,

Ուրախությամբ և շնորհակալությամբ տեղիս Կարմիր խաչի կողմից ստացվեց Ձեզնից այն գրությունը, որին վաղուց սպասում էինք և որը իր որոշ նշանակությունը պիտի ունենա տեղիս գործերը կարգավորելու համար: Ես մի քանի անգամ ակնարկել էի իմ նամակներում (գրված ընկ. Շահվերդյանին, Պոլիս), որ անհրաժեշտ է Հայաստանի Կարմիր խաչի վարչության կողմից մի գրութիւն, որի

մեջ շատ որոշակի կերպով ասվեց, թե բացի Հայաստանի Կարմիր խաչի հատվածները կամ ճյուղերը կազմող արտասահմանյան հայ Կարմիր խաչերը, մյուսները որևէ իրավունք չունեն Կարմիր խաչի անունով երևան գալու, դրամական և այլ ժողովարարություններ կատարելու:

Դաշնակցականների կողմից կուսակցական տարրերից և կուսակցական նպատակներով կազմված տեղիս «Հայ Կարմիր խաչ»-ը շատ չարաշահություններ է արած և շարունակում է անել այդ տեսակետից: Ձեր գրությունը հրատարակության տալով, կարելի կլինի գեթ մասամբ առաջն առնել այդ շահագործումների: Առհասարակ ես պիտի թելադրեի, որ ջանայիք, Ձեր ժամանակը ներածին չափ, հաճախակի գրել, թելադրություններ և հրահանգներ տալ տեղիս մեր Կարմիր խաչին: Երկրից եկած առաջարկներին այստեղ տարբեր վերաբերում են ցույց տալիս և տարբեր գնահատում: Որևէ առաջարկ կամ թելադրություն Ձեր կողմից ուղղակի հրահանգի տեղ է ընդունվում: Պետք է օգտվել այդ դիրքից և հաճախակի գրել:

Կուզեմ Ձեր ուշադրության հանձնել հետևյալ կարևոր խնդիրը: Ինչպես արդեն գիտեք, տեղիս Կարմիր խաչը ամիսներ առաջ ձեռնարկած է հիվանդանոց-մայրանոցի հանգանակություն: Որոշված է 45.000 դոլար գոյացնել, որ տրամադրվելով Հայաստանի Կարմիր խաչին, պիտի շինվի հիվանդանոց-մայրանոցը՝ հարմար տեսնված տեղը: Ամիսներ առաջ ես գրած եմ այդ մասին և խնդրած շուտափույթ տեղեկություններ, որոնք կարող էին օգտակար լինել սկսվող «քենիիյնի» համար: Դժբախտաբար մինչև այսօր ոչինչ չստացվեց այդ ուղղությամբ:

Պիտի խնդրեմ, որ այս գրությունը ստանալուց, ինչքան կարելի է շուտ մի գրություն ուղարկեիք տեղիս Կարմիր խաչի կենտրոնական վարչության անունով, որի մեջ նկատված լինեին հետևյալ կետերը.

1. Հայաստանի Կարմիր խաչը որոշած է Հայ Կարմիր խաչի ամերիկահայ հատվածի տրամադրելի գումարով կառուցել մի նոր շենք՝ 40-50 անկողիննոց մայրանոց-հիվանդանոցի համար: (Մատնանշի թե ո՞ր պիտի կառուցվի):

2. Շենքը պիտի ունենա նորագույն բոլոր հարմարությունները և կառավարության հետ միասին պիտի արժենա 50-52 հազար դո-

լար, նախահաշվի համեմատ: (Ես ենթադրում եմ, որ կառուցվելիք շենքը՝ բոլոր հարմարություններով պիտի արժենա ոչ ավելի քան 37-40 հազար դոլար: Սակայն անհրաժեշտ է գրել 50-52 հազար, որպեսզի կարելի լինի այդ գումարից մի 12-15 հազար դոլար կանխիկ դրամ պահել՝ գալիք ծախսերի և այլի համար: Եթե ես սխալված եմ այդ հաշվի մեջ և կարծում էք, թե ծրագրված շենքը ավելի կարժե, կարող եք վերոհիշյալ գումարները համապատասխան փոփոխության ենթարկել: Փոփոխությունը լինի միայն գումարը բարձրացնելու պարագային, պետք չկա ավելի փոքր գումար նշանակել):

3. Ընթացիկ ծախսերը գոցելու համար պատեկան պետք կլինի 6 հազար դոլարի չափ մի գումար, հույս հայտնել, որ Ամերիկայի Հայ Կ. Խաչը պիտի կարողանա իր վրա առնել այդ ծախսը: (Այստեղ էլ կարելի է գումարը համապատասխան փոփոխության ենթարկել, բայց չպետք է շատ բարձրացնել, եթե կարելի լիներ 4-5 հազարի, իջեցնել, խնդիրը ավելի կոյուրանար):

4. Երբ Ամերիկայի հատվածը արդեն 15-20 հազար դոլար ժողոված, պատրաստի դրամ կունենա՝ հիվանդանոց-մայրանոցի համար, թող անմիջապես փոխադրի Հայաստանի Կարմիր Խաչին, որպեսզի ձեռնարկվի շենքի կառուցման, այլապես, եթե սպասվի, որ ամբողջ գումարը լրանալուց հետո դրամը փոխադրվի, գործի մեծ հապաղում տեղի կունենա: (Եթե Հայաստանի Կ. Խաչը կարծում է, որ փոխանակ նոր շենք կառուցելու, կարելի է գոյություն ունեցող հարմարագույն շենքերից մեկը որոշ փոփոխությունների ենթարկելով տրամադրել այդ նպատակի, դարձյալ չպետք է 45-50 հազար դոլարից պակաս դրամի առաջարկ անել:)

Այդ գրությունից բացի, որի մեջ վերոհիշյալ 4 կետերը ամփոփված պիտի լինեն (բացի այն կետերը, որ դուք անհրաժեշտ կնշատեք), շատ օգտակար կլինի, եթե մի ուրիշ, փոքրիկ գրություն էլ ուղղեք հիվանդանոց-մայրանոցի հանձնախմբի նախագահ Արշակ Կարակոյոյանին⁸⁰: Վերջինիս ուղղվելիք նամակը կարող եք ուղակորել ինձ՝ հանձնելու համար, դա պետք է ունենա մոտավորապես հետևյալ բովանդակությունը:

«Հայաստանի Կարմիր խաչը մեծ գոհունակությամբ կտեսնի, որ դուք Ձեր սուղ ժամանակից մի մաս տրամադրած եք Հայաստանի մեջ կառուցվելիք Մայրանոց-հիվանդանոցի համար սկսված դա-

մական ժողովարարության և լիափության ենք, որ այդ ձեռնարկը շուտով իր դրական լուծումը պիտի ստանա՝ մեր նախահաշվով պահանջված 52 հազար դոլարը առաջացնելով: Մեր շնորհակալությունը հայտնելով Ձեզ՝ Ձեր ջանքերի համար, կսիրենք հավատալ, որ տակավին հույս ամիսը չանցած պիտի կարենաք փոխադրել մեզ մի որոշ գումար, որպեսզի շենքի կառուցման համար լավագույն ժամանակը ձեռքից տված չլինենք» Եթե Պրն. Կարակոյանին գրելիք նամակում այս կետերը նշվին, օգտակար կլինի:

Անշուշտ, կունենաք նաև Ձեր ասելիքները: Դժբախտաբար Հանգանակիչ հանձնախմբի քարտուղարությունը կազմված է շատ անհաջող ընտրությամբ, այլապես մինչև այժմ 35-40 հազարի չափ մի գումար երևան եկած կլիներ: Պետք է աշխատել այդ աննպաստ պարագան հավասարակշռել այդտեղից ուղարկված հաճախակի թելադրություններով, հրահանգներով և նամակներով:

Գնումների, դիմումների, ապրանքների փոխադրության և այլի համար շատ օգտակար կլինեն, եթե ես Հայաստանի Կարմիր խաչի կենտրոնից կնքված մի թուղթ ունենայի այն մտքով, թե ես նշանակված եմ որպես Հայաստանի Կարմիր խաչի մասնավոր ներկայացուցիչ (Special Representative): Այդպիսի մի թղթի ես հաճախ պետք եմ ունենում ամերիկացիների հետ գործ ունենալուց: Դիմումների ժամանակ ավելի դյուրություններ կունենայի դրանով, իսկ գնումների ժամանակ հատուկ զեղծեր: Այդ մասին ես գրած եմ նաև ընկեր Շահվերդյանին: Եթե որևէ անհարմարություն չեք տեսնում, խնդրեմ այսպիսի մի թուղթ ուղարկեք ինձ՝ Ձեր ստորագրությամբ, կամ պատշաճ մարմինների ու անձանց ստորագրություններով:

«Վկայագիր. Կվավերացնենք, որ քաղաքացի Սիմեոն Մնարյանը Հայաստանի Կարմիր խաչի մասնավոր ներկայացուցիչն է Ամերիկայում»: Ստորագրություն:

Այս գրությունը կարող է լինել հայերեն, ռուսերեն կամ անգլերեն:

Հուսալով լսել ձեզնից շուտով,

Անկեղծ հարգանքը և ողջույններով՝ Ս. Մնարյան

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 84, թթ. 87-91, 93-94: Ինքնագիր:

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՌՈՏ
ՁԵԿՈՒՑԱԳԻՐԸ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԿՈՄԻՏԵ՝
ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ**

28 ապրիլի 1925թ., Երևան

Հայաստանի Կարմիր Խաչի ընկերությունը կազմակերպվել է 1920թ. սկզբներին, նախաձեռնությամբ մի քանի հասարակական գործիչների, որոնք և կազմելով պատշաճ արձանագրություն, ներկայացրել են ի հաստատություն Հայաստանի Հանրապետության այն ժամանակվա կառավարությանը: Վերջինս, 1920թ. մարտի 19-ին հաստատում է այդ կանոնադրությունը և 1920թ. մարտի 29-ին կայանում է ընդհանուր ժողով, որտեղ ընտրվում է ընկերության վարչություն:

Հայաստանի Կարմիր Խաչի ընկերության Գլխավոր վարչությունը ամենակարճ ժամանակամիջոցում նյութական ծանր և քաղաքական-հասարակական դժվարին պայմաններում ցուցադրում է մեծ եռանդ և արդյունավետ գործունեություն:

Երբ 1920թ. նոյեմբերի 29-ի հեղաշրջումից հետո, որով Հայաստանում հաստատվեց Խորհրդային իշխանությունը, երկրում կյանքը սկսեց ընթանալ խաղաղ և նորմալ ուղիով: Գլխավոր վարչության ասպարեզում մնացած անդամները կրկին գործելու կամք հայտնաբերեցին և Խորհրդային իշխանությունը անմիջապես ընդառաջեց նրանց:

1921թ. հոկտեմբերի 15-ին նա իր օրենսդիր որմամբ կյանքի է վերակոչում Հայաստանի Կարմիր Խաչի ընկերությունը, տալով նրա գործունեությանը խոշոր պետական, հասարակական նշանակություն, առաջարկելով շարունակել իր գործունեությունը համաձայն Ժնևի 1864թ. կոնվենցիայի և հետագայում այդ ակտը լրացնող կոնվենցիաների, ունենալով հետևյալ նպատակներն ու սկզբունքները՝

1. Պատերազմի ժամանակ օգնել վիրավորներին, ռազմագերիներին և հիվանդներին; 2. Խաղաղ ժամանակ հաշմանդամներին ու ժողովրդական աղետներից վնասված ազգաբնակչությանը; 3.

Պայքարել համաճարակային ու տարափոխիկ հիվանդությունների և հատկապես մալարիայի դեմ:

Որպես հասարակական, անկուսակցական կազմակերպություն, Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերությունը իր շուրջն է համախմբում հասարակական անխտիր բոլոր խավերը, որոնց միջից և ընդհանուր ժողովում ընտրվում է Գլխավոր վարչություն և նախագահություն, որի նախագահն է ընտրված թժ.Սպանդարատ Կամսարականը, որը անընդհատ անդամակցել է Գլխավոր վարչությանն ու նախագահությանը, Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերության՝ նրա հիմնադրման օրվանից:

Վարչությանը, շնորհիվ իր հրահանգների և գործնական մի շարք ցուցումների, հաջողվել է Հայաստանի Հանրապետության բոլոր գավառներում և քաղաքներում կազմակերպել մասնաճյուղեր՝ Զանգեզուրում, Դարալագյազում, Մեղրիում, Լոռի-Փամբակում, Դիլիջանում, Էջմիածնում, Լենինականում և այլն: Բացի երկրի ներսի վերոհիժյալ մասնաճյուղերից, վարչությանը հաջողվել է կապ հաստատել արտասահմանյան հայ գաղութների հետ և Հայաստանի Կարմիր խաչի մասնաճյուղեր կազմակերպել Նյու-Յորքում (ԱՄՆ), Փարիզում, Մարսելում (Ֆրանսիա), Աթենքում (Հունաստան) և Թավրիզում (Պարսկաստան):

Գալով խորհրդային հանրապետությունների միության Կարմիր խաչերի հետ գործակցության, վարչությունը պաշտպանել է այն տեսակետը, որ ամենասերտ կապ հաստատելով նրանց հետ, Հայաստանի Կարմիր խաչը մնալու է ինքնուրույն կազմակերպություն, որպիսի տեսակետ ընդունված է նաև խորհրդային հանրապետությունների միության Կարմիր խաչերի խորհրդաժողովում:

Անցնելով Կարմիր խաչի նպատակների իրագործմանը և նրանց կյանքի մեջ կիրառելու գործին, վարչությունը իր գործունեությունը մեծ մասմաբ ուղղել է չքավոր գյուղացիությանը բժշկական օգնություն ցույց տալու գործին, մաքառելով գլխավորապես մալարիայի դեմ: Այդ նպատակով նա հիմնել է Էջմիածնում տրոպիկական հիվանդությունների բժշկակակայան՝ ստացիոնար բաժանմունքում: Ընդհանուր տիպի բժշկակայաններ կազմակերպվել է մեր երկրի մի շարք վայրերում, իսկ ծայրագավառներում մշտական և ընդհանուր տիպի բժշկակայաններ, այն է՝ Զանգեզուրի շրջանում՝

2, Մեղրու շրջանում՝ 1, Դարալագյազի շրջանում՝ 1, որոնք միջև այժմ աշխատում են և պառվում են ընկերության հաշվին:

Վարչությունը չի խնայել իր միջոցները Զանգեզուրի ժողովրդին սովից և կեղտից փրկելու համար, բանալով այդ շրջանի մի քանի վայրերում սննդակայան, ճաշարաններ և բաղնիքներ:

Զբաղարարվելով իր այս զուտ բժշկականայնի տարված գործունեության, վարչությունը օգնության է հասնում և անապաստան երեխաներին, կազմակերպելով և պահելով մի մանկատուն ու հնարավորին չափ օգնում է իրերով հաշմանդամներին, չքավոր ժողովրդին և գաղթականությանը: Բացի բժշկական և նյութական օգնությունից, Հայաստանի Կարմիր Խաչի վարչությունը կազմակերպել է նաև բժշկակրթական գործը, այն է՝ գրության քույրերի դասընթացներ:

Ներկա 1925թ. վարչությունը լայնացնում է իր բժշկական հիմնարկությունների ցանցը, տարածելով այն գլխավորապես ծայրագավառներում, ուր ազգաբնակչությունը ավելի չքավոր դրության մեջ է: Այդ նպատակով կազմակերպում է մի մի տրոպիկական հիվանդության բժշկականներ, ստացիոնար բաժանմունքներով Մեղրիում և Դարալագյազում, ուր մալարիան զգալի կերպով քայքայում է ազգաբնակչության առողջությունը, զրկում է նրան աշխատունակությունից և վնասում է նրա տնտեսությունը և մի բժշկական խումբ վեներական և ևս մի բժշկական խումբ՝ աչքի հիվանդությունների դեմ պայքարելու համար:

Վայելելով Հայաստանի Խորհրդային կառավարության ամենալայն աջակցությունը և Հայաստանի ժողովրդի հասարակական բոլոր խավերի լիակատար վստահությունը, Հայաստանի Կարմիր Խաչի ընկերությունը լիափութ է, որ կարող կհանդիսանա հաջողությամբ պսակել իր ծրագրած պատասխանատու աշխատանքները և ապագայում էլ ավելի կլայնացնի իր հիմնարկների ցանցը Հայաստանում:

Հայաստանի Կարմիր Խաչի Գլխավոր վարչության կազմը հետևյալն է՝

ԲԺ.Սպանդարատ Կամսարական – նախագահ

Մարտին Սահակյան – փոխնախագահ

Վասակ Պողոսյան⁸¹ – փոխնախագահ

Սուրեն Խուդավերդյան – անդամ-գանձապահ
Բժ. Վահան Աղիբեկյան – անդամ-պատասխանատու քարտու-
ղար

Նախագահ Ս.Կամսարական
Պարասխանապու ջարդուղար Վ.Աղիբեկյան

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 84, թթ. 115-116 և շրջ.: Պարճեն: Մեքենագիր:

N 90

**ՀՍԽՀ ԺՈՂԿՈՄԽԵՐՀԻՆ ԿԻՑ ԳԱՂԹԱԿԱՆԱԿԱՆ ՀԱՏՈՒԿ
ՀԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ ԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ
ԽԱՉԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ԳԼԽԱՎՈՐ ՎԱՐՉՈՒԹՅՈՒՆ՝
ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐԻ ՏԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ
ՆՐԱՆՑ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՕԳՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ
ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ՎՐԱ ԴՆԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ**

30 ապրիլի 1925թ., Երևան

Առաջիկա ամիսների ընթացքում, Ջուլֆայի վրայով և Հունաս-
տանից Բաթումի գծով Հայաստան են գալիս մի քանի հազար
գաղթականներ:

Ժողկոմխորհին կից Գաղթականական հատուկ հանձնաժողո-
վը քննելով նրանց տեղափոխության հետ կապված խնդիրները,
որոշեց խնդրել գաղթականների տեղափոխության ընթացքում
բժշկական օգնության կազմակերպումը Կարմիր խաչի Գլխավոր
վարչությունից:

Հայտնելով այդ մասին, խնդրում ենք ձեր այդ ուղղությամբ
տարվելիք աշխատանքների մասին հայտնել մեզ:

Ժողկոմխորհին կից Գաղթականական հատուկ
հանձնաժողովի քարտուղար Անտելեայան⁸²

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 91, թ. 56: Բնագիր: Մեքենագիր:

№ 91

**ПИСЬМО ПРЕДСЕДАТЕЛЯ ГРУЗИНСКОГО ОБЩЕСТВА
КРАСНОГО КРЕСТА П.КИКАЛИШВИЛИ В ОБЩЕСТВО
КРАСНОГО КРЕСТА АРМЕНИИ О НАХОДЯЩИХСЯ У НИХ
ПОЖЕРТВОВАННЫХ ИТАЛИЕЙ АРМЕНИИ МЕДИКАМЕНТОВ**

5 мая 1925г., Тифлис

Уважаемые товарищи,

Ставим вас в известность о том, что для переотправки в ваш адрес, в Аптечном складе Комитета Грузинского Красного Креста осталось 106 пачек иодоформовых компрессов, пожертвованных, в свое время, вам Италией через Генерального консула Италии в Тифлисе. Не откажите уполномочить кого либо в

Тифлисе получить их для вручения вам по принадлежности.

С товарищеским приветом

Председатель П.Кикалишвили

НАА, ф. 154, оп. 1, д. 94, л. 119. Подлинник. Машинопись.

№ 92

**ՔԱՂՎԱԾՔ ՀՊԿԿՇ-Ի ԿԵՆՏԿՈՄԻ ԲՅՈՒՐՈՅԻ ՆԻՍՏԻ
ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԻՑ' ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ
ԿՈՂՄԻՑ ՊԻՈՆԵՐ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅԱՆԸ
ՕԺԱՆԴԱԿԵԼՈՒ ՀԱՐՏԻ ՄԱՍԻՆ**

12 մայիսի 1925թ., Երևան

Լսեցին. Կարմիր խաչի օժանդակությունը պիոներ կազմակերպությանը (զեկ.Թարխանյան):

Որոշեցին.

ա) Խնդրել Կարմիր խաչի վարչությանը, պիոներական կազմակերպության համար պահելու մեկ բժիշկ, որը շրջելու է բոլոր գավառները և տեղերում տալու է համապատասխան բժշկական, առողջապահական ցուցումներ:

բ) Տրամադրել յուրաքանչյուր կոլեկտիվին մեկ դեղարան: Հրապարակել առողջապահական գրքույկներ և պլակատներ: Կազմա-

կերպել յուրաքանչյուր կոլեկտիվին կից առողջապահական կոմիսիաներ: Առաջադրել գավթյուրոներին, տեղերում պիոներական աշխատանքների [ԳԿ] հետ կոնտակտ պահել Կարմիր խաչի բաժիններին:

*Ի.Տ.Կենտրոնական բյուրոյի նախագահ Պարույր
Քարպուղար Հաջյան*

ՀԱՄԼ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 91, թ. 49: Վավերացված պատճեն: Մեքենագիր:

N 93

**ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆՈՒՄ ԽՍՀՄ ԴԵՍՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՇԽԱՏԱ-
ԿԻՑ Ս. ԱՌԱՔԵԼՅԱՆԻ ԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀՍԽՀ ԺՈՂԿՈՍ-
ԽՈՐՀԻ ԳՈՐԾԵՐԻ ԿԱՌԱՎԱՐԻՉ Գ.ՊԱՐԶՅԱՆԻՆ՝ ՊԱՐՍ-
ԿԱՍՏԱՆՈՒՄ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՋԻ ՄԱՍՆԱՃՅՈՒՂԵՐ ՍՏԵՂ-
ԾԵԼՈՒ ՀԱՐՑԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ**

26 մայիսի 1925 թ., Թեհրան

Հարգելի ընկեր,

Ստացա Հայաստանի Կարմիր խաչի Գլխավոր վարչության համառոտակի զեկուցումը և Կարմիր խաչի ընկերության կանոնադրությունը ու տեղեկագիրը:

Ի նկատի ունենալով, որ թե Աիվազում, թե Պարսկաստանի ուրիշ հայաբնակ վայրերում մտադրություն կա հիմնել Կարմիր խաչ-ի ճյուղերը, խնդրում եմ ուղարկել ինձ 10-15 օրինակ կանոնադրության և մի մանդատ-լիազորության Կարմիր խաչի գլխ. վարչությունից իմ անունով, Կարմիր խաչի ճյուղերը Պարսկաստանում հիմնելու համար:

Ուղարկում եմ մի փոխանակագիր N 20445/401 (100ռ. 44 կ.): Դրամը հանգանակված է Ռաշտում, որպես ընկ. Մյասնիկյանի հիշատակի ֆոնդ: Համապատասխան ստացականը կարելի է ուղարկել մեջ Ռաշտի հյուպատոսին (ընկ. Լևիցկի) կամ ինձ:

Բարեներով Ս. Առաքելյան⁸³

ՀԱՄԼ, ֆ. 118, ց. 1, գ. 226, թ. 49: Բնագիր: Ձեռագիր:

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱԶԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ԳԼԽԱՎՈՐ
ԿԱՐԶՈՒԹՅԱՆ ԶԵԿՈՒՑԱԳԻՐԸ ՀՍԽՀ ԺՈՂԿՈՄԽՈՐՀԻ
ՔԱՐՏՈՒՂԱՐՈՒԹՅՈՒՆ՝ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ
ԽԱԶԵՐԻՑ ՍՏԱՅՎԱԾ ԱՌԱՔՈՒՄՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ**

26 մայիսի 1925 թ., Երևան

Համաձայն ժողկոմխորհի կարգադրիչ նիստի որոշման, հայտնում ենք, որ Ձեր մատնաշնամ 6 հատ Փարիզից ուղարկված յուղանկարների⁸⁴ մասին վարչությունս ոչ մի տեղեկություն չունի, հարցը պարզելու համար սորա հետ միասին դիմել ենք ընկերությանն Բաթումի ներկայացուցչին, որի պատասխանը ստացվելուն պես կհայտնենք քարտուղարությանը:

Միաժամանակ հայտնում ենք, որ ընկերությունս 1924 թ. հոկտեմբերի 1-ից մինչև ս.թ. մայիսի 1-ը ստացել է հետևյալ իրերը՝

1. 62 հակ ամերիկական հին հագուստեղեն
2. 23 պարկ ամերիկյան հին կոշիկներ (71 փ. 5 ֆ.)
3. 10 կիլո խինին,
4. 39 արկղ հիվանդանոցային և զանազան իրեր,
5. 4 արկղ դեղորայք,
6. 3 արկղ գրքեր

7. 9 արկղ արհեստական գործիքներ, որը համաձայն քարտուղարությանը կարգադրության հանձնված է մանկական կենտրոնական արհեստանոցին: Բացի վերոհիշյալ իրերից, ընկերությանս հասցեով ստացված է եղել զանազան հիմնարկություններին պատկանյալ իրեր, որոնք հանձնված են ըստ պատկանելույն. Ժողկոմխորհին մեկ «Ֆորդ» ավտոմոբիլ, Հողժողկոմատին՝ 6 արկղ դեղորայք և միկրոսկոպներ, և նկարչական ընկերությանը՝ 3 արկղ ներկեր եւ նկարչական թղթեր:

Նախագահ Բժ. Կամսարական

Պապասխանապու քարտուղար Խոտավերդյան

ՀԱԱ, ֆ. 113, ց. 3, գ. 237, թ. 146 եւ շրջ.: Բնագիր: Ձեռագիր:

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ՆԱՄԱԿԸ
ԱՆԱՊԱՍՏԱՆ ԵՐԵՒԱՆԵՐԻ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐԻ
ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆԸ՝ ՄԱՆԿԱՏԱՆ ՄԵԾԱՀԱՍԱԿ ԵՐԵՒԱՆԵՐԻ
ԽՆԴԻՐՆԵՐԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ**

Մայիս 1925 թ., Երևան

Մանկատան աղջկերանցը Դարաչիչակ տեղափոխելուց հետո, Դուք մտադրություն ունեք բոլոր տղաներին թողնել Կարմիր Խաչին, բայց ի նկատի ունենալով այն, որ նրանց թվում կան մեծահասակներ, մոտ 12 հոգի, իսկ որոշել է խնամել միայն ոչ ավել, քան 13 տարեկան հասակ ունեցողներին, ուստի խնդրում է նախքան աղջիկների տեղափոխելը նախօրոք հոգ տանել մեծահասակների մասին և չթողնել Կարմիր Խաչին:

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 92, թ. 24: Բնագիր: Ձեռագիր:

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ
ՆԱԽԱԳԱՀԻ ԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀՍԽՀ ԺՈՂՎՈՄԻՏՈՐ՝
ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆՈՒՄ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՄԱՍՆԱՃՅՈՒՂԵՐ
ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ Ս.ԱՌԱՔԵԼՅԱՆԻՆ ՄԱՆԴԱՏ
ՏԱԼՈՒ ՄԱՍԻՆ**

19 հունիսի 1925թ., Երևան

Ի պատասխան Ձեր N 1502 գրության, վարչությունս ուղարկում է Ձեզ Կարմիր Խաչի հայկական միության Պարսկաստանի լիազոր-ներկայացուցչությանը կից Հայկական գործերի քարտուղար Ս. Առաքելյանի անունով մանրատ՝ Պարսկաստանում Հայաստանի Կարմիր Խաչի մասնաճյուղեր հիմնելու համար և Աիվազի Հայ կանանց «Հույս» ընկերության և Պարսկաստանի հայ ազգաբնակչությանն ուղղած N 474 գրությունը և 15 հատ Հայաստանի Կարմիր Խաչի կանոնադրությունը և համառոտ տեղեկագիր:

Խնդրում ենք, սույն գրությունները կարգադրել ուղարկելու ըստ պատկանելուն:

Նախագահի բժ. Ս.Կամսարական

Պաթասխանապուր քարտուղարի բժ. Վ. Աղիբեկյան

ՀԱԱ, ֆ. 118, ց. 1, գ. 226, թ. 48: Բնագիր: Ձեռագիր:

N 97

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱԶԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ
ՀԻՄՆԱՐԿՆԵՐԻ ՑՈՒՑԱԿ**

21 հուլիսի 1925 թ., Երևան

N	Հիմնարկների անունները	Հասցե	Աշխատակիցների թիվը
1.	Գլխավոր Վարչություն	Սպանդարյան N 27	4 անձ
2.	Կենտրոնական դեղապահեստ	Թարխանյան և Աբովյան անկյուն N	1 "
3.	Կարմիր խաչի մանկատուն	Ռուբենի N 107	8 "
4.	Էջմիածնի տրոպիկական կայան	Էջմիածին	12 "
5.	Մեղրու տրոպիկական կայան	Մեղրի	7"
6.	Դարալագազ Արփայի տրոպիկական կայան	Արփա	2 "
7.	Զանգեզուր Ղարաքիլիսեի բժ. կայան	Սիսիանի շրջան Ղարաքիլիսե գյուղ	3 "
8.	Տեղի բուժական կայան	Ղափանի շրջան Տեղ գյուղ	2 "
9.	Նոր Բայազետի շրջիկ աչքի հիվանդութ. բժ. խումբ	Նոր Բայազետ	2 "
10.	Սարդարապատի բժ. կայան	Սարդարապատ	2 "
11.	Սևքարի բժ. կայան	Սևքար	4 "

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 91, թ. 113: Բնագիր: Ձեռագիր:

N 98

ОТНОШЕНИЕ УПОЛНОМОЧЕННОГО АРМЕНИИ В БАТУМЕ А. АЗИЯНА В ПРАВЛЕНИЕ КРАСНОГО КРЕСТА АРМЕНИИ О ПОМОЩИ, ПОЛУЧЕННОЙ ИЗ НЬЮ-ЙОРКА

26 августа 1925г., Батум

На пароходе «Триенто» из Нью-Йорка, от Армянского Красного Креста Америки (П.) прибыло для вас 30 тюков старой одежды, 10 мешков обуви и 4 ящика хирургических инструментов. Товар еще не досмотрен. На днях будет очищен и отправлен вам с проводником в одном вагоне с ранее поступившим грузом, который уже готов к отправке. Фрахт за означенный товар до Батума уплачен в Нью-Йорке. Судя по письму Амеркома, страховой полис на 4 ящика хирургических инструментов послан вам непосредственно. Просьба выслать его нам спешной почтой для предъявления Страховому агентству во время досмотра.

Уполномоченный в Батуме А. Азиян

Մակագրություն. Ուղարկել շրապ պահանջվող պոլիսը: 29 օգոստոսի 1925թ.:

НАА, ф. 154, оп. 1, д. 84, л. 213. Подлинник. Машинопись.

N 99

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ՄԱՆԿԱՏԱՆ ՍԱՆ ՄԻՇԱՅԻ ՆԱՄԱԿԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ՎԱՐՉՈՒԹՅՈՒՆ՝ ՄԱՆԿԱՏԱՆ ԿԵՆՅԱԴԻ ՄԱՍԻՆ

1 սեպտեմբերի 1925թ.,

Ընդրիիվ Վարչության իսկայական ջանքերին, մանկատունը գտնվում է այսօր վերին աստիճանի բարելավված վիճակի մեջ:

Բայց վարչության անդամներից մեկը՝ աչքի է ընկնում իր անաչառ գործունեությամբ, դա բժիշկ Ադիբեգյանն է, որը յուր ամբողջ էությանը նվիրել է իրեն այսօրվան սաներին (նախկին խուժաններին)՝ մասնակից դարձնելու այն կիսատ շենքը կառուցելու:

Այսօր Հայաստանի Կարմիր խաչի վարչության մանկատունը միակն է Հայաստանում, նա կանգնած է բարձր՝ դարմանված «Վսեմ գաղափարներով»: Այո, այսօր նա միակն է Հայաստանում, որովհետև չորս ամսվան ընթացքում շատ ու շատ առաջ է ընթացել:

Այս անգամ սաները երբ եկած կլինեն բարձր գիտակցությամբ բառիս բուն նշանակությամբ, նրանք պիտի բացականչեն ասելով. «Մենք հայտնում ենք մեր խորին շնորհակալությունը այն մարդկանց, որոնք մեզ համար ոչ մի վայրկյան չեն խնայել: Մեզ համար նրանք հալածանքի ու հայթայթանքի են ենթարկվել: Բայց չեն հիասթափվել, չեն ընկճվել: Միշտ էլ մտածել են ինչ գնով էլ որ լինի, թեկուզ նա եղել է դժվարին խնդիրներից մեկը: Նրանք միշտ էլ եղել են պատրաստ լուծելու, դարմանելու մեր վերքերը: Ահա այս մենք արդեն առողջ ու զարգացած մարդիկ ենք, այդ ի շնորհիվ Հայաստանի Կարմիր խաչի վարչության, որին անկարող ենք մոռանալ: Բացի այդ, նրանք պիտի ասեն նաև այն, որ մենք բնավ խուժան չեինք ծնվել, ինչպես կարծում են մի շարք մարդիկ, այլ Ձեզ պես... բայց ինչ արած, որ դաժան ու ծանր հարվածիչ պայմանները մեզ խուժան ստեղծեցին»:

Մանկատան պաշտոնեությունը գտնվում է վերին աստիճանի բարեխիղճ, նա՝ ժամավաճառությամբ չի պարապվում, որովհետև գիտակցելով, որ ինքը պաշտոնավարում է մի այնպիսի միջավայրում, որտեղ նա չպիտի ժամերի մասին խոսի, այլ խուսում է այն բանի մասին, թե ինչպես անենք, մանկատան սաների գիտակցությունը բարձրացնենք, ահա այս ուղղությամբ է նա մտածում միայն: Բայց շնորհիվ Հայաստանի Կարմիր խաչի վարչության, նրա հովանավորության ներքո նրանք կդառնան մեր հասարակության ամենաառաջընտիր, հազվագյուտ քաղաքացիներ:

Կեցցե Հայաստանի Կարմիր խաչի վարչությունը, որ նա նպատակ է դրել խուժաններին պատրաստելու հետազայի մեծ ու վսեմ շենքին մասնակից դարձնելու:

Միշտ

ՀԱԱ, ֆ. 118, ց. 1, գ. 300, թ. 4 և շրջ.: Բնագիր; Զեռագիր:

**ԱՄԵՐԿՈՄԻ ԿԱՐԳԱԴՐԻՉ-ՏՆՕՐԵՆ Ժ. ԲԻՉԻ ՆԱՄԱԿԸ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ
ԳԱՆՁԱՊԱՀԻՆ՝ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻՑ ՈՒՂԱՐԿՎԱԾ
ԳՈՒՄԱՐՆԵՐԸ ՀԵՂԵՂՈՒՄՆԵՐԻՑ ՏՈՒԺԱԾՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ
ԾԱԽՍԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ**

5 սեպտեմբերի [1925թ.], Լենինական

Մենք հեռագիր ենք ստացել Ամերիկայից, որով մեզ խնդրում են վճարել Հայաստանի Կարմիր խաչի Կենտրոնական Կոմիտեին Երևանում 3000 դոլլար, որպես նվեր մի քանի շաբաթ սրանից առաջ տեղի ունեցած հեղեղումից տուժողների օգնության համար, Հայրենիք ընկերությունից, որը գտնվում է Բոստոնում, Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում: Ես կարգադրեցի Ամերկոմի ֆինանսական բաժնի վարիչին այս գումարը Ձեզ վճարել: Ոչ մի խոսք չենք ստացած, թե այս փողերը ինչպես պետք է ծախսվի, բայց անկասկած նրանք այդ գործը թողնում են Ձեր հայեցողության: Բարի եղեք այս փողը ստանալուց մեզ ուղարկել սովորական ստացականներ, որը մենք կուղարկենք այս փող ուղարկողներին՝ Ամերիկա: Ես վստահ եմ, որ այս փողերը կհասնեն իսկական օգնության մի քանի տուժողներին, որոնք հեղեղումի հետևանքով ներկայիս գտնվում են դժվար պայմանների մեջ, որոնցով նրանք կկարողանան իրենց տները կամ բոստանները նորոգել:

Ջոզեֆ Վ. Բիչ

Ամերկոմի դիրեկտոր կարգադրիչ

Կովկասյան ճյուղ

**ՀԱՄ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 65, թթ. 64-65: Թարգանություն անգլերենից:
Ձեռագիր:**

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՁԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ
ԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀՍԽՀ ԺՈՂԿՈՄԽՈՐՀ՝ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻՑ
ՍՏԱՅՎԱԾ ՕԳՆՈՒԹՅԱՆ ԼԻՑԵՆԶԻԱՅԻ ՀԵՏ ԿԱՊՎԱԾ
ԽՆԴԻՐՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ**

11 սեպտեմբերի 1925 թ., Երևան

Հայաստանի Կարմիր խաչը Ամերիկայի Նյու Յորքի մասնաճյուղից ստացել է նվեր 7 արկղ դեղորայք և բժշկական գործիքներ: Հետևյալ իրերը Վարչության Բաթումի ներկայացուցիչը տրանզիտով ուղարկել է Երևանի մաքսատուն մեզ հանձնելու համար, բայց լիցենզիայի բացակայության պատճառով մաքսատունը մեզ չի հանձնում այն: Հայտնելով այս մասին Վարչությունս խնդրում է Ձեր պատշաճ կարգադրությունը Անդրկովկասյան արտաքին առևտրի կոմիսարատի կողմից համապատասխան լիցենզիա ստանալու հիշյալ 7 արկղ դեղորայքը և գործիքները մեզ հանձնելու համար:

Միաժամանակ հայտնում ենք, որ բացի վերոհիշյալ դեղորայքից և գործիքներից, նույնպես Ամերիկայից ուղարկված է նվեր 18 հակ հին շորեր և 7 արկղ կոշիկներ, որոնք գտնվում են Լենինականի մաքսատանը և այդ իրերը նույնպես լիցենզիայի բացակայության պատճառով ս. թ. մայիս ամսից չենք կարողանում ստանալ: Ձեկուցելով այդ մասին ժողկոմխորհիդ, խնդրում ենք, այդ իրերի մասին ևս Ձեր կարգադրությունը:

Նախագահի բժ. Ս. Կամսարական

Պար. քարտուղար բժ. Վ. Ադիբեկյան

Գործ. վարիչ Մ. Ալանյան

ՀԱԱ, ֆ. 118, ց. 1, գ. 119, թ. 1 և շրջ.: Բնագիր: Ձեռագիր:

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՅԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ԿԱՐԶՈՒԹՅԱՆ
ԿՈՂՄԻՑ ՍՊ.ԿԱՄՍԱՐԱԿԱՆԻՆ ՏՐՎԱԾ ՄԱՆԴԱՏ'
ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆՅԱՆ ՀԱՅ ԳԱՂԹՈՋԱԽՆԵՐՈՒՄ ԳՈՐԾԵԼՈՒ
ԼԻԱԶՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՎ**

12 հոկտեմբերի 1925 թ., Երևան

Հայաստանի Կարմիր խաչի Գլխավոր վարչությունն այսու լիազորում է վարչության նախագահ՝ բժ. Սպանդարատ Կամսարականին արտասահմանյան հայ գաղութներում կազմակերպել Հայաստանի Կարմիր խաչի մասնաճյուղեր, հետագուտել Գլխավոր վարչության ենթակա գոյություն ունեցող մասնաճյուղերի գործունեությունը, ըստ յուր հայեցողության անհրաժեշտ ցուցումներ տալ: Գոյություն ունեցող մասնաճյուղերից փակել այնպիսիները, որոնց գործունեությունը չի համապատասխանում Հայաստանի Կարմիր խաչի կանոնոդրությանը, նպատակներին ու ծրագրին, ծանոթացնել արտասահմանյան հայ ազգաբնակչությանը Հայաստանի Կարմիր խաչի գործունեության հետ, հրավիրելով գործակից լինել Գլխավոր վարչությանը իրենց նպաստներով, ստանալ նվերներ դրամներով, դեղորայքով, բժշկական գործիքներով և հիվանդանոցային այլ իրերով, և առհասարակ լուծել այն խնդիրները, որ կախված են Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերության ծրագրի և գործունեության հետ:

Հայաստանի Կարմիր խաչի Գլխավոր վարչությունը կոչ է անում արտասահմանի իր բոլոր կազմակերպություններին և հասարակական այն խավերին, որոնց սրտին մոտ են Կարմիր խաչի առաջադրած նպատակները, լիակատար աջակցություն ցույց տալ իր նախագահ՝ բժ. Սպ.Կամսարականին, սույն մանդատով նախատեսված խնդիրը անթերի կատարելու նպատակով, որը վավերացվում է ստորագրությամբ և կնիքով:

Հայաստանի Կարմիր խաչի Գլխավոր վարչության փոխնախագահ **Մ.Սահակյան**

Պալատիսանաբու ջարտողար բժ. **Վ.Ադիրեկյան**

Գործերի վարիչ **Բ. Մելիք-Ալավերդյան**

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 96, թ. 54 և շրջ.: Պապոնեն: Մեքենագիր:

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ
ԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀՍԽՀ ԺՈՂԿՈՄԽՈՐՀ՝ ՍԱՐԴԱՐԱՊԱՏԻ
ԲԺՇԿԱԿԱՅԱՆԻ ԽՆԴԻՐՆԵՐԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ**

23 հոկտեմբերի 1925 թ. Երևան]

Հայաստանի Կարմիր Խաչի գլխավոր վարչությունը հարգելով առժողկոմ ընկ. Լազարյանի միջնորդությունը, որը հիմնվում էր Սարդարապատի մանկական գաղութի վարիչ ընկ. Հակոբյանի դիմումի վրա իր ապրիլ 4-ի նիստում որոշեց ունենալ Սարդարապատում բժշկակայան, որը և բացվեց սույն թվի մայիսին գաղութում:

Այդ բժշկակայանից օգտվում էին թե գաղութի սաները և թե բամբակագտիչ գործարանի և ջրային վարչության և Լուկաշեն քաղաքի բանվորները և ծառայողները և թե շրջանի գյուղացիք: Որոշ ժամանակից հետո գաղութի վարչությունը, ըստ զեկուցման բժ. կայանի վարիչ բժ. Քոչարյանի, արգելեց մասնավոր մարդկանց, մանաւանդ գյուղացիների մուտքը գաղութի սահմանները մեզ անհայտ, գուցե և հարգելի պատճառներից դրդված: Այս հանգամանքը և մի շարք այլ պատճառներ, այն է՝ գաղութի ոչ կենտրոն լինելը, բնակարանի անհարմարությունը բժշկակայանի համար և այլն, ստիպեցին վարչությանը Սարդարաբատ կայարանը տեղափոխել բժշկակայանը, որի համար ջրային վարչությունը հատկացրեց երկու մեծ սենյակներ հաշտով, միայն այն պայմանով, որ հիվանդների համար առանձին մուտք չի նենք:

Այդ երկու սենյակը խիստ կարիք ունեն վերանորոգության և հարմարեցման:

Օրինակ, միջապատ (перегородка) կառուցելով հարկավոր է այդ երկու սենյակներից ստանալ չորս սենյակ, որպեսզի հնարավոր լինի և պերսոնալին բնակության տեղ տալ կազմված նախահաշվով, այդ վերանորոգության համար անհրաժեշտ է 930 ռ., որպեսզի գումար վարչությունն հնարավորություն չունենալով տրամադրել այդ նպատակի համար, բնակկցության մեջ մտավ բամբակկոմի նախագահ ընկ. Երզնկյանի հետ, խնդրով վերցնել այս ծախսը

բամբակկոմի վրա, քանի որ այդ բժշկակայանը իր օգնությունն է ցույց տալիս և գործարանի բանվորներին:

Դժբախտաբար բանակցությունները ցանկալի արդյունք չտվին, ընկ. Երզնկյանը բացեիքաց հրաժարվեց այդ ծախսը վերցնելու, պատճառաբանելով, որ նախ իր բանվորներին բժշկական օգնությամբ պետք է ապահովի առժողկոմը և ապահովագրական խորհուրդը, որի դրամարկը նա մտցնում է սահմանված տոկոսները և երբ որ իր տրամադրության տակ չկա բարեգործ նպատակներով գումար, որից նա կարողանա մի մասը հատկացնել Կարմիր խաչի բժշկակայանի վերանորոգման համար: Այս մերժումը ստանալուց հետո մեր կողմից առաջարկվեց նրան գոնե իր շենքերից երկու սենյակ տրամադրել բժ. պերսոնալին: Դարձյալ մերժում ստանալով, հայտնեց, որ այսպիսի պայմաններում ստիպված պետք է լինենք փակել բժշկակայանը, քանի որ բացի վարչությունից, Կարմիր խաչի վարչության նպատակներին ընդառաջ գնացող չկա և որ կայանը փակվելուց հետո բանվորները կմնան առանց բժշկական օգնության:

Սրան նա պատասխանեց, որ այժմ գործարանում կան միայն 15 բանվորներ և աշխատակիցներ և որ նրանք լուրջ հիվանդության դեպքում կը փոխադրվեն քաղաք, իսկ թեթև դեպքերի համար բավական է մեկ բուժակ ունենալ: Մեր բանակցությունների ժամանակ ակտիվ մասնակցությունը է ունեցել և ապահովագրական բժշկության վարիչ բժ. Դատյանը:

Ստեղծված պայմանները ստիպեցին վարչությանս նախագահությանը, ցավոք սրտի որոշելու առ 1-ն նոյեմբերի փակել Սարդարապատի բժշկակայանը և տեղափոխել այն մի այնպիսի վայր, ուր կարիք կլինի և որտեղ կտան հարմարություններ:

Բժշկակայանի փակելու պատճառների մասին և ապագայում պատասխանատու չլինելու պատճառով հայտնում ենք Ձեզ նախորդը:

Սրան կցվում է Սարդարապատի բժշկակակայանի հիվանդների շարժման տեղեկագիրը:

Պապ. քարտուղար՝

Բժ. Վ. Մնայան

Ի գործերի վարիչ՝ Ա. Գարայան

ՀԱԱ, ֆ. 118, ց. 1, գ. 275, թ. 278-279: Բնագիր: Ձեռագիր:

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ
ԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱՆԱՊԱՏԱՆ ԵՐԵՒԱՆԵՐԻ
ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐԻ ՎԱՐՉՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ
ՄԱՆԿԱՏԱՆ ՄԱՍԻՆ**

28 հոկտեմբերի 1925թ.

Համաձայն վարչությանդ անդամ ընկ. Ֆլորա Վարդանյանի⁸⁵ բանավոր դիմումի՝ մանկատան մասին տալիս ենք հետևյալ տեղեկությունները:

Հայաստանի Կարմիր խաչի մանկատունը, որ բաղկացած է 90 տղա երեխաներից, բացվել է տույն թվի մայիսի 10-ին: Սկզբնական շրջանում մանկատունը գտնվում էր ամերիկական կոմիտեի շենքում, իսկ հետո փոխադրվեց սեփական շենքը Ֆիրդուսի փողոց N17:

Ըստ հասակի այդ երեխաները ներկայացնում են հետևյալ պատկերը.

Տարիք	Երեխաների թիվը	Տարիք	Երեխաների թիվը	Տարիք	Երեխաների թիվը
			14		88
5	2	11	5	16	1
7	3	12	17	17	<u>1</u> 90
8	2	13	28		
9	2	14	22		
10	<u>5</u> 14	15	<u>4</u> 88		

Վերոհիշյալ 90 հոգուց 70-ը գրագետ են, իսկ 20 հոգի՝ անգրագետ: Դպրոց են հաճախում 20 հոգի: Միջոցներ են ձեռք առնված տեղավորելու դպրոցներում և մնացածներին:

Յուրաքանչյուր երեխա ունի յուր հատուկ տեղը – մահճակալը իր բոլոր անհրաժեշտ պարագաներով, այն է.

		քանակ		ռ.	կ.
1	մահճակալ	1	հատ արժողությամբ	7	
2	մատրաս	7	“ “	1	50
3	բարձի մթել	1	“ “	-	43
4	սավան	2	“ “	3	20
5	“	2	վերմակի արժողությամբ	4	62
6	բարձի երես	2	“ “	1	42
7	սրբիչ	3	“ “	1	56
8	աղյալ	1	“ “	8	-
9	թաշկինակ	3	“ “		42
10	շապիկ և վարտիկ	3	զույգ “	4	92
11	ամառվա վերայի հագուստ	2	“ “	5	30
12	գոտիկ և վզկապ	2	հատ “		65
13	կոշիկներ	3	զույգ “	12	
14	գուլպա	4	“ “	2	
15	պնակ այլոմինից	1	հատ “	1	
16	գդալ	1	“ “		10
17	թելի բաժակ	1	“ “		40

54 52

Մինչև այժմ դպրոցականների գրենական դպրոցական պահանջները ցույց են տալիս, որ յուրաքանչյուրի վրա առնվազն ծախսվելու է ամսական 1ռ.50կ.:

Ամեն մի երեխայի պահպանման համար ծախսվում է.

1. Սնունդ ամսական 7ռ. 50կ.

2. Վառելիք 60 “

3. Սապոն 22 “

4. Լույսի դրամ 15 “

5. Պաշտոնյաների ոռճիկ- 1 կառավարչուհի, 1 դաստիարակչուհի, 2 լվացարար, 1 խոհարար, 1 պահակ և 1 քույր – 12 ռ. 47 կ.:

Բացի վերոհիշյալ ծախսերից վարչությանս կողմից մանկատան ընդհանուր կահավորման համար, այն է՝ ակումբի գրադարան, սեղանատուն, խոհանոց, լվացարան կամակերպման

առթիվ մանկատան բացման, որից մինչև այժմ ծախս եղել է 1382ռ. 41կ.:

Ավելորդ չենք համարում հայտնել, որ նույն մանկատան շենքը գնված է 2265ռ.50կ.,

շինարարին վճարված է 2957ռ., 96կ.,

ջրային վարչություն՝ 267 ռ. 04 կ.,

էլեկտրական ցանցի՝ 136ռ. 26կ.

5626 ռ. 76 կ.

Պապասխանապու թարգմանող

Գործերի վարիչ

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 92, թթ. 139-140: Բնագիր: Ձեռագիր:

N 105

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ 1924 Թ.

ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՆԵՐԻ ՑԱՆԿ

[Հունվար] 1926 թ.

N	Բժշկական հիմնարկությունների վայրը	Հիմնարկությունների անունը	Որքան հիվանդներ են հաճախել 1924թ.			Ծանոթություն
			մալարիա	զանազան	ընդամենը	
1	Էջմիածնում	տրոպիկական կայան	31023	8936	39959	ամպուլատոր
2	“ “	“ “			88	ստացիոնար հիվանդ.
3	Չանգե-գուրի շրջանում Ղարաքիլիսա գյուղում	Բժշկական կայան	2518	6950	9468	50 մահճակալով լաբորատորիա
4	Ղափանի շրջանում Տեղ գյուղում	բուժակական կայան	645	4288	4933	
5	Մեղրի շրջանում Մեղրի գյուղում	Բժշկական կայան	2366	4656	7022	

6	Դարավա-գյազի շրջանում Արփա գյուղում	բուժակ ակայան	442	1321	1763	Աշխատանքները սկսվել են 1924թ. Հոկտ.1-ից
7	Լոռի-Փամբակի շրջանում Գյուլագարակ գյուղում	Բժշկակ ա-յան	70	1155	1225	Բժշկականանը փակվել է 1924թ. ապրիլի 1-ից
			37064	27306	64458	

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 84. թ. 29: Բնագիր: Զեռագիր:

N 106

**ԱՄՆ-Ի ՀՕԿ-Ի ԵՎ ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՋԻ
ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ
ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅԵՐԻՆ՝ ԵՐԿՈՒ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ՀԱՄԱՏԵՂ ԿԱՅԱՆԱԼԻՔ ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ
ՄԱՍԻՆ**

20 ապրիլի 1926թ., Նյու-Յորք

Հարգելի հայրենակից,

ՀՕԿ-ի և Պետական Հայ Կարմիր խաչի կեդրոնական վարչությունը սարքած են հրապարակային մեծ ժողով՝ մը, որ պիտի տեղի ունենա կիրակի օր՝ ապրիլի 25-ին իրիկուան ժամը 7.30-ին, Washington Irving High Scool –ի ժողովասրահին մէջ, 40 Irving Plase, 17-րդ փողոցի անկիւնը, Նիւ Եորք:

Այդ օր, Հայաստանէն եկած ՀՕԿ-ի եւ Կարմիր խաչի պատուիրակությունը կազմուած Գրիգոր Վարդանեանէ⁸⁶, Կարէն Միքայէլեանէ⁸⁷ եւ բժիշկ Ս.Կամսարականէ, մեր պատուոյ հիւրերը պիտի ըլլան ու զեկուցումներ պիտի ընեն Հայաստանաի մասին: Վստահ ենք, թէ ամէն հայ, մեծ շահագրգռութեամբ կը փափաքի լսել լուրեր հայրենիքի արդի իրական կացութեան մասին:

Ուստի կը հրաւիրենք զձեզ, նեկայ գտնուիլ այս պատմական ժողովին, յարգանք մը ընծայելու համար հայրենի ափերէն եկող

մեր յարգելի հիւրերուն եւ լսելու Հայաստանի մէջ կատարուած վերաշինական հսկայ աշխատանքներու մասին:

Յարգանք՝ ՀՕԿ-ի եւ Պետական Կարմիր խաչի կեդրոնական վարչութիւնք

ՀԱԱ, ֆ. 178, ց. 1, գ. 420, թ. 21: Տպագիր օրինակ:

N 107

**ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԶԻԿԱԳՈՅԻ
ՄԱՍՆԱՃՅՈՒՂԻ ՆԱՄԱԿԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՊԱՏՎԻՐԱԿՈՒԹՅԱՆԸ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ ԱԶԱԿՅԵԼՈՒ
ԻՐԵՆՑ ՑԱՆԿՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ**

22 մայիսի 1926թ., Զիկագո

Պատվարժան պատվիրակություն Հայաստանի Հանրապետության,

Ուրախությամբ կիմանանք ձեր Ամերիկայի ժամանումը: Բերկրանք և հաճույք է մեզ համար ձեր գալուստը: Լսել Հայաստանի պատգամաբերները, կենդանի խոսքերով այս օտար հորիզոններում և տեսնել ազատագրության կենդանի վկաները, տարիներով տառապող ու հյուծվող Հայաստանի, համարյա զգլխիչ տպավորություններ առաջացնող վայրկյաններ են մեզ համար:

Մեր երկար սպասումը իրականացած է այսօր և բաղձանք ունինք պատեհություն ունենալ անձամբ ու մոտեն լսել աշխատանքի, վերաշինության ցնծացնող լուրերը:

Ավելորդ չենք նկատեր հիշեցնել ձեզ, որ սիրահոժար և լավ տրամադրություններով կը փափագենք ձեզ աջակցել, հաջողցնելու ձեր մտադրությունները այս գաղութին մեջ:

Մասնաճյուղս չէ զլացած անցյալին մեջ և հիմակ ալ լավ տրամադրություններ և պատրաստակամություն առաջացնել ու ստեղծել կարեկցության, զոհաբերության ոգի դեպի մեր հայրենի բնագավառը և անոնց հալածված ու խոշտանգված բեկորները:

Մասնաճյուղս անվերապահորեն կուգա ձեզ լսելու, ողջուն ձեզ, ազատ Հայաստանի սվետաբերները և կբաղձա ու պատրաստ է և հոժար աջակցելու ձեր առաքելությանը հաջողության:

Ձերդ հարգանքը՝ ՊՀ Կարմիր խաչի Չիկագոյի մասնաճյուղի
ապրենապետուհի Արուսյակ Պոյաճյան
փոխապրենապետուհի Վերժին Վարդապետյան

ՀԱԱ, ֆ. 178, ց. 1, գ. 420, թթ. 24-25: Բնագիր: Ձեռագիր:

N 108

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ
ԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀՍԽՀ ԺՈՂԿՈՄԽՈՐՀ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԱՍՆԱՃՅՈՒՂԻ ԿՈՂՄԻՑ
ՈՒՂԱՐԿԱԾ ՕԳՆՈՒԹՅԱՆ ՀԵՏ ԿԱՊՎԱԾ՝ ԲԱԹՈՒՄԻ
ՄԱՔՍԱՏԱՆԸ ԾԱԳԱԾ ԽՆԴԻՐՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ**

18 օգոստոսի 1926թ., Երևան

Վարչությանս հասցեով ՀԿԽ-ի Ամերիկայի մասնաճյուղի կողմից ուղարկված է իբրև նվեր՝ 86 հակ հին հագուստեղեն: Հիշյալ հակերը, ներկայումս, գտնվում են Բաթումի մաքսատանը, և չնայած մի շարք ծեռք առած միջոցների, մաքսատունը բաց չի թողնում, լիցենզիա և առանց մաքսի ստանալու թույլտվություն չունենալու պատճառով: Ի նկատի ունենալով, որ այդ հակերը արտասահմանում (Ամերիկայում) դրամով չի գնված, այլ հավաքված է նվիրատվության ձևով և աչքի առաջ ունենալով, որ վարչությունս այդ իրերը պետք է գործադրի միմիայն բարեգործական նպատակով, ուստի Գլխավոր վարչությունս խնդրում է Ժողկոմխորհիդ միջնորդությունը Անդրկովկասյան Ժողկոմխորհի առաջ⁸⁸, որպեսզի նա կարգադրի շտապ կերպով, պատշաճ հիմնարկություններին, հիշյալ հակերի համար տալ լիցենզիա և թույլ տալ հակերը ստանալու առանց մաքսի:

ՀԿԽ-ի Գլխավոր վարչության փոխնախագահ Վ. Պողոսյան
Անդամ գանձապահ Ա. Խուդավերդյան
Գործերի վարիչ Մ. Ալավերդյան

ՀԱԱ, ֆ. 113, ց. 5, գ. 467, թ. 1: Բնագիր: Մեքենագիր:

**ВЫПИСКА ИЗ ПРОТОКОЛА РАСПОРЯДИТЕЛЬНОГО
ЗАСЕДАНИЯ ЗСНК О БЕСПОШЛИННОМ ВЫПУСКЕ ИЗ
БАТУМСКОЙ ТАМОЖНИ ПОМОЩИ, ПОСТУПИВШЕЙ ИЗ
АМЕРИКИ В АДРЕС КРАСНОГО КРЕСТА АРМЕНИИ**

15 сентября 1926г., Тифлис

Слушали: О беспошлинном выпуске из Батумской таможни 86 тюков белья и платья, поступивших из Нью-Йорка, в адрес Красного креста ССРА (Внесено СНК Армении, докл[адчик] т. Лукашин⁸⁹).

Постановили:

1. Предложить Зактамууправлению беспошлинно выпустить из Батумской таможни 86 тюков белья и платья, поступивших из Нью-Йорка, в адрес Красного креста ССР Армении.

2. Предложить Закпрредству поставить перед соответствующими Союзными органами вопрос о необходимости включения в особый список благотворительных организаций, имеющих право, согласно ст. 245 Тамо[женного] Устава СССР, на беспошлинный ввоз из заграницы предметов домашнего обихода, следующих благотворительных обществ ЗСФСР: Красный крест Грузии, Армении, Красный полумесяц Азербайджана и Комитета помощи Армении.

3. п. 2 настоящего постановления внести на утверждение ЗАКЦИК-а.

*Председатель С.Лукашин
Зам.управляющего делами Н.Сокольский
Секретарь В.Карклин*

НАА, ф. 113, оп. 5, д. 467, л. 4: Заверенная копия: Машинопись.

**ИЗ ПИСЬМА ПРЕДСТАВИТЕЛЬСТВА ОБЩЕСТВА КРАСНОГО
КРЕСТА И КРАСНОГО ПОЛУМЕСЯЦА СССР ВО ФРАНЦИИ В
ИСПОЛНИТЕЛЬНЫЙ КОМИТЕТ КРАСНОГО КРЕСТА И
КРАСНОГО ПОЛУМЕСЯЦА О СБОРЕ НЕОБХОДИМОЙ
ПОМОЩИ ПОСТРАДАВШЕМУ ОТ ЗЕМЛЕТРЯСЕНИЯ
НАСЕЛЕНИЯ АРМЕНИИ**

5 декабря 1926г., Париж

Уважаемые товарищи,

Получила ваше письмо от 26-ноября за N N 201)с и 1263, адресованное генералу По, представителю ЦК Комитета Красного Креста.

Мной и тов. Пирумовым⁹⁰ решено отправить все собранные суммы через вас в Эривань. Нами уже послана через Госбанк на текущий счет за N 7279, 2878 франков и 71 доллар, собранные между сотрудниками Торгпредства. На будущей неделе предполагается закончить сбор в нашем Посольстве. Как только получу их, тотчас же отправлю вам через банк.

Одновременно мы производим сбор вещей, но исключительно самых необходимых и самых подходящих для населения Армении. Эти вещи будут высланы нами вместе с вещами, собранными Армянским комитетом, которому дано распоряжение собирать также только вещи, подходящие для жизненного обихода армянского населения. Параллельно с этим, Армянский комитет, на собранные недели две тому назад [деньги], [должны] послать в Эривань: медикаментов на сумму в 80 тысяч, одежды на сумму в 10 тысяч и обуви на 10 тысяч франков. Но имея в виду последнюю телеграмму, полученную из Эривани (копию ее вам прилагаю) от тов. Лазарева, который сообщает, что вследствие истощения средств, они вынуждены были закрыть столовку на 6.000 пайков, я отправилась к доктору Кололяну, моему заместителю по Армении Красного Креста, работающему также в Армянском комитете Помощи пострадавшему армянскому населению, с просьбой выслать немедленно в Эривань 250 тысяч франков.

Принимая во внимание сообщение Лазарева о том, что они организуют детские дома на 200 человек детей бедных семейств и госпиталь в виду возможностей различных эпидемий, я предложила Армянскому комитету увеличить количество отправляемых медикаментов, одежды и обуви, чтобы была возможность оборудовать и эти учреждения. Также, я внесла предложение Армянскому комитету предназначить как для госпиталя, так и для детских домов, сумму в 150 тысяч франков, исключительно для оборудования на белье, как на теплые одеяла, нижнее белье, постельное белье, полотенца и т.д. Здесь на эту сумму можно купить много вещей, которые стоят в два-три раза дешевле, чем на месте. Если произвести покупку вещей разумно, то их возможно будет послать в три раза больше, чем купить в Армении на эту сумму. Вообще это будет первая и последняя отправка нами вещей в Армению, так как в других телеграммах, Эривань запрашивает различные инструменты для работы над камнем, так что необходимо выслать их, а также деньги для конструкций домов в самом срочном порядке.

Мне кажется, что надо в первую очередь спсти пострадавшее население от голода и холода, а для этого следует, возможно скорее, выслать денег на столовку и вещи, для одежды и медикаменты. А те пожертвования, которые Армянский комитет во Франции, Французский комитет и другие Армянские общества, находящиеся в Америке и в других заграничных странах, соберут – отправить в Эривань деньгами. Согласно с тов. Пирумовым, мы постараемся послать все деньги, даже от Армянского комитета, находящегося в различных странах за границей – через Исполнительный комитет, для отправки в Армению.

Только что получила от доктора Багоцкого⁹¹ корреспонденцию. В которой он мне прислал опубликованное напечатанное воззвание Международного Комитета Красного Креста в Женеве и Лиги общества Красного Креста в Париже, относительно бедствия в Ленинстане.

С товарищеским приветом Александра Раковския⁹²

НАА, ф. 154, оп. 3, д. 3, л. 1 и об.: Копия: Машинопись.

**ПИСЬМО ПРЕДСЕДАТЕЛЯ ОБЩЕСТВА КРАСНОГО КРЕСТА И
КРАСНОГО ПОЛУМЕСЯЦА СССР В ПРЕДСТАВИТЕЛЬСТВО
ОБЩЕСТВА ВО ФРАНЦИИ ПО ВОПРОСУ О ПОМОЩИ
ПОСТРАДАВШЕМУ ОТ ЗЕМЛЕТРЯСЕНИЯ НАСЕЛЕНИЯ
АРМЕНИИ**

[5] декабря 1926г., Париж

Уважаемые товарищи,

Из посылаемых одновременно воззваний Лиги Красного Креста и Международного Комитета Красного Креста вы видите, что после долгих колебаний, они, наконец, приступили к акции помощи пострадавшим от землетрясения в Армении.

Я с самого начала стал на ту точку зрения, что моей задачей является, не обращаться непосредственно за помощью, а косвенными выступлениями заставить Международный Комитет в необходимость взять на себя инициативу в этом вопросе, оттенив одновременно широкую помощь, оказанную пострадавшим Советским Правительством, Советским Красным Крестом и Красным Полумесяцем и другими советскими общественными организациями. Поэтому я, по получении первых известий о землетрясении, немедленно телеграфировал в Международный Комитет Красного Креста и Международный союз помощи детям, прося сообщить имеются ли у них сведения о землетрясении и что они в этом направлении думают делать. На это они, естественно, попросили меня прислать им имеющиеся у меня данные, что я и выполнил, прислав им полученную от Исполкома телеграмму.

К сожалению, непосредственных сведений из Эривани, в ответ на мою телеграмму, я не получил, а это в данном положении было бы очень важно для ускорения начала акции помощи. Дабы восполнить этот пробел, я приступил к изданию информационных циркулярных писем, где не призывал к помощи, давал общую картину стихийного бедствия, указывая как на размеры нужды, так и на помощь оказанную Советским Правительством, Красным Крестом и Красным Полумесяцем. Тут я натолкнулся на трудность, что ни от

Исполкома, ни от Армянского Красного креста не приходили данные о положении пострадавших от землетрясения районов. Пришлось пользоваться публикациями в Известиях данными. К счастью ЦК Грузинского Красного Креста присылает мне газету, „Заря Востока,, где было довольно много данных из Ленинакана, что очень мне помогло.

Данные из моих бюллетеней были опубликованы в ряде зарубежных газет, а Бернская социалистическая газета и Юманите целиком дали мое первое циркулярное письмо от 1-го ноября. Второе же циркулярное письмо от 5-го ноября легло целиком в основу воззвания Лиги Красного Креста и Международного Комитета Красного Креста, при чем, что для нас особенно важно, целиком приведены размеры помощи, оказанной как Советским правительством, так и отдельными Красными Крестами.

Третье циркулярное письмо от 15-го ноября я издал для раздачи членам Специальной Международной конференции Красного Креста. Уже по окончании конференции (19-го ноября), я получил от ЦК Армянского Красного Креста телеграмму, являющемуся призывом ко всем Красным Крестам о помощи. Учитывая однако полученную мною от Исполкома подтверждающую мою первоначальную точку зрения информацию, что желательно воздержаться от обращения за помощью, я ограничился только рассылкою моего третьего циркулярного письма ЦК Красным Крестам всех стран, пользуясь тем, что им как раз в то время рассылали сборники Красного Креста и Красного Полумесяца.

26-го ноября я получил вторичную от телеграмму ЦК Армянского Красного Креста, с сообщением о том, что средства иссякают и с призывом к иностранным Красным Крестам о помощи. Эту телеграмму немедленно довел до сведения как Международного Комитета Красного Креста, так и МСПД. Между прочим, Экзекутивный комитет МСПД, после моего первого уже с ним телефонного разговора, обратился к своим организациям с призывом о помощи. Повидимому, однако, только один Французский комитет помощи детям живо отозвался на этот призыв, да и больше под влиянием т. Раковской и Камсаракана.

Когда я был последний раз в Женеве (30 ноября), редактор Международного обзора ребенка просил меня срочно доставить им подробную картину Армении, где были бы указаны все пострадавшие от землетрясения местности, что им нужно для статьи, которую они думают поместить в декабрьском номере Международного обзора. Надеюсь, что от т. Раковской или Камсаракана я получу ее, а также материалы для статьи и фотографии.

Пока трудно говорить о размере помощи, которую можно ожидать от Красного Креста, но значительной она несомненно не будет, хотя воззвание и подписано не только Международным Комитетом, но и Лигой Красного Креста.

С товарищеским приветом Багоцкий

НАА, ф. 154, оп. 3, д. 3, л. 3 и об.: Копия: Машинопись.

N 112

**ՀԱՅ ՕԳԵՆՈՒԹՅԱՆ ԿՈՄԻՏԵԻ ԵՎ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ
ԽԱԶԻ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆՅԱՆ ՊԱՏՎԻՐԱԿՈՒԹՅԱՆ
ԶԵԿՈՒՅՑԸ ԻՐԵՆՅ ՌԻՂԵՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ՈՒ
ՍՓՅՈՒՌՔԱՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐԻ ՀԵՏ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐԻ
ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ**

Դեկտեմբեր, 1926թ., Երևան

Մեկնումը

ՀՕԿ-ի և Կարմիր խաչի արտասահմանյան պատվիրակությունը, հանձինս Գր.Վարդանյանի, Կ.Միքայելյանի և բժ. Սպ.Կամսարականի, մեկնեց արտասահման Մոսկվայից՝ անցյալ, 1925թ. նոյեմբերի 5-ին, Սերեժի վրայով և վերադարձավ այս տարի՝ 1926թ. դեկտեմբերի 1-ին, այսպիսով մնալով Խորհրդային սահմաններից դուրս՝ 13 ամիս:

Պատած վայրերը

Պատվիրակությունն անցնելով Ռուսաստանից, եղավ Գերմանիա, Ֆրանսիա, Բելգիա, Շվեյցարիա, Անգլիա և Ամերիկա՝ մինչև Կալիֆորնիա և 58 վայրերում 121 անգամ հրապարակական բա-

նախոսություն ունեցավ կամ կինոյի ցուցադրությամբ կամ առանց,
որին ներկա են գտնվել 46.650 մարդ:

Այդ վայրերը հետևյալներն են.

1. Բեռլին – Գերմանիա
2. Փարիզ – Ֆրանսիա
3. Դերսի – Ֆրանսիա
4. Մարսել – Ֆրանսիա
5. Գարդան – Ֆրանսիա
6. Վալանս – Ֆրանսիա
7. Լիոն – Ֆրանսիա
8. Սեն-Շամո – Ֆրանսիա
9. Վորբեր – Ֆրանսիա
10. Պոն-դը-Շերի – Ֆրանսիա
11. Նիս – Ֆրանսիա
12. Արնովիլ – Ֆրանսիա
13. Արֆրովիլ – Ֆրանսիա
14. Բրյուսել – Բելգիա
15. Անտվերպեն – Բելգիա
16. Լոնդոն – Անգլիա
17. Մանչեստր – Անգլիա
18. Նյու-Յորք – Ամերիկա
19. Ֆիլադելֆիա – Ամերիկա
20. Նյու-Ջերսի – Ամերիկա
21. Նյու-Արք – Ամերիկա
22. Պրովիդենս – Ամերիկա
23. Փոթաքեթ – Ամերիկա
24. Բրակտոն – Ամերիկա
25. Բոսթոն – Ամերիկա
26. Լովել – Ամերիկա
27. Լորենս – Ամերիկա
28. Ուատր – Ամերիկա
29. Լին – Ամերիկա
30. Հեյվորիլ – Ամերիկա
31. Սպչինդֆելդ – Ամերիկա
31. Թրոյ – Ամերիկա

32. Բինդիեպտըն – Ամերիկա
33. Սիրակուզ – Ամերիկա
34. Նիագարա-Ֆոլս – Ամերիկա
35. Կլիվլենդ– Ամերիկա
36. Դետրոյտ– Ամերիկա
37. Ռեյսին – Ամերիկա
38. Վոքերդըն– Ամերիկա
39. Մելվուսկի – Ամերիկա
40. Պոնտիակ – Ամերիկա
41. Դելարի – Ամերիկա
42. Վոլտինսվիլ– Ամերիկա
43. Չիսի – Ամերիկա
44. Հարթֆորթ – Ամերիկա
45. Չիկագո – Ամերիկա
46. Վեստ-Պուլման – Ամերիկա
47. Գրանիտ-Սիտի – Ամերիկա
48. Լոս-Անջելես – Ամերիկա
49. Ֆրեզնո – Ամերիկա
50. Ֆաուլեր – Ամերիկա
51. Վաշինգտոն – Ամերիկա
52. Սան-Ֆրանցիսկո – Ամերիկա
53. Ռիչմոնդ – Ամերիկա
54. Պորտլանդ – Ամերիկա
55. Ժնև – Շվեյցարիա
56. Սենտ-Էտյեն – Ֆրանսիա
57. Մոսկվա – Ռուսաստան

Այս բոլոր քաղաքները պատկերվել են համար 13 ամսվա ընթացքում պատմիրակությունը կտրել է 35291 կմ տարածություն թե՛ երկաթգծով և թե՛ նավով, որ եթե հաշվելու լինենք, որ մի ժամում գնացել է 1000 ժամ կամ 42 օր ու գիշեր:

Բարոյական արդյունքը

Պատմիրակությունն իր շրջագայության ընթացքին, բոլոր գաղութներում անխտիր, գրկաբաց ընդունելություն է գտել և խանդավառ ցույցերի առարկա դառել: Արտասահմանյան ամբողջ հայ մամուլը զբաղվել է նրանով:

Խորհրդային իրավակարգի հակառակորդ տարրերը պատվիրակության հանդեպ պահել են քիչ թե շատ կորրեկտ վերաբերմունք, այսինքն հրապարակական ժողովները խանգարելու փորձեր չեն արել: առանձնապես մեծ ոգևորությամբ դիմավորել են գաղութների աշխատավոր, տարրերն ու բանվորությունը: Հրապարակական բոլոր ժողովներին պատվիրակությունը բանախոսել է Խորհրդային Հայաստանի արդի կացության և նրա մեջ կատարվող շինարարական աշխատանքների մասին և ցուցադրել է «Խորհրդային Հայաստան» ֆիլմը:

Կազմակերպչական արդյունքը

Ամեն տեղ, ուր եղել է ՀՕԿ-ի և Կարմիր խաչի մասնաճյուղեր, նա ուժեղացրել է դրանց, իսկ ուր չի եղել, բացել է նորերը: Այսպիսով ՀՕԿ-ը Ֆրանսիայում ունի 32 ճյուղ, Անգլիայում՝ 2 ճյուղ, Բելգիայում և Գերմանիայում՝ 1-ական և Ամերիկայում՝ 45 ճյուղ, ընդամենը՝ 81 ճյուղ, իսկ Կարմիր խաչը միայն Ամերիկայում ունի 61 ճյուղ: ՀՕԿ-երին անդամագրվում են, մեծ մասամբ, աշխատավորական տարրերը ու այսպիսով, նա տեղական բանվորական զանգվածների մեջ ամենաժողովրդական կազմակերպությունն է դառնում:

Նյութական արդյունքը

Բացի բարոյական ու կազմակերպչական արդյունքներից, պատվիրակության պտույտը տվեց հետևյալ նյութական արդյունքները.

1. Քեմպ-Օստոյի գաղթականությունից ստացավ 3341 ֆրանկ (120,2 դոլար);

2. պ. Տիգրան Չամքերթյանից (Բրյուսել) Նոր Եվրոկիա գյուղի համար ստացավ 20.000 բելգիական ֆրանկ (913,25 դոլար);

3. պ. Ա. Մաթոսյանից նույն գյուղի համար՝ 7000 բելգիական ֆրանկ (65\$-ստ.);

4. պ. Դավիթ Մսերյանը խոստացավ գաղթականների համար մի տուն շինել 1000 ֆ.ստ. արժողությամբ, որից արդեն Հայաստան է փոխադրել 500\$-ստ.;

5. Պալաքյան⁹³ եպիսկոպոսի միջոցով ստացանք 2 մանրացուց՝ համալսարանի համար, որ արդեն ուղարկված է;

6. Էնֆիեմյան գործարանից՝ 5000 բելգիական ֆրանկ՝ Կարմիր խաչի համար;

7. Ռումինիայից՝ 40.000 լեյ՝ Կարմիր խաչի համար (180 դոլար);

8. պ. Զատիկ Խանզադյանը⁹⁴ պատրաստեց 80 հատ դիոպոզիտիվ մոզական լապտերների համար և դրեց պատվիրակության տրամադրության տակ;

9. Նույն Զ.Խանզադյանը խոստացավ նվիրել Հայաստանի մեծադիր և շքեղ ատլասը, որ այժմ նա պատրաստում է և կարժենա մոտ 150.000 ֆրանկ;

10. Նույն Զ.Խանզադյանը պատվիրակությանն ուղղված մի գրությամբ հաղորդեց, որ համաձայն իր կտակի, իր մահվանից հետո, Հայաստանին է նվիրում իր քարտեզների հազվագյուտ հավաքածուն և ամբողջ գրադարանը, որ գնահատվում է 3-4 միլիոն ֆրանկ;

11. Համաձայն Բարեգործականի հետ վարած բանակցության, վերջինս, ՀՕԿ-ի տրամադրության տակ դրեց Դ. Հակոբյանի կտակի 400 ֆ.ստ. գումարը, Արագածի լանջերին ապրող գյուղերից մեկում մի դպրոց շինելու համար, որի պահպանման համար հատկացնում է տարեկան՝ 40-50 ֆ.ստ.;

12. Վերջնական համաձայնություն կայացրեց Մարկոսյան կտակարարների հետ: Ընկ. Ա. Երզնկյանի հետ կնքված պայմանագրի հիման վրա, Երևանի մեջ, մի արհեստագիտական դպրոց կառուցելու համար, 40-60.000 ռուբլի արժողությամբ, որի հոտագա պահպանության համար խնամակալությունը կարող է հատկացնել տարեկան՝ 800-1000ս.ստ.;

13. պ. Պողոս Էսմերյանը հանձն առավ (քերանացի կերպով) շինել Հայաստանի գյուղերից մեկի մեջ, գաղթականների համար 2 տնակ, ամեն մեկը՝ 40-50 ֆ.ստ. արժողությամբ:

14. Բանակցելով Խերյան կտակի կտակարարների հետ, հաջողվեց ստանալ նրա մի մասը՝ 24.000 ռուբլի, Արագածի լանջերի գյուղերից մեկում մի մեղվաբուծական դպրոց շինելու համար:

15. Բարեգործականը նոր գրությամբ ՀՕԿ-ի գլխավոր վարչությանը հանձնեց Պողոս Նուբար փաշայի⁹⁵ նվիրաբերած գումարի ռեալիզացիան Հայաստանի մեջ, սակայն վերջում ուղարկեց պ.

Միհրդատյանին Երևան, այդ գումարով շինելու մի ակնաբուժական կլինիկա, հատկացնելով այդ կտակի համար 70.000 ուրլի:

16. Պատվիրակության թելադրությամբ, Ֆրանսիայի ՀՕԿ-ի գլխավոր վարչությունը ձեռնարկեց մի հանգանակություն, շինելու մի տուն՝ «Ֆրանսահայ» անունով, որի համար գանձվեց միայն 30.000 ֆրանկ:

17. Մի տուն ևս՝ «Ֆրանսահայ» անունով հանձն առավ շինել Փարիզի Տիկնանց Միությունը, որի համար հավաքված է մոտ 200.000 ֆրանկ:

18. Մի տուն ևս՝ անապաստան երեխաների համար հանձն առավ շինել Անգլիայի հայ գաղութը՝ «Անգլահայ» անունով, որի համար արդեն գանձված էր 1500 ֆ.ստ.:

19. Դպրոցատեր Տիկնանց վարչությունը հանձն առավ Հայաստանի համար շինել մեկ կամ մի քանի հատ դպրոցական շենք, որի համար հատկացրեց 20.000 դոլար:

20. Բանակցություն վարեց Խրիմյան հայրիկ անունով գոյություն ունեցող ֆոնդի խնամակալության հետ և ստացավ մի գրություն, համաձայն որի խնամակալությունը իր տրամադրության տակ եղած 10.000 դոլարով շինում է մի դպրոցական շենք, Հայաստանի մեջ:

21. Պատվիրակության թելադրությամբ Հայ կրթական հիմնարկությունը Նյու-Յորքում, որի դրամազուլման է 200.000 դոլար, խոստացավ իր միջոցներով հրապարակել Հայ ժողովրդական երգերի մի ժողովածու և պահել մի շարք ուսանողներ արտասահմանի համալսարաններում, որ կուղարկի Հայաստանի Լուսժողկոմատը:

22. Պատվիրակության այցելության առիթով, Ամերիկայում կազմվեց մի հանգանակիչ մաչմին, որի նախաձեռնությամբ, Հայաստանի մեջ, գաղթականների համար պիտի կառուցվի մի տուն՝ «Ամերիկահայ» անունով: արձանագրված էր արդեն մոտ 30.000 դոլար:

23. Ներկա գտնվեց Մալաթիայի հայրենակցական միության պատգամավորական ժողովին, ուր վճռվում էր նրա՝ 130.000 դոլար կարողության Հայաստանի մեջ գործադրելու խնդիրը: Պատվիրակության հավանությունը ստանալով, պատգամավորական

ժողովը ընդունեց Հայաստանում մի կոշկակարական գործարան և մի քանի փոքրիկ տներ շինելու առաջարկը, որի համար հատկացրեց 30.000 դոլար:

24. Ֆրեզնոյում (Կալիֆորնիա) կարնեցի Հակոբ Նշիկյանը Բարեգործականի մոտ ունեցած 1000 դոլարը տոկոսներով փոխանցեց ՀՕԿ-ին, որպեսզի վերջինս այդ գումարով Արագածի լանջի վրա գտնվող սասունցիների գյուղերից մեկում, ՀՕԿ-ի հսկողության տակ մի դպրոց կառուցի:

25. Լենինականի երկրաշարժի առիթով, բոլոր գաղութներին հեռագրական կոշ ուղարկեց, համագաղութային հանգանակություններ կատարելու և Փարիզի մեջ, իր նախաձեռնությամբ և հովանավորությամբ, կազմակերպեց մի Կենտրոնական հանգանակիչ հանձնախումբ, և անձնական մասնակցությամբ աջակցեց հանգանակությանը, որից գոյացավ մոտ 100.000 ռուբլի:

Ստացված տեղեկությունների համաձայն, Լենինականի համար եղած հանգանակությունը Ամերիկայում կարող է տալ 200.000 ռուբլի, Անգլիայում՝ 8000 ռուբլի:

26. Երկրորդ անգամ պատվիրակներից մեկը Անգլիա գնալով, Կարմիր խաչի համար ստացավ 75 կգ խինին, 4 հակ հագուստեղեն և 150 ֆ.ստ. դրամ:

27. Մի քանի մանր նվիրատվություններ:

Հասարակական գումարների ուսումնասիրություն

Պատվիրակությունը իր աշխատանքներին զուգահեռ, մանրակրկիտ ուսումնասիրեց արտասահմանում գտնվող բոլոր կտակների, նվիրատվությունների և հասարակական գումարների պատմությունը և հավաքեց նրանց նկատմամբ նյութեր, որ կարգի բերելուց հետո, համաձայն Ֆրանսիայի շրջանի պատգամավորական ժողովի համաձայն, առանձին գրքույկով պիտի հրատարակության տրվի:

Առհասարակ, Պատվիրակությունը եկավ այն եզրակացության, որ իր ներկայության ժամանակ տեղի ունեցած հանգանակությունը վերջինը պիտի լինի Հայաստանի համար և նրա անունով, և որ այսուհետ, երկիրը կապիտալ մտցնելու միակ ձևը պիտի համարել արդյունաբերական ձեռնարկների սատարումը կամ. նրանց՝ Հա-

յաստանի մեջ գոյություն ունեցող արժեթղթերի վաճառքը, ինչպես օչինակ, «Շինարար» ընկերության և Գյուղատնտեսական բանկի:

Այդ իսկ նպատակով, Պատվիրակությունը, ֆինանսական կարևոր շրջաններում, հրավիրեց խորհրդակցություններ, հող նախապատրաստելու համար, Հայաստանի մեջ նման արդյունաբերական և շինարարական ձեռնարկություններ սկսելու և կամ հայաստանի արդեն գոյություն ունեցող ձեռնարկների արժեթղթերը երկրից դուրս վաճառելու համար:

Ակցիոներական ընկերություններ և Նանսենի⁹⁶ ծրագիրը

Պատվիրակությունը Ամերիկա եղած ժամանակ փորձեց մի ընկերություն հիմնել, առևտրական հիմունքների վրա, բնակարանային շինարարության համար՝ «Ամերիկա-հայկական շինարարական ընկերություն» անվամբ, մեկ միլիոն դոլար հիմնական դրամագլխով: Մշակել տվեց մի պրոեկտ: Սակայն Նյու-Յորքի մեջ խոշոր կապիտալիստների հետ կազմված մի խորհրդակցության մեջ այդ առաջարկը ընդունվեց այն վերապահությամբ, որ իրենք կտան իրենց աջակցությունը, սակայն նախաձեռնություն վերցնելուց կհրաժարվեն:

Այդ ծրագիրը Փարիզ գալով, Պատվիրակությունը առաջարկեց Պողոս Նուբար փաշային: Վերջինս, միանգամայն համաձայնություն տվեց այդ առաջարկին և ընդունեց այն, միայն այն փոփոխությամբ, որ այդ «Ամերիկա-հայկական ընկերությունը» հիմնվի ոչ թե բնակարանային շինարարության, այլ անջրդի դաշտերի ոռոգման համար, իբրև իրագործություն Նանսենի Ազգերի լիգային առաջարկած ծրագրի մի որոշ մասի:

Իբրև հիմնադրամ, այդ ընկերության համար պիտի ծառայի այն հանգանակությունը, որ որոշել է կատարել Ամերիկայի Բարեգործականը՝ Պողոս Նուբարի անվան: Այդ գումարը պիտի լինի 250.000 դոլար: Հանգանակության հստակ ելքի դեպքում, Պողոս Նուբար փաշան որոշեց ավելացնել իր սեփական միջոցներից՝ 100.000 դոլար և իր ազգականների շրջանակում հավաքել ևս՝ 50.000 դոլար: Այսպիսով, ենթադրվում է ունենալ 400.000 դոլար այդ ընկերության համար:

Որպեսզի ծրագրի իրականացումն արագանա, 250.000 դոլար պիտի գանձվի ոչ թե հանգանակության ձևով, այլ ակցիաների

վաճառքով: Այդ բանակցությունները վարելու համար, Պատվիրակությունը նախօրոք ստացավ Խորհրդային Միության Նյու-Յորքի առևտրական ներկայացուցչի և Փարիզի դեսպան ընկեր Ռակովսկու⁹⁷ հավանությունը:

Հայրենակցական միություններ

Պատվիրակությունը առանձին ուշադիր ցույց տվեց հայրենակցական միություններին: Միայն Ամերիկայի մեջ գոյություն ունեն 100-ից ավելի Հայ հայրենակցական միություններ, որոնք իրենց գանձարկղերում ունեն այս կամ այն գումարները, ընդհանուր առմամբ, մի քանի հարյուր հազար դոլար: Հայրենակցական միությունների շուրջը համախմբվելու շարժումը շատ ուժեղ է: Վերջերս, նրանց մեջ ստեղծվել է Հայաստանյան հոսանք, որի հետևանքով, ամեն մի միություն իր տրամադրության տակ եղած գումարը ուզում է գործադրել Խորհրդային Հայաստանի մեջ, այս կամ այն ձևով հավերժացնելու միության սկզբնապատճառ քաղաքի կամ գյուղի անունը: Պատվիրակությունը աշխատեց խորացնել այդ շարժումը, որ կարող է Հայաստանի շինարարական ազդակներից մեկը լինել գաղութահայության մեջ:

Արդյունաբերության ուսումնասիրություն

Ծանապարհորդության ժամանակ, Պատվիրակությունը աշխատեց ծանոթանալ նաև այցելած երկրների տեխնիկական նվաճումների հետ և մասնավորապես, առանձին ուշադրությամբ հետաքրքրվեց Ամերիկայի արդյունաբերության զարգացմամբ: Այդ նպատակով, նա այցելեց բազմաթիվ գործարաններ ու ֆաբրիկաներ, ծանոթացավ նրանց արտադրության միջոցների և կազմակերպության հետ ու հավաքեց բավականին նյութեր: Մեծ ուշադրություն դարձրեց նաև բնակարանային շինարարության վրա և այցելելով զանազան ցուցահանդեսներ և նորակառույց բնակարաններ, հետը բերեց բազմաթիվ հրատարակություններ, շինարարական նյութերի կատալոգներ: Նույն վերաբերմունքն ունեցավ նաև հիվանդանոցային գործի նկատմամբ:

Ներգազթև և վիզաներ

Այն հանգամանքը, որ Հայաստանի կառավարությունը սկսեց ընդունել գաղթականական խմբեր Հունաստանից ու Սիրիայից, բավականին բարեհաջող հող ստեղծեց Պատվիրակության մի-

սիայի համար: Մինչ այդ, գաղութահայության մեջ այն կարծիքը կար, որ «Հայաստանը դռները փակեր է»: Սակայն մի շարք մեկնություններ և հապաղումներ վիզաներ ստանալու խնդրում առիթ են տալիս խոշոր դժգոհությունների: Պատվիրակությունը միջնորդում էր ու հարկն է, դյուրություններ ստեղծելու և ստեղծված թյուրիմացությունները ցրելու համար:

Որակյալ բանվորներ և մասնագետներ

Շնորհիվ այն հանգամանքի, որ բոլոր կուլտուրական երկրներում կան հայկական գաղութներ, այժմ արտասահմանի մեջ, տնտեսական և արդյունաբերական մարզերի մեջ, կարելի է գտնել մեծ քանակությամբ որակյալ բանվորներ, մասնագետներ և արդյունաբերողներ: Դրանցից շատերը ցանկություն հայտնեցին գալ Հայաստան և լծվել նրա շինարարության կառքին:

Պատվիրակությունը ամեն տեղ թելադրում էր իր կազմակերպությունների ճյուղերին ջանք գործադրել, կապելու համար դրանց խորհրդային Հայաստանի տնտեսական ղեկավար մարմինների հետ և իր հրապարակային զեկուցումների ժամանակ կոչ էր անում այդ տարրերին համախմբվելու խորհրդային Հայաստանի շինարարության տանիքի տակ:

Օտար երկրների վերաբերմունքը դեպի Պատվիրակությունը

Ընդհանուր առմամբ, եվրոպական երկրներում Պատվիրակությունը առանձին ուշադրության առարկա չդարձավ տեղական մամուլի կամ կազմակերպությունների կողմից: Գերմանիայում միայն, Պատվիրակության առաքելության մասին, առանձին հոդված տպեց Դր. Լեփսիուսի⁹⁸ «Dor Orient» շաբաթաթերթը: Ֆրանսիական մամուլն ու կազմակերպությունները Պատվիրակության ներկայությունը Ֆրանսիայի մեջ ոչ մի կերպ չհիշատակեցին: Անգլիայում «Lord Meirs Found»-ը, որ տարիներ առաջ աշխատել էր Հայաստանում, առանձին ճաշասեղան տվեց և կազմակերպեց «Խորհրդային Հայաստան» ֆիլմի ցուցադրությունը, որին ներկա էին 60-ի չափ Մերձավոր Արևելքով հետաքրքրվող հասարակական ու պետական գործիչներ: Այդ ցուցադրությանը մի քանի խոսք էլ առիթ ունեցավ ասելու Պատվիրակությունը:

Ամերիկայում առաքձին սիրալիր ուշադրության արժանացավ Պատվիրակությունը Near East Relief-ի կողմից և մասնավորապես՝

YMCA-ի (Կանանց ընկերություն) կողմից: Այդ երկու կազմակերպություններն էլ Ամերիկայի մեծագույն հասարակական կազմակերպությունների թվին են պատկանում: Առաջինը Ամերիկայի մեջ ունի 6000 կոմիտե, իսկ երկրորդը՝ 3000: Երկուսն էլ Պատվիրակության պատվին տվին ճաշասեղան և թեյասեղաններ: Իսկ առաջինը կազմակերպեց նաև ֆիլմի ցուցադրությունը իր համակիրների շրջանում:

Այնուհետև այն բոլոր քղաքների մեջ հրատարակվող թերթերը, ուր Պատվիրակությունը բանախոսեց, տպագրեցին հոդվածներ, լուրեր, տեղեկագրեր բանախոսությունների մասին և լուսանկարներ: Առհասարակ պետք է նկատել, որ հայերով հետաքրքրվում են միայն Ամերիկայում:

Առաջադրություններ

Պատվիրակությունը, իբրև եզրափակում իր այս զեկուցման, հետևյալ առաջադրություններն անի.

1. Ամրացնել ՀՕԿ-ի դերը արտասահմանում և Հայաստանում:
2. Հեշտացնել վիզաների բաշխման խնդիրը:
3. Ընդունել որակյալ բանվորներ, արհեստավորներ, մասնագետներ և արդյունաբերող ուժեր Եվրոպայից, առնվազն՝ 200 հոգի, Ամերիկայից՝ 500 հոգի:
4. Արտասահմանում գտնվող գումարները Հայաստան մուծել մեքենաներով ու գործիքներով արդյունաբերության զարգացման համար:
5. ՀՍԽՀ կառավարության հավանությունը առնել «Ամերիկահայկական ակցիոներական ընկերության» կազմության համար, որի նպատակը պիտի լինի Հայաստանի մեջ անջրդի հողերը ոռոգելն ու վերադարձող գաղթականներին այն բաժանելը:
6. Արագացնել Գյուղատնտեսական բանկի ակցիաների և խոտացած տոկոսների առաքումը իր արտասահմանյան բաժանորդներին:
7. Արտասահմանի հայ գաղութների մեջ կազմակերպել Հայաստանի տնտեսական ձեռնարկությունների ակցիաների վաճառքը, ինչպես օրինակ, Գյուղբանկի «Շինարարը» և այլն, դրսից ավելի խոշոր կապիտալ երկիր ներմուծելու համար:

8. Ապահովել արտոնություն ՀՕԿ-ի և Կարմիր խաչի համար, որպեսզի նրանք հնարավորություն ունենան արտա-սահմանի իրենց ճյուղերից անարգել, առանց մաքսի ստանալ ամեն տեսակի նվիրատվություններ:

ՀՕԿ-ի և Կարմիր խաչի արտասահմանյան Պարվիրակության անդամներ՝

Ջ. Վարդանյան

Կ. Միքայելյան

Բժ. Ս. Կամսարական

ՀԱՍ, ֆ. 113, ց. 31, գ. 75, թթ. 1-9: Բնագիր: Մեքենագիր:

N 113

**ОТНОШЕНИЕ ГЛАВНОГО УПРАВЛЕНИЯ КРАСНОГО КРЕСТА
АРМЕНИИ В СОВНАРКОМ ССРА ПО ВОПРОСУ ПОСТУПИВ-
ШЕЙ ПОМОЩИ ДЛЯ ПРИЮТСКИХ МАСТЕРСКИХ И ЛЕЧЕБ-
НЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ КРАСНОГО КРЕСТА**

10 января 1927г., Ереван

В адрес Красного Креста Армении через Эриванскую таможенную из заграницы для нужд Краснокрестских приютских мастерских и лечебных учреждений Красного Креста поступили пять мест пряжи из Англии и один легкой автомобиль системы, , Додж., с запасными частями из Нью-Йорка.

Таможня означенных груз не выдает без уплаты таможенных пошлин в сумме приблизительно 1.600 руб.

Имея в виду, что груз этот приподнесен обществу в дар, армянами заграничных колоний, Главное управление Красного Креста Армении просит вашего ходатайства перед Заксовнаркомом о беспошлинном отпуске означенных товаров Красному Кресту в спешном порядке, так как в них ощущается крайняя нужда.

Председатель главного управления Красного Креста *Сакян*

Ответственный секретарь В. Адибекян

Управделами М. Алавердян

НАА, ф. 113, оп. 5, д. 641, л. 25. Подлинник. Машинопись.

**КОНКРЕТНЫЕ ПРЕДЛОЖЕНИЯ С.КАМСАРАКАНА ПО
ПОВОДУ ДАЛЬНЕЙШЕГО РАЗВИТИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
КРАСНОГО КРЕСТА АРМЕНИИ**

2 февраля 1927г., Ереван

1. В целях плодотворной деятельности Красного Креста Армении среди зарубежных армян, необходимо включить его членом в состав Международного общества Красного Креста.

2. Для установления тесной связи между Советской Арменией и всеми слоями зарубежных армян и для получения материальных средств, необходимо в наиболее населенных зарубежных пунктах иметь самостоятельных представителей Красного Креста.

3. Необходимо принять меры к расширению деятельности Красного Креста Армении за границей, путем увеличения числа его филиалов и усиления их состава, и таким образом, создать возможность нейтрализации деятельности и ликвидации деятельности дашнакского «Армянского Красного Креста».

4. До сих пор, на имя Красного Креста Армении получались из заграницы различного рода посылки, для передачи разным учреждениям. Поскольку из-за таких посылок возникают таможенные затруднения – не доверие к Красному Кресту Армении, необходимо указать всем заинтересованным учреждениям и организациям за создавшее неудобство и просить впредь не отправлять свои заграничные грузы на имя Красного Креста Армении.

5. До сего времени, при таможенном осмотре полученных Красным Крестом Армении посылок – возникали большие затруднения. Необходимо принятие мер к совершенному освобождению от таможенных пошлин всех грузов, адресованных и предназначенных Красному Кресту Армении, и к предоставлению последнему тарифных льгот.

6. Для того, чтобы Красный Крест Армении стал организацией массового характера, необходимо, надлежащим руководящим органам (центрального и местного госучреждения, профсоюзам, общественным организациям (войти в состав Красного Креста, в

качестве членов и способствовать вовлечению в эту организацию широких рабочих и крестьянских масс.

НАА, ф. 113, оп. 2, д. 553, л. 2. Копия. Машинопись.

N 115

**ПИСЬМО ПРЕДСТАВИТЕЛЬНИЦЫ СПЕЦИАЛЬНОГО
КОМИТЕТА ПОМОЩИ ПОСТРАДАВШИМ ОТ
ЗЕМЛЯТРСЕНИЯ АМЕРКОМА МЭТИ Б. ДЖОНСОН
ДОКТОРУ В.АТАБЕКЯНУ КРАСНОГО КРЕСТА АРМЕНИИ ПО
ОКАЗАНИЮ ПОМОЩИ СО СТОРОНЫ АМЕРКОМА**

7 марта 1927г., Ленинанкан

Многоуважаемый доктор,

Подтверждая сим нашу беседу сегодняшнего утра, Специальный комитет помощи пострадавшим от землетрясения, Кавказского отделения Амеркома помощи, представит средства, не превышающие сумму в размере двадцати тысяч долларов (\$ 20.000), для продолжения работы уже установленной Армянским Красным Крестом в Ленинанкане, в каковую организацию входят две чайных, молочный пункт для маленьких детей, и питание для взрослых и детей. Предполагается, что таковая сумма денег даст возможность Армянскому Красному Кресту продолжать вести работу по крайней мере, до первого мая.

По нашему взаимному соглашению, Армянский Красный Крест берется представлять Амеркому помощи ежедневные отчеты, покрывающие количество лиц, получивших вспомоществование. Также берется представлять ежедневные отчеты расходов, с дубликатами счетов на основании коих были произведены расходы.

Что же касается аванса в размере пяти тысяч рублей (5.000 руб.), мы имеем эту сумму в чеках и ведем переговоры с банком, относительно рублей. Мы передадим Вам сумму в пять тысяч рублей, как только мы будем иметь возможность получить наличные по чекам. Вы в свою очередь представте счета с оправдательными документами.

Представительница Специального комитета помощи пострадавшим от землетрясения Амеркома

Мэти Б. Джонсон

НАА, ф. 154, оп. 3, д. 6, л. 47. Перевод с английского. Машинопись.

N 116

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՋԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀ
Ս.ԿԱՄՍԱՐԱԿԱՆԻ ԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀՍԽՀ ԿԵՆՏՐՈՆԻԿԱՆ
ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆՅԱՆ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ
ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻՑ ՍՏԱՑՎՈՂ ՕԳՆՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՄԱՐ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆԸ ԵՐԿԱԹՈՒՂԱՅԻՆ
ԱՐՏՈՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՏԱԼՈՒ ԽՆԴՐԱՆՔՈՎ**

15 ապրիլի 1927թ., Երևան

Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերությունը արտասահմանից և Միության զանազան վայրերից շարունակ ստանում է ապրանքներ, որոնք նվիրաբերված են լինում զանազան բարեգործական մարմիններից և Հայաստանի Կարմիր խաչի մասնաճյուղերից: Հիշյալ ապրանքները տեղս հասնելու համար, վարչությունս բավական զգալի գումարներ է վճարում երկաթուղու ծախս, որը անդրադառնում է նրա բյուջեի վրա:

Հայտնելով այդ մասին, վարչությունս խնդրում է ձեր կարգադրությունը, որխեսզի Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերությանը տրվի երկաթուղային արտոնություններ, նրա հասցեով ուղարկվելիք ապրանքների և դեղորայքի վերաբերյալ:

Նախագահի բժ. Ս.Կամսարական

Պարասխանապուր քարտուղար բժ. Վ.Ադիբեկյան

Գործերի վարիչ Մ.Ալավերդյան

ՀԱԱ, ֆ. 113, ց. 5, գ. 467, թ.7: Բնագիր: Մեքենագիր:

**ՀՍԽՀ ԱՐԴԺՈՂԿՈՄԱՏԻ ԵԶՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆԸ
ԺՈՂԿՈՄԽՈՐՀ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ
ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆԸ ԵՐԿՐԹՈՒՂԱՅԻՆ ԱՐՏՈՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
ՏԱԼՈՒ ԽՆԴՐԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ**

15 ապրիլի 1927թ., Երևան

Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերությունը Կենտգործկոմին ուղղած՝ ապրիլի 15-ի N 444 գրությամբ հայտնում է, որ արտասահմանից և Միության զանազան վայրերից շարունակ ստանում է ապրանքներ, որոնք նվիրաբերված են լինում զանազան բարեգործական մարմիններից և Հայաստանի Կարմիր խաչի մասնաճյուղերից: Հիշյալ ապրանքները տեղումս հասնելու համար, վարչությունը բավական զգալի գումարներ է վճարում երկաթուղու ծախս, որը անդրադառնում է նրա բյուջեի վրա:

Հայտնելով այդ մասին, Կարմիր խաչի ընկերության վարչությունը խնդրում է Ժողկոմխորհի պատշաճ կարգադրությունը, որպեսզի Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերությանը երկաթուղային արտոնություններ տրվեն, նրա հասցեով ուղարկվող ապրանքների ու դեղորայքի վերաբերմամբ:

Քննելով վերոհիշյալը, Արդժողկոմատը գտնում է հետևյալը. ԱՍՖԽՀ սահմաններում գտնվող այն բոլոր պետական և կոոպերատիվ հաստատությունները, կազմակերպություններն ու ձեռնարկությունները, որոնք հիշատակված են N 1 ցուցակում՝ ըստ ապրանքների տեսակների, վայելում են բեռների փոխադրության տարիֆների այս կամ այն արտոնությունը: Այդ ցուցակում, ի թիվս այլոց, հիշատակված են նաև Կարմիր խաչի և Կարմիր կիսալուսնի ընկերությունները (ցուցակը կազմված և հաստատված է Անդրերկաթուղային վարչության կողմից, համաձայն բեռների փոխադրության N 160 արտոնյալ տարիֆի կիրարկության կանոնների 1 հոդվածի ծանոթության բ կետի):

Եթե այժմ Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերությունը միջնորդում է ընդհանուր կարգով վերապահված արտոնություններն ընդարձակելու մասին, ապա նա՝ հնարավորությունից զրկված չէ այդ հարցը հարուցելու Հաղորդակցության ճանապարհների կոմիտե-

րիատին կից Տարիֆային կոմիտեի առաջ, հետևյալ նկատառումներով:

Համաձայն Տարիֆային կոմիտեի վերաբերյալ գործող կանոնադրության 5-րդ հոդվածի, նոր տարիֆներ սահմանելու կամ գործող տարիֆները փոփոխելու, լրացնելու և վերացնելու մասին Տարիֆային կոմիտեի առաջ հարց հարուցել կարող են ինչպես պետամարմինները, այնպես և ամեն տեսակ կոոպերատիվ ու մասնավոր կազմակերպություններն ու մասնավոր անձինք: Թեև օրենքի մեջ ցուցում չկա այն մասին, թե հասարակական կազմակերպությունները, ինչպես Կարմիր խաչը և այլն, նույնպես կարող են միջնորդություն հարուցել, սակայն քանի որ օրենքը այդ իրավունքը վերապահում է նաև մասնավոր կազմակերպություններին ու անձանց, ապա ըստ օրենքի տրամաբանական իմաստի, հասարակական կազմակերպությունները ևս չեն կարող զրկված լինել համապատասխան միջնորդություն հարուցելու իրավունքից:

Վերոհիշյալի հիման վրա, Արդժողկոմատը գտնում է, որ եթե Հայաստանի

Կարմիր խաչի ընկերությունը կամենում է էլ ավելի ընդարձակել Կարմիր խաչի և Կարմիր կիսալուսնի ընկերություններին, ներկայումս, պետիմնարկների հետ հավասար վերապահված արտոնությունները, ապա այդ դեպքում, նա կարող է իր սեփական նախաձեռնությամբ պատշաճ միջնորդություն հարուցել՝ Հաղորդակցության ճանապարհների կոմիսարիատին կից Տարիֆային կոմիտեի առաջ:

Արդժողկոմ՝ Զ.Աշրաֆյան⁹⁹

Օրենսդրական բաժնի վարիչ՝ Խանդամիրյան

ՀԱԱ. ֆ. 113, ց. 5, գ. 467, թթ. 9 և շրջ.: Բնագիր: Մեքենագիր:

**ИЗ ОТНОШЕНИЯ ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМИТЕТА
ГРУЗИНСКОГО ОБЩЕСТВА КРАСНОГО КРЕСТА В
ЦЕНТРАЛЬНЫЙ КОМИТЕТ КРАСНОГО КРЕСТА АРМЕНИИ ПО
ОКАЗАНИЮ ПОМОЩИ ПОСТРАДАВШИМ ОТ
ЗЕМЛЯТРАСЕНИЯ С ИХ СТОРОНЫ**

22 апреля 1927г., Тифлис

В ответ на ваше отношение от 12 апреля 1927г. за N 413 о работе нашего врачебного отряда по оказанию помощи пострадавшим от землетрясения в Ленинканском уезде, Центральный комитет Грузинского общества Красного Креста сообщает следующее:

23 октября 1926г. в 9 часов утра отряд Грузинского общества Красного Креста в составе 4 врачей, 2 сестер милосердия и одного санитаря под общим руководством уполномоченного Центрального комитета Грузинского общества Красного Креста т. С. Жоржолиани выехал в Ленинкан с необходимым количеством медикаментов и перевозочного материала, упакованных в несколько ящиков. В первый же день по приезде своем в Ленинкан, стряд Грузинского общества Красного Креста оказал помощь 219 больным, среди которых 110 человек было раненых и тяжело увечных.

В тот же день был отправлен в селение Аралиси летучий стряд в составе двух врачей (Вачнадзе и Чигогидзе) и одной сестры милосердия (Бриф), который обошел все дворы села и обнаружил 80 больных, среди которых 40 человек было также раненых и тяжело увечных; оказав здесь всем 80 больных необходимую помощь, отряд в тот же вечер перешел в село Баяндур. На третий день к полудню из Тифлиса прибыла новая партия медикаментов, палаток и 300 пар нательного белья для раздачи наиболее пострадавшим от этого стихийного бедствия. Продолжая работу в еще большем масштабе, благодаря новой партии полученных медикаментов и белья, и переходя из одного села в другое по плану, выработанному на совещании в присутствии т.т. Ханояна, Кучаидзе, Ерзнкяна и других, 31 октября уже стало

возможным сократить наш отряд в его первоначальном составе, посплав обратно в Тифлис двух врачей.

*Председатель П. Кикалишвили
Управделами Е. Чахунашвили*

НАА, ф. 154, оп. 3, д. 6, л. 70 и об. Подлинник. Машинопись.

N 119

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀ
Ս.ԿԱՄՍԱՐԱԿԱՆԻ ԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀՍԽՀ ԺՈՂԿՈՄԻՏՈՐՀ՝
ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆԸ ԱՌԱՆՑ ՄԱՔՍԻ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆՆԻՑ
ԱՊՐԱՆՔՆԵՐ ՍՏԱՆԱԼՈՒ ԹՈՒՅԼՏՎՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԻ
ՄԱՍԻՆ**

13 հուլիսի 1927թ., Երևան

Ի պատասխան ձեր N 561-4 գրության, Մաքսա-Տարիֆային կոմիտեի 245-րդ հոդվածի 5-րդ կետի լայնացման մասին, հայտնում ենք, որ Հայաստանի Կարմիր խաչի Գլխավոր վարչությունը առիաստարակ պատվերներ չի տալիս արտասահմանից ապրանքներ ստանալու համար, այլ Կարմիր խաչի արտասահմանյան մասնաճյուղերը կամ ուրիշ բարեգործական կազմակերպությունները նվերներ են ուղարկում ըստ իրենց հայեցողության:

Ի նկատի ունենալով վերոհիշյալը, վարչությունը խնդրում է ձեր միջնորդությունը; որպեսզի Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերությանը թույլատրվի առանց մաքսի արտասահմանից ստանալու բոլոր տեսակի դեղորայք, բժշկական գործիքներ, հիվանդանոցային իրեր և զանազան տեսակի հին հագուստեղեն ու կոշիկներ:

Նախագահ Ս.Կամսարական

Պատրասխանադրու քարտուղար Վ.Ադիբեկյան

Գործերի վարիչ Մ.Ալավերդյան

Մակագրություն. 1. Հարցը քննվում է ԿՆ օգոստոսի 4-ի նիստում: Կցել գործին: 2. Կցել մաքս[ային] կանոնագիծը: Սկորագրություն: 04.8.1927թ.:

ՀԱԱ, ֆ. 113, ց. 2, գ. 553, թ. 11: Բնագիր: Մեքենագիր:

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱԶԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀ
Ս.ԿԱՄՍԱՐԱԿԱՆԻ ԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀՍԽՀ ԺՈՂԿՈՄՄԵՆՈՐԸ՝
ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆԸ ՄԱՐՍԱՏՈՒՐՔԻՑ ԱՋԱՏԵԼՈՒ ՀԱՐՅԻ
ՄԱՍԻՆ**

2 օգոստոսի 1927թ., Երևան

Համաձայն Մաքսային կանոնադրության 245-րդ հոդվածի, բարեգործական կազմակերպությունները և մասնավորապես Կարմիր խաչերը, իրավունք ունեն առանց մաքսի ներմուծել ու ստանալ արտասահմանից բոլոր առարկաներ, որոնց ցուցակը կազմված է Մաքսային-Տարիֆային կոմիտեի կողմից և կցված է 245-րդ հոդվածին:

Սակայն այդ ցուցակը չի ամփոփում այն բոլոր իրերն ու դեղորայքը, որոնք ստացվում են արտասահմանից թե՛ մեր մասնաճյուղերի, և թե՛ մասնավոր բարեգործական կազմակերպությունների կողմից, որոնք ըստ իրենց հայեցողության և նախաձեռնության, շատ անգամ առաքում են այնպիսի դեղորայք և առարկաներ, որոնք չեն մտնում 245-րդ հոդվածին կից ցուցակի մեջ:

Վարչությունս, խիստ շահագրգռված լինելով նման ապրանքների և դեղորայքի ստանալու մեջ և աչքի առաջ ունենալով, որ այդ ապրանքները և դեղորայքը ուղարկվում են ձրիաբար և գործադրվում են միայն Կարմիր խաչի հիմնարկությունների կարիքների համար, խնդրում է Ժողկոմիտեի միջնորդությունը ուր հարկն է, ազատելու մաքսից նաև բոլոր տեսակի դեղորայքը, բժշկական գործիքները, հիվանդանոցային իրերը, որոնք չեն նշված 245-րդ հոդվածին կից ցուցակի մեջ:

Նախագահ Ս.Կամսարական

Պարասխանապուր քարտուղար Խուդավերդյան

Գործերի վարիչ Մ.Ալավերդյան

ՀԱԱ, ֆ. 113, ց. 2, գ. 553, թ. 14: Բնագիր: Մեքենագիր:

N 121

**ՔԱՂՎԱԾՔ ՀՍԽՀ ԺՈՂԿՈՄԽՈՐՀԻ ԿԱՐԳԱԴՐԻՉ ՆԻՍՏԻ
ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԻՑ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ
ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆԸ ՄԱՔՍԱՅԻՆ ԱՐՏՈՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
ՏԱԼՈՒ ՄԱՍԻՆ**

4 օգոստոսի 1927թ., Երևան

Լսեցին. Հայաստանի Կարմիր խաչին մաքսային արտոնություններ տալու խնդիրը: (Տեղեկանք. Ժողկոմխորհի 1927թ. հուլիսի 28-ի կարգադրիչ նիստի N26 արձանագրության 1-ին կետի որոշումը): Զեկուցող՝ Ս. Կամսարական:

Որոշեցին. ա) Նկատի ունենալով Հայաստանի Կարմիր խաչի առանձնահատուկ պայմանները, միջնորդություն հարուցել ազատելու մաքսից այն բոլոր դեղորայքը, բժշկական գործիքները և հիվանդանոցային իրերը, որոնք չեն նշված 245-րդ հոդվածին կից ցուցակի մեջ: բ) Հանձնարարել Հայաստանի Կարմիր խաչի վարչությանը ներկայացնել Ժողկոմխորհի նախագահի ստորագրությանը՝ հիմնավորված միջնորդության նախագիծ:

Ժողկոմխորհի նախագահի տեղակալ Հ. Պողոսյան

Ժողկոմխորհի գործերի կառավարչի տեղակալ

Ա. Թորմաջյան

ՀԱՍ, ֆ. 113, ց. 2, գ. 553, թ. 16: Վավերացված պապճեն: Մեքենագիր:

N 122

**ОТНОШЕНИЕ ПРЕДСЕДАТЕЛЯ СОВНАРКОМА ССРА
С. АМБАРЦУМЯНА В СОВНАРКОМ ЗСФСР ПО ВОПРОСУ
ОСВОБОЖДЕНИЯ ОТ ТАМОЖЕННЫХ ПОШЛИН
МЕДИКАМЕНТОВ ПОЛУЧЕННЫХ КРАСНЫМ КРЕСТОМ
АРМЕНИИ**

7 августа 1927г., Ереван

Статьей 245 Таможенного устава СССР, установлено право благотворительных организаций, в том числе и Красного Креста, беспошлинного ввоза из-за границы некоторых предметов, список

которых установлен Таможенно-Тарифным комитетом и приложен к ст.245 Таможенного устава.

Однако, список этот не обнимает всех тех больничных предметов, медикаментов и медицинских инструментов, которые получают из-за границы на имя Красного Креста Армении как от его заграничных отделений, так и от разных благотворительных организаций и частных лиц. Выбор предметов, посылаемых в Армению этими организациями и лицами, производится ими по своему усмотрению, без предварительных указаний Красного Креста, и потому часто, в числе этих предметов попадают такие, которые не включены в указанный список Таможенно-Тарифного комитета и за которые таможенные установления требуют внесения таможенных пошлин.

Между тем, многочисленность случаев присылки из-за границы на имя Красного Креста Армении указанного рода предметов и значительное их количество, лишают возможности Красный Крест, не обладающей достаточными средствами, оплачивать пошлиной все эти предметы. К тому же, все эти предметы получают бесплатно, в виде пожертвований, предназначаются на непосредственные нужды Красного Креста и ни в коем случае не служат объектом сбыта.

Исходя из этого, Совнарком ССРА в своем заседании 4 сего августа, постановил возбудить ходатайство об освобождении от таможенных пошлин всех получаемых Красным Крестом Армении медикаментов, медицинских инструментов и больничных предметов, не включенных в указанный список Таможенно-Тарифного комитета.

Просьба возбудить по этому поводу соответствующее представление перед союзными органами и о последующем не отказать уведомить.

*Председатель Совета народных комиссаров С.Амбарцумян
Зам.управляющего делами СНК и ЭКОСО А.Токмачян¹⁰⁰*

НАА, ф. 113, оп. 2, д. 553, л. 6 и об. Копия. Машинопись.

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ԳԼԽԱՎՈՐ
ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ՋԵԿՈՒՅԱԳԻՐԸ ՀՍԽՀ ԺՈՂԿՈՄԽՈՐՀ՝
ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ՀԱՍՅԵՌՎ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻՑ ՍՏԱՅՎՈՂ
ԻՐԵՐԻ ՄԱՔՍԱՅԻՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ**

15 օգոստոսի 1927թ., Երևան

Հայաստանի Կարմիր խաչին հանձնելու համար, կամ ուղղակի իր անունով կամ Ամերիկյան կոմիտեի միջոցով Բաթումի մաքսատանը ստացվում են Կարմիր խաչի կարիքների համար զանազան հին հագուստեղեն, հիվանդանոցային իրեր և դեղորայք: Ստացված հակերը և այլ իրերը մաքսատանը բացվում են առանց Կարմիր խաչի Գլխավոր վարչության ներկայացուցչի և առանց համապատասխան ապրանքացուցակի, և այնուհետև դրանք ուղարկվում են Երևան՝ Կարմիր խաչի վարչությանը:

Այժմ առաջ ունենալով, որ դրա հետևանքով հաճախ տեղի են ունենում թյուրիմացություններ հակերի մեջ պարունակված ապրանքների մասին, և որ բացվելուց հոտո հակերը, կորցնելով իրենց արտաքին տեսքը, կորցնում են որոշ չափով նաև իրենց արժողությունը, Կարմիր խաչի գլխավոր վարչությունը խնդրում է Ժողկոմխորհին միջնորդություն հարուցել Անդրկովկասյան մաքսային վարչության առջև, հարկ եղած կարգադրությունը անելու Բաթումի մաքսատանը այն մտքով, որպեսզի Հայաստանի Կարմիր խաչի համար Բաթումում ստացված բոլոր հակերը՝ հիվանդանոցային իրեր և դեղորայք, թե՛ ուղղակի իրեն հասցեագրված, թե՛ Ամերիկյան կոմիտեի միջոցով, տրանզիտով ուղարկվեն Երևան պայմանով, որ բոլոր պահանջված մաքսային ձևականությունները կատարվեն Երևանում:

Հայաստանի Կարմիր խաչի Գլխավոր վարչության նախագահ
բժ. Կամսարական

Պապասխանապուր քարտուղար բժ. Ադիբեկյան

Մակագրություն. ընկ. Խանդամիրյանին: Համապատասխան պատճառաբանված միջնորդությունը հարուցել: Ստորագրություն: 17 օգոստոսի 1927թ.:

ՀԱԱ, ֆ. 113, ց. 2, գ. 811, թ. 1 և շրջ.: Բնագիր: Մեքենագիր:

**ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԻ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻ ՀԵՏԵՎԱՆՔՆԵՐԻ
ՎԵՐԱՑՄԱՆ ԳՈՐԾՈՒՄ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ
ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱԿԱՆԱՑՐԱԾ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ
ՀԱՇՎԵՏՎՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ**

[1927թ.]

1926թ. հոկտեմբերի 22-ին մեծ ցնցումներով առաջացավ Լենինականի ահռելի երկրաշարժը, որը եկավ Շիրակի գյուղացիության ֆիզիկական գոյությունը վտանգի ենթարկելու: Սոսկալի երկրաշարժը միանգամայն հիմնահատակ կործանեց 15 գյուղ, 18 գյուղ ավերեց 50-95 տոկոսով, իսկ 7 գյուղ համեմատաբար թեթև վնասներ պատճառեց:

... Եվ ահա աղետի լույն առնելուն պես Հայաստանի Կարմիր խաչի Նախագահությունն իր 1926թ. հոկտեմբերի 23-ի արտակարգ նիստում որոշեց աղետի զոհերին օգնություն հասցնելու համար անմիջապես բժշկական մի խումբ կազմակերպել և ուղարկել աղետի վայրը:

Հայաստանի Կարմիր խաչի պատասխանատու քարտուղար բժ. Վ. Ադիրեգյանը կազմակերպելով բժշկական մի խումբ, որ ուներ մի բժիշկ, 2 բուժակ, 2 գթության քույր և 2 սանիտար, վերցնելով անհրաժեշտ քանակությամբ դեղորայք, գործիքներ և այլ բուժական պարագաներ, մեկնեցին Լենինական հոկտեմբերի 24-ին: Հասնելով աղետի վայրը Հայաստանի Կարմիր խաչի այդ բժշկական խումբը հոկտեմբերի 25-ի Թյուրք Ղարաքիլիսա գյուղում բացեց բժշկակայան: ...

Բժշկական այդ օգնությունը չէր սահմանափակվում միայն Թյուրք Ղարաքիլիսի շրջանում, այլ նոյեմբերի 3-ից սկսած նա տարածվեց նաև շրջակա Արալդղ, Ալեքսանդրովկա, Բայանդուր և Դահարլու գյուղերում, երբ այդ գյուղերից գնաց Վրացական Կարմիր խաչը, որ երկրաշարժի հենց առաջին օրերին եկել էր Թիֆլիսից բժշկական օգնություն հասցնելու համար աղետից տուժած գյուղացիությանը: Հայաստանի Կարմիր խաչի բժշկակայանը այդ շրջանում աշխատեց հոկտեմբերի 25-ից մինչև նոյեմբերի 25-ը, եվ այդ

Ժամանակաշրջանում նա օգնություն հասցրել է 3873 հիվանդ և վիրավորի:

Սակայն, երբ տեղում պարզվեց, որ գյուղացիությունը գտնվում է սովի ճանկերում և ենթակա է ցրտահարության՝ Հայաստանի Կարմիր խաչը որոշում է գյուղացիության առաջին տաք սնունդ մատակարարելու և նրանց տաք հագուստ հագցնելու հոգսը ևս առնել իր վրա: Այս նպատակով հոկտեմբերի 25-ին Հ.Կ. Խաչի Պատասխանատու քարտուղար բժ. Վ. Ադիբեգյանը բանում է սննդակայանի մի բազա Թյուրքի Ղարաքիլիսա գյուղում տաք կերակուր մատակարարելու համար թշվառ գյուղացիության և ցրտից պատսպարելու նպատակով բերել է տալիս աղետի վայրը, պահեստում գտնված 45 հակ հագուստեղեն և վերմակներ և բաժանում ամենակարիքավոր գյուղացիներին:

Սննդի գործը Կարմիր խաչը գուցե սկզբում իր ուժերով հնարավորություն չունենար կազմակերպել, եթե այդ նպատակով Անդրկենտրոնականի նախագահ ընկ. Ս. Խանոյանը, որ երկրաշարժի հենց առաջին օրերին եկել էր իր աչքով տեսնելու աղետի ավերածություններն ու ժողովրդի թշվառ կացությունը, օգնության չգար Կարմիր խաչին, նրա տրամադրության տակ դնելու 5000 ռուբլի: ...

Այսպես Կարմիր Բանակի Լենինականում գտնվող զորամասերը Կարմիր խաչի տրամադրության տակ դրին 11 երթի երկ. երկու խոհարարով և երկ. երկու ծիերով, գյուղից-գյուղ ազգաբնակչությանը տաք կերակուր մատակարարելու նպատակով: Դրանով Կարմիր խաչը հնարավորություն ստացավ Թյուրք Ղարաքիլիսայից տաք կերակուր բերել շրջակա Արալդղ, Դահարլու, Ալեքսանդրովկա և Բայանդուր գյուղեր, բաց թողնելով օրական 3600-3700 ճաշ:

Սակայն աղետի զոհերը շատ էին: Սննդակայանի բազան չէր բավարարում գյուղացիներին, մանավանդ, որ նրանք ուժեղ թափով զբաղվում էին իրենց համար բնակարաններ շինելով, ապա ուրեմն սննդի առանձին կարիք ունեյին: Եվ Կարմիր խաչը կազմակերպում է 2-րդ բազա Դավշան-Ղշլաղում, որտեղից տաք ճաշ է մատակարարում Դավշան-Ղշլաղի, Սվանվերդիի, Քյալ-Ալի, Ղազարապատի և Ղափի գյուղերի բնակչության, օրական բաց թողնելով 2400-2500 ճաշ: Այդ երկու կայանները օրական ճաշ էին մատակարարում երկրաշարժից ամենից ավելի վնասված 9 գյուղերի բնակչութ-

յանը, օրական բաց թողնելով ոչ պակաս քան 6000 ճաշ, օրական հագեցնելով 6000 աշխատավորության ու նրանց երեխաների քաղ-
ցը: ...

Այդ ժամանակաշրջանում, այսինքն մինչև նոյեմբերի 25-ը, այդ երկու կայանները վերևում մատնանշած գյուղերում բաժանել են 148,361 ճաշ: Բաժանած կերակուրը միշտ եղել է տաք և մսով: ...

Այսպիսով Հայաստանի Կարմիր խաչը հնարավորություն ունե-
նալով 15 բոլորովին կործանված գյուղերից 9 գյուղի ազգաբնակչ-
ության օգնություն հասցնելը, որով ուրեմն նա իր սոսը միջոցներով
կարողացավ աղետի գյուղացիության 60 տոկոսին հասնել սննդի,
բժշկական և հագուստեղենի օգնություն:

Նոյեմբերի 25-ին երբ արդեն ձեռք առած արտակարգ միջոցնե-
րի շնորհիվ գյուղացիությունն ապահով էր բնակարանով ու
սննդամթերքով, Հայաստանի Կարմիր խաչը վերջ դրեց իր օգնու-
յան գործին գյուղերում և կազմալուծեց սննդակայաններն ու բժշկա-
կան խումբը, իր գործունեության կենտրոն ընտրելով մի այլ վայր,
որ երկրաշարժից ոչ պակաս խոշոր վնասներ էր կրել: Երկրաշարժն
իր ավերածությունները միայն գյուղերում չէր գործել, ավերածու-
թյունից անմասն չէր և Լենինական քաղաքը: ...

Այդ նպատակով Հայաստանի Կարմիր խաչը շտապ կերպով
քաղաքում հիմնում է սննդակայան, որտեղից օրական բաց է թողն-
վում 3000 տաք ճաշ և հիմնում է խոհանոց՝ օրական 600 կրծքի
երեխաների համար կաթ մատակարարելով: ...

Հաշված ժամանակաշրջանում, այսինքն 1926թ. դեկ. 2-ից մինչև
1927թ. մայիսի 1-ը Լենինականում բաց է թողնված 145,303 բաժին
ճաշ: Այսպիսով աղետի հետևանքով քաղաքի աղքատ ազգաբնակ-
չության և գյուղացիությանը Հայաստանի Կարմիր խաչը մատակա-
րարել է 443,663 բաժին տաք ճաշ հացով ու մսով: Մինչև մայիսի
1-ը:

Կաթի խոհանոցը, ինչպես վերևում ասացինք, սկսելով իր աշ-
խատանքը 1926թ. դեկ. 14-ից օրական բաց էր թողնում 325 բաժին
կաթ կես-կես լիտր անձին, սակայն մի քանի օրից նա հասցրեց
550-600 բաժնի: Կաթը բաժանվում էր մինչև 2 տարեկան երեխա-
ներին միայն, հասակը որոշում էին Ջագսի վկայականները:

1926թ. դեկ. 14-ից մինչև 1927թ. մայիսի 1-ը կաթ բաժանված է ընդամենը 66922 բաժին: Մինչև 2 տարեկան երեխաներ գրանցված էին 660 հոգի: ...

Ձմռան ցուրտ օրերին, այն է փետրվար ամսում Կարմիր խաչը Լենինականում բաց է անում երկու թեյարան, որտեղից ճանապարհորդ գյուղացիները ստանում էին քաղցր թեյ: Այդ թեյարանները գոյություն են ունեցել երկու ամիս և այդ ժամանակամիջոցում բաց է թողնված ընդամենը 85235 բաժին թեյ:

Բացի այս օգնությունից Հայաստանի Կարմիր խաչը Քյաֆթարլու գյուղի մանկապարտեզի համար բաց է թողնում կակաո, շաքար և դրամ աղքատ գյուղացիների երեխաներին նախաճաշ տալու համար: Սակայն Հայաստանի Կարմիր խաչը չէր կարող իր գործունեությունը սահմանափակել միայն վերը մատնանշած շրջանակով, որովհետև իր շուրջը նա դեռ տեսնում էր ծով թշվառություն, ծով կարիքներ: Աղետից վնասված գյուղացիության և քաղաքի աղքատ բնակչության օգնելու սրտագին ջանքերը Կարմիր խաչը մտադիր էր լրացնելու և մի այլ ծրագրով: Կային երեխաներ, որոնց ծնողները երկրաշարժից սպանված էին և գտնվելով չափազանց թշվառ կացության մեջ՝ ենթակա էին իսպառ կորուստի: Ահա այդպիսի երեխաներից գոնե մինչև 150 հոգու Կարմիր խաչը ցանկություն ուներ ծնունդ գտնելու ցուրտ օրերին պատսպարելու Դիլիջանի սանատորիայում մինչև, որ հնարավոր կլիներ նրանց պատսպարել որբանոցներում: Այսպիսով Հայաստանի Կարմիր խաչը պատսպարելով 150 անմեղ երեխաներին, չէր թողնի նրանց փողոցներում:

Սակայն ցավոք սրտի պետք է ասել այդ գերազանցորեն կարևոր գործը պահանջում էր 28-30000ռ., որից դժբախտաբար զուրկ էր Հայաստանի Կարմիր խաչը և այդ ծրագիրը ակամայից խեղդվեց իր սաղմում: Կարմիր խաչը միայն հնարավորություն ունեցավ փողոցներում իրենց խղճուկ գոյությունը քաշ տվող երեխաներից 25 որբ երեխաներ հավաքել և ուղարկել Երևանում գտնված Հ.Կ խաչի որբանոցը:

Ի վերջո Հայաստանի Կարմիր խաչը իր պարտքն է համարում հայտնել, որ այս խոշոր օգնությունը աղետյալներին նա իհարկե չէր կարող ցուցադրել մենակ, իր ուժերով: Այս բոլոր աշխատանքները նա կազմակերպել ու արել է անշուշտ շնորհիվ թե Միութենական և

թե օտար երկրների Կարմիր խաչերի կազմակերպությունների, ինչպես և Հ.Կ. խաչի Արտասահմանյան բաժանմունքների սրտագին վերաբերմունքին և ջերմ արձագանքներին:

Այստեղ չի կարելի հատկապես չնշել այն խոշոր օգնությունը, որ Ամերիկական Կոմիտեն հասցրեց հենց աղետի առաջին օրվանից մինչև այսօր: Նա աղետի օրերին Լենինականի Առբաժնից ընդունեց երկրաշարժի հետևանքով վտանգված գինեկոլոգիական և մանկաբարձական հիվանդանոցի բոլոր հիվանդներին, ընդունում և օգնություն էր հասցնում թե քաղաքում և թե շրջաններից բերած հիվանդներին ու վիրավորներին: Բացի այդ Ամերիկյան կոմիտեն տուժած բնակչությանը բաժանում էր տաք հագուստ և իր փոխադրական միջոցներն էլ՝ դրեց արտակարգ եռյակի տրամադրության տակ ժամանակավորապես օգտագործելու համար երկրաշարժի հետևանքով ավերված գյուղերի բնակչության ժամանակին անհրաժեշտ օգնություն հասցնելու նպատակով: Բացի այդ Ամերիկյան կոմիտեն իր տրամադրության տակ ունենալով 10,000 դոլլար մանուկներին սնունդ մատակարարելու նպատակով, նպատակահարմար համարեց այդ օգնությունը հասցնելու այդ ուղղությամբ աշխատող Հ.Կ. խաչի միջոցով և համաձայնության գալով վարչության հետ, մարտի 1-ին հանձնեց այդ գումարը, որով հնարավորություն սովեց շարունակելու մի որոշ ժամանակ ևս սննդակայանների աշխատանքները:

Հ.Կ. խաչի գլխ. Վարչության
պատրասխանապու քարտուղար՝ բժ. Վ. Ադիբեյան

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 3, գ. 6, թ. 114-120: Բնագիր: Մեքենագիր:

N 125

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱԶԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ
ԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀՍԽՀ ԺՈՂԿՈՄԽՈՐՀ՝ ՇՐՋԱՆՆԵՐԻ
ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՇԵՆՔԵՐԻ ՎԵՐԱՆՈՐՈԳՈՒՄՆԵՐՆ
ԱՎԱՐՏԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ԻՐԵՆՑ ԳՈՒՄԱՐ ՏՐԱՄԱԴՐԵԼՈՒ
ՄԱՍԻՆ,**

31 հոկտեմբերի 1927թ., Երևան

Վարչությունս ցանկանալով մինչև ծմեռվա եղանակների գալը վերջացնել շրջանում սկսած իր բժշկական շենքերի վերանորոգումները և ներկայումս գտնվելով նյութական սուղ պայմաններում, խնդրում է ժողկոմխորհիդ բաց թողնել փոխարինաբար, տասը հազար ռուբլի, որպիսի գումարը կվերադարձվի ս/թ դեկտեմբեր ամսում:

Կարմիր խաչի Գլխավոր վարչության փոխնախագահ՝
Մ.Սահակյան

Պապասխանապուռ քարտուղար՝ բժ. **Վ.Ադիբեկյան**

Մակագրություն. Ֆինժողկոմի տեղակալ Վ.Մամիկոնյանին՝ խնդրում եմ բավարարել բանկերի միջոցով: Ա.Մոավյան¹⁰¹: 31 հոկտեմբերի 1927թ.:

ՀԱԱ, ֆ. 113, ց. 2, գ. 805, թ. 1: Բնագիր: Մեքենագիր:

N 126

**ՀՍԽՀ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹՅԱՆ ԺՈՂԿՈՄԱՏԻ
ԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԺՈՂԿՈՄԽՈՐՀ՝ ՄԱՐԻ ՆՈՒԲԱՐ ԱԶՔԻ
ԿԼԻՆԻԿԱՅԻ ԿԱՌՈՒՑՄԱՆ ԽՆԴՐԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ**

28 նոյեմբերի 1927թ., Երևան

Ի կատարումս ժողկոմխորհի կարգադրի՝ նիստի սույն թվի հոկտեմբերի 17-ի որոշման (արձ. N 36, կետ 11) հայտնում ենք, որ Փարիզի Հայկական Բարեգործական Ընկերության հաշվին կառուցվող Մարի Նուբար. աչքի կլինիկայի կառուցման հոգատարությունը, վերցնում է իր վրա Կարմիր խաչի Հայաստանի Գլխավոր վարչությունը, որը այդ առթիվ ներկայումս բանակցություններ

է վարում հիշյալ Բարեգործական Ընկերության ներկայացուցիչ ճարտարապետ Միհրդատյանի հետ: Բանակցությունները վերջացնելուց և պայմանագիրը նրանց մեջ կնքելուց հետո, Կարմիր խաչի վարչությունը այդ հարցը Առժողկոմատի հետ համաձայնեցնելուն պես, կներկայացնի ժողկոմխորհին:

*Առժողկոմի տեղակալ Զալլադյան
Գործերի վարիչ Փանոսյան*

ՀԱԱ, ֆ. 118, ց. 3, գ. 562, թ. 12: Վավերացված պատճեն: Մեքենագիր:

N 127

**ՀՍԽՀ ԿԵՆՏՐՈՆԻԿԱՆ, ԺՈՂԿՈՄՍԽՈՐՀԻ ԵՎ ՊԵՏՊԼԱՆԻ
ԿՈԼԵԿՏԻՎՆԵՐԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՇԻ ԲՋԻՋԻ ԲՅՈՒՐՈՅԻ ՄԵԿ
ՏԱՐՎԱ ԾՐԱԳԻՐԸ**

Մարտ, 1928թ., Երևան

1. Կենտգործկոմի, ժողկոմխորհի և Պետպլանի միացյալ կոլեկտիվին կից Կարմիր խաչի բջիջի բյուրոն ղեկավարվում է Հայաստանի Կարմիր խաչի Կենտրոնական վարչության [կողմից] տրված դիրեկտիվներով և գործում է նրա ընդհանուր հսկողության տակ:

2. Կարմիր խաչի բջիջի բյուրոն հանդիսանում է Հայաստանի Կարմիր խաչի Կենտրոնական վարչության օժանդակիչ բջիջը:

3. Կարմիր խաչի բջիջի բյուրոն իր հերթին կապ է պահպանում շեֆ գյուղի հետ և հնարավորության սահմաններում տանում է լայն ագիտացիա՝ գյուղի մասսաներին Կարմիր խաչի ընկերությանը անդամագրվելու գործում:

4. Կարմիր խաչի բջիջի բյուրոն լայն ագիտացիա է տանում իր անդամների շրջանում, կազմակերպելով ագիտացիոն բնույթ կրող երեկոներ, ցերեկոյթներ, կազմակերպում է ագիտ-դասախոսություններ, կինո[դիտում] և գրույցներ:

5. Կարմիր խաչի գաղափարները լուսաբանելու նպատակով բջիջի բյուրոն պարբերաբար համապատասխան հոդվածներ է տպագրում պատի թերթում:

6. Բջիջի բյուրոն 2 ամիսը մեկ անգամ հրավիրում է անդամների ընդհանուր ժողով և դրանք հետաքրքիր դարձնելու համար կազմակերպում է հետաքրքիր դասախոսություններ:

7. Բջիջի բյուրոն իր ժողովներին մասնակից է դարձնում նաև իր անդամների ընտանիքների անդամներին:

8. Կարմիր խաչի բջիջի բյուրոն ընտրվում է և գործում տարին մեկ անգամ:

9. Հատուկ դեպքերում, թե՛ ընդհանուր ժողովը, և թե՛ բջիջի բյուրոյի նիստերը հրավիրվում են արտակարգ կարգով՝ հերթից դուրս:

10. Ընդհանուր ժողովներին մասնակցում է Կարմիր խաչի Կենտրոնական վարչության ներկայացուցիչը:

Ծանոթություն. Կարմիր խաչի բջիջի նիստերին հատուկ դեպքերում հրավիրել Կենտրոնական վարչության ներկայացուցչին:

11. Ռևիզիոն (վերստուգիչ) հանձնաժողով ընտրել Կարմիր խաչի բջիջի անդամներից և երեք ամիսը մեկ վերստուգել բյուրոյի կատարած աշխատանքները:

ՀԱԱ, ֆ. 112, ց. 2, գ. 166, թթ. 1: Պարզեն: Մեքենագիր:

N 128:

**ՄԱՐԻ ՆՈՒԲԱՐԻ ԱՆՎԱՆ ԿԼԻՆԻԿԱ-ԱՄԲՈՒԼԱՏՈՐԻԱ
ԿԱՌՈՒՑԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ՊԱՅՄԱՆԱԳԻՐ**

—

2 մարտի 1928թ. Երևան

ՀՍԽՀ Առողջապահության ժողովրդական կոմիսարիատը և Հայաստանի Կարմիր խաչի Գլխավոր վարչությունը մի կողմից և Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միությունը մյուս կողմից ի հավելում Առժողկոմատի հետ 1927թ. հունվար 19-ի թվականով կնքված պայմանագրի երկու կողմերի համաձայնությամբ կնքեցին հետևյալ նոր պայմանագիրը.

1. Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միությունը Պողոս Նուբար Փաշայի կողմից նվիրում է Առժողկոմատին և Հայաստանի Կարմիր խաչին 7000 ֆունտ սթերլինգ, նրանց վրա պարտք

ղնելով կառուցել Երևանի մեջ Ակնաբուժական կլինիկա-ամբուլատորիա Մարի Նուբարի անվան:

2. Առժողկոմատը և Հայաստանի Կարմիր խաչը ընդունում է վերոհիշյալ նվերը և հանձն են առնում նրա փոխարեն կառուցել Մարի Նուբարի անվան յլինիկա-ամբուլատորիայի շենք համաձայն ներկայիս կցված հատսակագծի և տեղնիկական պայմաններին:

3. Հ.Բ.Ը. Միությունը նվիրած գումարներից գնում է այդ շենքի համար կենտրոնական ջեռուցման ամբողջական ապարատ, որի արժեքը չը պետք է անցնի 500 ֆ. սթ., դրա մեջ հաշվելով մինչև Բաթում ճանապարհածախսը: Հակառակ դեպքում պակասած գումարը պիտի լրացվի Հ.Բ.Ը. Միության կողմից:

4. Կենտրոնական ջեռուցման վերաբերյալ այս պատահական հավելվածից դուրս Հ.Բ.Ը. Միությունը ուրիշ որևէ հավելում չի ընդունում:

5. Հ.Բ.Ը. Միությունը պարտավորվում է հանձնել հիշյալ գումարը Առժողկոմատին և Կարմիր խաչին, կամ ում նրանք կը լիազորեն, ըստ պահանջի:

6. Առժողկոմատը և Հայաստանի Կարմիր խաչը պարտավորվում են շենքի կառուցումը վերջացնել մինչև 1928թ. դեկտեմբերի 1-ը:

7. Առժողկոմատը և Հայաստանի Կարմիր խաչի Գլխավոր վարչությունը ներկայացնում են Հ.Բ.Ը. Միությանը պարբերական տեղեկություններ շինարարական աշխատանքների ընթացքի մասին:

*ՀՄԽՀ Առողջապահության
ժողովրդական կոմիսար Ս. Լազարյան
Հայաստանի Կարմիր խաչի
Գլխավոր վարչության նախագահ բժ. Ս. Կամսարական
Հայկական Բարեգործական
Ընդհանուր Միությունը*

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 3, գ. 7, թ. 82 և շրջերես: Բնագիր:

**ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՁԻ
ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ՇՐՋԱԲԵՐԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿԸ
ԻՐ ՄԱՍՆԱԾՅՈՒՂԵՐԻՆ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՁԻ
ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԵՍՆԵՐԻ
ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՄԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ**

Ապրիլ-մայիս 1928թ., Նյու Յորք

Յարգելի ընկերուհիներ եւ ընկերներ.

Հայաստանի Կարմիր խաչը նուիրուած է աննախընթաց աշխատանքներու, որոնք կը ձգտին բարեւաւելլու հայ ժողովուրդի ֆիզիքական, առողջական եւ տնտեսական դրութիւնը:

Ծանօթացնելու համար Կարմիր խաչի բազմատեսակ աշխատանքը, ստորեւ կը պարզենք անոր ընդարձակ գործունէության համառօտ գծերը:

Հայաստանի Կարմիր խաչը բժշկական սպասարկութեամբ, զգեստով, դեղորայքով եւ զանազան մթերքներով օգնութիւն կու տայ Հայաստանի բնիկ ժողովուրդին եւ եկտր գաղթականության:

Հայաստանի Կարմիր խաչը կազմակերպած է բժշկակայաններ, մնայուն հիանդանոցներ, առողջապահական կայաններ, կաթի կայաններ, որբանոցներ, ակնաբուժական խումբեր, ապաքինարաններ, ջերմաբուժական կայաններ, որոնք արթուն պահակներու նման, կը հսկեն հայ ժողովուրդի առողջութեան եւ բարեկեցութեան:

Հայաստանի Կարմիր խաչի բժշկական հիմնարկութիւնները՝ դասախօսական ժողովներու միջոցաւ՝ առողջապահութեան սկզբունքները կը տարածեն հայ ժողովուրդին մէջ:

Հայաստանի Կարմիր խաչը, Հայաստանի Խորհրդային Հանրապետութեան իբր օժանդակ հաստատութիւն, կանանց եւ աղջիկներու ռազմական կրթութեան համար, ձեռք առած է գործնական միջոցներ:

Հայաստանի Կարմիր խաչի հովանաւորութեամբ եւ ծախքով 19 համանման խումբեր կազմուած են ժողովուրդին անմիջական օգնութիւն հասցնելու համար:

Հայաստանի Կարմիր խաչը՝ իր ծրագրի անթերի հետապնդման համար, պէտք ունի դրամի, դեղորայքի, հիւանդանոցային վրաններու, հիւանդատար եւ բեռնատար ինքնաշարժերու, բրդեղէն զգեստներու եւ ծածկոցներու եւ ուրիշ կենսական իրեղէններու:

Եւ որպէսզի, նիւթական միջոցներու պակասութենէն, Հայաստանի Կարմիր խաչի ծրագիրները չխանգարուին, մեր աւագ պարտքն է, ամէն հնարաւոր միջոցներով օգնել անոնց լիակատար իրականացման:

Ահա, այս դիտումով կը հրահանգենք որ հաճիք դաշտահանդէսներ սարքելու կարգադրութիւններ ի գործ դնել, եւ մեզ հաղորդել անոնց օրը, տեղը եւ ուրիշ մանրամասնութիւններ, որպէս զի դաշտահանդէսներու սիւնակ մը բանանք «Պայքար»-ի մէջ:

Դաշտահանդէսներու յայտարարութեանց եւ տոմսակներու պատրաստութեան համար, կրնաք դիմել մեր քարտուղարութեան:

Ստիպողաբար կը խնդրենք, որ շուտով հաղորդէք ձեր կարգադրութիւնը:

Ընկերական բարեւներով,

Ի դիմաց Պետական Կարմիր խաչի

Ամերիկայի Կեդրոնական Վարչութեան

Արեւնադպրոտի Արեւնապետրոտի

Աննա Թէրզեան Աղանի Պուճիգանեան

ՀԱՍ, ֆ. 154, ց. 3, գ. 7, թ. 16: Տպագիր օրինակ:

N 130

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ
ՆԱԽԱԳԱՀ Մ.ՍԱՀԱԿՅԱՆԻ ԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀՍԽՀ
ԺՈՂՎՈՄԽՈՐՀ՝ ԱՐԱՋԴԱՅԱՆԻ ՀԻՎԱՆԴԱՆՈՅԸ ԱՐՄԱՇ
ՏԵՂԱՓՈԽԵԼՈՒ ՀԱՐՑԻ ՄԱՍԻՆ

12 հունիսի 1928թ., Երևան

Ի պատասխան ձեր հունիսի 7-ի N561-5 գրության Արագդայանի հիվանդանոցը Արմաշ տեղափոխելու խնդրի մասին, հայտնում ենք հետևյալը:

Դեռ անցյալ տարի օգոստոսի 2-ի N561-5 գրությամբ ժողկոմ-խորհրդը հաղորդել էր Հայաստանի Կարմիր խաչի Գլխավոր վարչությանը, որ Արմաշ և Արագդայան գյուղերի միացյալ գյուղխորհուրդը միջնորդություն էր հարուցել Հայաստանի Կարմիր խաչի հիվանդանոցը Արագդայանից Արմաշ տեղափոխելու մասին, հայտնելով միաժամանակ, որ Առժողկոմատը գտնում է այդ տեղափոխումը միանգամայն նպատակահարմար և խնդրել էր Հայաստանի Կարմիր խաչի Գլխավոր վարչությանը, այդ հարցին դրական լուծում տալ:

Հայաստանի Կարմիր խաչի Գլխավոր վարչությունը ևս՝ սկզբունքով նպատակահարմար է գտնում այդ տեղափոխումը, աչքի առաջ ունենալով, որ Արմաշ գյուղը կենտրոնական վայր է և ամբողջ շրջանի համար ավելի հարմարություններ է ներկայացնում այնտեղ հիվանդանոց պահելու համար, մինչդեռ Արագդայանը գտնվելով շրջանի հեռավոր ծայրում, մի շարք անհարմարություններ ուներ շրջանի մյուս գյուղացիների համար: Սակայն նկատի առնելով, որ Արմաշ գյուղի հասարակությունը հարմար շենք չէր տալիս հիվանդանոցի համար, վարչությունը որոշել էր առայժմ հետաձգել այդ խնդիրը և նորոգության ենթարկել Արագդայանի հիվանդանոցի շենքը:

Սույն տարվա մարտի 19-ի գրությամբ Արմաշ գյուղի հասարակությունը նորից դիմեց Հայաստանի Կարմիր խաչի Գլխավոր վարչությանը նույն խնդրանքով, հայտնելով պատրաստակամություն՝ տրամադրել վարչությանը հիվանդանոցի համար անհրաժեշտ շենքը: Հայաստանի Կարմիր խաչի նախագահությունը իր ապրիլի 19-ի նիստում որոշեց հանձնարարել իր պատասխանատու քարտուղարին, անձամբ բանակցել Արմաշի գյուղխորհրդի հետ և նրա կողմից նպատակահարմար շենք տրամադրելու դեպքում, Արագդայանի հիվանդանոցը փոխադրել այնտեղ:

Այնուհետև տեղի ունեցած բանակցություններից հետո պարզվեց, որ Արմաշի գյուղխորհուրդը տրամադրում է հիվանդանոցի համար երկու շենք, բաղկացած 8 սենյակից: Նկատի առնելով այս հանգամանքը և աչքի առաջ ունենալով Արմաշ գյուղի առավելությունները իբրև շրջանի կենտրոնական վայրի, Կարմիր խաչի Գլխավոր վարչությունը որոշում է փոխադրել հիվանդանոցը Արմաշ

գյուղ և այսպիսով հնարավորություն տալ ամբողջ շրջանի ազգաբնակչությանը, օգտվելու հիվանդանոցից:

Կարմիր խաչի Գլխավոր վարչության նախագահ
Մ.Սահակյան

Պապու լսխանապրու քարտուղար **Վ.Ադիբեկյան**

ՀԱԱ, ֆ. 113, ց. 2, գ. 552, թ. 16 և շրջ.: Բնագիր: Մեքենագիր:

N 131

**ՔԱՂՎԱԾՔ ՀՍԽՀ ԺՈՂԿՈՄԻՏԻՈՐՀԻ ԿԱՐԳԱԴՐԻՉ ՆԻՍՏԻ
ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԻՑ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ
ԱՐԱՋԴԱՅԱՆԻ ՀԻՎԱՆԴԱՆՈՅԸ ԱՐՄԱՇ ԳՅՈՒՂ
ՏԵՂԱՓՈԽԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ**

26 հունիսի 1928թ., Երևան

Լսեցին. Հայաստանի Կարմիր խաչի Արագդայանի հիվանդանոցը Արմաշ գյուղ տեղափոխելու մասին: (Արմաշի գյուղխորհրդի 1928թ.հունիսի 11-ի N184, հուլիսի 2-ի N87, Առօրյակոմատի հուլիսի 21-ի N778-4399, Կարմիր խաչի ընկերության վարչության N776 գրությունները): Զեկուցող՝ Ս.Կամսարական:

Որոշեցին.ա) Նպատակահարմար համարել Կարմիր խաչի հիվանդանոցը Արագդայանից Արմաշ տեղափոխելը: ք) Տեղափոխման ծախքերը հոգաու պարտականությունը դնել Կարմիր խաչի ընկերության վրա: գ) Ընդունել ի գիտություն Կարմիր խաչի ընկերության ներկայացուցիչ ընկ.Ս.Կամսարականի հայտարարությունը այն մասին, որ անկախ վերոհիշյալից, Կարմիր խաչը պարտավորվում է ամառները ֆելդշերական կետ պահել Արագդայանում:

Ժողկոմխորհի նախագահ **Ս.Տեր-Գաբրիելյան**

Ժողկոմխորհի գործերի կառավարչի տեղակալ **Ա.Թորմաջյան**

ՀԱԱ, ֆ. 113, ց. 2, գ. 552, թ. 20: Հաստատված պատճեն: Մեքենագիր:

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱԶԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ
ՇՐՋԱԲԵՐԱԿԱՆԸ ԻՐ ՄԱՍՆԱՃՅՈՒՂԵՐԻՆ ՈՒ ՏԵՂԱԿԱՆ
ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻՆ՝ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՐԿՐՈՐԴ
ՊԵՏԱԿԱՆ ՓՈԽԱՌՈՒԹՅԱՆ ԿԱՐԵՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ**

3 սեպտեմբերի 1928թ., Երևան

Պարզ է և ձեզ համար և ավելորդ է բացատրել այն հսկայական կարևորությունը, որ ներկայացնում է ինդուստրացման երկրորդ փոխառությունը Խորհրդային Միության ժողովրդական տնտեսության և շինարարության զարգացման ու ամրացման համար:

Միության բոլոր երկրների պետական, արհեստակցական և հասարակական հիմնարկությունները, միահամուռ լծվել են այդ խոշոր ձեռնարկման հաջողությունը ապահովելու համար:

Հայաստանի Կարմիր խաչը, որը միշտ առաջիններից մեկն է եղել նման բոլոր հանրօգուտ ձեռնարկներին իր գործոն աջակցությունը ցուցաբերելեմ, ներկա դեպքում ևս հարկավ պետք է իր տրամադրելի միջոցները գործ դնի հայտարարված փոխառության իրացմանը նպաստելու համար:

Հայաստանի Կարմիր խաչի գլխավոր վարչությունը, սույն շրջաբերականով դիմելով իր հետ կապված բոլոր մասնաճյուղերին և սեղական կազմակերպություններին ու բջիջներին, ինչպես և Ընկերության բոլոր անդամներին ու համակրողներին, կոչ է անում նրանց, հրապարակ գալ, իրենց ողջ ուժերով և եռանդով, առաջ տանելու օրվա այդ հրամայական պահանջի կենսագործումը:

Հայաստանի Կարմիր խաչի մասնաճյուղերը գավառներում և նչա բջիջները երևանում, պետք է ստանձնեն ձեռներեցություն, այդ կարևորագույն խնդրում և կապվելով տեղերում գտնվող բոլոր արհեստակցական և հասարակական մարմինների հետ, միահամուռ ուժերով, առաջ տանեն ինդուստրացման երկրորդ փոխառության իրացման կամպանիան՝ Կարմիր խաչի կազմակերպությունների շրջանակում:

Այդ նպատակներով, դուք աշխատելու եք լայն պրոպագանդ մղել ձեր շրջանի սահմաններում, հրավիրել ժողովներ և տարածել

կոչեր, պլակատներ և այլ գրականություն, որ դուք կստանաք գլխավոր վարչությունից:

Հրավիրելով ձեր ուշադրությունը վերոհիշյալի վրա, խնդրում ենք անմիջապես անցնել աշխատանքի այդ ուղղությամբ և ձեր ձեռնարկած միջոցների մասին իրազեկ դարձնել գլխավոր վարչությանը:

*Հայաստանի Կարմիր խաչի գլխավոր վարչության
պարասխանապրու քարտուղար բժ.Վ.Ադիբեկյան
Ի. Գործերի վարիչի Հ.Մեդրյան*

ՀԱՍ, ֆ. 112, ց. 2, գ. 166, թ. 19: Բնագիր: Մեքենագիր:

N 133

**ПИСЬМО ДИРЕКТОРА-РАСПОРЯДИТЕЛЯ АМЕРКОМА
ДЖОЗЕФА В. БИЧА В КРАСНЫЙ КРЕСТ АРМЕНИИ ДОКТОРУ
С. КАМСАРАКАНУ ПО ВОПРОСУ ШКОЛЫ МЕДИЦИНСКИХ
СЕСТЕР**

15 сентября 1928г., Леникан

Многоуважаемый доктор Камсаракан,

При сем препровождаю Вам договор по поводу несения различных ответственных обоими сторонами с продолжением Школы для медицинских сестер в течении этой зимы в Эривани.

В виду того, что им с Вами и с доктором Джаллатян имели уже три совещания, то письмо полученное мною только что от докторов Акопяна и манташяна с приложением сметы на расходы по содержанию Школы и перечислением наших ответственных, меня поразило. Мы не разу не предлагали взять на себя какую-либо другую ответственность, кроме содержания сестер-учениц. Считая, поэтому, что в данном случае имело место недоразумение, и что до того, как яопрос не будет поностью обсужден и исчерпан обоими заинтересованными сторонами, несущими ответственность, мы решили, что никаких дальнейших приготовлений к переводу Школы, мы предпринимать не будем. И поэтому просим Вас или

кого-либо изчленов комиссии, кого Вы пожелаете назначить, приехали в Ленинанкан для окончательного совещания.

В ожидании отвтеа,

С совершенным почтением,

Директот-распорядитель Амеркома Джозеф В. Бич

Резолюция: Все вопросы уже согласованы на месте же и имеется новый договор. М. 15 октября 1928г.

НАА, ф. 154, оп. 3, д. 7, л. 213. Перевод с английского. Машинопись.

N 134

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ
ՇՐՋԱԲԵՐԱԿԱՆԸ ԿԵՆՏԳՈՐԾԿՈՄԻ, ԺՈՂԿՈՄԽՈՐՀԻ ԵՎ
ՊԵՏՊԼԱՆԻ ԻՐ ԲՋԻՋՆԵՐԻՆՆԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ
ԽԱՉԻ ՀԱՄԱՀԱՅԱՍՏԱՆՅԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻ ՄԱՍԻՆ**

30 սեպտեմբերի 1928թ., Երևան

Այժի առաջ ունենալով, որ Հայաստանի Կարմիր խաչի Համահայաստանյան համագումարը նշանակված է դեկտեմբերի 16-ին և ցանկանալով Երևանում գոյություն ունեցող Հայաստանի Կարմիր խաչի բջիջներին ավելի մեծ դյուրություններ տալ համագումարին մասնակցելու իրենց ներկայացուցիչների միջոցով, Հայաստանի Կարմիր խաչի նախագահությունը որոշել է, որ 80 և ավելի անդամներ ունեցող բջիջները կարող են ունենալ իրենց առանձին ներկայացուցիչը համագումարում: Իսկ այդ թվից պակաս անդամ ունեցող բջիջները, համագումարին ներկայացուցիչ ուղարկելու համար պիտի միանան ուրիշ նման բջիջների հետ: Հայաստանի Կարմիր խաչի աշխատանքների հաջողությանը նախանձախնդիր յուրաքանչյուր բջիջ պիտի աշխատի իր անդամների թիվը որքան հնարավոր է բազմացնելու և հասցնելու այն թվին, որ կարողանա իր ներկայացուցիչը ունենալ համագումարին:

Այդ նկատառումով, վարչությունս կոչ է անում ձեզ, ամեն ջանք գործ դնել այդ ուղղությամբ, մինչև դեկտեմբերի 10-ը և ամենաուշը դեկտեմբերի 10-ին տեղեկություն տալ բջիջին անդամագրվածների մասին, որպեսզի դրա համեմատ, վարչությունը կարգադրությամբ

յուն անի սակավաթիվ անդամ ունեցող քջիջները միացնելու և ընտրություններ նշանակելու համար:

*Հայաստանի Կարմիր խաչի գլխավոր վարչության
պատասխանատու քարտուղար՝ Ժ. Վ. Աղիբեկյան
Գործավար՝ Ս. Արամյան*

ՀԱԱ, ֆ. 112, ց. 2, գ. 166, թ. 21: Բնագիր: Մեքենագիր:

N 135

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ
ՆԱԽԱԳԱՀ Ս. ԿԱՄՍԱՐԱԿԱՆԻ ՆԱՄԱԿԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉ
Մ. ՀՈՎՍԵՓՅԱՆԻՆ՝ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՅ
ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՀԵՏ ՈՒՆԵՑԱԾ ԻՐԵՆՅ
ՓՈԽՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ**

30 նոյեմբերի 1928 թ., Երեւան

Վաղուց է Ձեզնից նամակ եւ տեղեկություն չունեմ: Ձեզնից ստացած վերջին նամակն էր ս)թ մայիսի 5-ին, որին ես պատասխանել եմ 26 սեպտեմբերի N 1479 նամակով:

Իմ նամակներում ես միշտ խնդրել եմ Ձեզ, որ շարունակեք ըստ հնարավորին հաճախ գրել ինձ եւ տեղեկություններ հաղորդել Կարմիր խաչի գործերի, ինչպես եւ առհասարակ Ամերիկահայ գաղութի կյանքի մեզ հետաքրքրող խնդիրների մասին: Գիտեմ, որ Դուք չափազանց զբաղված եք, այնուամենայնիվ հույս ունեմ ժամանակ կգտնեք երբեմն ինձ գրելու համար:

Մենք կանոնավոր կերպով գրում ենք նամակներ Նյու-Յորքի Պետական Հայ Կարմիր խաչի Կենտրոնական վարչությանը: Հուսով եմ, այդ նամակները Դուք եւս կարդում եք եւ իրազեկ եք մեր այստեղի գործերի եւ եղած պահանջների մասին:

Ստանալով Ամերիկայի Պետական Հայ Կարմիր խաչի ութերորդ Պատգամավորական ժողովի արձանագրությունները եւ դրանց հետ միասին Կենտրոնական վարչության վերջին տարվա գանձային տեղեկագիրը եւ ծանոթանալով դրանց հետ, վարչությունս գտնում է, որ համեմատած անցյալ 1926/1927 տարվա հետ,

Ամերիկայի Պետական Հայ Կարմիր խաչի եկամուտը չի պակասել, ինչպես քիչ ավելացել է, չափազանց Հայ Կարմիր խաչի Գլխավոր վարչությանը երեւան ուղարկված օգնությունը ապրանքների ձեռով զգալիորեն թուլացել է: Մինչդեռ անցյալ տարի ուղարկված է եղել 183 հակ նոր եւ հին հագուստեղեն եւ 66 պարկ կոշիկ, սույն 1928 թվին՝ ուղարկված է 61 հակ զգեստ եւ 46 պարկ կոշիկ: Իսկ Հայ Կարմիր խաչի գործունեությունը օրեցօր ավելի ծավալվում է, նրա պահանջները մեծ չափով ավելանում են եւ դրա հետ զուգընթաց հարկավ անում է արտասահմանից, գլխավորապես Ամերիկայից հասանելիք օգնության կարիքը: Հրավիրելով Ձեր ուշադրությունը այս հանգամանքի վրա, շատ խնդրում ենք թե Ձեզ եւ թե հարգո Կենտրոնական վարչությանը կրկնապատկել ջանքերը Հայ Կարմիր խաչին օգնության գալու համար:

Մասնավորապես կոշիկների առթիվ պետք է ասել, որ ինչպես երեւում է Կենտրոնական վարչության հաշիվներից, 1927/28թ. ընթացքում ուղարկված 46 պարկ կոշիկների արժեքն է 2760 դոլար, դեռ չհաշված նրանց առաքման եւ այստեղ նրանց ստանալու համար արված ծախսերը: Դա շատ խոշոր գումար է, որը չարժե ծախսել, քանի որ կոշիկները մեզ մոտ նպատակահարմար գործադրություն չեն գտնում: Ուստի խնդրում ենք Ձեզ եւ միաժամանակ Կենտրոնական վարչությանը գրել Ամերիկայի շրջանի մասնաճյուղերին, որ կոշիկների հավաքման փոխարեն ավելի ույժ տան հանդերձեղենի հավաքմանը եւ գնմանը, որը մեզ համար շատ ավելի ձեռնտու է եւ նպատակահարմար ամեն կողմից էլ:

Վերոհիշյալ մեր տուր կարիքն էր, որի հետեւանքով մի քանի օր առաջ ձեռնագրեցինք Նյու Յորքի Կենտրոնական վարչությանը. Please hurrs your assistance great need.

Շուտով մենք ադիթ կունենանք ավելի մանրամասն Ձեզ գրելու Հայ Կարմիր խաչի գործերի ընդլայնման մասին:

Առայժմ կասեմ, որ Ամերիկյան Near East Relief-ի գործունեությունը Հայաստանում դադարելուց հետո, նրա խնամքի տակ գտնված բոլոր որբերի պահպանության գործը անցնում է Հայ Կարմիր խաչին: Բացի դրանից կազմվում է ահագին ծրագիր նոր շինարարական աշխատանքների, որոնք պիտի կատարվեն Կարմիր խաչի միջոցով: Այդ բոլոր աշխատանքները կատարվելու են

տեղական միջոցներով, իսկ Ամերիկայից մեզ հասցրած օգնությունը այնքան փոքր է այս տարի, որ նույնիսկ մեզ անհարմար է թվում, որ Ամերիկան այդքան թույլ օգնություն ցույց տա Հայ Կարմիր խաչին:

Ի տեղեկություն հաղորդում եմ Ձեզ, որ հավանորեն առաջիկա տարին Հայ Կարմիր խաչի կողմից հատուկ պատգամավոր գա Ամերիկա՝ տեղույդ հայ գաղութի շրջանում Կարմիր խաչի նոր առաջադրած նպատակները պարզելու եւ նրա կապը Հայ Կարմիր խաչի հետ ավելի եւս ուժեղացնելու համար: Հավանական է նույնպես, որ շուտով ընդհանուր կարգադրություն լինի այն մտքով, որ այսուհետեւ ամեն տեսակի հանգանակությունները արտասահմանում Խորհրդային Հայաստանի սահմաններում այս կամ այն նպատակով իրագործելու համար, ինչպես նաեւ կտակների եւ այլ խնդիրների հետ կապված գործերը, պիտի կատարվեն Հայ Կարմիր խաչին գծով եւ նրա միջոցով եւ այլեւս ոչ մի ուրիշ Հայաստանյան կազմակերպություն այդ գործերով չպիտի զբաղվի:

Խնդրում եմ հայտնել, ինչպե՞ս են Ձեր փոխհարաբերությունները այդտեղ Դուբրովսկու եւ Շեֆտելի հետ: Չմոռանաք, որ մեր պայմանն է որ դուք, ինչպես Ձեզ գրել ենք մեր սեպտեմբեր 26-ի նամակով, միանգամայն անկախ եւ ազատ եք Ձեր գործունեության մեջ եւ նրանց հետ միայն պահպանում եք անհրաժեշտ կապ եւ հարաբերություն, որչափով որ դա պահանջում է գործի շահը: Եթէ որեւէ անհամաձայնություն առաջ գա Ձեր եւ նրանց մեջ այս կամ այն կարեւոր խնդրի շուրջը, խնդրում եմ տեղեկացնել մեզ:

Հիշեցնելով Ձեզ եւ Կենտրոնական վարչությանը նախորդ մեր նամակներով հաղորդած իրերի մասին, որոնց առաքումը սպասում ենք Ամերիկայի Պետական Հայ Կարմիր խաչից, այս անգամ խնդրում եմ Ձեզ եւ միաժամանակ Կենտրոնական վարչությանը, որքան հնարավոր է շուտով ուղարկել մեզ համար 1. մի գրամբենա ֆրանսերեն եւ անգլերեն լեզուներով տպագրելու համար եւ 2. մի հայերեն գրամբենա, միայն ավելի լայն տարածությամբ, որպեսզի հնարավոր լինի ամբողջ բացված թերթերով աղյուսակներ տպել, 3. մոդելի, թերթի ծավալը 52սմ, տպագրական ծավալը 45,7:

Սպասելով Ձեր մանրամասն նամակին եւ տեղեկություններին,
խնդրում եմ ընդունել անկեղծ բարեկամական հարգանքներս:

Բժ. Ս. Կամսարական

ՀԱՍ, ֆ. 154, ց. 3, գ. 7, թթ. 17-18: Թողոն: Մեքենագիր:

N 136

**ИЗ ПИСЬМА ПРЕДСЕДАТЕЛЯ КРАСНОГО КРЕСТА АРМЕНИИ
В БЕРН ДОКТОРУ С. БОГОЦКОМУ ОБ ОТПРАВКЕ
ИЛЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРИАЛА ДЛЯ ПРЕДСТОЯЩЕЙ
ВЫСТАВКИ**

28 декабря 1928г., Эривань

27 декабря мы послали Вам в посылках и бандеролью фотографические снимки, альбомы, диаграммы и карты Армении. Посланы нами Вам следующие материалы для выставки:

1. 25 больших фотографических снимков наших учреждений и местности Армении, где они расположены (список прилагается). Эти снимки помещены в 4 посылках из коих каждая оценена в 50 рублей. На фотографиях обозначены номера, по которым в списке указано содержание снимка.

2. Один альбом, содержащий в себе 24 фотокарточеских снимка, из которых 21 снимок соответствуют вышеуказанным, остальные же 3 соответствуют NN 27, 28 и 29 прилагаемого списка.

3. Один альбом, «Восстанавливавшийся Ленинанкан», содержащий в себе 52 фотокарточеских снимка, которые представляют разные сооружения и ремонтные работы по восстановлению Ленинанкана. Этот альбом принадлежит Совнаркому ССР Армении и оценен в сто рублей. Список снимков прилагается.

4. Бандероль, в которой помещается пять диаграмм, представляющих постепенный рост учреждений Красного Креста Армении, движение больных в наших лечущих учреждениях и деятельность Тропических станций Красного Креста в Эчмиадзине, в Мегри и в Арпе за 1924-1927 гг. Текст означенных диаграмм написан на армянском и французском языках.

Кроме того, посланы 3 схематические карты Советской Армении. На одной из карт особыми значками отмечены пункты, где расположены учреждения Красного Креста Армении, а именно Главное управление, склады медикаментов и товара, тропстанции, врачебные пункты, диспансер и венерологические отряды и больницы. На другой карте отмечены административные деления на русском и французском языках. Особо еще послана Вам одна чистая карта на тот случай, если Вы найдете нужным сделать какие-либо изменения и дополнения.

Все вышеозначенные материалы просим вернуть нам, по миновании надобности. По вопросу о росте числа членов Красного Креста Армении за последние годы сообщаем следующее:

В 1924 году число членов было – 2000

В 1925 году число членов было – 2755

В 1926 году число членов было – 3100

В 1927 году число членов было – 5300

В текущем 1928 году число членов было – 12500

С. Камсаракан

НАА, ф. 154, оп. 3, д. 12, л. 21 и об. Копия. Машинопись.

N 137

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ 1928 ԹՎԻ ՆԱԽԱՀԱՇՎԻ
ԵԿԱՄՏԱՅԻՆ ՄԱՍԻ ԿԱՏԱՐՈՂԱԿԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆ ԸՍՏ
ՏԵՍԱԿՆԵՐԻ**

Եկամուտներն ըստ տեսակների Գումար Ռ. Կ.

1. Պետական օժանդակություն 20.000 -

2. Կարմիր Խաչի և Կարմիր Մահիկի գործկումից - 13.600

3. Անդամավճարներ 4.311

4. Մասհանում զվարճատեղերից 17.745

5. Մասհանում յերկաթուղուց 14.876

6. Նվիրաբերություններ ապրանքով և դրամով 42.932

7. Զանազան պատահական եկամուտներ 2.664

8. Փոխանցված նախորդ տարիների հաշվից 55.391 68

9. Պահանջատերեր 20.000

Ընդամենը 191.519 68

ՀԱՍ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 98, թ. 37: Պատճեն: Մեքենագիր:

N 138

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ 1929 ԹՎԻ ՆԱԽԱՀԱՇՎԻ
ԵԿԱՄՏԱՅԻՆ ՄԱՍԻ ԿԱՏԱՐՈՂԱԿԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆ ԸՍՏ
ՏԵՍԱԿՆԵՐԻ**

Եկամուտներն ըստ տեսակների Գումար Ռ. Կ.

1. Ստացված Կ. Խաչի և Կ. Մախիկի Ընկ. Գործկոմից
վետերան և այլ գործեր վարելու համար 10.360

2. Անդամավճարներ 4.865 - 31

3. Մասհանում զվարճատեղերից 20.847 -30

4. Մասհանում յերկաթուղուց 15.897 -68

5. Նվիրաբերություններ ապրանքներով և դրամով 99.890

6. Զանազան պատահական եկամուտներ 9.794 -87

7. Երկարատև վարկ տուրքիսպանսերի կառուցման համար
80.000

8. Պահանջատերեր 15.529

Ընդամենը 257.18459

ՀԱՍ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 98, թ. 37: Պատճեն: Մեքենագիր:

N 139

**ՅՈՒՑԱԿ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ 1928 ԵՎ 1929 Թ.Թ.
ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻՑ ՍՏԱՅՎԱԾ ԴԵՂՈՐԱՅՔԻ ԵՎ ԱՅԼ ԻՐԵՐԻ**

ԹԻՎ ԵՎ ԱՄԻՍ	ՈՐՏԵՂԻՑ	ԻՐԵՐԻ ԱՆՈՒՆԸ	ՔԱՆԱԿ
1928թ.			
29 ապրիլի	Նիու-Իորքից՝ Հ.Կ. Խաչի կենտ. Վարչ.	Հին հազուատեղեն Հին կոշիկներ Ռուսերեն գրամեք.	19 հակ 9 պարկ

			1 հատ
25 հունիսի	Նիու-Իորքից՝ Հ. Կ. Խաչի կենտ. Վարչ.	Հին հագուստեղեն	1 արկղ 3 հակ
1 հուլիսի	Փարիզից՝ Հ. Կ. Խաչի Մասնաճյուղից	Խիսին 40 կիլո	1 արկղ
22 օգոստոսի	Նիու-Իորքից՝ Հ. Կ. Խաչի կենտ. Վարչ.	Հին հագուստեղեն	20 հակ
21 սեպտեմբերի	Փարիզից՝ Հ. Կ. Խաչի Մասնաճյուղից	Փարիզի կանաչ և դեղորայք	11 արկղ
15 նոյեմբերի	Փարիզից՝ Հ. Կ. Խաչի Մասնաճյուղից	20 պատի ժամացույց	1 արկղ
20 նոյեմբերի	Փարիզից՝ Հ. Կ. Խաչի Մասնաճյուղից	Քիմիական ճեմիչ	2 արկղ
21 նոյեմբերի	Լոնդոնից՝ ԲԺ. Մ.Մանդինյանից	1 միկրոսկոպ Յեյսսի	1 արկղ
1929թ.			
25 հունվարի	Նիու-Իորքից՝ Հ. Կ. Խաչի կենտ. Վարչ.	Հին հագուստեղեն Հին կոշիկ	18 հակ 37 պարկ
6 մարտի	Նիու-Իորքից՝ Հ. Կ. Խաչի կենտ. Վարչ.	Հին հագուստեղեն	22 հակ
28 մարտի	Փարիզից՝ Հ. Կ. Խաչի Մասնաճյուղից	2 ասպիրատոր Դեղորայք և բամբակ	1 արկղ 3 արկղ
22 հունիսի	Նիու-Իորքից՝ Հ. Կ. Խաչի կենտ. Վարչ.	Հին հագուստեղեն Հին կոշիկներ Նոր կոշիկներ Բեռնատար ինքնաշարժ Ինքնաշարժի մասեր	17 հակ 7 պարկ 4 արկղ 1 հատ 2 արկղ
16 օգոստոսի	Բրյուսսելից՝ Հ. Կ. Խաչի Մասնաճյուղից	3 հատ միկրոսկոպ	3 արկղ
10 հոկտեմբերի	Նիու-Իորքից՝ Հ. Կ.	Հին հագուստեղեն	20 հակ

	Խաչի կենտ. Վարչ.	Հին կոշիկներ	17 պրակ
27 նոյեմբերի	Նիու-Իորքից՝ Հ.Կ. Խաչի կենտ. Վարչ.	Ինքնաշարժի մասեր Հին հագուստեղեն Հին կոշիկներ Նոր կոշիկներ 1 գործածված գրամեքենա	3 արկղ 16 հակ 3 պարկ 4 արկղ 1 արկղ
17 դեկտեմբերի	Անտվերպենից՝ Հայ Տիկնանց Միությունից	Դեղորայք	2 արկղ

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 98, թթ. 38-39: Պատճեն: Մեքենագիր:

N 140

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ԱՆԴԱՄՆԵՐ

1928-1929թթ.

1. Բժ. Սպանդարատ Կամսարական
2. Բժ. Հայկ Ջալադյան¹⁰²
3. Արամ Կոստանյան¹⁰³
4. Ալեքսանդր Թամանյան¹⁰⁴
5. Մարտիրոս Սարյան¹⁰⁵
6. ՊԱՋԸ-Ավիաքիմի ներկայացուցիչը
7. Բժ. Բաբկեն Աստվածատրյան¹⁰⁶
8. Սերիկ Դավթյան¹⁰⁷
9. Հայկ Բատիկյան¹⁰⁸
10. Բժ. Խ. Մարգարյան
11. Բժ. Վահան Ադիբեգյան
12. Բժ. Մուշեղ Մելիք-Քարամյան (Լեն. Գավ.)
13. Բժ. Միքայել Պարոնյան (Զանգեզ. Գավ.)
14. Ջալիլ Խալիլով (Լենինականի ազգային փոքրամասն.
կողմից)
15. Բժ. Սերիկ Անանյան (Էջմիածնի գավ.)

16. Բժ. Մարիամ Մանթաշյան¹⁰⁹
17. Բժ. Արտաշես Ալեքսանյան (Հ. Կ. Խաչի դրուժինայի ղեկավար)
18. Քերոբ Գրիգորյան (Երև. Կաշվեգ.)
19. Ս. Սնարյան (ՀՕԿ-ից)
20. Բժ. Սեմյոն Լազարյան
21. Դանուշ Շահվերդյան (Հ.Կ. Խաչի Եվրոպայի ներկայացուցիչ)
22. Բժ. Մ. Հովսեփյան (Հ.Կ. Ամերիկայի ներկայացուցիչ)
23. ԼԿՅԵՄ-ի ներկայացուցիչ
24. Բժ. Փայլակ Հակոբյան (Համալսար.)
25. Բժ. Արմենակ Մալխասյան¹¹⁰ (Երևանի գավառի Առբաժնից):

ՓՈԽ-ԱՆԴԱՄՆԵՐ

1. Հայկ Միերյան
2. Բժ. Անտոն Իշխանյան
3. Բժ. Արմենուհի Կորխմազյան (Դարալազյազի գավառից)
4. Գրիգոր Մայյան (Սևքարից)
5. Գևորգ Միերյան (Երկաթգծից)
6. Գրիգոր Հարոյան (Լենինականի գավառից):

ՎԵՐՍՏՈՒԳԻՉ ՀԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ ԱՆԴԱՄՆԵՐ, ՓՈԽԱՆԴԱՄՆԵՐ

1. Սուրեն Խոտավերդյան 1. Սիրաննա Գոնևա
2. Ավետիս Գրիգորյան 2. Մկրտիչ Կարապետյան
3. Բժ. Այդինյան

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 1, գ. 98, թ. 40: Պատրճեն: Մեքենագիր:

**ПИСЬМО ПРЕДСТАВИТЕЛЯ ПРОФЕССОРА НАНСЕНА В
СССР ДОКТОРА КВИСЛИНГА СЕКРЕТАРЮ
ИСПОЛНИТЕЛЬНОГО КОМИТЕТА СОЮЗА ОБЩЕСТВА
КРАСНОГО КРЕСТА И КРАСНОГО ПОЛУМЕСЯЦА
ЗЛАТКОВСКОМУ ПО ВОПРОСУ ВЫПУСКА КРАСНЫМ
КРЕСТОМ АРМЕНИИ ЗАЙМА**

26 января 1929г., Москва

Многоуважаемый д-р Златковский,

Сим имею честь довести до Вашего сведения, что я подробно сообщил проф. Нансену о проекте Армянского Красного Креста, относительно займа для устройства беженцев и подобных мероприятий.

В письме от 9-го с.м., проф. Нансен ответил мне, что проект очень интересен и что он готов оказать всевозможное содействие. Но, по его мнению, осуществление займа за границей будет связано с довольно большими трудностями и он считает, что очень важно, чтобы уже поднятый с Армянским Правительством вопрос о займе для устройства беженцев, был урегулирован до выпуска нового проекта. Если этот вопрос будет урегулирован удовлетворительно, пишет он, будет гораздо легче осуществить проект Красного Креста.

Проф. Нансен уехал в Америку 12-го с.м. (по научным делам) и обещал, между прочим, стараться выяснить какие там имеются перспективы, для реализации проекта Красного Креста.

С совершенным почтением Квислинг¹¹¹

НАА, ф. 113, оп. 3, д. 739, л. 9. Заверенная копия. Машинопись.

**ОТНОШЕНИЕ ИСПОЛНИТЕЛЬНОГО КОМИТЕТА СОЮЗА
ОБЩЕСТВА КРАСНОГО КРЕСТА И КРАСНОГО ПОЛУМЕСЯЦА
ПРЕДСЕДАТЕЛЮ СОВНАРКОМА ССРА С.ТЕР-ГАБРИЕЛЯНУ
ПО ВОПРОСУ ВЫПУСКА КРАСНЫМ КРЕСТОМ АРМЕНИИ
ЗАЙМА НА ГУМАНИТАРНЫЕ ЦЕЛИ**

31 января 1929г., Москва

Многоуважаемый Саак Мирзоевич,

Вопрос о выпуске Красным Крестом Армении займа, на гуманитарные цели для размещения за границей, разрешен благоприятно почти во всех соответствующих инстанциях. Для окончательного оформления, необходимо получить копию постановления Вашего Совнаркома о займе. Сегодня мы послали Вам телеграмму в этом смысле, следующего содержания:

«Просим срочно выслать постановление Совнаркома о разрешении Красному Кресту выгустить свой заем для размещении Красному Кресту выпустить свой заем для разрешения за границей по гуманитарным делам».

Для обеспечения успеха займа, нами выработан проект подготовительных работ по размещению за границей. Проект этот посылаем Вам при сем.

О нашем проекте мы поделились с представителем проф. Нансена - мистером Квислингом, который со своей стороны запросил мнение профессора. При сем посылаем Вам копию письма м-ра Квислинга по этому вопросу.

Как Вы увидите из этого письма, проф. Нансен согласен оказать нашему проекту всевозможное содействие, с условием, если ранее поднятый им с Правительством Армении вопрос своего займа по устройству беженцев, получит благоприятное разрешение.

Мы со своей стороны просим Вас, ускорить урегулирование его, дабы нам возможно было в скором времени приступить к осуществлению нашего проекта. Благоклонному отношению проф. Нансена к нашему проекту, мы придаем серьезное значение.

Имея согласие о поддержке нашему займу, мы предполагаем предворительно позондировать почву и в заграничных желательных нам кругах, с каковой целью считаем нужным командировать специальную комиссию, для выяснения этих вопросов. По получении должных гарантий для успеха займа, мы приступим к осуществлению нашего проекта. Убедительная просьба, держать нас в курсе основных переговоров с Нансеном.

Примите доверительный привет,

— Секретарь исполкома **Златковский**
Зав.отделом заграничной помощи **Е.Воронов**

Резолюция: т.Костяню. Нужно известить Златковского, что проект-предложение займа Нансена находится в Москве, в стадии обсуждения. По окончании рассмотрения, сейчас же выдвинется вопрос займа Красного Креста. Тер-Габриелян.

НАА, ф. 113, оп. 3, д. 739, л. 8 и об. Подлинник. Машинопись.

N 143

**ՀԱՅՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ
ԿԱՐԶՈՒԹՅԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹՅԱՆ
ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԳԹՈՒԹՅԱՆ ՔՈՒՅՐԵՐԻ ԴՊՐՈՑԻ
ԽՆԴՐԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ**

11 փետրվարի 1929թ., Երևան

1929թ. փետրվարի 11-ին կայացավ խորհրդակցություն, Հայաստանի Կարմիր խաչի կազմակերպելիք գրության քույրերի դպրոցի մասին: Ներկա էին՝ Տ. Մուշեղյան¹¹², Հ. Պետրոսյան, բժ. Բաղդասարյան, Մանթաշյան, զեկուցող (Կարմիր խաչից) և Թարխանյան (Առօրյակոմատից):

Լսեցին. Ընկ.ընկ. Մանթաշյանը և Հ.Պետրոսյանը զեկուցեցին Հայաստանի Կարմիր խաչի գրության քույրերի կազմակերպվելիք դպրոցի մասին:

Որոշեցին.

1. Բանալ երկու տարվա բժշկական քույրերի դպրոց:

2. Հիմք ընդունել Կարմիր խաչի Կենտկոմի ծրագիրը և հանձնարարել Արհիլուսգլխավարչությանը կից բժշկա-ֆարմացևտական հանձնաժողովին վերջնականապես քննելու, հարմարեցնելու մեր պայմաններին: Տալ մի շաբաթ ժամանակ:

3. Դպրոց ընդունել 40 հոգի: Տեղերը բաշխել՝ Երևանին՝ 8, Լենինականին՝ 5, Ղարաքիլիսային՝ 5, Ձանգեզուրին՝ 5, Դիլիջանին՝ 4, Նոր Բայազետին՝ 4, Էջմիածնին՝ 4, Դարալագյազին՝ 3, Մեղրիին՝ 2:

4. Դպրոց ընդունել 4-ամյա կրթությամբ 18-30 տարեկան կանանց: Ընդունել նույնպես թուրք և ռուս ազգային մյուս փոքրամասնություններից հայերեն հասկացողներին:

5. Հանձնարարել ընկ. ընկ. Պետրոսյանին և Մանթաշյանին կազմել նախահաշիվ, Կենտկոմի բաց թողած քսան հազար ռուբլու սահմաններում:

6. Նույն ընկերներին հանձնարարել հրավիրել վարիչ և դասախոսներ:

7. Դպրոցը ունենալու է 32 հուզու հանրակացարան: Պարամունքները տանել կլինիկայի լսարանում, իսկ վարչական աշխատանքները՝ Երևանի հիվանդանոցներում:

8. Քննվեց նույնպես դպրոցի կանոնադրությունը և հետևյալ փոփոխությունները մտցվեց. § 15-ին ավելացնել դպրեցի վարչություն և խորհուրդ; § 18-ին ավելացնել ընդունելությունները կատարել հատուկ մանդատային հանձնաժողովի միջոցով և ընդունել բացառապես բանվորուհիներին և գեղջկուհիներին: Գավառներից ուղարկվողները նախօրոք պետք է ստուգվեն գավառում ընտրության ընթացքում մոբիլիզացիայի դեպքում պարտադիր աշխատել զրույցով ընդունել, բայց չհայտարարել, որովհետև պետությունը միշտ կարող է մոբիլիզացիայի ենթարկել բժշկական ուժերին:

Նախագահ՝ Հ. Պետրոսյան

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 3, գ. 13, թ. 49 և շրջ.: Բնագիր: Մեքենագիր:

N 144

**ОТНОШЕНИЕ УПРАВЛЕНИЯ ДЕЛАМИ СОВНАРКОМА В
ИСПОЛНИТЕЛЬНЫЙ КОМИТЕТ СОЮЗА ОБЩЕСТВА
КРАСНОГО КРЕСТА И КРАСНОГО ПОЛУМЕСЯЦА ПО
ВОПРОСУ ЗАЙМА КРАСНОГО КРЕСТА АРМЕНИИ**

21 февраля 1929г., Ереван

По поручению председателя Совнаркома Армении тов. Тер-Габриеляна, управление делами СНК сообщает, что вопрос о принятии правительственного акта о выпуске Красным Крестом займа на гуманитарные цели в ближайшее время не может быть предметом обсуждения в виду того, что предложение Нансена о заграничном займе по устройству беженцев – армян, в настоящее время находится в стадии обсуждения в Москве.

Лишь по разрешении вопроса о займе Нансена, который ожидается в последних числах февраля месяца, Совнарком Армении будет иметь возможность вплотную заниматься вопросом займа Красного Креста, и о всех принятых по этому вопросу решениях, Вы будете своевременно извещены.

Управделами СНК и ЭКОСО Костанян

НАА, ф. 113, оп. 3, д. 739, л. 7. Копия. Машинопись.

N 145

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՅԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ
ԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀՍԽՀ ԺՈՂՎՈՄԵՆՈՐՀ' ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ
ԿՈՂՄԻՑ ՓՈԽԱՌՈՒԹՅՈՒՆ ԲԱՅ ԹՈՂՆԵԼՈՒ
ԹՈՒՅԼՏՎՈՒԹՅՈՒՆ ՍՏԱՆԱԼՈՒ ՀԱՐՑԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ**

19 մարտի 1929թ., Երևան

Հայաստանը տնտեսական կողմից չափազանց հետամնաց մի երկիր էր դեռ իմպերիալիստական պատերազմից առաջ: Այդ պատերազմը և դրան հաջորդող քաղաքացիական և ազգամիջյան կռիվները ավելի ևս քայքայեցին երկրի վիճակը: Խորհրդային կառավարությունը, տարիների ընթացքում, ամեն ջանք գործ է դրել

երկրի շինարարությունը զարգացնելու և այն տնտեսապես բարձրացնելու համար:

Սակայն չնայած այդ բոլորին, Խորհրդային Հայաստանի բյուջեն միշտ ներկայացնում է խոշոր դեֆիցիտ, որը՝ ծածկելու համար կառավարությունը ամեն տարի ահագին հատկացումներ է ստանում Միութենական կառավարությունից:

Երկրի այդպիսի վիճակում, երկրի բոլոր հասարակական կազմակերպությունների վրա ևս պարտք է ընկնում՝ մտահոգվել այդ խնդրով, ջանալ իրենց կողմից ևս նորանոր միջոցներ ձեռնարկելու երկրի ընդհանուր ծինարարությանը զարկ տալու նպատակով:

Ներկայումս, ահա Կարմիր խաչի Գլխավոր վարչությունը, երկրի հանդեպ ունեցած իր այդ պարտքը կատարելու նպատակով, հանդես է գալիս մի ծրագրով, որը ունի բոլոր տվյալները թե՛ Կարմիր խաչի բյուջեն ուժեղացնելու, և թե՛, ինչ որ ավելի կարևոր է և ուշադրության արժանի, հայտնի չափով նպաստելու երկրի ընդհանուր շինարարությանը: Վարչությունը ծրագրել է բաց թողնելու մի փոխառություն արտասահմանում՝ գաղութահայության շրջաններում տարածելու համար: Փոխառության և նրա իրացման (ռեալիզացիայի) բոլոր պայմանները մշակված և համաձայնեցրած են Կարմիր խաչի և Կարմիր մահիկի ընկերությունների միության գործկոմի և Միութենական ֆինանսականության ու Պետբանկի հետ, որը և վերցնում է իր վրա փոխառության երաշխավորությունը: Փոխառությունը լինելու է 6½ միլիոն ռուբլու:

Ներկայացնելով Ժողկոմստիդի ուշադրությանը վերոհիշյալը, Հայաստանի Կարմիր խաչի Գլխավոր վարչությունը խնդրում է տալ պետք եղած սկուզբունքային թույլտվությունը, փոխառության իրականացումը ձեռնարկելու համար:

Հայաստանի Կարմիր խաչի գլխավոր վարչության նախագահ
Բժ.Ս. Կամսարական

Գործավար ստորագրություն

ՀԱՍ, ֆ. 113, ց. 3, գ. 739, թ. 6 և շրջ.: Բնագիր: Մեքենագիր:

**ПРОЕКТ ПОДГОТОВИТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ ПО РАЗМЕЩЕНИЮ
АРМЯНСКОГО ЗАЙМА ЗАГРАНИЦЕЙ**

[Не позднее 19 марта] 1929г.

Для успешного размещения предполагаемого к выпуску Красным Крестом Армении армянского займа, необходимо провести следующую подготовительную работу:

1. Сейчас в заграничных армянских колониях ведутся параллельно несколько сборов в пользу Армении, из коих существенные: а) Комитет помощи на постройку «Дома американских армян» и б) Армянского благотворительного общества – на постройку селения в Армении, под названием «Нубарашен».

Необходимо договориться с высшесказанными двумя крупными организациями, уделив часть из реализованных сумм по займу на пополнение их бюджетов, по предпринятым им начинаниям, чтобы они:

а) отказались бы в период реализации займа от каких-либо то ни было сепаратных выступлений по сбору денег.

б) Способствовали бы всей сетью своих организаций успеху займа.

в) Выпускали бы специальные декларации заграничным колониям с поддержкой займа.

Первоначальная сумма, объявленная на постройку «Дома американских армян» равняется 100.000 долларов, а на постройку «Нубарашен» - 360.000. На первую цель собрано 40.000 долларов, а на вторую – 275.000 долларов. Таким образом, на обе цели имеется недобор в 135.000 долларов. Для успеха займа, можно было эту цифру частично или полностью пополнить из реализованных сумм. Название обоих начинаний можно было-бы оставить без изменения.

2. Правление благотворительного общества трестировало все суммы, находящиеся в его распоряжении и имеющие гуманитарные назначения. Сумма этих фондов равняется 7.600.000 рублей, размещенных в разных бумагах иностранного происхождения.

Нужно добиться, чтобы Правление общества дало свое согласие, определенный процент (желательно 20-25%) этих трестированных сумм поместить в армянском займе. Это право уставом Правления предоставлено.

3. Подобное соглашение необходимо заключить и с другими благотворительными организациями и землячествами, в ведении коих имеются значительные капиталы.

4. Добиться согласия некоторых влиятельных в армянских и иностранных финансовых кругах финансистов, предварительно записаться на заем в чувствительных суммах.

5. Примечание: Пункт 5 отсутствует по техническим причинам документа.

6. Заручиться обещанием и ручательством работавших или работающих в Армении иностранных организаций о поддержке займа. Такими организациями являются: Нир-Ист-Релиф, Лорд Майерс фонд и т.д.

7. Предварительно иметь список записавшихся на армянский заем братских краснокрестных организаций, с обозначением сумм записей. Эта сумма определена проектом о займе в 25% всей суммы займа.

8. Принять меры, в пределах возможного, для парализации активных выступлений антисоветскими заграничными армянскими организациями, против займа.

9. Безотлагательно привести в должный порядок отчетность всех сумм, полученных ранее из заграницы на гуманитарные цели и, по возможности, опубликовать их.

10. Наконец есть одно обстоятельство, которое нужно учесть:

Имея в виду, что беженское дело в заграничных армянских колониях является весьма актуальным вопросом, в силу тех тягостных условий, в которых находятся сами беженцы, как юридически, так и материально, трудно выступить с призывом о помощи строительству Армении, не коснувшись этого большого вопроса.

Поэтому, для успеха займа, было-бы целесообразным придти к соглашению с доктором Нансеном, который сделал кое-какие шаги для урегулирования этого вопроса. Можно было-бы из реали-

зованных сумм армянского займа предназначить на устройство беженцев в Армении, а остальные 50% - на строительство страны, с тем, чтобы иметь полную поддержку в деле размещения займа как со стороны доктора Нансена, так и армянских широких масс за границей. При такой постановке дела, конечно, можно было-бы с успехом сумму займа от предполагаемого 6 ½ млн. руб. поднять до 10 млн. рублей.

Не следует забывать, что в связи с неоднократными, правда, безрезультатными, обсуждениями на сессиях Лиги Наций армянского беженского вопроса, последний стал весьма популярным и вне кругов армянской общественности, Включение в цели займа устройство беженцев, помимо материального успеха, подведет под начинание займа моральный фундамент.

11. Для выполнения всех яопросов, связанных с за границей и для Заключения предворительных соглашений с вышесказанными организациями и лицами, делегировать в Париж компетентную делегацию из 2-3 лиц. Можно довольствоваться Парижем, т.к. руководящие органы заграничных организаций находятся в Париже.

Лишь в том случае, когда делегация привезет с собой благоприятные результаты по намечанным переговорам и гарантию, что минимум 25% займа будет покрыто предворительной записью за границей – выпустить займ. Подробный план реализации и размещения к выпуску займа, можно будет дать по возвращении делегации из за границы.

Микаелян¹¹³

Зам. председателя Красного Креста Армении В.Погосян

НАА, ф. 113, оп. 3, д. 739, лл. 10-11. Копия. Машинопись.

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱԶԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ
ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱԶԻ
ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆԸ ՀՂԱԾ ՆԱՄԱԿԻՑ՝
ԱՌԱՔՈՒՄՆԵՐԻ ՍՏԱՑՄԱՆ ԵՎ ՄԱՆԿԱՔՈՒԺԱՐԱՆԻ
ՇԻՆԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԵՐԻ ՄԱՍԻՆ**

27 մարտի 1929թ., Երեւան

Հաստատում ենք մեր վերջին նամակը Ձեզ հունվարի 9-ից N 26: Դրանից հետո ստացել ենք Ձեզնից մի նամակ N 9792 դեկտեմբերի 29-ից 1928 թ. եւ դրան կցված մի շրջաբերական ուղղված Ամերիկայի մասնաճյուղերին 1928թ. դեկտեմբերի 28-ին:

Paerfic շոգենաւով Ձեր ուղարկած 18 հակ զգեստեղեն եւ 37 պարկ կոշիկները, որոնց ստացումը այնքան ուշացել էր, վերջապես ստացանք:

Ստացանք նույնպես եւ «Hilda» շոգենավով Ձեր վերջին առաքումը այն եւ 22 հակ զգեստեղենը: Հայտնում ենք մեր խորին շնորհակալությունները այդ առթիվ եւ անհամբեր սպասում ենք Ձեր հաջորդ առաքումներին, որոնց մասին դուք շրջաբերականով դիմել եք Ամերիկայի մասնաճյուղին:

Մանկաբուժարանի մասին նախորդ նամակով արդեն գրել էինք խնդրելով, որ հանգանակությունը եռանդով շարունակեք եւ հանգանակած գումարը առայժմ պահեք Ձեզ մոտ մինչեւ որ մենք կգրենք թե ինչ եղանակով հարմարագույնն է դրամը մեզ փոխադրելը: Գալով մանկաբուժարանի հիմնար չէքի ժամանակին, որի մասին դուք հարցնում եք, կարող ենք հայտնել Ձեզ, որ մենք որոշում ենք հենց այս շինարարական տարվա ընթացքում սկսել նրա կառուցման աշխատանքները:

Անցյալ համակով մենք գրել էինք Ձեզ մեզ համար ցանկալի ինքնաշարժի մասին: Նույնը հարկ ենք համարում կրկնել եւ այժմ, այն է որ մեզ ցանկալի է ավելի ուժեղ մեքենա, քան Dodge-ինն է, աչքի առաջ ունենալով մեր երկրի ճանապարհները: Սակայն մենք չենք պնդում Cdelagh-ի վրա, քանի որ նա շատ թանկ է, այլ թողում ենք այդ խնդիրը Ձեր կարգադրությանը: Սակայն շատ կխնդրեինք Ձեզ, ինչպես անցյալ նամակով էլ գրել էինք, աշխատել այդտեղ

ձեռք բերել իբրեւ նվեր մի քանի գործածված եւ հարմարավոր ինքնաշարժեր, որոնք լավ նորոգել տայիք եւ ուղարկելիք մեզ իրենց բոլոր պահեստի մասերով: Աչքի առաջ ունեցեք, որ մեր կառավարությունը այդ դեպքում կվերցնի իր վրա ճանապարհածախսը, եւ առանց որեւէ մաքսի վճարելու մենք կարող ենք ստանալ ձրիաբար: Ինչպես գրել էինք Ձեզ, այդ ձևով հրեաները ստացել են մի քանի հարյուր մեքենաներ արտասահմանից:

Մենք սպասում էինք Ձեզնից ստանալու դարձեալ մի սանիտարական ինքնաշարժ, որ մինչեւ այժմ չենք ստացել: Ձենք ստացել նաեւ մեր խնդրած եւ Ձեր խոստացված ապրանքատար ինքնաշարժերը:

Շատ ցավում ենք, որ մեր ուղարկած տեղեկագրերը մինչեւ այժմ չեն հասել Ձեզ: Մենք ամեն միջոցներ ձեռք կառնենք այդ առթիվ, որպէսզի դուք ստանաք այդ տեղեկագրերը...:

Հայաստանի Կարմիր խաչի վարչության նախագահ

Բժ. Ս. Կամսարական

Պաշտասխանապրու քարտուղար Մանթաշյան

ՀԱՍ, ֆ. 154, ց. 3, գ. 14, թ. 111 եւ շրջ.: Պատճեն: Մեքենագիր:

N 148

**ОТНОШЕНИЕ ПРЕДСЕДАТЕЛЯ ГЛАВНОГО УПРАВЛЕНИЯ
КРАСНОГО КРЕСТА АРМЕНИИ С.КАМСАРАКАНА В БЕРН -
С. БАГОЦКОМУ О РАБОТЕ КРАСНОГО КРЕСТА АРМЕНИИ**

13 июля 1929г., Ереван

Сообщаем Вам краткие сведения и цифровые данные о работе Красного Креста Армении за 1928 год для помещения в виде заметок в органах МККК и МСПД. Число членов общества, которое к октябрю 1928 года было 9000, как это показано в Ежегоднике МККК за 1929г., к концу года было доведено до 12000. В течение года чистый приход Общества выразился в сумме 116.128 рублей, а расход – 19519 руб. 68 коп. Недостающая сумма пополнена из остатков за прошлый год или из пособий.

Все лечебные учреждения Красного Креста Армении имели в течение года 227.358 посещений больных (в 1927г. было 217.516): из этого числа первичных посещений 74697 и повторных 152.661. Малярийных больных за это время было 16080, которые имели всего 86986 посещений (в 1927г. было – 82917).

Для борьбы с малярией Общество Красного Креста Армении имеет три тропических станций, которые снабжены всеми приспособлениями как для лечебных, так и для профилактических, лабораторных и санитарно-просветительных работ.

Для борьбы с трахомой и другими глазными болезнями, Красный Крест Армении послал летом 1928г. в Нор-Баязетский уезд специальный глазной врачебный отряд. А для борьбы с сифилисом, Красный Крест Армении в течении всего 1928г. содержал в Агбабинском районе Ленинанканского уезда особый венерологический отряд. Район этот населен исключительно тюрками.

Лечущие учреждения Красного Креста Армении в целях борьбы с санитарной неграмотностью населения в течение года организовали как в местах своего нахождения, так и в окрестных районах 320 лекций и 232 собеседования по вопросам гигиены, профилактики и о разных заболеваниях, на которых присутствовало 33713 слушателей.

Для тех же целей санитарной подготовки населения и приучения к оказанию первой помощи Красного Креста Армении в течение 1928г. организовал во всех районах Армении 39 кружков первой помощи. В состав этих кружков входило около 850 членов, из которых 90% составляли женщины.

Помимо всего этого Красный Крест Армении в тех же целях издал две брошюры на армянском языке: Санитарная самопомощь и взаимопомощь на войне, и, Личная гигиена красноармейцев...

В области охраны материнства и младенчества Красного Креста Армении за этот год открыл родильные отделения, при которых из своих больниц и в остальных врачебных пунктах назначил особых акушеров для работы на селе.

Как и в прошлом 1927 году, Красный Крест Армении, летом 1928 года взял на себя организацию медицинской части летнего

пионерского лагеря, в котором состояло свыше 800 пионеров обоего пола. А с 15 августа 1928г. Красный Крест Армении открыл для пионеров в г.Эривани отдельный врачебный кабинет под руководством врача-специалиста.

16-18 декабря 1928г. состоялся в г. Эривани Первый республиканский съезд Красного Креста Армении. Съезд выбрал новый состав Главного управления Красного Креста Армении из 25 членов и 7 кандидатов. Пленум Главного управления 27 декабря избрал для текущих дел Общества Президиум, в составе 7 лиц. Председателем Главного управления и Президиума съезд вновь избрал доктора С.И. Камсаракана. Состав нового Президиума следующий: Председатель - доктор С.И.Камсаракан, товарищи председателя: доктор Г. Джалладян, А. Костанян. Ответственный секретарь - доктор Манташян. Казначей - доктор П. Акопян. Члены - доктора Х. Маркарян и Б. Аствацатурян.

*Председатель Главного управления Красного Креста
Армении С.И.Камсаракан*

Секретарь иностранного отдела Л. М. Кочарян

НАА, ф. 154, оп. 3, д. 12, лл. 80-81. Заверенная копия. Машинопись.

№ 149

**ИЗ ОТНОШЕНИЯ ЛЕНИНАКАНСКОГО ОТДЕЛЕНИЯ
КРАСНОГО КРЕСТА АРМЕНИИ ПРЕДСЕДАТЕЛЮ
ЦЕНТРАЛЬНОГО ПРАВЛЕНИЯ ПО ВОПРОСУ ОТКРЫТИЯ
ШКОЛЫ МЕДИЦИНСКИХ СЕСТЕР В ЛЕНИНАКАНЕ**

7 августа 1929г., Ленинакан

Из Ваших переговоров с представителями 3-й Дивизии, выявилась возможность организации в г.Ленинакане школы медицинских сестер под ведением Красного Креста. Поэтому настоящим представляем предварительную смету на содержание школы на 1 год и одновременно информируем, что организация мыслится следующим образом:

1. Курсы обслуживаются лечебными учреждениями г. Ленинакана;

2. Контингент учениц набирается в первую очередь из Дивизии, что ориентировочно составит группу из 15 человек, остальные 15-20 человек набирается из города через отделение Красного Креста;

3. Преподавание ведется на русском языке;

4. Обще-образовательный ценз намечен как минимум окончание школы 1-й ступени;

5. В первую очередь будут приниматься из кружков первой помощи и членов Красного Креста, сообразуясь с социальным положением.

Расходы по содержанию школы на 1 год составляет 4280 рублей 10 коп.

*Председатель Правления Ленинанканского отделения
Красного Креста д-р. Мелик-Карамян
Дивизионный врач д-р. Хренов*

НАА, ф. 154, оп. 3, д. 13, л. 167. Заверенная копия. Машинопись.

N 150

**ԱՄԵՐԿՈՍԻ ՏՆՕՐԵՆԻ ԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐ-
ՄԻՐ ԽԱԶԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ԲՈՒԺՔՈՒՅՐԵԻ
ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ ԴՊՐՈՑԻ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ
ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ**

9 սեպտեմբերի 1929թ.

Լենինական

Հարգելի դոկտոր Կամսարական,

Կից ներկայացնում ենք այս ծմռանը Երևանում Բուժքույրերի վերապատրաստման դպրոցի գործունեության վերաբերյալ երկու կողմերի պարտավորությունները կարգավորող համաձայնագիրը:

Ի նկատի ունենալով Ձեր և դոկտոր Զալաթյանի հետ տեղի ունեցած երեք խորհրդակցությունները, դոկտոր Հակոբյանի և դոկտոր Մանթաշյանի կողմից ուղարկված դպրոցի ծախսերի նախա-

հաշիվը և մեր պարտավորությունները ներառող վերջին նամակը, մեծ անակնկալ էր մեզ համար: Մենք երբևէ չենք առաջարկել բուժքույրերին օժանդակելուց զատ մեկ այլ պարտավորություն: Ուստի զգալով, որ կա թյուրիմացություն, և քանի որ դպրոցի տեղափոխման ոչ մի հետագա նախապատրաստություն չի կարող ընթանալ, քանի դեռ հարցը հիմնովին չի քննարկվել երկու կողմի շահագրգիռ անձանց կողմից, խնդրում ենք, որ Դուք և Հանձնաժողովից Ձեր ցանկությամբ ընտրված անդամները, ժամանեք Լեւինսկան վերջնական խորհրդակցություն անցկացնելու համար:

Սպասում ենք Ձեր պատասխանին:

Հարգանքներով Ձեր

Ջոզեֆ Վ. Բիչ

Կովկասյան տարածաշրջանի

Գործադիր տնօրեն

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 3, գ. 13, թ. 50: Մերենագիր: Թարգմանություն՝ անգլերեն բնագրից:

N 151

**ՀԱՄԱՁԱՅԱՆԳԻՐ ԱՄԵՐԿՈՄԻ ԵՎ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ
ԽԱՉԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋԵՎ ԲՈՒԺՔՈՒՅՐԱԿԱՆ
ԴՊՐՈՑԻ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ**

13 սեպտեմբերի 1929թ.

Լեւինսկան

Մերձավոր Արևելքի Նպաստամատույցի և Հայաստանի Կարմիր խաչի միջև համաձայնագիրը վերաբերում էր Էդիտ Վինչեսթերի բուժքույրական դպրոցի տեղափոխմանը Երևան, ինչպես նաև յուրաքանչյուր կողմի հետագա պարտականություններին, որոնք բաշխված են Մերձավոր Արևելքի նպաստամատույցի և Հայաստանի Կարմիր խաչի միջև համատեղ, սկսած 1929թ. սեպտեմբերից մինչև 1930թ. հունիս:

Առ այն, որ Հայաստանի Կարմիր Խաչը պատասխանատու է.

ա) Տարբեր աշխատանքների, ներառյալ դասախոսների աշխատավարձերի և դպրոցի բոլոր ծախսերի համար,

բ) Հիվանդանոցներում ուսանողների գործնական աշխատանքի ապահովման այդ թվում՝ ամերիկյան վերահսկողի կողմից վերահսկողության իրականացման համար,

գ) Գործնական աշխատանքի անցնող ուսանողներին կացարանով ապահովելու և վերանորոգման, շինարարական և նման աշխատանքների համար:

Առ այն, որ Մերձավոր Արևելքի Նպաստամատույցը պատասխանատու է.

ա) Բոլոր հիսուններեք (53) բուժքույրերի սպասարկման համար մինչև 1930թ., ներառյալ հագուստը, յուրաքանչյուրի չափաբաժինը և ամսական տրամադրվող մի փոքր գումար՝ նախատեսված մանր ծախսերի համար, ոչ պակաս, քան 3 ռուբլու չափով և ոչ ավել, քան 5 ռուբլի կտրվի ավելի քան տասներկու (12) ուսանողներին, որոնք ապրում են Երևանում, կտրամադրվեն համազգեստներ, և փոխադարձ համաձայնության դեպքում հնարավոր է յուրաքանչյուրի համար սպասարկում անհատապես:

բ) Մերձավոր Արևելքի Նպաստամատույցը իր հնարավորություններով կիրականացնի ապրանքների տեղափոխումը Լենինականի բուժքույրերի տնից Երևան: Ինչը ներառում է. անկողին, անկողնային պարագաներ և սպիտակեղեն բոլոր հիսուններեք (53) բուժքույրերի համար, լրացուցիչ կահույք, թախտ, աթոռներ և սեղաններ, դասարանային պարագաներ, ներառյալ կմախք, պլակատներ, պնակներ, գործնական բուժքույրական գրքեր, ուղեցույցներ և հանրային առողջապահական ձեռնարկներ:

Սեղանի պարագաներ. մեկ կապոց կտրվի յուրաքանչյուրին, միայն մեկ անգամ, հետևյալ կերպ.

Բաժակ - 1 հատ

Ապուրի ափսե - 1 հատ

Ճաշի ափսե - 1 հատ

Բաժակ և բաժակապնակ - 1 հատ

Դանակ, պատառաքաղ, թեյի գդալ, ճաշի գդալ - 1 հատ

գ) Մերձավոր Արևելքի Նպաստամատույցի կողմից տրամադրվող աշխատավարձը ներառում է հետևյալը.

Բուժքույրերի համար նախատեսված ամերիկացի վերահսկող, Վերասկողի օգնական,

Խանութ-սրահի և Քույրական հանրակացարանի կազմակերպիչ,
Կես դրույքով քարտուղար և թարգմանիչ:

դ) Մերձավոր Արևելքի Նպաստամատույցը համաձայն է իր
օգնությունը ցուցաբերել միմիոգրաֆ թարգմանություններում կամ
դպրոցի դասախոսություններում:

Վերոնշյալի համար կողմերը համաձայնում և ստորագրում են:

Հայաստանի Կարմի Խաչից

Մերձավոր Արևելքի Նպաստամատույցից Կովկասյան
տարածաշրջանի տնօրեն կառավարիչ Ջոզեֆ Վ. Բիչ

**ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 3, գ. 7, թթ. 214-215: Մերենագիր: Թարգմանություն՝
անգլերեն բնագրից:**

N 152

**ПИСЬМО ПРЕДСТАВИТЕЛЯ АМЕРКОМА ЛАУРЫ
МАКФЕТРИДЖ ДОКТОРУ ДЖАЛАДЯНУ ПО ВОПРОСУ
ПЕРЕВОДА МЕДИЦИНСКИХ СЕСТЕР ИЗ ЛЕНИНАКАНА В
ЭРИВАНЬ**

23 сентября 1929г., Ленинанкан

Многоуважаемый доктор Джаладян,

Я бы очень желала выяснить несколько вопросов, прежде чем
перевести в Эривань нашу школу. Первые два наиболее существен-
ных относятся к предоставлению комнат для жилья Фене Цатурян,
медицинской сестре, которая будет одинокой и Анаиде Мхитарян,
заведующей общежитием и инвентарем сестер, с которой живут ее
мать и маленький сын.

Ф.Цатурян будет посещать техникум и потому желает выехать в
начале сентября. Я бы желала, чтобы и Анаида Мхитарян выехала
пораньше, ятоб приготовить и привести в порядок общежитие.
Если возможно, желательно предоставить комнату Ф.Цатурян близ
общежития для выпускного класса, а А. Мхитарян близ общежития
для слушателей младшего класса. По моему мнению, это даже необ-
ходимо и потом прошу ответить мне на это.

Второй вопрос относительно формы. Мы согласились выдать платья из бязи, с нашивкой Красного Креста, сорока четырем слушательницам младшего курса, но двадцать одна слушательница выпускного класса будут в своих настоящих формах в продолжении восьми месяцев.

Не имея возможности предоставить стола – доктор Камсаракан попросил субсидии в размере тридцати рублей на каждую слушательницу без всяких других дополнительных расходов на содержание.

Насколько мне известно, в отношении студентов Университета, это покрывает расходы по обмундированию, помимо формы, так что, прежде чем этот вопрос может быть разрешен, следует считать окончательно установленным, что мы выдаем только форму, а в случае отпуска нами других предметов одежды, расходы по содержанию должны быть соответственно уменьшены.

Третий вопрос – относительно установки дня, когда мне надлежит начать отправку кроватей, матрасов, канцелярских и классных принадлежностей в контору Красного Креста.

Не откажите телеграфировать мистеру Бичу, как только комнаты будут готовы. Я буду Вам очень благодарна, если все эти три вышеупомянутых вопроса будут разрешены как можно скорее.

Остаюсь с уважением,

Лаура Макфетридж

НАА, ф. 154, оп. 3, д. 13, л. 212. Перевод с английского. Машинопись.

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱԶԻ ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԵԻ
ԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԲԺՇԿԱ-ՍԱՆԻՏԱՐԱԿԱՆ ԱՐՀՄԻՈՒԹՅԱՆ
ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՍԵԿՑԻԱՅԻ ԲՅՈՒՐՈՅԻՆ՝ ԲՈՒԺՔՈՒՅՐԵՐԻ
ԴՊՐՈՑՈՒՄ ԴԱՍԱՎԱՆԴԵԼՈՒ ՀՐԱՎԻՐՎԱԾ
ԴԱՍԱԽՈՍԱԿԱՆ ԿԱԶՄԻ ՄԱՍԻՆ**

25 հոկտեմբերի 1929 թ., Երևան

Հայաստանի Կարմիր խաչի և Ամերկոմի կողմից բացված բժշկական քույրերի դասընթացներում դասավանդելու համար առայժմ հրավիրվում են հետևյալ բժիշկները.

1. Անատոմիա – Պետական համալսարանի դոցենտ՝ Մկրտիչ Այվազյան

2. Հիգիենա – Պետական համալսարանի ասիստենտ և առքաժնի սանպրոֆմասի վարիչ՝ Լ. Հարությունյան

3. Խիրուրգիա – 1-ին Կլինիկական ինստիտուտի ասիստենտ, բժիշկ՝ Մ. Կարապետյան

4. Ֆարմակոլոգիա և քիմիա – Պետական համալսարանի դասախոս՝ Գր. Մեղնիկյան¹⁴

5. Մանկաբարձություն – 1-ին Կլինիկական ինստիտուտի ասիստենտ, բժիշկ՝ Ա. Ահարոնյան

6. Մաշկա-վեներական հիվանդություններ – 3-րդ հիվանդանոցի բաժնի վարիչ, բժիշկ՝ Մամիկոն Պողոսյան

7. Ֆիզիոթերապիա – Պետական համալսարանի դասախոս, բժիշկ՝ Արշակ Հակոբյան

8. Ականջի, քթի, կոկորդի հիվանդություններ – Պետական համալսարանի պրոֆեսոր՝ Վահան Արծրունի

9. Ռենտգենոլոգիա – Կլինիկական ինստիտուտի բաժվար և Պետական համալսարանի դասախոս՝ Բարդուղիմեոս Ֆանարջյան¹⁵

10. Ներքին հիվանդություններ – Կլինիկական ինստիտուտի օրդինատոր, բժիշկ՝ Սարգիս Նանասյան

Խնդրում ենք տալ ձեր համաձայնությունը: Հետագա հրավիրվելիք բժիշկների մասին կտեղեկացնենք լրացուցիչ:

Պալատիականաբո ըարտողար՝ Ծովյան¹⁶
Գործերի վարիչ՝ Աբրահամյան

ՀԱՍ, ֆ. 154, ց. 3, գ. 13, թ. 280 և շրշ.: Պատճեն: Մեքենագիր:

№ 154

**ПИСЬМО ОТ ПРАВИТЕЛЬСТВА ЗАКАВКАЗСКОЙ РЕСПУ..
БЛИКИ ПРЕДСЕДАТЕЛЮ СООБЩЕСТВА АРМЯНСКОГО
КРАСНОГО КРЕСТА С. КАМСАРАКАНУ ПРОСЬБОЙ О
СВЕДЕНИЯХ ОТНОСИТЕЛЬНО ШКОЛЫ СЕСТЕР МИЛО..
СЕРДИЯ**

12 ноября 1929г.

Тифлис

Представительство просит сообщить через н. сотрудницу т. Пахлавуни нижеследующие сведения относительно Школы Сестер Милосердия Амеркома:

1. На каких условиях принята школа сестер милосердия,
2. Количество учениц от Амеркома,
3. Обслуживающий персонал,
4. Какое оборудование передано Амеркомом Красному Кресту для школы,
5. Годовой бюджет школы и помощь Амеркома.

Представитель Зак. Республики

при загр. Орг. Помощи Н. Тер-Газарян¹⁷

Пред. Старшего секретаря А. Джиловдаров

НАА, ф. 154, оп. 3, д. 13, л. 346. Копия. Машинпись.

**ОТВЕТНОЕ ПИСЬМО ПРЕДСЕДАТЕЛЯ АРМЯНСКОГО
КРАСНОГО КРЕСТА С. КАМСАРАКАНА ПРЕДСТАВИТЕЛЮ
ЗАКАВКАЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ ПРИ ЗАГРАНИЧНЫХ
ОРГАНИЗАЦИЯХ ПОМОЩИ Н. ТЕР-ГАЗАРЯНУ
ОТНОСИТЕЛЬНО СВЕДЕНИЙ О ШКОЛЫ СЕСТЕР
МИЛОСЕРДИЯ**

12 ноября 1929г.

Настоящим сообщаем требуемые Вами сведения относительно Курсов Врачебных Сестер:

1. По соглашению с Амеркомом их школа принята нами целиком ее всем существующим оборудованием общежития на 53 чел. и небольшим учебным оборудованием с условием содержания учениц-стипендианток до июня 1930г., причем в дальнейшем могут быть новые условия соглашения.

2. От Амеркома приняты 30 учениц, из которых 21 составляет весь комплект 2-го курса, оканчивающего в 1930г.

3. Часть обслуживающего адм. хоз. персонала содержится Амеркомом, в том числе надзирательница за сестрами-ученицами Мисс Макфедридж, а заведующий и весь преподавательский персонал содержится за наш счет.

4. Амеркомом передано Красному Кресту все оборудование общежития и небольшое оборудование школы. Примечание: В случае необходимости можно будет дополнительно представить опись инвентаря.

5. Годовой бюджет школы, имрущей уже оба курса исчислен в 50.395 из которых часть – а именно содержание учениц-стипендианток и оборудование общежития дает Амерком.

**ПРЕД. ПРАВЛЕНИЯ
АРМКРЕСКРЕСТА КАМСАРАКАН
ОТВЕТ. СЕКРЕТАРЬ ЦОВЯН**

НАА, ф. 154, оп. 3, д. 13, л. 347 и об. Копия. Машинопись.

**ПИСЬМО ПРЕДСЕДАТЕЛЯ КРАСНОГО КРЕСТИ БЕЛЬГИИ
ПРЕДСЕДАТЕЛЮ КРАСНОГО КРЕСТА АРМЕНИИ С
ПРИГЛОШЕНИЕМ НАЗНАЧАТЬ ДЕЛЕГАТОВ НА
КОНФЕРЕНЦИИ**

24 декабря 1929г., Брюссель

XIV Международная Конференция Красного Креста состоится в Брюсселе от 6 до 11 декабря 1930г., как об этом Вам было сообщено циркулярным письмом Постоянной Комиссии, дачированным 6 июля 1929 года.

Теперь мы имеем честь и удовольствие пригласить Вас назначить нескольких Ваших представителей на этот съезд.

Мы считаем полезным теперь же обратить Ваше внимание на специальный интерес этой сессии, которая сазывается согласно нового Устава Международного Красного Креста.

На основании чисто технического характера, который получают работы Конференций, просим Вас приступить к назначению Ваших делегатов, принимая во внимание, что на Конференции будут сзданы следующие Комиссии:

Комиссии юридическая (международные конвенции, 16 статья Уставал Лиги Наций и пр.)

Комиссии технические (санитарный материал, химическая война и пр.)

Всемирное развитие Красного Креста (Создание новых обществ, положение в колониях, Красный Крест молодежи, Красный Крест и мир и пр.)

Помощь:

Сестры Милосердия.

Вы нас очень обяжете, если сообщите нам до 1 мая 1930г. фамилии делегатов Вашего общества.

Циркуляром своим от 6 июля 1929 года Постоянная Комиссия просила Национальные Общества Красного Креста представить свои предложения по поводу порядка дня XIV Конференции в

течение трех месяцев. Несмотря на истечение этого срока, мы хотим сообщить Ноцианальным Обществам, что всякое предложение, которое дойдет до нас до 1 марта 1930г., будет доложено Постоянной Комиссии, во время ее собрания ближайшей весной.

Просим Вас принять уверения в нашем глубоком почтении.

*Председатель Красного Креста
Бельгии /Н. Нольф/*

НАА, ф. 1, оп. 10, д. 21, л. 36. Заверенная копия. Машинопись.

№ 157

ИЗ ЗАПИСКИ К ПЯТИЛЕТНЕМУ ПЛАНУ ОБЩЕСТВА КРАСНОГО КРЕСТА АРМЕНИИ

[1929г.]

Начиная с 1924г., в связи с укреплением нормальных условий жизни в стране и с началом общего строительства, Красный Крест Армении приступил к более плановой организационной работе, в виде борьбы против социальных болезней. В центрах наибольшего распространения малярии, Красный Крест Армении открыл три тропические станции с состоящими при них малярийными пунктами. Организованы были постоянные венерологические и глазные отряды. В отдаленных центрах Армении были созданы больницы, с постоянными кроватями. По линии охраны материнства и младенчества Красный Крест открыл акушерские отделения при всех своих больницах и стационарах, а там, где не было больниц, назначил особых акушеров для помощи населению.

Одновременно с этим, Красный Крест Армении начал уделять особое внимание профилактической работе в деревне, а также и работе по распространению санитарного просвещения трудящихся. С этой целью, Красный Крест Армении наметил и приступил к изданию брошюр, посвященных вопросам гигиены и санитарии.

Особое место в работе Красного Креста Армении занимала помощь населению во время стихийных бедствий. Эта работа полу-

чила особо острый характер во время землетрясения в Ленинкане в 1926)1927гг.

Параллельно с указанными выше работами Красный Крест Армении с 1927г. вел также и работу военно-санитарную, выражавшуюся в создании кружков первой помощи и санитарных дружин.

Помимо этих работ, Красный Крест Армении вел также известную работу по поддержанию связи с зарубежными армянскими колониями, привлекая их помощь в деле строительства Советской Армении.

К заграничной работе Красного Креста примыкает также и работа претензионная, ветеранская и пр., которою Красный Крест начал заниматься с конца 1927г., постепенно расширяя ее сферу.

С 1928г., вместе с началом общего реконструктивного периода во всем Союзе и составлением пятилетнего плана работ по всем областям государственной жизни страны, и Красный Крест Армении соответственно наметил новую программу своих работ по всем отраслям своей деятельности.

Намеченная программа предстоящей деятельности Красный Крест Армении по исполнению пятилетнего плана, обнимает следующие работы:

1. Работа лечебно-профилактическая: борьба против малярии, больницы и врачебные пункты; акушерские пункты, глазные отряды, зубо врачебный кабинет и в конце пятилетки передвижной зубо врачебный отряд, поликлиника, аптека и магазин санитарии и гигиены.

2. Санитарные мероприятия по оздоровлению быта рабочих и крестьян: бани, прачечные, колодцы и пр.

3. Санпросветительная работа и издательство.

4. Работа по созданию кадров: школа медицинских сестер, курсы младших сестер.

5. Военно-санитарная работа: Кружки первой помощи и санитарные дружины.

6. Охрана материнства и младенчества: детские площадки, открытые ясли, пионерский кабинет и др.

7. Помощь жертвам стихийных бедствий: создание фонда для этой цели. Оказание единовременной помощи пострадавшим в Армении и в других странах.

8. Связь с сирмянскими колониями за границей и ведение претензионных дел. Дела гуманитарные за границей.

Председатель ЦК Красного Креста Армении С. Камсаракан

Ответственный секретарь Цовян

НАА, ф. 154, оп. 3, д. 15, лл. 200 и об. Копия. Машинопись.

N 158

**ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ
ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԿԱՐԶՈՒԹՅԱՆ ՆԱՄԱԿԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ԿԱՐԶՈՒԹՅՈՒՆ՝ ԻՐԵՆՑ
ԱՈՒՔՈՒՄՆԵՐԻ ԵՎ ՀՐԱՏԱՐԱԿՎՈՂ ՕՐԱՅՈՒՅՅԻ ՀԱՄԱՐ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՏԵՍԱՐԺԱՆ ԿԱՅՐԵՐԻ ՆԿԱՐՆԵՐ ՍՏԱՆԱԼՈՒ
ՄԱՍԻՆ**

11 փետրվարի 1930 թ., Նյու Յորք

Յարգելի ընկերներ,

Հաստատում ենք յունուար 22, 1930, N 10585 մեր նամակը եւ ներփակուած հայատառ Royal Typewriter-ի փաստաթղթերը, զորս յուսով ենք, որ ստացած կը լինէք մինչ այս գրութեան ժամանումը:

Այսու Ձեզ ուղարկում ենք փաստաթղթերը մեր վերջնագոյն առաքման, որ բաղկանում է տասն վեց (16) հակ գործածուած զգեստեղէնէ եւ երկու սնտուկ բժշկական պիտոյքներէ, որոնք հանգուցեալ բժ. Ղազարեանի (մեռած 1929-ի վերջերը, Ուատրի մէջ) անձնական իրեղէններն էին:

Չգեստեղէնի այս առաքումը, որակի տեսակէտից շատ լաւ է, քան նախորդները: Որոշ կերպով կարող ենք ասել, որ թիւ 1, 6, 7, 8, 14, 15 եւ 16 հակերը պարունակում են ընտիր զգեստներ:

Այս առաքումը կատարուած է The Export S.S. Corp.-ի West Keen շոգենաւով: Ներփակ գտնում ենք հետեւեալ փաստաթղթերը. Մեր անգլիական վաճառացոյցը, յունուար 6, 1930, N 10531, ներածման մի արտօնագիր, թիւ 33530, երեք օրինակ բեռնագիր,

թիւ 33., մէկ օրինակ Letter of Advice, թ. 17888, Am-Desutra-ի ծովային փոխադրութեան եւ ապահովագրութեան վճարագիրը:

Վերջերս ստացել ենք թիւ 440)1228, դեկտեմբեր 28, 1929 թուականաւ Ձեր նամակը, ինչպէս նաեւ փետրուար 16 թուականի հեռագիրը՝ ի մասին երեք Buick ինքնաշարժերի գնման:

Ի գիտութիւն հաղորդում ենք Գլխաւոր վարչութեանդ, որ համաձայն Ձեր բաղձանքին, յանձնարարեցինք մէկ հատ Buick բաց ինքնաշարժ, 5 ճամբորդի համար, եւ նրան հետ 4 հատ ձգախիժային անուագօտիներ եւ 4 հատ էլ ներքին խողովակներ եւ յաւելածոյ մասեր, որոնք պահեստի մասերը կազմում են:

Մօտ ապագայում խոստանում ենք ուղարկել մի հատ եւս: Եթէ մանկաբուժարանի հաշւոյն նորանոր գումարներ ստացուին, ի հարկէ մէկի տեղ կ'ուղարկենք երկու ինքնաշարժ: Սակայն հարց է, թէ այլ եւս կարիք կայ յաւելածոյ անուագօտիների, ներքին խողովակների եւ պահեստի մասերի: Խաճեցէք Ձեր հրահանգը տալ:

Գլխաւոր վարչութեանդ հոկտեմբեր 10, 1929, թ. 440)1010 նամակում հաղորդում է մեզ.

«... Ձեր հրատարակելիք օրացոյցի համար այս օրերս կ'ուղարկենք մի քանի նկարներ Հայաստանի տեսարաններից: Կ'ուղարկենք Ձեզ նաեւ մի քանի ալբոմ մեր հիմնարկութիւնների նկարներով»:

Անմիջապէս ասենք, որ վերոյիշեալ նկարներից եւ ո՛չ մէկը ստացել ենք մինչեւ ցայսօր: Դուք եւս չհաղորեցիք թէ թղթատարի միջոցով ստացել էք 1930 տարուան մեր օրացոյցի 30 օրինակները:

Փարիզի Կարմիր խաչից նամակ ստացանք, որով մեզ հաղորդում է, թէ մեր յանձնարարած ինքնաշարժը՝ հիւանդների փոխադրութեան համար (ambulance), գնել է՝ շուտով ճամբայ պիտի հանուի: Խնդրենք, երբ կ'ստանաք հիւանդատարը, անմիջապէս հաղորդեցէք մեզ Ձեր ստացումը:

Մի քանի խօսք Ամերիկայի տնտեսական կացութեան վերաբերմամբ ասենք եւ փակենք այս նամակը:

1929 հոկտեմբեր եւ նոյեմբեր ամիսների սակարանական արժեթղթերի աննախընթաց եւ ահաւոր անկումներից եւ խորտակումներից յետոյ, Ամերիկայի աշխատաւոր դասակարգը տագնապալի

կացութեան եւ տնտեսական շատ վատթար պայմանների մատնուել է: Թէեւ նախագահ H. Hoover եւ նրա նշանակած յանձնախմբերը ջանքեր են անում ահաւոր տագմապը եւ համատարած գործազրկութիւնը չափաւորելու, այնու ամենայնիւ մինչեւ այսօր գործերի ընդհանուր վիճակը զգալի փոփոխութիւն չէ կրել: Վիճակագրական հաշիւների համաձայն, վեց միլիօն աշխատաւորներ անգործ՝ լաւագոյն օրերի են սպասում, որ սակայն ուշանում են...:

Իրերի այս դրութեան մէջ խանգարուել է մեր գործունէութիւնը եւ ցամաքած մեր եկամուտները: Մեր գործիչը, 1929 հոկտեմբեր 28-ից ի վեր շրջում է Նիւ Ինկլէնտի շրջանում, բայց շօշափելի արդիւնք ձեռք չէ բերել՝ աշխատաւոր զանգուածների անգործութեան պատճառով: Պէտք է աւելացնել, որ այս տարուան մեր գործունէութիւնը ձախողութեան պիտի մատնուի, եթէ գործերի ընթացքը շուտափոյթ չկերպարանափոխուի:

Երեւանի գործադիր կոմիտէյի խնդրած տեղեկութիւններին բաւարարութիւն տալ շատ դժուար է, տրուած լինելով Amtorg-ի պաշտօնէութեան այսպիսի հարցերի վերաբերմամբ ցոյց տուած տարօրինակ անփութութիւնը: Սակայն, պիտի ջանանք, որքան հնար է, որոշ տեղեկութիւններ ստանալ եւ հաղորդել մօտ ապագայում:

Ուղարկելով մեր յարգական ողջոյնները, մնում ենք խորին յարգանքներով,

*Ի դիմաց Պետական Կարմիր խաչի
Ամերիկայի Կեդրոնական վարչութեան
Քարտուղար Եղիշէ Տեպաղեան*

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 3, գ. 14, թթ. 56-60: Բնագիր: Ձեռագիր:

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՁԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ
ՆԱՄԱԿԸ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՁԻ
ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹՅՈՒՆ՝ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻՑ
ՍՏԱՅՎԱԾ ԱՌԱՔՈՒՄՆԵՐԻ ԵՎ ՀԵՏԱԳԱ ԽՆԴԻՐՆԵՐԻ
ՄԱՍԻՆ**

16 փետրվարի 1930 թ., Երևան

Հարգելի բարեկամներ,

Հաստատում ենք մեր վերջին նամակը ձեզ դեկտեմբերի 28-ից N 440)1228: Դրանից հետո ստացել ենք Ձեր դեկտեմբերի 21-ի N 10483 նամակն ու 3 շրջաբերականները եւ դրանից հետո Ձեր դեկտեմբերի 27-ի 10502 նամակը, ներփակ փաստաթղթերով:

Ձեր առաջին նամակից տեղեկացանք, որ արդեն հրավիրել եք շրջիկ գործիչ, եւ ձեզ հետ մասին մենք էլ հույս ունենք, որ նրա ջանքերի շնորհիվ ձեր կապը մասնաճյուղերի հետ ավելի կենդանություն կստանա եւ նոր ճյուղերի կազմությամբ դուք ավելի եւս կընդարձակեք ձեր գործունեության շրջանը:

Մանկաբուժարանի խնդրին գալով պիտի ասենք նախ, որ Փարիզ ձեր փոխադրած 26000 դոլարը վաղուց արդեն ստացված է Առևտրական ներկայացուցչության միջոցով: Ստացել ենք նաև հանգանակված գումարի հաշվին ուղարկված 2 Buick ինքնաշարժերը, իրենց բոլոր մասերով: Ձեր մոտ մնացած և հետագայում այդ նպատակով հանգանակվելիք գումարի հաշվին մենք, ինչպես արդեն ձեզ 28 դեկտեմբերի նամակով հայտնել էինք, սույն փետրվարի 6-ին ձեզ հեռագրով խնդրեցինք «շտապ ուղարկել երեք ինքնաշարժ Buick սիստեմի փոքր տեսակի»: Թեև հիշյալ մեր նամակում խնդրել էինք ձեզ ի նկատի ունենալ 1 ինքնաշարժ փոքր տեսակի՝ 5 ճամբորդի համար, եւ 3 ավելի մեծ տեսակի, սակայն հետագայում խնդիրն ավելի պարզվեց և մենք հեռագրով խնդրեցինք երեքն էլ փոքր տեսակի: Հուսով ենք հեռագիրն ստանալուց հետո դուք արդեն պետք եղած կարգադրություններն արել եք և շուտով մեզ կուղարկեք այդ երեք մեքենաները:

Պետք է հայտնենք ձեզ, որ մանկաբուժարանի հատակագիծը արդեն պատրաստ է: Համաձայն այդ հատակագծի հիմնարկության շենքը կնստի մոտ 250.000-300.000 ուրվի: Այդ գումարից 100.000 ուրվին կազմում է Ամերիկայի հանգանակությունից ստացվող 50.000 դոլարը, նույնչափ գումար, այսինքն 100.000 ուրվի, այդ նպատակի համար մեզ կը տրամադրի Կարմիր խաչերի Միության գործադիր Կոմիտեն Մոսկվայից, իսկ մնացած 50.000-100.000 ուրվին հույս ունենք ձեռք բերել շինությունը ձեռնարկելուց հետո, որեւէ այլ աղբյուրից: Շինության նախապատրաստական աշխատանքները սկսելու ենք անմիջապես, որպեսզի առաջիկա շինարարական սեզոնին վերջացնենք այն: Ուստի շատ խնդրում ենք Ձեզ կրկնապատկել Ձեր եռանդը եւ ամեն ջանք գործ դնել շուտով լրացնելու Ամերիկայի հանգանակիչ հանձնաժողովի սահմանած 50000 դոլարը, հակառակ դեպքում կառուցման աշխատանքները կարող են ուշանալ:

Բեռնատար ինքնաշարժը, որի մասին Դուք հարցնում եք Ձեր վերջին

նամակով, մենք վաղուց արդեն ստացել ենք միանգամայն անվթար վիճակում: Հայտնում ենք մեր շնորհակալությունները:

Wacosta շոգենալով Ձեր ուղարկած գրամբքեռնան, որի դոկումենտները ներփակել էիք դեկտեմբերի 27-ին Ձեր նամակում, դեռ չենք ստացել:

Անցյալ տարի, Ձեր մեկ նամակով խնդրել էինք տեղեկություն հաղորդել Միրիճանյան ընտանիքի մասին: Մեր կրկնակի դիմումներից հետո, այս օրերս միայն Վրաստանի Կարմիր խաչից տեղեկություն ստացանք, որ նրանց կողմից կատարված բոլոր փնտրումները¹¹⁸ ոչ մի արդյունք չեն տվել: Այդ ընտանիքը չի ապրել Թիֆլիսում ցույց տված հասցեով, չեն հայտնաբերված նրանք նաև ոչ Ախալցխայի և ոչ Վրաստանի այլ գավառներում:

Մենք նորից խնդրում ենք տեղեկություններ հաղորդել մեզ այն մի շարք անձանց մասին, որոնց վերաբերմամբ մենք քանիցս գրել ենք Ձեզ սկսած անցյալ 1929 թվից և կրկնել ենք վերջին նամակում: Կարծում ենք, որ ձեր մասնաճյուղերի համար առանձին դժվարություն չի լինի այդ փոքր նեղությունը հանձն առնել և տեղեկություն տալ մեզ հիշյալ անձանց մասին, որոնց ազգականները

մեզ շարունակ դիմում են այդ առթիվ: Ձեր ուղարկած 30 հատ օրացույցները դեռ չենք ստացել:

Ապասելով ձեր նամակներին ու տեղեկություններին, խնդրում ենք ընդունել մեր անկեղծ բարեկամական հարգանքները:

Նախագահ

Նախագահ թժ. Կամսարական

Քարտուղար

Քարտուղար արտաքին բաժնի Քոչարյան

Հ.Գ. Նամակը պատրաստ էր ուղարկելու, երբ ստացանք ձեր հունվար 22 նամակը N 10585 ներփակ բոլոր փաստաթղթերով եւ մի 25 դոլլարի չեքով:

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 3, գ. 14, թթ. 33-34: Պապճեն: Մեքենագիր:

N 160

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՂԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ
ՆԱՄԱԿԸ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՂԻ
ՎԱՐՉՈՒԹՅՈՒՆ՝ ԱՄԵՐԻԿԱՆ ԲԱՆԱԿՈՒՄ ԾԱՌԱՅԱԾ
ԶԻՆՎՈՐՆԵՐԻՆ ՎԵՐԱԲԵՐՎՈՂ ԳՈՐԾԵՐՈՎ ԶԲԱՂՎԵԼՈՒ
ՆՊԱՏԱԿՈՎ ԽՍՀՄ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՂԵՐԻ ՆԵՐԿԱՅԱՅՈՒՅԻՉ
ԴՈՒԲՐՈՎՍԿՈՒ ՀԵՏ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ**

3 մարտի 1930 թ., Երևան

Հայտնում ենք Ձեզ, որ վերջին երկու տարիների ընթացքում Խորհրդային Միության Կարմիր խաչի և Կարմիր Մահիկի ընկերությունները, դրանց թվում և Հայաստանի Կարմիր խաչը, ստանձնել են վարել մի շարք նոր գործեր, որոնք կապված են Խորհրդային քաղաքացիների շահերի պաշտպանության հետ արտասահմանում, գլխավորապես Ամերիկայում: Այդ գործերն են. Ամերիկյան վետերանական բյուրոյից Ամերիկյան բանակում ծառայած զինվորներին և նրանց ընտանիքներին հասանելիք վարձատրության վերաբերյալ գործեր, ժառանգական, ինդուստրիալ - ապահովագրական և այլ խնդիրներ: Այդ բոլոր գործերն Ամերիկայում վարելու համար, Կարմիր խաչի և Կարմիր Մահիկի բոլոր ընկերությունների միության գործադիր կոմիտեի կողմից լիազորված է նրա ներկայացուցիչ՝ դոկտոր Դուբրովսկին:

Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերությունը առանձնապես շահագրգռված է այդ խնդիրների հաջող ընթացքով Ամերիկայում, աչքի առաջ ունենալով, որ Խորհրդային Հայաստանի քաղաքացիների մեջ կան շատերը, որոնց ազգականները ծառայել են Ամերիկյան բանակում կամ ունեն որևէ ժառանգական կամ ապահովագրական պահանջ Ամերիկայում:

Ի նկատի ունենալով այս հանգամանքը և ընդհանրապես գտնելով Կարմիր խաչի շահերի տեսակետից շատ օգտակար Ձեր կողմից սերտ կապ և գործակցություն պահպանելը Կարմիր խաչերի միության ներկայացուցիչ դոկտոր Դուբրովսկու հետ, Հայաստանի Կարմիր խաչի Գլխավոր վարչությունը ի լրացումն նախորդ մեր նամակներով Ձեզ տրված լիազորությունների, սրանով խնդրում է Ձեզ ավելի մոտ հարաբերություններ հաստատել նրա հետ և մասնավորապես ամեն տեսակի հնարավոր աջակցությունը ցույց տալ նրան, վերը հիշատակված խնդիրների վերաբերմամբ: Նույնը խնդրում ենք նաև Պետական Հայ Կարմիր խաչի Ամերիկայի Կենտրոնական վարչությունից, խնդրելով նրան միաժամանակ այդ մասին հրահանգ տալ Ամերիկայի իրենց բոլոր մասնաճյուղերին:

Հայաստանի Կարմիր խաչի Գլխավոր
վարչության նախագահի տեղակալ Կ. Մովսիսյան
Քարտուղար Արտաքին բաժնի Հ. Քոչարյան

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 3, գ. 14, թթ. 55 եւ 219: Պատճեն: Մեքենագիր:

N 161

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ
ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆԸ՝
ՄԱՔՐՈՂ ՄԵՔԵՆԱՆԵՐ ԵՎ ԳՈՐԾԻՔՆԵՐ ԱՌԱՔԵԼՈՒ
ՄԱՍԻՆ

3 մայիսի 1930թ., Նյու Յորք

Հաստատում ենք ապրիլ 22, 1930, N 10891 մեր նամակը, որմէ վերջ ստացել ենք ապրիլ 7, 1930, համար 440)0407 Ձեր նամակը,

25 տօլարի ներփակում չէր, որ մերժում է Օհան Տէր-Մարտոպեանի կողմից:

Տակաւին լուր չենք ստացել Բարիզի Կարմիր խաչից, առողջապահական ինքնաշարժի առաքման նկատմամբ:

Սոյն նամակով փութին յաւնձնում ենք փողոցների մաքրութեան վերաբերեալ գործիքների եւ մեքենաների ցուցակներ, որոնք որոշ գաղափար կուտան Ձեր ընտրութեան նկատմամբ: Ձեր ուշը հրաւիրում ենք կարմիր մասիտով ստորագծուած տողերի վրայ: Համեստօրէն թելադրում ենք գնել մեծ մեքենաներ եւ գործիքներ, որպէս զի մի անգամ ընդմիշտ լուծեն Ձեր անմիջական եւ վաղուան կարիքները, որոնք հետզհետէ սուր կերպարանք պիտի ստանան Երեւանի ընդարձակման եւ բարգաւաճման հետ համընթաց:

«Ախտահանիչ» մեքենայ ասելով, չգիտենք թէ ինչ մեքենայ ուզում էք: Անհրաժեշտ է ասել թէ ի՞նչ նպատակի պիտի ծառայէ այս «ախտահանիչը» (հականեխիչ, disinfecting): Երբ որոշապէս գրէք այս մեքենայի գործածութեան նպատակը, կարող ենք տեղեկութիւն հաւաքել եւ հաղորդել Ձեզ:

Ներփակ ուղարկում ենք նաեւ մէկ Buick ինքնաշարժի եւ նրա համապատասխան մասերի փաստաթղթերը: Բեռնագրերը փոխանցուել են Ձեր եւ կամ Ձեր ներկայացուցչի հրամանին: Այս առաքումը ճամբայ հանուել է The Export S.S. Corp.ի Bonnie Brook շոգենաւով, ապրիլ 22, 1930-ին: Ինքնաշարժը՝ ծովային փոխադրութեան ծախսով միասին, արժեք 1344.60 տօլար (Շրջաբերականում ցոյց է տրված արժէքն մասերով 1403 տօլար):

Յուսով ենք, որ Arizpa շոգենաւով ուղարկուած իրեղէնները ապահով ստացել էք, ներկայացնելով մեր հեռագիրը sovorgflot-ին ի Պաթում:

Մօտ օրէն պիտի ուղարկենք 20 հակ զգեստեղէն եւ երկու ինքնագնաց հեծելանիւներ, կողմնակի սայլակներով եւ պահեստի մասերով միասին:

Յուլիս 4-ին պիտի գումարուի շրջանակիս Տասներորդ Պատգամաւորական ժողովը՝ ի Թոյ: Թէեւ նիւթական արդիւնքի տեսակէտով անգոհացուցիչ տարի մը բոլորեցինք, բայց կազմակերպական տեսակէտով միխիթարական եղաւ մեր գործունէութիւնը: Մեր մասնաճիւղերուն վրայ աւելցած են նկատելի թիւով նոր ան-

դամներ, կազմուած են 6 մասնաճիւղեր եւ վեց էլ երիտասարդաց խմբակներ:

Տնտեսական տագնապը ջլատել է բոլոր ընկերութեանց գործունէութիւնը: Երեւոյթներից դատելով, դեռ երկար պիտի տեւէ այս վատթար կացութիւնը:

Հետապնդում ենք անում տեղեկութիւններ հաաքել եւ հաղորդել ձեզ՝ այն անձանց նկատմամբ, որոց մասին հարցնում էք:

Յարգանքով,

*Ի դիմաց Պետական Հայ Կարմիր խաչի
Ամերիկայի Կեդրոնական վարչութեան
քարտուղար Ե. Կ. Տէպաղեան*

ՀԱՄ, ֆ. 154, ց. 3, գ. 15, թթ. 118-120: Բնագիր: Ձեռագիր:

N 162

**ՀԱՏՎԱԾ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ
ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ
ՇՐՋԱԲԵՐԱԿԱՆՑ՝ ՆՈՐԱԿԱԶՄ ՄԱՍՆԱԾՅՈՒՂԵՐԻ ԵՎ
ԱՌԱՔՈՒՄՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ**

15 հունիսի 1930թ., Նյու Յորք

... Նորակազմ մասնաճիւղեր.

Հաճոյքով կը հաղորդենք, թէ մեր գործիչի կազմակերպչական այցելութեանց շնորհիւ, կազմուած են Իրիի (Պէնսիլվանիա) եւ Ռէյսինի (Վիւքոնսին) ու Կրանիդ Սիդիի (Իլլինոյս) մասնաճիւղերը. վերակազմուած է Միլուօքիի (Ուիսքոնսին) մասնաճիւղը եւ երեք անձերէ բաղկացեալ ժամանակաւոր վարչութիւն մը կարգուած է Կրանտ Րաբիցի (Միչիգան) մէջ, որ կորիզը պիտի լինի տեղւոյն Պետական Կարմիր խաչի մասնաճիւղին:

Կեդրոնական վարչութիւնս սրտովին կը շնորհաւորէ նորակազմ մասնաճիւղերը եւ կը մաղթէ անոնց փայլուն եւ արդիւնաւոր գործունէութիւն:

Առաքումներ.

Հետեւեալ վաճառքները ուղարկուած են Հայաստանի Կարմիր խաչի Գլխաւոր վարչութեան՝

երկու ինքնագնաց հեծելանիւններ.

Տարույս մայիս 3-ին, The Export S.S Corporationի «EXPLORER» շոգենավով ճամբայ հանուած են երկու հատ Harley-Davidson Motor Co.ի ինքնագնաց հեծելանիւններ, անոնց համապատասխան կողմնակի սայլակներով եւ պահեստի մասերով: Այս առաքումը որ բովանդակուած է երեք սնտուկի մէջ, արժած է \$775.30: Ներքնացամաքային փոխադրութեան վճարուած է \$24.69. Ծովային փոխադրողէքի՝ \$35.14 ապահովագրութեան՝ \$3.52: Ընդհանուր գումար \$838.65:

Հիանդատար ինքնաշարժ.

Մայիս 6-ին, Մարսէյի նաւահանգիստէն, ֆրանսական Paquet ընկերութեան

«TADLA» շոգենատուն վրայ բեռնուած է՝ Փարիզի Հայ Կարմիր խաչի միջոցաւ գնուած հիւանդատար ինքնաշարժը եւ անոր պահեստի մասերը:

Կառքը՝ իր անջատ մասերով միասին, արժած է ֆրանք 30,392.74: Հինգ անուագօտիները եւ 5 ներքին խողովակները՝ փոխադրողէքով միասին՝ արժած են 1800 ֆրանք: Ծովային փոխադրութեան, ապահովագրութեան եւ այլ ծախսերու գումարն է 2668.95 ֆրանք: Ընդհանուր գումար 34,911.20 ֆրանք:

Զգեստ եւ կօշիկ.

Մայիս 24-ին, The Export S.S Corporationի «YAKA» շոգենատուն յանձնեցինք՝ 20 հակ զգեստ (թ. 1158-1178), 4 պարկ կօշիկ (թ. 1179-1182), որոնց ընդհանուր ծանրութիւնն է 5612 փաունտ: Շոգենաւը դէպի Սեւ Ծով մեկնած է նոյն օրը: Ծովային փոխադրութեան վճարուած է \$81.25, եւ ապահովագրութեան՝ \$2.08:

Զարդակոճակ.

Ուղարկած ենք միայն այն մասնաճիւղերուն, որոնք որոշ քանակութեամբ պատուէր տուած են: Կը թելադրենք մեր մասնաճիւղերուն, որպէս զի առանց յապաղման եւ կանխիկ վճարումներով զարդակոճակի իրենց յանձնարարութիւնը տան:

Դաշտահանդէս.

Կոչ կ'ուղղենք մեր մասնաճիւղերուն, որ իրենց դաշտահանդէսի կարգադրութիւնը լրացնելով, մեզ հաղորդեն անհրաժեշտ տե-

ղեկութիւնները, ծանուցանելու համար «Պայքար»-ի մեր սիւնակին մէջ: Դաշտահանդէսի յայտարարութեանց համար դիմել մեր քարտուղարութեան:

Բողեղէն զգեստ.

Մեր մասնաճիւղերը յատուկ աշխատանք տանելու են բողեղէն զգեստ հաւաքելու: Այս աշխատանքի կանոնաւորութեան համար, կը հրահանգենք զգեստի հաւաքման յանձնախումբ կազմել եւ անոր յանձնել մեր գործունէութեան այս կարեւոր բաժինը:

Տիշատակութեան արժանի են Տիգրայոյի (Հայլըստ Բարք), Ութըրթաունի, Սըմըվիլի, Ուստրի, Փրավիտէնսի, Պութընի, Պինկէիմթընի, Լինի եւ Սէյլըմ-Փիպատիի մասնաճիւղերը, որոնք կարեւոր քանակութեամբ բողեղէն զգեստ ուղարկած են:

Անհատապէս յիշատակութեան արժանի են ընկերուիներ Արմինէ Էքմէքճեան, Տիգրայոյէն Էոս Շուշան Տամպուրաճեան, ան Արպըրէն (Միչիգան), որոնք անխոնջ աշխատանքով հաւաքած են մեծ քանակութեամբ զգեստերէն: Կը յուսանք մեր բոլոր անդամները պիտի հետեւին անոնց օրինակելի ընթացքին...:

Ի դիմաց Պետական Հայ Կարմիր խաչի

Ամերիկայի Կեդրոնական վարչութեան

Ատենադպրոտի

Ատենապետուի

Աննա Թէրզեան

Մարի Սվազլեան

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 3, գ. 15, թ. 76 եւ շրջ.: Տպագիր օրինակ:

N 163

ԱՄԵՐԿԱՄԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑՉԻ ՆԱՄԱԿԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆԸ ՎԱՐՁԱՎՃԱՐԸ

ՓՈԽԱՆՑԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

13 օգոստոսի 1930թ., Լենինական

1930 թվականի հունիսի 4-ի հ. 6-ի թվակիր նամակում, մենք խնդրել էինք Ձեզ Երևանի պետական բանկի մեր հ. 505 հաշվեհամարին փոխանցել 1.252.90 ռուբլի:

Ինչպես մանրամասնորեն ներկայացված էր վերոհիշյալ նամակում, Մերձավոր Արևելքի Նպաստամատույցի այս գումարը

1929թ. նոյեմբերի 1-ից մինչև 1930թ. հունիսի 30-ը ընկած ժամանակահատվածի համար վարձակալության վարձավճարն է:

Մինչ այսօր մենք որևէ պատասխան Ձեզանից չենք ստացել ոչ մեր բանկային հաշվին ստացված փոխանցման տեսքով, ոչ էլ մեր նամակի ստացման հաստատմամբ:

Մենք Նյու Յորքից երեք անգամ հարցումներ ենք ստացել, թե ինչու ձեզանից չի հավաքագրվել ինտելյալ վարձավճարը: Չնայած շատ ավելի լավ կլիներ, որ մենք կարողանայինք հայտարարել հաշվեհամարի փակման մասին դեռևս հունիսի 30-ին, այնուհանդերձ, մեզ անհրաժեշտ է անհապաղ բացատրել այս հաշվեհամարի ներկա դրությունը:

Եթե մեր հաշվապահական գրքերում այս հաշվեհամարը դեռևս բաց մնալու համար որևէ պատճառ կա, մենք երախտապարտ կլինենք՝ առաջիկա մի քանի օրերի ընթացքում ստանալով բացատրություն Ձեր կողմից, այդպիսով՝ հնարավորություն տալով մեզ Նյու Յորքի գրասենյակին փաստերը ճշգրիտ և մանրամասն հաղորդելու:

Հարգանքներով, Լ. Բ. Քոլինզ

Ֆինանսների և մարակուսարումների գծով տնօրեն

Մերձավոր Արևելքի Նպաստամատույց

Կովկասյան տարածաշրջանի

ՀԱՍ, ֆ. 154, ց. 3, գ. 18, թ. 13: Մեքենագիր: Թարգմանություն՝ անգլերեն բնագրից:

№ 164

**ПИСЬМО ЗАМЕСТИТЕЛЯ ГЛАВНОГО ДИРЕКТОРА
АМЕРИКОМА ПРЕДСЕДАТЕЛЮ АРМЯНСКОГО КРАСНОГО
КРЕСТА ОБ УСЛОВИЯХ ВЫДАЧИ В АРЕНДУ
НЕДВИЖИМОСТИ АМЕРИКОМА**

20 августа 1930г., Ереван

Настоящим подтверждаю получение Вашего письма от 20 августа с.г., коим Вы ставите Америком в известность об условиях, на коих Красный Крест соглашается взять в аренду нижний этаж

главного корпуса нашего дома в гор. Эривани, со всеми жилыми, подвальными и складочными помещениями во дворе, сроком по 1 июля 1931 года с арендой платой в 50 рублей в месяц, с обязательством очистить и сдать Амеркому все арендуемые здания 1 июля 1931 года, если Амерком не захочет возобновить настоящий арендный договор или найдет более целесообразным продать дом, при чем Амерком в своем решении поставит Красный Крест в известность за два месяца вперед.

Амерком изъявляет свое согласие на все другие условия, указанные в Вашем письме и заверяет Красный Крест, что как при возобновлении арендного договора, так и при продаже дома, Амерком, при равных условиях, безусловно окажет предпочтение Красному Кресту ССР Армении.

ЗАМ. ГЛАВНОГО ДИРЕКТОРА АМЕР. КОМИТЕТА.
КАВК. ОТД.

НАА, ф. 154, оп. 3, д. 18, л. 14а. Копия. Машинопись.

№ 165

ԱՄԵՐԿԱՆԻ ՏՆՈՐԵՆԻ ԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՋԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀ
Ս.ԿԱՄՍԱՐԱԿԱՆԻՆ ՍՆՆԴԻ ՏՐԱՄԱԴՐՄԱՆ ՄԱՍԻՆ

29 սեպտեմբերի 1930թ., Լենինական

Հարգելի գովադոր Կամսարական,

Ստորև ներկայացնում եմ Ձեզ, Ձեր ներկայացուցչի կողմից կազմված սննդի մատակարարման ցուցակը, որը հաստատել է Տեր-Ղազարյանը սեպտեմբերի 20-ին՝ բացառելով հետևյալը.

4 կշեղք

1 անգլիական տպիչ սարք

Ինչ վերաբերում է սննդի մատակարարման խնդրին, ապա այսօրի փոխարեն, այնքան, որքան մենք Ձեզ պարտք էինք, Տեր-Ղազարյանը նվազեցրել է սննդի հասանելի չափաբաժինը հետևյալ կարգով.

թել 150-ից 100 կգ.

մակարոնեղեն 90 45 գ

կակաո 250 150

կաթ 20 10 տոսի

չամիչ 950 600 կգ.

Հատ աիսու Տեր-Ղազարյանի այս որոշման համար, քանի որ հաշվարկելու համար, թե որքան ենք Ձեզ պարտք այլուրի դիմաց, պետք է հարցը Ձեզ հետ քննարկեմ:

Ես այսօր մեկնում եմ Թբիլիսի, ապա Բաթումի և, հավանաբար, կվերադառնամ հոկտեմբերի 10-ին: Վերադառնալուն պես կուղարկեմ հեռագիր, խնդրելով Ձեզ ուղարկել ներկայացուցին՝ ստանալու հաստատված ցուցակների առաքանին:

Անկեղծորեն Ձեր, Կ.Բ. Ֆլազ
ՄԱՆ Կովկասյան Տարածաշրջանի
գործադիր փնօրեն

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 3, գ. 15, թ. 210: Մեքենագիր: Թարգմանություն՝ անգլերեն բնագրից:

№ 166

**ПИСЬМО ЗАМЕСТИТЕЛЯ ГЛАВНОГО ДИРЕКТОРА
АМЕРИКОМА ПРЕДСЕДАТЕЛЮ АРМЯНСКОГО КРАСНОГО
КРЕСТА ОТНОСИТЕЛЬНО ПЛАТЫ ЗА АРЕНДУ
НЕДВИЖИМОСТИ АМЕРИКОМА**

30 ноября 1930г., Ленинанкан

Многоуважаемый Доктор Камсаракан:

Гр-ка Чикеринг возвратилась из Эривани и доложила мне, что имела с Вами в высшей степени приятную беседу. Она просила меня написать Вам и разъяснить один пункт, который я недостаточно ясно изложил в моем письме N 111 относительно платы за аренду нашего дома в Эривани.

Сумма задолженная нам с 1-го Ноября 1929г. По 30-ое июня 1930г. выражается в размере руб. 1.152.90.

Сумма задолженная с 1-го июля 1930г. по 31-ое Декабря 1930г. выражается в размере руб. 300.00. На наших книгах у нас

числится кредит Вашему счету в размере руб. 70.00, т.к. эта сумма была внесена нам Союз-Хлебом за нем склада на месяцы Июля и Август с.г. и была получена нами до подписания договора с Вами 20-го Августа 1930г. В виду того, что этот договор считается действительным с 1-го Июля 1930г. То, само собою разумеется, что эта сумма в размере руб. 70.00 была отнесена нами как кредит Вашему счету у нас. Поэтому, чистая сумма арендной платы в настоящее время – на шесть месяцев сего периода – не числится как руб. 300.00, а как руб. 230.00 т.к. мы разницу уже получили, как выше изложено.

С моей стороны это было упущением, что я не разъяснил точнее этот пункт в моем письме N 111. Я сам не упустил это из виду писав Вам, когда писал Вам об арендной плате в письме N 111 и когда писал по поводу Союз-Хлеба в письме N 110, но упустил из виду необходимость письменно изложить этот пункт Вам.

Прошу принять мои извинения по этому поводу.

С совершенным почтением

К. Б. Флагг

*Зам. Директора-Распорядителя КО
Амеркома Помощи на Бл. Востоке*

НАА, ф. 154, оп. 3, д. 15, л. 182. Копия. Машинопись.

N 167

**ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ
ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ
ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԳԼԽԱՎՈՐ
ՎԱՐՉՈՒԹՅՈՒՆ՝ ԻՐԵՆՅ ԱՌԱՔՈՒՄՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ**

19 դեկտեմբերի 1930թ., Նյու Յորք

Յարգելի ընկերներ,

Վստահ ենք, որ մինչեւ այսօր ստացած ըլլալու էք Կեդրոնական վարչության նոյեմբեր 1 եւ դեկտեմբեր 4 թուակիր նամակներն եւ առ այդ առած էք պետք եղած տեղեկութիւնները շրջանակիս

գործունեության եւ կազմակերպչական ու տնտեսական կացութեանց մասին:

Ներփակ կը գտնէք մեր թիւ 1 եւ 2 շրջաբերականներէն 21 հակ հագուստներու եւ 5 պարկ կօշիկներու, որը դրկուեցաւ Պաթում «Tyr» շոգենաւով դեկտեմբեր 6-ին: Մենք ապրանքները նաամատոյց տարինք նոյեմբեր 22-ին իսկ նաւը ճամբայ ելաւ դեկտեմբեր 6-ին, ատոր համար, նա, ապէս, Ձեզի գրեցինք նոյեմբեր 22-ին դրկեցինք: Այս պարագան կը յիշենք, որ Ձեր մտքերուն մէջ շփոթութիւն տեղի չունենայ: Լենինականի հիւանդատար ինքնաշարժի լրացուցիչ մասերուն համար թէ Ձեր եւ թէ Փաթիզի տիկնանց Միութեան Հայ Կարմիր խաչի օգնութեան մասնաճիւղին նամակը ստացած ենք, պիտի աշխատինք այդ պահանջին գոհացում տալ որչափ կարելի է շուտ:

Մանք սիրալիր բարեւերով եւ յարգանք

Պեչուական Հայ Կարմիր խաչի Ամերիկայի
Քարտուղար՝ Խ. Քաջիկեան

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 3, գ. 18, թ. 8: Բնագիր: Ձեռագիր: —

N 168

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԳԼԽԱՎՈՐ
ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹՅԱՆ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ
ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆՅԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՐՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ**

[1930թ.]

Խորհրդային Հայաստանի և արտասահմանի հայ գաղութների հետ Կարմիր խաչի գործունեության գծով փոխադարձ կապն ամրացնելու և կանոնավորելու և արտասահմանից և դրամական փոխադրություններն ուժեղացնելու համար Հայաստանի Կարմիր խաչի Գլխավոր վարչության նախագահությունը ընդունեց հետևյալ որոշումները.

1. Հայաստանի Կարմիր խաչը իր վրա է վերցնում այն բոլոր բանակցություններն ու գրագրությունները, որոնք տեղի կունենան Խորհրդային օրենսդրությամբ ունեցող բարեգործական և բարեսիրական հաստատությունների /բացի հայրենասիրական միություն-

ներից/ և բոլոր այն մասնավոր անձանց հետ, որոնք իրենց դրամական միջոցներով տրամադիր են աջակցելու Հայաստանի վերակառուցման աշխատանքներին:

2. Այդ նպատակի համար Հայաստանի Կարմիր Խաչի Գլխավոր վարչության մեջ գոյություն ունեցող արտասահմանյան բաժնի վրա դնել հետևյալ պարտականությունները.

□ Հետևել արտասահմանյան թերթերին և այդ թերթերից քաղվածքներ անել բոլոր այն հոմանիտար գումարների շարժման մասին, որ տեղի է ունենում արտասահմանի հայ գաղութներում:

□ Արտասահմանյան բաժինը հսկելով հոմանիտար այն բոլոր ակտերի վրա, որոնք կատարվում են հոգուտ Խորհրդային Հայաստանի, միևնույն ժամանակ մշակում է Հայաստանի Կարմիր Խաչի անունից դիմումներ այն հաստատություններին և անձերին, որոնց նվիրատվություններն ու կտակները հնարավոր է օգտագործել հոգուտ Հայաստանի շինարարության:

□ Արտասահմանյան բաժինը անընդհատ հրահրում է բոլոր այն հայտնաբերած կտակների և նվիրատվությունների գործադրությունը, որ նախատեսված է հոգուտ Խորհրդային Հայաստանի:

□ Արտասահմանյան բաժինը վարում է Խորհրդային քաղաքացիներին արտասահմանից հասնելիք ժառանգական, վետերանական, ապահովագրական և այլ պրետենզիոն գործերը, որոնք կատարում են Կարմիր Խաչերի և Կարմիր Մահիկների Համամիութենական գործադիր կոմիտեյի գծով:

□ Վերջին կարգի աշխատանքը լայն մասաների մեջ ժողովրդականացնելու համար արտասահմանյան բաժինը դիմում է մամուլի հայտարարությունների, պլակատների, կինոյի և ռադիոյի օժանդակությանը:

3. Արտասահմանյան բաժինն ունի իր վարիչն ու քարտուպարը, որոնց ռեժիկների հայթայթումը կատարվում է Կարմիր Խաչերի և Կարմիր Մահիկների Համամիութենական գործադիր կոմիտեի միջոցներից:

4. Հայաստանի Կարմիր Խաչը դիմում է Հայաստանի Սոց. Խորհ. Հանր. Կառավարությանը, որպեսզի վերջինց հատու դեկրետով սահմանի, որ արտասահմանից մասնավոր քաղաքացիների կողմից ստացվող ժառանգական, վետերանական, ապահո-

վագրական և այլ պրետենզիոն գումարները դասվեն ներքին փոխառություններից ստացված շահումների կարգին, որ այդպիսի գումարներ ստացողները չենթարկվեն հավելյալ տուրքի և չնկատվեն իբրև անաշխատ տարր:

5. Առաջարկել Ամերիկայի «Դստերք Հայաստան» բարեսիրական ընկերությանը, որ իր կանոնադրությամբ զուտ ամերիկյան ընկերություն է և իբրև այդպիսին ճանաչված է Հյուս Ամերիկայի կառավարության կողմից, որպեսզի հիշյալ ընկերությունը իր պաշտոնական գրագրությունների մեջ չգործածի մինչև այժմ նրա կողմից կիրառված «Հայ Պետական Կարմիր Խաչ: Կենտրոնական վարչություն Ամերիկայի: համազգային կլենտրոն, Երևան Հայաստան» հայկական վերտառությունը, քանի որ դա չի համապատասխանում կանոնադրությամբ թույլատրված անգլիական վերտառությանը, այլ թույլատրել իրենց գրագրությունների մեջ գործածել «Հայաստանի Կարմիր Խաչի օժանդակիչ մարմին» բացատրական վերտառությունը, որ կազատի Հայաստանի Կարմիր Խաչը այն պատասխանատվությունից, որ կարող է առաջանալ այդ ընկերության քաղաքական սխալ քայլերի հետևանքով: Նույն վերտառությունը թույլատրել նաև Փարիզի և Բրյուսելի «Հայ Տիկնանց միությանը» և այլ Խորհրդային օրիենտացիա ունեցող կազմակերպություններին:

6. Նյու-Յորքում և Փարիզում Հայաստանի Կարմիր Խաչը ունի իր ներկայացուցիչները, որոնք Խորհրդակցական ծայնով մասնակցում են վերոհիշյալ ընկերությունների նիստերին և աշխատում են այդ ընկերությունների գործունեության մեջ անցկացնել Հայաստանի Կարմիր Խաչի գիծը:

7. Հայաստանի Կարմիր Խաչը հետևում է, որպեսզի արտասահմանից իր գծով եկած բոլոր հումանիտար գումարները Խորհրդային Հայաստանում գործադրվեն ճշտությամբ և իր սահմանած նպատակին:

Հայաստանի Կարմիր Խաչի Գլխավոր վարչության
նախագահ՝ /Կամսարական/

ՀԱԱ, ֆ. 1, ց. 10, գ. 27, թթ. 44-45: Բնագիր: Մեքենագիր:

**ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ
ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԿԱՐԶՈՒԹՅԱՆ ԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ԿԱՐԶՈՒԹՅԱՆԸ՝
ԻՐԵՆՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԿԱՏԱՐԱՄ ԱՌԱՔՈՒՄՆԵՐԻ ԵՎ
ՄԱՆԿԱՔՈՒԺԱՐԱՆԻ ՇԻՆԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ**

25 մարտի 1931թ., Նյու Յորք

Յարգելի բարեկամներ,

Ձեր փետրուար 14 թուակիրը ստացած ենք, ուրախ ենք, որ մեր նամակներն եւ 1930 դեկտեմբեր 6-ին «Tyr» շոգենաւով ձեզի ղրկուած 21 հալ հագուատներն ու 5 պարկ կօշիկներն ստացած էք ատենին: Անշուշտ ստացած ըլլալու էք նաեւ, հակերուն մէջ գետեղուած կարի մեքենան, կոյրերու գրքերն ու տուփով կոճակներն:

Շրջանիս Կարմիր խաչը, իր բոլոր մասնաճիւղերով, լաւ եռանդ ցոյց կուտայ, բոլոր անդամներն ալ, Հայաստանի Կարմիր խաչին ընդգրկած առողջապահական եւ շինարարական ծրագիրներուն օգտակար ըլլալու համար, զօրաւոր հաւատքով մը լծուած են նպատակին եւ նուիրուած ոգիով մը, կուգեն գործել եւ սակայն տնտեսական ճնշիչ պարագաները չեն թողուր, որ անոնց այդ հաւատքն եւ նուիրումի մեծ ոգին պէտք եղած արդիւնքը տան: Հացի կարօտ, թշուառ եւ յուսահատ անհատներ ու տուններ շատ կան: Բնական է, որ այս անբաղձալի եւ անտանելի պայմաններուն մէջ Կեդրոնական վարչութեան կողմէ տրուած հրահանգները եւ թափուած ջանքերը պէտք եղածին չափ արդիւնաւոր չեն կրնար ըլլալ: Անգործութեան եւ չքաւորութեան պատճառաւ շատեր հարկադրուած են մտածել իրենց օրապահիկին վրայ, տարբեր գործերու եւ պարտականութիւններու նկատմամբ մտածելու ուժն, տրամադրութիւնը եւ կարողութիւնը կը պակսի ժողովուրդին մէջ:

Մանկաբուժարանի հանգանակութիւնը պէտք եղած քաջալերական երեւոյթը չ'ունէր: Նոյնիսկ գործածուած հագուատները շատ չեն հաւաքուել, որովհետեւ ժողովուրդը ստիպուած է հին հագուատներ գործածել, քանի որ նորը գնելու ի վիճակի չէ: Այս աննպաստ պայմաններուն տակ չենք գիտէր թէ Ձեր ուզած «Ford» ինքնաշարժը ղրկելու կարող պիտի ըլլանք. քիչ մը կասկածելի կը

թուի: Կեդրոնական վարչութիւնը նամակներով, շրջաբրականներով եւ գործիչին այցելութիւններով շարունակ յիշեցուցած է հագուստներու եւ մանկաբուժարանի հանգանակութեան պարագան:

Ուրախ ենք, որ մանկաբուժարանի շինութիւն սկսած էք, կը շնորհաւորենք եւ յաջողութիւն կը մաղթենք: Կուգէինք գիտնալ, թէ ինչ յատակագծով կը շինուի, ինչ շրջապատներ ունէ շէնքը, քանի սենեակներով, այստեղէն Ձեզի դրկուած փլանը Ձեզի օգտակար եղաւ:

Կը փափաքենք 1932 տարւոյն օրացոյցներուն համար մանկաբուժարանի շէնքին նկարը գործածենք. հոգ չէ, որ շէնքին նկարը իր կես կատար վիճակովը ըլլայ, հաճեցէք դրկել որքան կարելի է շուտ: Երանի թէ տնտեսական պարագաները նպաստէին եւ մենք կարող ըլլայինք Ձեր բոլոր պահանջներուն գոհացում տալու:

Կեդրոնական վարչութիւնը իր կարելին, նոյնիսկ անկարելին կ'ընէ, որպէսզի բոլոր արգելքներու վրայէն քալելով, յաջողութեամբ պսակել տայ մանկաբուժարանի հանգանակութիւնը, հագուստներու գործը եւ ուրիշ շատ մը պարտաւորութիւններ: Հարցին մութ կողմէն ներկայացնելէն հաճոյք չենք առնէր, քանի որ դուք ուզած էիւք լսել շրջանիս կացութենէն, մենք ալ ասինք այն՝ ինչ որ ճիշտն է: Մօտ օրէն ճամբայ կը հանինք 21 հակ հագուստ եւ 4 պարկ կօշիկներ: Սպասելով Ձեր յաջողակ լուրերուն:

Մանք յարգանքօք

Ի դիմաց Պետական Հայ Կարմիր խաչի

Ամերիկայի Կեդրոնական վարչութեան

Արենադպրուիի

Արենապետրուիի

Աննա Թէրզեան

Մարի Սվազլեան

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 3, գ. 18, թ. 48-50: Բնագիր: Ձեռագիր:

**ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՁԻ
ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ՆԱՄԱԿԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՁԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ՎԱՐՉՈՒԹՅՈՒՆ՝ ԻՐԵՆՑ
ՄԱՍՆԱՃՅՈՒՂԵՐԻ ԽՆԴՐԱՀԱՐՈՒՅՑ ՀԱՐՑԵՐԻ ՄԱՍԻՆ**

23 ապրիլի 1931թ., Նյու Յորք

Յարգելի բերեկամներ,

Անցեալին մէջ շրջանակիս մասնաճիւղերէն ոմանք, անտեսելով կանոնագրի տրամադրութիւնը եւ կազմակերպական կարգապահութիւնը, քայլեցին Կեդրոնական վարչութեան հեղինակութեան վրայէն եւ կատարեցին իրենց դրամական առաքումները ուղղակի Ձեզի: Վստահ ենք որ այսպիսի անկարգապահ ընթացք մը չ'արժանացաւ քաջալիրութեան Ձեր կողմէ:

Այսու հանդերձ, անկարգ եւ ապօրինի գործելու սիրահար եղբոր անհատներ, խմբակցութիւններ եւ մասնաճիւղեր, մասնաւոր միտումներ ցոյց կուտան, այսօր, անգօսնելու եւ տրօթելու Կեդրոնական վարչութեան հեղինակութիւնն, ոտքի տակ առնելու կանոնագրի յօդուածներու տրամադրութիւնները եւ յարաբերութեան կապը պահել ուղղակի Ձեր հետ: Եթէ մասնաւոր ուշադրութիւն չ'տրուի եւ չի շտկուի այդ կեդրոնախոյս մտայնութիւնն, անիկա, քրօնիկ հիւանդութեան նման բնոյթը առնելով, պիտի խանգարէ Պետական Հայ Կարմիր խաչի կարգն ու սարքը: Դուք շատ լաւ գիտէք, թէ իր կարգն ու սարքը եւ կարգապահութեան ոգին կորսնցնող կազմակերպութիւն մը չի կրնար կանգուն մնալ: Այս պարագան Ձեր ուշադրութեան կը յանձնենք այն համոզումով, թէ դուք Կարմիր խաչի գոյութեան պէտքը եւ անոր օգտակարութիւնը բռնաձ ըլլալով, իբր գիտակից, հեղինակաւոր եւ պատասխանատու մարմին, հեռատեսելով հետեւանքները, չի պիտի քաջալերենք այսպիսի անկարգ եւ ապօրինի շարժումներ, հոգ չէ թէ որու կամ որ մէկ խմբակցութեան եւ մասնաճիւղի կողմէն ըլլան այդ շարժումները:

Պիտի խնդրենք որ հաճէք այդպիսիներուն գիտցնել իրենց սխալը եւ ցոյց տաք շիտակ, կարգապահ եւ կեդրոնաձիգ ճամբան,

որն է ենթարկուել իրենց շրջանակին մէջ գոյութիւն ունեցող, գործող եւ հեղինակութիւն վայելող Կեդրոնական վարչութեան:

Ասիկա կը գրենք Ձեզի, Պետական Հայ Կարմիր խաչի գոյութիւնը տեւականացնելու մտօք: Ապրիլ 10-ին ուղարկեցինք «Elsa Menzell» շոգենաւով 21 հակ հազուատ եւ 4 պարկ կօշիկներ:

Մնանք յարգանօք

Ի դիմաց Պետական Հայ Կարմիր խաչի

Ամերիկայի Կեդրոնական վարչութեան

Ատենադպրոտի

Ատենապետոտի

Աննա Թէրզեան

Մարի Սվազլեան

Յ.Գ. Ձեր հեռագիրը ստացած ենք, ներկայիս կարող չենք որկելու: Նոյն:

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 3, գ. 18, թ. 66-67: Բնագիր, Ձեռագիր:

N 171

**ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ
ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ՆԱՄԱԿԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆԸ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻՑ ՏՈՒԺԱԾ ԲՆԱԿՉՈՒԹՅԱՆԸ ՕԳՆԵԼՈՒ
ՄԱՍԻՆ**

21 մայիսի 1931 թ., Նյու Յորք

Յարգելի բարեկամներ,

Խորհրդային Հայաստանի մէջ պատահած երկրաշարժին ցաւալի լուրը տուող Ձեր հեռագիրներն ստացած ենք:

Այս առթիւ մեր ցաւակցութիւնը կը յայտնենք աղէտեալներուն անմիջական օգնութիւն մը հասցնելու համար հեռագրով, տող. Տուարուսքիի միջոցաւ եւ Մօսքօֆայի-ճամբայով, մայիս 7-ին որկեցինք հինգ հարիւր տոլար, անշուշտ ստացած էք այդ գումարը:

Երանի թէ ի վիճակի ըլլայինք շատ աւելի որկելու: Վստահ եղէք, որ մեր կարելին, նոյնիսկ անկարելին, պիտի ընենք աղէտեալներուն օգնելու նուիրական գործին համար: Ամէն ճիգ պիտի թափենք, որ թէ մեր մասնաճիւղերը եւ թէ համայն ամերիկահայ հասարակութիւնը լծուի գործին: Ապրիլ 10-ին «Elsa Menzell» շոգե-

նաով 21 հակ հագուատ եւ 4 պարկ կօշիկներ դրկած ենք եւ մօտ ատենէն ուրիշ առաքում պիտի ընենք:

Ներկակ կը դրկենք մեր թիւ 4 շրջաբերականը եւ նոյն ատեն կոչը, ուղղուած մեր մասնաճիւղերուն, աղէտեալներուն օգնութեան հասնելու համար շարժում մը եւ բացառիկ գործունէութիւն մը սկսելու: Այս տարի շրջանակիս ԺԱ պատգամաւորական ժողովը պիտի գումարուի Պօսթօնի մէջ, Անի սրահը 296 ½ shanmutare 1931 յուլիս 4-6: Կը ցափնք ըսելու, որ այս պայմաններուն տակ կարող չպիտի ըլլանք Ձեր ուզած Ford-ը դրկելու, այս մասին հեռագրած ենք Ձեզի մայիս 8-ին, ինչպէս նաեւ, նոյն հեռագրով, իմացուցած ենք Ձեզի դրկուած հինգ հարիւր տողարին նկատմամբ: Ձեր ապրիլ 14 թուակիր նամակը ստացանք, գրուած անունի փոփոխութեան շուրջ, նախկին անունը ժողովուրդէն շատ սիրուած էր եւ մեզ ռեւէ դժուարութեան ու անպատեհութեան մէջ ձգած չէ: Կնիքներու եւ տպագրական փոփոխութիւններու բերումով մեծ ծախսերու դուռ մը պիտի բացուի: Արդեօք կարելի չէր որ եղածին պէս մնար անոնց: Այս մասին հեռագրեցէք մեզի:

Մնանք յարգանօք

Ի դիմաց Պետական Հայ Կարմիր Խաչի

Ամերիկայի Կեդրոնական վարչութեան

Արեւնադպրոհի

Արեւնապետրոհի

Աննա Թէրզեան

Մարի Ավագլեան

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 3, գ. 18, թթ. 92-93: Տպագիր օրինակ:

N 172

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ

ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ՆԱՄԱԿԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆԸ՝ ԻՐԵՆՅԵ

ԱՌԱՔԱԾ ԳՈՒՄԱՐՆԵՐԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

17 հունիսի 1931թ., Նյու Յորք

Յարգելի բարեկամներ,

Ձեր մայիս 12 թուակիր նամակը ստացանք, Ձեզի դրկուած 512 տողարին համար մեղադրած էիք մեզ, Ձեր տեսակէտին մէջ դուք

իրաւացի էք եւ սակայն պէտք է գիտցած ըլլաք որ, հոս, տեղական պայմանները եւ ժողովուրդին հոգեբանութիւնը բոլորովին տարբեր հանգամանք պիտի ստանային, եթէ այն անմիջական օգնութիւնը չի փութացնէինք: Այդ փոքրիկ գումարին առաքումը եւ սնոր յայտարարումը զօրատր թափ մը տալու, աղէտեալներուն օգնելու սրտոտ գործունէութիւն մը ստեղծելու իբր միջոց եւ մասամբ ալ հոդ պզտիկ օգնութիւն մը ընելու նպատակով ըրինք: Գանձը եթէ աւելի դրամ ունենային, աւելի պիտի դրկէինք: Մենք վստահ ենք, որ այդ 512 տոլարի փոքրիկ գումարը, մեծ գումարով, Հայաստանի աղէտեալներուն օգնելու դուռը բացաւ: ամերիկահայութեան մէջ լուռ եւ սակայն հաստատ շարժում մը սկսելու համար պէտք էր ժողովուրդին դրական եւ գործնական բան մը ցոյց տալ, այն յոյսն ունինք, թէ Կեդրոնական վարչութիւնս իր այս քայլովը եւ մասնաճիւղերուն տուած հրահանգներովն ու հայ հասարակութեան ըրած դիմումներովը կարող պիտի ըլլայ պատուաբեր ճակատով մը դուրս գալու այս հայրենաշինական գործին մէջէն:

Լուրջ կերպով առած ենք աղէտեալներուն օգնելու հարցը եւ սնոր համեմատ սկսած կը գործենք: Յունիս 5-ին նաւամատուցը դրկեցինք 18 հակ հագուստեղէն եւ 8 պարկ կօշիկներ, այս կօշիկներուն մէջ կան 175 զոյգ նոր կօշիկներ: Այս առաքումէն յետոյ սկսած ենք ուրիշ առաքում ընելու պատրաստութիւն տեսնել: Պիտի աշխատենք որ դեղեր, դարմաններ եւ ինքնաշարժ դրկելու գործին վրայ շիւ դնենք: Մեր մայիս 21-ի նամակին պատասխանեցէք որքան կարելի է շուտ, նոյնիսկ հեռագրով, ինչպէս գրուած Ձեզի:

Յ.Գ. Երկու մարդատար ֆօրտ մը պիտի դրկենք մօտ ատենէն:

Մնանք յարգանք,

Ի. դիմաց Պեդական Հայ Կարմիր խաչի

Ամերիկայի Կեդրոնական վարչութեան

Արենադպրոսի

Արենապետրոսի

Աննա Թէրզեան

Մարի Սվազեան

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 3, գ. 18, թթ. 104-105: Բնագիր, ձեռագիր:

**ՓՈԽՀԱՄԱՅՆԱՅԻՆՈՒԹՅՈՒՆ ԱՄԵՐԿՈՄԻ ԵՎ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԿԱՐՄՈՐ ԽԱԶԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋԵՎ
ՆՎԻՐԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ**

17 հունիսի 1931թ., Թիֆլիս

Մերձավոր Արևելքի Նպաստամատույցի նվիրատվությունը Հայաստանի Կարմիր խաչին.

Միացյալ Նահանգների Նյու Յորք քաղաքում գտնվող Մերձավոր Արևելքի Նպաստամատույցի Տնօրենների Խորհրդի լիազորությամբ՝ Կովկասյան տարածքում Մերձավոր Արևելքի Նպաստամատույցի լուծարումից հետո ժողկոմխորհի համաձայնությամբ՝ նրա տնօրինության տակ գտնվող ներքոհիշյալ ունեցվածքը փոխանցվում է Հայաստանի Կարմիր խաչին՝ Երևանում Բժշկական Տեխնիկում կառուցելու նպատակով, որը կազմակերպված լինելով Մերձավոր Արևելքի Նպաստամատույցի կողմից, այժմ տնօրինվելու է Հայաստանի Կարմիր խաչի կողմից՝ Բուժքույրերի վերապատրաստման դպրոցում բուժքույրերի օթևանը և վերապատրաստումը կազմակերպելու համար. Հայաստանի Կարմիր խաչի և Մերձավոր Արևելքի Նպաստամատույցի միջև ձեռք է բերվել համաձայնություն, ըստ որի՝ Օրիորդ Էդիթ Վինչեստերի հիշատակը որոշակի կերպով կհավերժացվի և կկապվի կառուցվող հաստատության կամ Բուժքույրերի վերապատրաստման դպրոցի անվան հետ:

Նվիրատվությունը ներառում է հետևյալը՝

1. Երևանի սեփականությունը 1916 թվականին Մերձավոր Արևելքի Նպաստամատույցը գնել է Երևանում Ռուբենի N 107 փողոցում գտնվող գույքը, և այդ պահից ի վեր այն գտնվել է իր սեփականության և տնօրինության տակ:

Ի սկզբանե այս գույքը գնահատվել է 100.000 ռուբլի. Երևանի Քաղաքային Խորհրդի ընդունած քաղաքի բարելավման և ընդլայնման նախագծի համաձայն նոր պողոտա կառուցելու կապակցությամբ, տվյալ գույքի սարհանման անհրաժեշտություն է առաջացել: Նկատի ունենալով, որ այս սեփականությունը տնօրինվել է հինգ տարվա ընթացքում և դրա գնահատվող մնացորդային արժեքը՝

փոխանցվում է մոտավոր գնահատված արժեքով հավասար 25.000.00 ռուբլի:

2. Երևանի գույքը

Երևանի Ամերիկյան տան, Բուժքույրերի Վերապատրաստման դպրոցի գրասենյակի և հանրակացարանի գույքը 1931 թվականի ապրիլի 10-ին, համաձայն հ. 101/0510 նստակի. փոխանցվել է Հայաստանի Կարմիր Խաչին՝ փոխհամաձայնեցված արժեքով՝ 4,500,00 ռուբլի:

1929 թվականին Մերձավոր Արևելքի Նպաստամատույցը Հայաստանի Կարմիր Խաչին հանձնել է պետքարանների համար նախատեսված երկու հորատանցքեր: Այս հորատանցքերի արժեքը կազմել է 52,36 ռուբլի:

3. Լենինականի գույքը

Լենինականի Պոլիգոնում գտնվող ամերիկյան տների, գրասենյակների և պահեստների գույքը փոխանցվել է Հայաստանի Կարմիր Խաչին քսանութ էջից բաղկացած ցուցակով՝ ստորագրված քաղ. Հայկ Դանիելյանի կողմից. վերոնշյալ գույքի գնահատված արժեքը կազմել է՝ 30,000,00 ռուբլի:

4. Լենինականի պաշարները

Լենինականի Պոլիգոնում գտնվող պաշարների մի մասը փոխանցվել է Հայաստանի Կարմիր Խաչին հ. D – 36, 63, 68, E– 18, F – 5 հանձնարարականների համաձայն, ստորագրված քաղ. Հայկ Դանիելյանի կողմից. այս գույքի գնահատված արժեքը կազմել է՝ 10,930,32 ռուբլի:

Այս պաշարները ներառում էին տարբեր բաժիններից պահեստ վերադարձված ապարատային միջոցներ, գրենական պիտույք, հագուստ, մթերք և զանազան այլ պարագաներ:

5. Երաշխիքային ավանդադրման պայմանագիր

Հայաստանի Կարմիր Խաչին է փոխանցվել համարակալված 36 գույք պարունակող ոսկյա և արծաթյա իրերի ցուցակ՝ ընդունված նամակով քաղ. Հայկ Դանիելյանի կողմից, դրանք տարիներ առաջ ստացվել էին Մերձավոր Արևելքի Նպաստամատույցի կողմից՝ որպես պայմանագրերի երաշխիքային գրավ, որոնք առգրավվել էին պայմանագրերի չկատարման արդյունքում: Կատարվել է այդ գույքի գնահատում, որի արժեքը կազմել է 3,000,00 ռուբլի:

6. Քաղ. Ա. Գ. Խարազովից դատարանի կողմից նշանակված գանձումները

1930 թվականին Լենինականի դատարանը դատապարտել է քաղ. Ա. Գ. Խարազովին գլխավոր հաշվապահի ծառայության ընթացքում Մերձավոր Արևելքի Նպաստամատույցից կատարած յուրացումների համար: Մերձավոր Արևելքի Նպաստամատույցը դատարանի հ. 639 հանձնարարականի համաձայն (Լենինականի դատարանի) Հայաստանի Կարմիր Խաչին է փոխանցում հետագա աշխատավարձից պահումները ստանալու իրավունքը, որի գումարը կազմում է՝ 1,691,52 ռուբլի:

Դատարանի որոշմանը կցվում է նաև Կովկասյան տարածքում Մերձավոր Արևելքի Նպաստամատույցի գործող գործադիր տնօրեն պրն. Ս.Բ. Ֆլեգի՝ այդ պահումները Հայաստանի Կարմիր Խաչին փոխանցելու վերաբերյալ Լենինականի նոտարական գրասենյակում հաստատված հանձնարարականը:

7. Լենինականի Պոլիգոնի կաթնամթերքի և անասնապահական տեխնիկումի հաշիվը Մերձավոր Արևելքի Նպաստամատույցին կից՝ Կառավարության Ներկայացուցչության՝ քաղ. Տեր-Ղազարյանի հաստատմամբ, Մերձավոր Արևելքի Նպաստամատույցի Պոլիգոնից և կենտրոնական պահեստից պաշարներ են փոխանցվել Գյուղժողկոմի Գյուղտեխնիկումին՝ այժմյան կաթնամթերքի և անասնապահական տեխնիկումին: Փոխանցված պաշարների արժեքը կազմել է 34,097,67 ռուբլի:

Այս հաշվի վճարումը երաշխավորվում էր Ներկայացուցչության կողմից: 1931 թվականի հունիսի 10-ին մենք ստացել ենք վերոհիշյալ տեխնիկումի հ.697 նամակը, որը հանդիսանում էր Հայաստանի Կարմիր Խաչի ցպահանջ վճարման պարտաթուղթ:

8. Կանխիկ գումար – Լենինականի Պետական բանկի փոխանցում

Լենինականի Պետական բանկի գրավոր հանձնարարականի համաձայն՝ Մերձավոր Արևելքի Նպաստամատույցի հ. 971 ընթացիկ հաշվի գումարը փոխանցվել է Հայաստանի Կարմիր Խաչի՝ Երևանի Պետական բանկում գտնվող հ.66-244 ընթացիկ հաշվին: 1931 թվականի հունիսի 18-ի տվյալներով Մերձավոր Արևելքի Նպաստամատույցի հաշվեկշիռը կազմել է 56,990,00 ռուբլի:

9. Կանխիկ գումար – Թիֆլիսի Պետական բանկի Փոխանցում Թիֆլիսի Պետական բանկի գրավոր հանձնարարականի համաձայն՝ Մերձավոր Արևելքի Նպաստամատույցի հ. 2344 ընթացիկ հաշվի գումարը փոխանցվել է Հայաստանի Կարմիր Խաչի՝ Երևանի Պետական Բանկի հ. 86-344 ընթացիկ հաշվին: Կանխիկ գումարը կազմել է 28,000,91 ռուբլի:

Այսպիսով, սույն նամակով փոխանցվող հանրագումարը կազմել է՝ 184,271,67 ռուբլի:

Հարկ է նշել, որ ի յրումն այս գումարների, հավանաբար, Թիֆլիսում և Բաթումում Մերձավոր Արևելքի Նպաստամատույցի փոխադրման և անձնակազմի բոլոր լուծարումներից և արտահանումների ծախսերից հետո՝ կարող է կանխիկ գումար մնալ, որի ստույգ չափը չի կարող նշվել սույն փաստաթղթի մեջ: Այս գումարը կփոխանցվի Հայաստանի Կարմիր Խաչի Բաթումի ներկայացուցչին:

Այս նվիրատվության պաշտոնական փոխանցումը Մերձավոր Արևելքի Նպաստամատույցի անունից ստորագրվել է Մերձավոր Արևելքի Նպաստամատույցի գործող գործադիր տնօրեն պրն Ս.Բ. Ֆլեգի կողմից և Հայաստանի Կարմիր Խաչի կողմից. վերջինիս համաձայնությունը ստորագրվել է իրենց ներկայացուցչի՝ Փ. Ս. Հակոբյանի կողմից, ով գործուղվել էր Թիֆլիս հենց այդ նպատակով:

Նյու Յորքում գտնվող Մերձավոր Արևելքի Նպաստամատույցի Տնօրենների Խորհրդի հրահանգների համաձայն՝ Հայաստանի Կարմիր Խաչը, ընդունելով սույն նվիրատվությունները, նաև համաձայնում է ընդունել 1930 թ. դեկտեմբերի 16-ից հետո Մերձավոր Արևելքի Նպաստամատույցի դեմ ուղղված յուրաքանչյուր հիմնավորված հայցադիմումի պատասխանատվությունը: Կառավարության Ներկայացուցչության և Մերձավոր Արևելքի Նպաստամատույցի միջև կայացված համաձայնությամբ՝ Մերձավոր Արևելքի Նպաստամատույցի կողմից, Թիֆլիսի «Զարյա Վաստկա» և Երևանի «Խորհրդային Հայաստան» թերթերում զետեղվել են լուծարման մասին հայտարարությունները, նշելով, որ, Մերձավոր Արևելքի Նպաստամատույցին ուղղված բոլոր հայցերը պետք է ներկայացվեն Կառավարության Ներկայացուցչության կողմից մինչև 1930 թ. դեկտեմբերի 15-ը, այլապես դրանք կհամարվեն չեղյալ և անվավեր: Այսպիսի հայցեր չեն ներկայացվել Կառավարության Ներկա-

յացուցչությանը, և հետևաբար մինչև 1930թ. դեկտեմբերի 15-ը Մերձավոր Արևելքի Նպաստամատույցի դեմ ուղղված որևէ վավեր հայց չի ներկայացվել: Ինչպես մենք գիտենք, բոլոր հաշիվները ամբողջովին կարգավորված են, և Մերձավոր Արևելքի Նպաստամատույցի դեմ չկան հայցադիմումներ կամ հիմքեր, որոնք կարող են հայցադիմումների տեղիք տալ:

Պրն. Ս. Բ. Ֆլեգ Մերձավոր Արևելքի Նպաստամատույցի Կովկասյան Տարածաշրջանի Գործադիր Տնօրեն
Ընդունեց՝ Պրն. Փ. Ս. Հակոբյան
Հայաստանի Կարմիր Խաչի ներկայացուցիչ

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 3, գ. 7, թթ. 210-212. Մեքենագիր: Թարգմանություն՝ անգլերեն բնագրից:

N 174

**ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱԾՅՈՒՂԻ՝ ՀԱՅ ՏԻԿԼԱՆՑ
ՄԻՌՈՒԹՅԱՆ ՆԱՄԱԿԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ
ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ԳԼԽԱՎՈՐ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀ Կ.
ԾՈՎՅԱՆԻՆ՝ ԻՐԵՆՑ ԱՌԱՔՈՒՄՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ**

23 փետրվարի 1932թ., Փարիզ

Ազնուամեծար Տիար բժ. Ծովեան,

Մասնաճիւղս շնորհակալութեամբ ստացած է պատ. վարչութեանդ թիւ 114/0203 և 3 փետր. 1932 թուակիր նամակը, որով կարգ մը տեղեկութիւններ ուզած էիք:

Կը փութանք մի առ մի պատասխանել Ձեր նամակին ըրած հարցումներուն:

Պաթումի ճամբով Ձեզի դրկուած մէկ արկղ ճարմանողը և քանի մը հակ հագուստեղէնը մասնաճիւղիս նրղմէ է: Կը զարմանանք, որ յիշեալ իրեղէններու ճամբորդութիւնը այլքան երկայն տևած է:

Հայաստանի երկրաշարժին առթիւ տեղւոյն ՀԲԸ Միութեան և ՀՕԿի միջոցաւ կազմակերպուած գումարներն նոյնպէս Ձեզի դրկած է կարգ մը բաներ:

Յիշեալ գօմիթէին ժողովները տեղի կ'ունենային Կ. Իսաչի բժշկապետ և գօմիթէի Բ. Նախագահին տունը մէջ, ինչպէս տեղի կունենան Փարիզի Կ. Իսաչի մասնաճիւղին բոլոր ժողովները:

Գօմիթէի ամբողջ գործունէութեան մասին լիակատար տեղեկութիւններ ղրկուած են Երևան: Անշուշտ այդ տեղեկութիւնները ստացած էք ատենին: Իսկ երկու ինքնաշարժ Camion արդէն շատոնց ղրկուած են, անոնք ալ անշուշտ ստացած էք կամ պիտի ստանաք:

Գնահատութեան արժանի է Խորհրդային Հայաստանի կառավարութեան գործնական ջանքերը, արտասահմանի հայ աշխատւորութիւնը հայրենիք ընդունելու համար և արդէն 2000 հայերու լաւագոյն պայմաններով Հայաստան հասնելը ծանուցանող ընկեր Շովեանէ ստորագրուած հեռագիրը մեծ շնորհակալութեամբ ստացած ենք: Սոյն հեռագիրը հրատարակուած է Փարիզի բոլոր հայ թերթերուն մէջ:

Մեկնող վերոյիշեալ հայերու կարաւանը Յունաստանէն մեկնելէ առաջ տեղեկացած էինք, թէ Յունական Կարմիր խաչը օգնած է անոնց: Մենք ալ պատրաստ էինք այդ կարաւանին օգնելու ի հարկին:

Երբ ֆրանսահայ գաղութն որոշ կարւաւանի մը Հայաստան մեկնելու ատենը գայ, մենք պիտի օգնենք անոր մեր բոլոր միջոցներովը:

Գալով Ֆրանսիայի և մասնաւորապէս ֆրանսահայ գաղութի ֆինանսական վիճակին, շատ շատ վատ է: Յիշած էք, թէ անցեալ տարուան (1931) մեր հասոյթները զգալապէս պակսած են. պատճառը այն է, որ մեր հասոյթին ամենամեծ աղբիւրը տարեկան պարահանդէսը ըլլալով՝ չկարողացանք կազմակերպել զայն տիրող տնտեսական շատ նեղ կացութեան համար: Միւս կողմէ փարիզահայ գաղութին հիւանդներուն թիւը յուսահատական համեմատութեանց հասած ըլլալով՝ ստիպուեցանք կրկնապատկել մեր ճիգերը, կարենալ խնամելու համար մեր հայրենակիցները՝ Հայաստանի Կ. Իսաչին անունով:

Հետևաբար, այս տարուան մեր բոլոր հասոյթները ցամաք և մի պահեստի դրամը բոլորովին սպառած ըլլալով՝ այժմ կ'աշխատենք կազմակերպել ապրիլ ամսուան համար պարահանդէս մը,

որուն յաջողութենէն կախում ունի մեր գոյութիւնը: Ուստի, մինչև ապրիլ ո՛րէն առաքում չենք կրնար ընել Ձեզ: Բայց անմիջապէս յետոյ մեր դրամական կացութեան համեմատ կ'ուղարկենք Ձեզի Liriodol և ատսամաքութական աշխատանոցի մը պէտք եղած գործիքներն ու դեղերը:

Նոյնպէս կ'ուղարկենք Ձեզի մեր բուժարանի մասին հրատարակած գրքոյկէն, որ կուսայ առողջապահական տեղեկութիւններ:

Հաճեցէք ընդունել մասնաճյուղիս անկեղծ յարգանքներուն հաւաստիքը:

Փարիզի Հայ Տիկնանց Միութեան
Հայաստանի Կարմիր խաչի օգնութեան մասնաճիւղի
Ընդհանուր քարտուղար՝ Գ. Բարունակեանց

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 3, գ. 21, թթ. 54-56: Բնագիր: Ձեռագիր:

N 175

**ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ
ՇՐՋԱԲԵՐԱԿԱՆԸ ԻՐ ՄԱՍՆԱԾՅՈՒՂԵՐԻՆ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆ
ՆԵՐԳԱՂՁՈՂՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ ՀԱՆԳԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆ
ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ**

27 մարտի 1932թ., Նյու Յորք

Ընկեր-ընկերոսիներ,

Ներգաղթի 3-րդ քարաւանը կը մեկնի Խորհրդային Հայաստան: Այս շարժումը, որը մեր տարիներու միակ երազը կազմած էր, մեզ դէմ հանդիման կը քերէ նոր պարտաւորութիւններու եւ զոհողութիւններու:

Ինչ չափով կատարած ենք մեր պարտականութիւնը: Ինչ համեմատութեամբ պատրաստ ենք եւ ի վիճակի գերակատարելու մեր բաժինը: Լծած ենք.

1. Հագուստի եւ դեղօրայքի քէմբէյնի, յաջողութիւնը պիտի կազմէ չափանիշը մեր կազմակերպական ուժին:

Հաւաքական ուժը՝ յանձնախումբերը եւ անհատական կարողութիւնները, միասնաբար եւ առանձին՝ գերակատարելու համար

իրենց պարտականութիւնը, յաջողութեան բոլոր միջոցները պէտք է սպառեն, ի խնդիր այս պայքարին:

50 հալ հագուստեղէնի որոշած քօթան պէտք է գերակատարենք մինչեւ ապրիլ 24-ը: Պատմական օր պէտք է ըլլայ ապրիլ 24-ը: Կարմիր խաչի կարմիր օրն է, դեղօրացի քէմբէյնի օրն է ապրիլ 24-ը: Այդ օրուայ հասոյթը իշուքանչիւր մասնաճիւղի անւան սլիտի արծանագրի: Յաջողութիւն մը դարձնելու համար ամէն անգամ այդ աշխատանքին պէտք է ձինտրագրի: Գաղափարածը, խօսողը, երգողը, վերջապէս ամէնն ալ անհրաժեշտ է որ բերեն իրենց բաժինը այդ ձեռնարկին: Այդ օրը պէտք է խորտրդանշէ ներգաղթի, մեր պայքարի եւ յաղթանակի բնոյթը: Ապրելու ենք ներգաղթողներու հոգեկան ուրախութիւնը: Ունենալու ենք պարտականութիւնը կատարողի մը գոհունակութիւնը: Այսօր ամէն ժամանակէ աւելի պէտք է ցոյց տանք, որ կանգնած ենք Խորհրդային Հայաստանի կողքին: Այսօ՛ր, վաղը ուշ կը լինի:

2. Առժամեայ Կեդրոնական վարչութիւնը կը մասնակցի ներգաղթի յանձնախումբին: Այսու կը հրահանգենք, որ մեր մասնաճիւղերը միանան կազմած տեղային յանձնախումբերուն: Եթէ կազմած չէ ընդառաջին եւ հրաւիրելով տեղական բարեկամ կազմակերպութիւնները, կազմեն ներգաղթի խառն յանձնախումբ, անմիջական կապ հաստատելով ներգաղթի յանձնախումբի կեդրոնական վարչութեան հետ, Նիւ-Եօրք:

Մեր աշխատանքներու եւ պայքարի սո՛ր հանգամանքը նկատի ունենալով, մասնաճիւղերը պէտք է յաճախադէպ դարձնեն անդամական ժողովները: Վարչութիւնները ուժեղ, աքթի կերպով հետեւին աշխատանքներուն եւ յաճախ մեզ գրեն:

Կը շնշտենք, 1. Անդամատուրքերու գանձում եւ առաքում:

Կը կրկնենք, 2. Պատրաստի գումարներու անմիջական ուղարկում:

Կամփոփենք, 3. Ներկայ հրահանգներու արագ գործադրութիւնը պիտի դիւրացնէ ինքնաշարժի առաքումը դէպի Խորհրդային Հայաստան: Կեցցէ Խորհրդային Հայաստանը եւ իր բանակը:

ՀԱՍ, ֆ. 154, ց. 3, գ. 21, թ. 69: Պատճեն: Ձեռագիր:

N 176

**ՔԱՂՎԱԾՔ ՀՍԽՀ ԿԵՆՏՐՈՆԾԿՈՄԻ ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹՅԱՆ
ՆԻՍՏԻ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԻՑ՝ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱԶԻ
ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏԿՈՄԻՆ ԿԻՑ ԻՐԱՅՄԱՆ ԵՎ
ՄԹԵՐՄԱՆ ՍԵԿՏՈՐ ՀԻՄՆԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ**

21 հոկտեմբերի 1932թ., Երևան

Լսեցին. Կարմիր խաչի ընկերության Կենտկոմին կից իրացման և մթերման սեկտոր հիմնելու մասին: Ձեկուցող՝ Կարմիր խաչից:

Որոշեցին. Վերապահել ՀՍԽՀ Կարմիր խաչի Կենտրոնական վարչությանը իրավումք՝ կազմակերպելու իրացման և մթերման բաժին՝ Խորհրդային Միության Գործադիր կոմիտեի սահմանած հիմունքներով:

ՀԱԱ, ֆ. 112, ց. 2, գ. 408, թ. 1: Վավերացված պարօճեն: Մեքենագիր:

N 177

**ՔԱՂՎԱԾՔ ՀՍԽՀ ԿԵՆՏՐՈՆԾԿՈՄԻ ՄԵԾ
ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹՅԱՆ ՆԻՍՏԻ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԻՑ՝
ԿԱՐՄԻՐ ԽԱԶԻ ԵՎ ԿԱՐՄԻՐ ՄԱՀԻԿԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ
ՆԿԱՏՄԱՄԲ ՀԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ՕՐԻՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ
ԽԱԽՏԵԼՈՒ ԽՆԴՐԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ**

13 դեկտեմբերի 1932թ., Երևան

Լսեցին. Կարմիր խաչի և Կարմիր մահիկի ընկերության վերաբերմամբ հեղափոխական օրինականությունը խախտելու մասին ԽՍՀՄ Կենտգործկոմի 1932թ. հոկտեմբերի 17-ի որոշումը կենսագործելու մասին: (զեկուցող՝ ընկ. Ռ.Դաշտոյան):

Որոշեցին. Համաձայն ԽՍՀՄ Կենտգործկոմի 1932թ. հոկտեմբերի 17-ի և ԱՍՖԽՀ Կենտգործկոմի ս.թ. նոյեմբերի 17-ի որոշումների, առաջարկվում է՝

ա) Վճռականորեն արգելել Կարմիր խաչի և Կարմիր մահիկի ընկերության հիմնարկությունների փակումը, վտարումն ու վերացումը, այլև նրանց ֆինանսական միջոցների և գույքի խլումը:

բ) Պարտավորեցնել Միության բոլոր օրգաններին, որոնք վերցրել են Կարմիր խաչի և Կարմիր մահիկի շենքերը, վերադարձնել դրանք ըստ պատկանելւոյն կամ փոխանցել ընկերությանը այլ համապատասխան շենքերով;

գ) Պարտավորեցնել բոլոր պետական, տնտեսական և կոոպերատիվ մարմիններին, ցույց տալ Կարմիր խաչի և Կարմիր մահիկի կազմակերպություններին ամեն տեսակի աջակցություն և ամենալայն օգնություն նրանց գործունեության ընթացքում;

դ) Հանձնարարել Դատախազության մարմիններին՝ հսկել այդ որոշման կատարումը:

Ի.Տ. ՀՍԽՀ Կենտրոնական քարտուղար

ՀԱԱ, ֆ. 112, ց. 1, գ. 656, թ. 2 և շրջ.: Վավերացված պատճեն: Մեքենագիր:

N 178

**ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ
ԺԱՄԱՆԱԿԱՎՈՐ ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԿԱՐԶՈՒԹՅԱՆ ՆԱՄԱԿ -
ՇՐՋԱԲԵՐԱԿԱՆԸ ԻՐ ՄԱՍՆԱՃՅՈՒՂԵՐԻՆ՝ ԻՐԵՆՑ
ՃԱՆԱԶՄԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ**

[1932 թ.] Նյու Յորք

Ընկերներ եւ ընկերուիներ,

Հաւատարիմ մեր կոչումին եւ հետեւողական մեր որդեգրած խնայողական դրութեան, մեր թիւ 3 շրջաբերականը՝ թէեւ ուշ, կը հանենք մեր սեփական միջոցներով:

Նախկին Կեդրոնական վարչութեան «ճանաչումի» համար շրջաբերութեան դրած սուտերը միանգամ ընդմիշտ չէզոքացնելու համար ստորեւ կուտանք մեր ստացած հեռագիրը.

«Թահմագեանը Պարիզից Ամերիկա գալու է տեղիդ գործերով: Մանրամասնութիւն նամակով»: Կարմիր խաչի նախագահ՝ Ծովեան:

Այս հեռագիրը պատասխանն է մեր թիւ 1 շրջաբերականի 3-րդ պահանջին՝ «նոր պատգամաւորական ժողովի մը գումարումը նոր ներկայացուցչի մը վերհսկողութեան տակ»:

Ի գիտութիւն կը հաղորդենք, որ 1. կազմած ենք 7 մասնաճիւղ, 2. մասնաճիւղի մեծամասնութիւնը մեզի հետ է, 3. բոլորն ալ հին թէ նոր լծուած են գործի, տալով մէկէ աւելի ձեռնարկներ, 4. պաշտօնապէս կը մասնակցենք ներգաղթի յանձնախումբին, 5. մեր մասնաճիւղերը տօնեցին Խորհրդային Հայաստանի 11-րդ տարեդարձը, 6. Խորհրդային Հայաստան ինքնաշարժեր ուղարկելու պիտի վերջանայ յունվարին: Այս եւ միւս աշխատանքներու մարզին մէջ առաջին գծի վրայ կը կանգնին Տիթրօստն ու Շիքակոն: 7. Ձեռնարկներու յայտարարութիւնները կը պատրաստենք եւ կուղարկենք մասնաճիւղերուն:

Դէպի՝ գործ, դէպի յաղթանակ:

Ի դիմաց Պետական Հայ Կարմիր խաչի

Առժամեայ Կեդրոնական վարչութեան

Ատենադպրոցի

Ատենապետոցի

Վիք. Մարտիրոսեան

Տոք. Լ. Կիլէզեան

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 3, գ. 21, թ. 84: Պատճեն: Ձեռագիր:

N 179

**ՔԱՂՎԱԾՔ ՀՍԽՀ ԺՈՂԿՈՄԽՈՐՀԻ ԿԱՐԳԱԴՐԻՉ ՆԻՍՏԻ
ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԻՑ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ
1933Թ. ԲՅՈՒՋԵԻ ՀԱՍՏԱՏՄԱՆ ԵՎ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅԱՆ
ՀԻՄՆԱՐԿՆԵՐԻ ՎԵՐԱԴԱՐՁՄԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ**

4 մայիսի 1933թ., Երևան

Լսեցին. Հայաստանի Կարմիր խաչի 1933 թվի բյուջեն (զեկ. ընկ. ընկ. Հ. Զալլադյան, Ա.Մալխասյան):

Որոշեցին.

ա) Հաստատել Հայաստանի Կարմիր խաչի բյուջեն՝ 1.461.000 ռ.:

բ) Առաջարկել Կարմիր խաչին, հանձնելու Առժողկոմատին յուր ցանցում գտնվող և Կարմիր խաչի նպատակների հետ կապ չունեցող բոլոր հիմնարկությունները: Միաժամանակ նշել, որ Առժողկոմատը վճարում է Կարմիր խաչին հանձնվող օբյեկտների գույքի և կահավորման արժեքը: Սահմանել հանձնման աշխատանքների ավարտման շրջանի վերջնական ժամկետները.

1. Սևքարի, Սիսիանի և Ելենովկայի հիվանդանոցները՝ 1933թ. հուլիսի 1-ին;

2. Էջմիածնի տրոպկայանը՝ 1933թ. հուլիսի 1-ին:

գ) Առաջարկել Առժողկոմատին, Կոմբանկի նշանակված ժամկետներում մարել Կարմիր խաչի պարտքը Կոմբանկին՝ 165.000 ռ. գումարով, ըստ որում, այն գումարը, որն արդեն մուծված է Կոմբանկ Կարմիր խաչի կողմից, վերադարձվում է Առժողկոմատի կողմից Կարմիր խաչին՝ 1933թ.:

դ) Համարելով անթույլատրելի 1931թ. սկսված պոլիկլինիկայի կառուցման ուշացումը, առաջարկել Կարմիր խաչի կենտկոմին, միջնորդություն հարուցելու Կարմիր խաչի և Կարմիր մահիկի ընկերությունների միության գործկոմի առաջ, 350.000 ռուբլի գումարի երկարատև վարկ բաց թողնելու մասին: Առաջարկել. 1) Պետպլանին՝ 1933թ. շինարարության հաստատված ցուցակի մեջ մտցնել Կարմիր խաչի պոլիկլինիկան; 2) Շինանյութերի հանձնաժողովին՝ ապահովել շինարարությանը անհրաժեշտ շինանյութերով:

ե) Առաջարկել Մատժողկոմատին, միջնորդել Անդրմատժողկոմատի առաջ, Կարմիր խաչի բոլոր հաստիքային, ռազմասանիտարական կազմակերպությունները, պլանային մատակարարման մեջ մտցնելու մասին:

զ) Առաջարկել համապատասխան կազմակերպություններին, իրենց վարսավիրանոցները հանձնել Կարմիր խաչին (բացառությամբ՝ ուղղիչ-աշխատանքային բաժնի վարսավիրանոցներից), ժամկետը՝ 1 ամիս:

է) Թույլատրել Կարմիր խաչի վարչությանը, կամավոր հիմունքներով, իրավական անդամագրություն մտցնել:

ը) Առաջարկել Ֆինժողկոմատին, ուշեղացնել հսկողությունը, ներկայացումներից Կարմիր խաչին հասանելիք տուրքերը, իր ժամանակին մասնագրելուն: Նույնը կատարել նաև զվարճալիքների [կետերի] նկատմամբ:

Ժողկոմխորհի նախագահի տեղակալ՝ Ա. Երզնկյան
Ժողկոմխորհի գործերի կառավարիչ՝ Ա. Թորմաջյան

ՀԱԱ, ֆ. 113, ց. 3, գ. 1183, թ. 2 և շրջ.: Վավերացված պատճեն: Մեքենագիր:

**ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՁԻ
ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԿԱՐԶՈՒԹՅԱՆ ՇՐՋԱՔԵՐԱԿԱՆԸ ԻՐ
ՄԱՍՆԱՃՅՈՒԴԵՐԻՆ՝ ՄԱՆԿԱՔՈՒԺԱՐԱՆԻ
ՀԱՆԳԱՆԱԿՈՒԹՅԱՆ, ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՁԻ ԱՄՍԱԳՐԻ
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՐՑԵՐԻ ՄԱՍԻՆ**

27 դեկտեմբերի 1933 թ., Լին

Ընկերուհիներ, ընկերներ,

Փակած է մանկաբուժարանի հանգանակության քվեքնյը: Կսկսենք նոր գործի, նոր աշխատանքի, աեյի մեծ թափով ու եռանդով:

Մանկաբուժարանի հանգանակության լրիւ հաշւետւթիւնը պիտի ընենք մեր ամսագրի 3-րդ համարին մէջ, ըսենք միայն, որ հանգանակութեան ընդհանուր գումարը բարձրացաւ 2000 դոլարի: Դեկտեմբերի 15-ի պարահանդէսին մէջ Րից Պլազա Պոլլումին մէջ, բոլորի ներկայութեան քաշեցաւ վիճակահանութիւնը: Սպառած տոմսակներու արմատները պարասրահին մէջտեղը քանիցս խառնելէն յետո, պարողներէն կրտսերագոյնը, աչքերը թաշկինակով գոցած քաշեց բախտաւոր թիւը – 2935:

Այն մասնաճիւղերը, որ տակաւին մանկաբուժարանի տոմսակներու հաշիւ ունին, թող բարեհաճին փոքացնել կեդրոն:

Մասնաճիւղերուն ուղարկեցինք ՊՀԿԻ-ի ամսագրի առաջին թիւը: Յաջորդական թիւերը պիտի ելլեն կանոնաւորաբար, եթէ մեր մասնաճիւղերը յայտնաբերեն կազմակերպչական արթնամտութիւն եւ աշխատանքի բժախնդիր արագութիւն: Որպէս այդպիսին, անհրաժեշտ է ընդունել.

ա. որ ամսագրի գոյութիւնը եւ տեսականութիւնը Կարմիր խաչի համար կենսական անհրաժեշտութիւն է, որով մասնաճիւղերու կարեւորագոյն եւ հրամայական գործերէն մէկը:

բ. անհրաժեշտ է ստեղծել գրական-յանձնախումբ, որուն բացառիկ աշխատանքը կազմելու է ամսագրի անմիջական սպառումը, անոր տարածականութիւնը եւ ֆինանսաւորումը, սարքելով ընկե-

րա-համակրական, ընտանեկան առանձին հաաքոյթներ, ծննդեան փարթիներ եւ այլն:

գ. պայման է ընթացք տալ ամսագրի բաժանորդագրութեան սիստեմաթիք քէմբէյին: Ամեն մասնաճիւղ ապահովելու է 10-ը բաժանորդ:

25 անդամ ունեցող մասնաճիւղը ունենալու է 15 բաժանորդ: 25-50 անդամ ունեցող մասնաճիւղը ունենալու է 25 բաժանորդ: 50-100 անդամ ունեցող մասնաճիւղը գրելու է 35 բաժանորդ:

Երեք ամսու ժամանակամիջոցին մասնաճիւղերը լրացնելու են բաժանորդագրութեան իրենց քոթաները, նոյնպէս ճշդելու են, արձանագրած բաժանորդներէն զատ, թէ քանի հատ ամսագիր կրնան սպառել՝ հատաւաճառ:

դ. Մասնաճիւղերը իրենց ուղարկած ամսագիրներու փոխարժէքը անմիջապէս մասնաճիւղի գանձէն ղրկելու են կեդրոն եւ ապա ամսագրի վաճառումէն գոյացած գումարը վերադարձնելու են մասնաճիւղին:

ե. Մեր ընկերոսիները, Կարմիր խաչի անդամները, Խորհրդային Հայաստանի բարեկամները իրենց գրական աշխատակցութիւնը բերելու են ՊՀԿԽ-ի ամսագրին:

զ. մասնաճիւղերը իրենց գործունէութեան եւ անելիքներու ամփոփ տեղեկագիրը ուղարկելու են, ամսագրին մէջ հրատարակելու համար:

Խորհրդային Հայաստան պատգամաւորութիւն ուղարկելու համար ՊՀԿԽ-ի մասնաճիւղերը կը բաժնենք 5 շրջաններու, առանձին քոթաներով: Պայմանները.

1. 500 դոլար գոյացնող ռեւէ մասնաճիւղ պատգամատու մը ընտրելու եւ ունենալու իրաւունքը կ'ունենա – այս գումարը Քայիֆորնիո շրջանի մասնաճիւղէրու համար, նկատի ունենալով հեռաւորութիւնը 650 դոլար է:

2. Այն մասնաճիւղերը, որոնք կամբողջացնեն իրենց քվոթան որոշած քվոթայի համաձայն կ'ունենան իրենց թեկնածուները, որոնցմէ եւ վիճակով կ'ընտրուի պատգամատուրը: Պատգամատուրներու ընտրութիւնը կը կատարուի Կեդրոնական վարչութեան լիսգումար նիստին մէջ:

3. 50 դոլլար քվոթա ունեցող մասնաճիւղը կունենա մէկ թեկնածու, 150 դոլլարի քվոթա ունեցողը կուտա 3 թեկնածու: Մասնաճիւղը թեկնածուներու անունները կ'ողտարկէ կեդրոն, որոնցմէ եւ կընտրուի պատգամաւորութիւնը:

4. Կեդրոնական վարչութեան աքթիւ անդամները թեկնածու, որով եւ պատգամաւոր ընտրուելու իրաւունք չունին:

5. Պատգամաւորութեան մեկնումին եւ ծախսին միակ պատասխանատուն ՊՀԿԽ-ի Կեդրոնական վարչութիւնն է:

6. Քէմբէյնը կը վերջանայ մայիսի 31, 1934:

Քէմբէյնի յաջող իրագործման համար որդեգրելու ենք սոցմրցման մեթոդը, որը հետեւեալ կերպով կը ներկայացնէ մեզ Կենտրոնական Կոմիտէն:

«Առանձին մասնաճիւղեր կամ մի քանիսը միացած, կազմելով իրենց համար որոշ ծրագիր հանգանակելու ձեւի կամ գումարի մասին, այդ խնդրի շուրջը կը բանակցեն: Այս կամ այն հարեւան գաղութի մասնաճիւղի անդամների հետ, կը կնքեն նրանց հետ որոշ պայմանագիր եւ աշխատեն իրագործել այն որքան հնար է կարճ ժամանակում, ի հարկէ լրացնելով սահմանած գումարը: Այդպիսով Ամերիկայի մասնաճիւղերի մի քանիսը շահելով այդ մրցումների մէջ, կարժանանան հարաձային պատաւոր տիտղոսին»:

Շրջան 1-ի քոթան է 750 դոլլար, Լոս-Անճելոսի քոթան՝ 350, Սան Ֆրանսիսկո՝ 175, Ֆրէզնո՝ 175, Օքլենտ՝ 60:

Շրջան 2-ի քոթան՝ 675 դոլլար, Աթ. Զաթարինս՝ 200, Կոլթ՝ 150, Պրէնտֆըրտ՝ 75, Նիակարա-Ֆոլս՝ 200, Պրֆլո՝ 50 դոլլար: Յաջորդիւ կուտանք մնացեալ շրջանները: Կուզենանք իմանալ թէ որ մասնաճիւղը 500 դոլլարի քէմբէյն պիտի վարէ, առանձին պատգամաւոր ուղարկելու համար:

Ի դիմաց Կեդրոնական վարչութեան

Փոխ-ապրենադպիր

Արեւնապետ

Արուսեակ Մազմանեան

Նազելի Թաշճեան

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 3, գ. 7, թ. 25, Պատճեն: Մեքենագիր:

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՁԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ
ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԿԱՐՁՈՒԹՅԱՆ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՅ
ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՁԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅԱՆՆ ՌԻ ՄԱՍՆԱԾՅՈՒ-
ՂԵՐԻՆ ՈՒՂՂԱԾ ԾՐՁԱԲԵՐՄԱԿԱՆԻՑ՝ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ
ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ՈՒ ԽՆԴԻՐՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ,**

22 ապրիլի 1934թ., Երևան

...Ամբողջ երկրում մեր ընկերությունն այսօր, իր շրջանային օղակների և ստորին կազմակերպությունների միջոցով պայքարում է երկրի սանիտարական դրության բարձրացման, ինչպես և արդյունաբերական ձեռնարկություններում, խորհտնտեսություններում, մեքենա - տրակտորային կայաններում և կոլտնտեսություններում, նորակառույցներում, բանվորական հանրակացարաններում, սանիտարական մինիմումը անցկացնելու համար: Կարմիր խաչի կազմակերպված հասարակայնությունը, միաժամանակ, զարգացնում է իր գործունեությունն աշխատավորական կոլտուր - կենցաղային և արտադրական պայմանների բարելավման բնագավառներում...

...Կարմիր խաչի Կենտրոնական վարչությունը որոշել է ավելի ծավալել իր գործունեությունը, մասնավորապես, նախագծել է կազմակերպել մի շարք նոր հիմնարկներ, մեր աշխատավորության կենցաղային և տնտեսական պահանջներին ընդառաջելու և նրանց կարիքները հոգալու համար: Հասկանալի է, որ Կենտրոնական կոմիտեն իր այս բոլոր ծրագրերը զաղուֆահայ, մասնավորապես ամերիկահայ աշխատավորության ջերմ աջակցության շնորհիվ է, որ պիտի կարողանա լրիվ չափով գործի վերածել, իսկ այդ պիտի արտահայտվի ձեր եռանդուն ջանքերի, գործնական աշխատանքի և օժանդակության շնորհիվ:

Կենտրոնական կոմիտեն գտնում է, որ այժմ, առանձնապես պետք է ամեն ջանք գործադրել, էլ՝ ավելի ծավալելու մասնաճյուղերի աշխատանքը, քանի որ մասնաճյուղերը, իբրև անմիջականորեն լայն զանգվածների հետ կապված կազմակերպություններ, մեծ անելիքներ ունեն: Հատկապես ամեն ջանք պետք է գործադրել Չիկագոյում և Դետրոյտում, աշխատավորական այդ հին կենտրոններում, Պե-

տական Կարմիր խաչի կազմալուծված ճյուղերը ներկա վիճակից հանելու և գործի հրավիրելու համար:

Դրան զուգընթաց, Կենտրոնական կոմիտեն հանձնարարում է ձեզ.

1. Մանկաբուժարանի կամպանիան դարձնել գործնական աշխատանքի լուծույթ աշխատավորների լայն շրջանում մասսայականացնել այն և ապահովել Ամերիկայի բոլոր մասնաճյուղերի նախաձեռնությունը և օգնությունը այդ գործում:

2. Անհրաժեշտ է Խորհրդային Հայաստանի շինարարությանը օժանդակելու խնդիրը սերտորեն զուգակցել համայն Խորհրդային Միության, նրա պաշտպանության խնդրի հետ:

3. Պետք է հետևել, որ անդամավճարները գանձվեն ժամանակին: Կարմիր խաչի կազմակերպչական նոր դրվածքը, նրա նպատակներն ու խնդիրները մեր ընկերության բոլոր անդամների լայն սեփականությունը դառնան:

13-րդ համագումարի կողմից ամփոփված ձեր հաջողությունները, հիրավի ճանապարհ են բացում ձեր առաջ դեպի նոր նվաճումներ: Սակայն չպետք է բավականանալ և հանգստանալ այդ հաջողություններով, այլ պետք է շարունակել գործը ավելի ուժգին թափով, զարկ տալու գազափարական, կազմակերպչական, հրատարակչական, պրոպագանդայի և ֆինանսական աշխատանքներին: Աշխատանքի այս ասպարեզներում պետք՝ ցուցահանել նոր ուժ, նոր ոգևորություն, քանակական և ինչ գլխավորն է՝ որակական նոր և ավելի խոշոր հաջողություններ ձեռք բերելու համար: Այս նշանաբանի տակ անցավ և մեր վերջին պլենումը...

...Անհրաժեշտ ենք համարում կրկին մատնանշելու, որ մեր կողմից միմիայն Պետական Հայ Կարմիր խաչն է ճանաչվում իբրև Ամերիկայի կազմակերպություն: Ուրիշ ոչ մի կազմակերպություն Կարմիր խաչի անվան տակ մեր կողմից ճանաչվել չի կարող:

Կենտրոնական կոմիտեն ամբողջ սրտով ողջունում է ձեզ ու ցանկանում է հաջողություն ձեր հետագա աշխատանքներում:

*Կարմիր խաչի Կենտրոնական վարչության
նախագահ՝ Ա.Մալխասյան¹⁹*

Արտաքին բաժնի քարտուղար՝ Հյուսյան

ՀԱԱ, ֆ. 113, ց. 38, գ. 232, թթ. 3-6: Պապոնեն: Մեքենագիր:

N 182

**ВЫПИСКА ИЗ РАСПОРЯДИТЕЛЬНОГО ЗАСЕДАНИЯ СНК
ССРА О ПЛАНЕ СТРОИТЕЛЬСТВА ПО ЛИНИИ КРАСНОГО
КРЕСТА**

15 ноября 1934г., Ереван

Слушали: О плане строительства по линии Красного креста ССРА на 1935г. Докладчик А.Малхасян

Постановили: а) строительство Красного креста Армении на 1935г. в размере 930000 руб. утвердить. Из них:

1. на достройку и оборудование больниц – 530000 руб.
2. на постройку нового комбината (парикмахерская с душеустановками и пр.) – 400000 руб.

б) Обязать Красный крест Армении, строящуюся больницы пустить в эксплуатацию не позднее 1 июля 1935г.

Зам.председателя СНК ССРА А.Ерзнкян

Управделами СНК ССРА А.Токмачян

НАА, ф. 113, оп. 1, д. 709, л. 22 и об. Заверенная копия. Машинопись.

N 183

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՋԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ
ՏԵՂԵԿԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆԸ ԻՐ ԳՈՐԾՈՒՆԵՐՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ**

17 նոյեմբերի 1934թ., Երևան

Մինչև 1932թ. Հայաստանի Կարմիր Խաչի կազմակերպությունը համարյաամբողջապես եղել է զուտ բարեգործական ընկերություն և նրա աշխատանքները, ավելի ճիշտ նրա օգնությունը ընդհանուր աշխատանքների ցանցում, իր որոշակի տեղը չի ունեցել և դա շնորհիվ այն բանի, որ կազմակերպչորեն կայուն և նախապես սահմանված աշխատանքային պլան չի եղել: 1932 թիվը այս տեսակետից հանդիսացել է ուժեղ ընկման տարի: Այդ ժամանակվանից մեր կազմակերպությունը կտրականապես հրաժարվել, երես է դարձրել նախկին բարեգործական տենդենցներից և հիմնականում իր ուշադրությունը բևեռել է կուսակցության և կառավարության

կողմից առաջադրվող խնդիրների ծրագրված կերպով իրականացման գործի վրա:

Վերոհիշյալի հիման վրա, մեր կազմակերպությունը իր ուշադրության կենտրոնը փոխադրեց դեպի արտադրությունը, ցեխը, նոր աճող սոցիալիստական գյուղը, կոլխոզը և սովխազը: Այդ ժամանակվանից արդեն Կարմիր Խաչի կազմակերպությունը վերստին վերակառուցվելով և կազմակերպչորեն ամրապնդելով իր շարքերը, հանդես է գալիս իր սանիտարական պոստերով, ինչպես արտադրության մեջ, առանձին ցեխում, նույնպես և գյուղ սոցսեկտորի լայնածավալ դաշտերում, մասնավորապես գարնանացանի և բերքահավաքի կամպանիաների ընթացքում, որտեղ սանպոստերի դերը տվյալ արտադրությունը բարձրացնելու տեսակետից՝ չափազանց խոշոր է:

Սանպոստերը կազմակերպելու համար անհրաժեշտ է ունենալ նաև այդ առթիվ համապատասխան կադրեր, որի ուղղությամբ մեր կազմակերպությունը խոշոր աշխատանք է կատարում: Տեղերում Կարմիր խաչի շրջանային մարմինների միջոցով կազմակերպվում են սանպոստերի պետերի պատրաստման հատուկ պարապմունքներ, որտեղ տվյալ արտադրության մեջ աշխատող բանվորը կամ նոր գրագիտություն ձեռք բերած կոլխոզնիկը, առանց իր անմիջական աշխատանքից կտրվելու, ձեռք է բերում սանիտարական և առողջապահական որոշ գիտելիքներ, իր աշխատանքի վայրում առաջին օգնությունը ցույց տալու համար: Սանիտարական պոստերի կազմակերպումը տարիների ընթացքում արդեն ապացուցել են իրենց օգտակար լինելը:

Ներկայումս մեր կազմակերպության առաջ խնդիր է դրված, որքան կարելի է շատ կազմակերպել սանպոստեր և այն էլ ոչ միայն կոլխոզներում և արտադրության մեջ, այլևս տանը՝ բնակավարձկոռայներում և այլն: Մեր կողմից արդեն ձեռք են առնված միջոցներ նույնանման սանպոստեր կազմակերպել նաև երևանում և Լենինականի բնակավարձկոռայներում, իսկ այդ աշխատանքները հաջող կերպով ծավալելու համար անհրաժեշտ է, որ մեր կազմակերպության յուրաքանչյուր անդամ, ակտիվ կերպով մասնակցի այդ աշխատանքներին: Մասսայական սանիտարական անգրագիտությունը վերացնելու մեր աշխատանքների հաջորդ տեսակը

դա մեր աշխատավորության նախապատրաստումն է ՊԱՍՊ-ի (Պատրաստ են սանիտարական պաշտպանության) նշանակի նորմաները հանձնելու համար:

Ռազմասանիտարական պատրաստման մյուս ձևերը, որոնք տարվում են մեր կազմակերպության միջոցով, դրանք սանիտարական դրուժինաներն են և ռազմա-սանիտարական գիտելիքների տիրապետման խմբակները (նախկին 1-ին օգնության խմբակների փոխարեն), որոնք կազմակերպվում են բացառապես արտադրության մեջ՝ ձեռնարկներում: Այդ բոլորի հետ միասին Կարմիր խաչի աշխատանքների հիմնական առանցքն են կազմում գլխավորապես ռազմասանիտարական կադրերի պատրաստումը, ինչպես օրինակ՝ բժիշկների, քույրերի վերապատրաստում, քույրերի, բուժտեխնիկների, սանիտարների, դեզինֆեկտորների պատրաստում և այլն: Ներկայումս այդ ուղղությամբ Երևանում պատրաստում են 6 խմբակ և նույնքան էլ Լենինականում: Երևանում քույրական կուրսերը կազմակերպված են կարի գործարանին կից և մի հավաքական խմբակ, գլխավորապես մնացած գործարանների բանվորուհիներից, իսկ Լենինականում Տեքստիլ և Կարի գործարաններին կից:

Մոտ ժամանակներում նախատեսված է նման կուրսեր կազմակերպել նաև Դիլիջանում կոլխոզուհիներից: Այդ բոլորին՝ զուգահեռ, Կարմիր խաչի կազմակերպությունը պակաս աշխատանք չի ծավալում նաև ԲԳԿ բանակին սանիտարապես օժանդակելու ուղղությամբ: Այդ նպատակով ՀԿԻՄ Կենտկոմը Լենինականում բանակի հրամկազմի սպասարկման համար կազմակերպել է 45 մահճակալից բաղկացած մի գիշերային սանատորիա: Ամառ ժամանակ Դիլիջանում կազմակերպվել է մանկական հրապարակ, գլխավորապես հրամկազմի երեխաների համար: Բացի այդ, Կարմիր խաչը շեֆության կարգով ոչ պակաս օժանդակություն է ցույց տալիս ՀՍԽՀ տերիտորիայի վրա գտնվող սանիտարական մասերին:

Մեր կազմակերպությունը մեծ աշխատանք է կատարել նաև 1922 թ. ծնված զորակաշիկների մեջ, ինչպես զորակոչի նախապատրաստման նույնպես և զորակոչի ժամանակ: Այս գործում առանձնապես գնահատելի աշխատանք են կատարել և աչքի են

ընկնում Ղամարվի, Վաղպատի և Ստեփանավանի Կարմիր խաչի շրջկոմները:

Ինչ վերաբերում է առհասարակ մասսայական առողջապահական աշխատանքներին, սանպոստերից Կարմիր խաչը Երևանում կազմակերպել է Մանկաբարձական-գինեկոլոգիական հիվանդանոց 42 մահճակալով և կանանց կոնսուլտացիայով, Լենինականում նույնպես կոնսուլտացիա և աբորտարիում՝ 10 մահճակալով: Երևանում ատամնաբուժարան 4 բազկաթոռներով, ապա մշտական թուրք մանկամսուր բացառապես ազգային փոքրամասնության երեխաների սպասարկման համար՝ թուրք կանանց ակումբին կից և մի շարք շրջանների առաջավոր կոլխոզ-սովխոզներում 15 հատ սեզոնային մսուրներ: Պիոներական ճամբարներ՝ 2, որից 1-ը Թայչարոխում, իսկ մյուսը՝ Ալիքուչակում և ամառ ժամանակ Ախտա-Միսխանայի յայլաններում մի բժշկակայան և այլն:

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 3, գ. 22, թթ. 6-9: Պատճեն: Մեքենագիր:

N 184

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ
ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԵԻ ՆԱՄԱԿԸ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ
ԲԵԼԳԻԱՅԻ ՄԱՍՆԱՃՅՈՒՂԻ ՎԱՐՉՈՒԹՅՈՒՆ՝
ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՈՒ ՀԱՄԲՈՒՐԳԻՑ ՍՏԱՅՎԱԾ
ԳՐՔԵՐԻ ՄԱՍԻՆ**

17 փետրվարի 1935թ., Երևան

Հավաստում ենք մեր վերջին նամակը, ձեզ՝ 1934թ. հուլիսի 25-ին և 29-ին գրված երկու նամակը: Հայտնում ենք, որ Համբուրգի Բոյս և Մասե գրատան կողմից մեզ ուղարկած 7 հազար գրքերը ստացել ենք ժամանակին, որի մասին հաղորդել ենք ձեզ հեռագրով:

Տիկին Զապել Եսայանին¹²⁰ գրված ներփակյալ ձեր նամակը նույնպես ժամանակին հանձնեցինք իրեն՝ մտնանշված հասցեով:

Հայաստանի Կարմիր խաչի կոմիտեն հայտնում է իր շնորհակալությունը ցուցաբերած ձեր փոխադարձ աջակցությունների ու համագործակցությունների համար: Լիաժույս ենք, որ դուք կշա-

րունակեք ձեր գործը ավելի մեծ թափով և իրազեկ կդարձնեք մեզ
Բելգիայի ձեր ողջ գործունեության մասին:

*Հայաստանի Կարմիր խաչի Կենտրոնի
նախագահ Մալխասյան
Արտաքին բաժնի քարտուղար Հյուսյան*

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 3, գ. 24, թ. 4: Պատճեն: Մեքենագիր:

N 185

**ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ
ԿԱՐԶՈՒԹՅԱՆ ԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ
ԽԱՉԻ ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԵ՝ ԻՐԵՆՑ
ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ**

28 փետրվարի 1935թ., Բոստոն

Յարգելի ընկերներ,

Մենք ունինք ապացույցներ փաստելու, որ ներկա տարեշրջանի
աշխատանքները կընթանան ավելի խոստմնալից, ավելի արդիւնա-
ւոր եւ կազմակերպչական ուժեղ պազայով: Համաձայն ձեր հրա-
հանգներուն եւ վաերացման, կը կազմակերպենք մեր աշխա-
տանքները: Ամփոփ կերպով թագրենք.

1. Հոկտեմբերի 24-էն սկսեալ, գործիչի հանգամանքով շրջան-
ները ուղարկեր ենք ընկերուի Տոք. Լիւսի Կիլէզեանը: Առաջին
անգամ լինելով, կազմակերպութիւնս Քալիֆորնիո շրջանը գործիչ
կուղարկէ յանձին Կիլէզեանի: Յոյսեր ունինք ակնկալելու, որ այդ
շրջանակի մէջ պիտի ունենանք նոր նաճումներ, դրական յաղթա-
նակներով:

2. Մեր մասնաճիւղերու թիւը բարձրացաւ 63-ի, շատ հաւանա-
բար իրականացնենք 65-ի մեր քոթան, բայց կարելորը մեզ հա-
մար, ինչպէս միշտ, լինելու է քանակի հետ միասին որակի ստա-
ցումը:

3. Մեր յաջողութիւնները, բաղդատմամբ անցեալի, 1)3-րդով
գերակատարած են, բայց ընդհանուր առմամբ կարիք ունինք
ավելի ուժեղ կազմակերպչական աշխատանքի:

4. Որդեգրած ենք հանգանակութեան տուփերու գործածութեան սխտեմ մը, որմէ գոյացած գումարները պիտի տրամադրի միայն Կենտրոնական Կոմիտէիդ անհրաժեշտ ապսպրանքներուն: Պատրաստել տւած ենք 10.000 տուփեր, շարունակաբար ցրելու գաղութահայութեան, օրական մէկ սէնթի նշանաբանով, որու գանձումին համար մասնաճիւղի պատասխանատու յանձնախումբը պիտի այցելէ տուները եւ գանձումներու հետ միասին տարած է ՊՀԿԽ-ի պրոպականտան եւ այլն:

5. Տուփերու այդ տեսական սխտեմէն բացի, սկսած ենք, մայիսի մէկէն առաջ վերջացնելու կամքով, Օդանալի հանգանակութեան քէմբէյնը, տունէ տուն կատարելու հանգանակութիւն այդ նպատակի համար:

6. Պէտք եղած գումարը յանձնել ենք Ամթորկին եւ շուտով ճամբակը հանենք Ֆորտ ինքնաշարժի համար պահանջւած մասերը:

Կըստանանք կանոնաւորաբար ուղարկած թերթերը: Ստացանք, նոյնպէս, նոթեր, գրականութիւն, որոնց համար կը յայտնենք մեր սրտագին շնորհակալութիւնները ձեզ, Կենտրոնական Կոմիտէիդ:

Սակայն մենք չենք բաւականանա այդքանով, կուզենք աւելի գրականութիւն եւ կը խնդրենք, որ ձեր խոստումը կատարէք ամենակարճ միջոցով՝ մեզ ուղարկելով շարժանկար մը եւ հետը շինարարական ֆիլմ մը: Այն ժողովրդականութիւնը եւ այն կարելիութիւնները, որ ունի ՊՀԿԽ-ը այստեղ, այո, եթէ դուք լոյս կերպով ջանաք տեսնել, շուտով մեզ կ'ուղարկէք ֆիլմը: Մեր ցանկութիւնը չէ հպարտանալ մեր յաջողութիւններով, ակնկալել իսկ գովասանք, բայց թէ անժխտելի է այն փաստը, որ առանձնապէս կը վկայէ մեր ծաւալումն ու կազմակերպական ուժը: Չենք ուզեր խօսքով ներկայանալ, այլ միայն գործով: Այդ կը վկայեն մեր գործը, «Բանւոր»-ի էջերը որպէս մանրանկար մասնաճիւղերու գործունէութեան եւ կազմակերպությանս կենսունակութիւնը ռեւէ մարզի մէջ:

Կուզէինք մի վիրաւոր կէտ մատնանշել այստեղ, այն, որ երբեմն, թերեւս անգիտակցաբար, փորձ կը կատարի թերագնահատել ՊՀԿԽ-ի կազմակերպչական ուժը, անոր կարողական կարելիութիւնները: Աւելի առաջ, մեր կազմաւորման շրջանին կը տա-

նէինք հետեւողական գիծ, բայց ներկան բոլոր տւեալներն ունի ՊՀԿԽ-ի առաջնորդող դիրքին ու անոր մարտական պայքարին:

Իրականութիւնը կըսէ, որ մեր շարքերը, անդամուիւնները, անելի պատրաստած, գաղափարած ուժը կը ներկայացնեն, անելի խորը գիտակցութիւն եւ թեքում դէպի Խորհրդային կարգերը քան բանւոր ընկերները:

Երկրորդ, մեր շարքերը ունին գործի սիստեմատիկ դրութիւն եւ տրած գործի գիտակցական պատասխանատւութիւնը:

ՊՀԿԽ-ն է, որ վերջի տարիներուն, մեր պայքարի ճակատին բերաւ բոլորովին նոր ուժեր եւ մէկ մասը այդ ուժերէն, արձանագրեց ՀԱՄ-ի եւ անելի առաջացած կազմակերպութիւններու շարքերուն մէջ: Եւ որովհետեւ, այդ շարքերը կը հաշուէնք մեզի հետ, պիտի իմանալ, որ չէ կարելի անտեսել ՊՀԿԽ-կազմակերպական ներկա եւ աճող ուժը: Ուեւ քէմփէյն առանց ՊՀԿԽ-ի գործակցութեան, պիտի ասել, որ կունենա ողորմելի վախճան:

Այն օրէն, որ ՊՀԿԽ-ը կանգնեցաւ Խորհրդային Հայաստանի եւ պետականության ուղիղ գծին ու կոչումին, հետաքրքիր է իմանալ, թէ որ կազմակերպութիւնը կանգնեցաւ «Բանւոր»-ի կողքին, օրինական եւ դրական օժանդակութեան գծով:

Եւ սակայն, ով կը ճանչնա մեզ Խորհրդային Հայաստանի մէջ եւ ով մեր մասին մի քանի բառ ըսելու փափաքը կունենա: Վերջին փաստերը չափազանց տխուր են ՊՀԿԽ-ի վարկի եւ անոր գոյութեան համար:

Կարծես, արտասահմանի մէջ ՊՀԿԽ գոյութիւն չունի եւ կարիք ալ չկա խօսելու անոր մասին: Բայց մեր իրականութեան փաստը տարբեր է: Դա կսէ, որ ՊՀԿԽ-ը կանգներ է աշխատանքի եւ պայքարի առաջին գծի վրա, կազմակերպական ամուր ապարատով օժտուած: ՊՀԿԽ-ն է, որ իրապէս, իր մասնաճիւղերու դրական ջանքերով կստեղծէ դպրոցներու ցանց մը, միաժամանակ առաջացնելով աշակերտական միութիւն, ընդգրկելու համար 10-16 տարեկան հասակաւորները:

ՊՀԿԽ-ը այստեղ միայն օգնութեան կազմակերպութիւն չէ, այլ պայքարի եւ Խորհրդային Հայաստանի պաշտպանութեան համար ստեղծած կազմակերպութիւն եւ որպէս այդպիսին կը պահանջենք ունենալ մեր տեղը, այդտեղ, Խորհրդային Հայաստանի

մէջ, երբ նկատի կառնւին արտասահմանյան կազմակերպութիւնները: Այն, ինչ որ այդտեղ կը զեկուցւի, անի կարծեքատրուի գաղութներու մէջ: Եթէ իրապէս կուզէք, որ ՊՀԿԽ-ը օգտագործենք ձեր նպատակներու եւ ձեր հաղթանակի համար, լաւ, պիտի չմոռնաք այդ ընել: Փոխանակ 1000-ի կամ 2-ի, եթէ կուզի ապահովել 5000 դոլար, պիտի շեշտել:

ՊՀԿԽ-ի առաջնութիւնը, գլխատրութիւնը, կարեւորութիւնն ու օգտագործութիւնը:

Կը պահանջենք ունենալ Գիգորի կամ Պեպոյի ֆիլմը: Ողորմութիւն չենք ուզեր, կը ջանանք լիովի վճարել: Կարմիր խաչը ուրոյն դաշտ ունի, ուրոյն կազմակերպական մեքենա եւ մեծ ժողովրդականութիւն, լիովին կենսագործելու համար իր առաջադրեալ նպատակները:

Ընկերաբար՝ քարտուղար Ա.Ահարոնյան

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 3, գ. 24, թթ. 22-23: Բնագիր: Մեքենագիր:

N 186

**ՀԱՏՎԱԾ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ
ԿՈՄԻՏԵԻ՝ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ
ԿԱՐՉՈՒԹՅԱՆԸ ՀՂԱԾ ՆԱՄԱԿԻՑ՝ ԱՄԵՐԻԿԱՆ
ՄԱՍՆԱՔՅՈՒՂԵՐԻ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴԱՅՆՄԱՆ
ՈՒ ՀԵՏԱԳԱ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ**

4 մայիսի 1935թ., Երևան

Հարգելի բժիշկ Ահարոնյան.

Երկարատև լուրջութիւնից հետո ստացանք Ձեր ս.թ. փետրվարի 28-ի նամակն ու նո. 8 շրջաբերականը:

1935 թվի հունվարից մինչեւ օրս մենք գրել ենք Ձեզ 3 նամակներ, սակայն Ձեր նամակները մենք չենք ստանում հաճախակի, մեր նամակագրություններն եւ ընդհանուր կապը Ձեզ հետ եղել է ու շարունակում է լինել կանոնավոր, ունենք երաշխիք կարծելու, որ Ձեր աշխատանքները այս տարեշրջանին կը լինեն ավելի բեղմնաւոր, կազմակերպչական ուժեղ բազայով, որի փայլուն գրավա-

կանը հանդիսանում է Կալիֆորնիայի շրջանում Ձեր առաջին գործիչ ունենալու հանգամանքը, հանձինս տիկին Լյուայս Կուլեզյանի:

Մասնաճյուղերի թիվը մինչեւ 65-ի պետք է ձգտել հասցնել անպայման, թե քանական և թե որակական աճով, առանց թերազնահատելու քանակը պետք է շեշտը դնել նաև որակի վրա. յուրաքանչյուր որակյալ և գիտակից Կարմիր խաչի անդամ Ամերիկայում, մասնավորապես Կալիֆորնիայի շրջանում, որտեղ աշխատանքները նոր են կազմակերպված, պետք է յինի պատրաստված կադր Պետական Հայ Կարմիր խաչի ընդհանուր նպատակներն իրագործող ու գիտակցական պայքարի միջոցով նա պետք է աշխատի ներգրավվել իր շարքերը նոր անդամներ, նոր կադրեր, որոնք պետք է մինչեւ վերջ պայքարեն բարձրացնելով Կարմիր խաչի նպատակներն ու նրա հաղթանակի լոզունգը ամերիկահայության հոծ մասսաներում:

Պետական Հայ Կարմիր խաչի պրոպագանդան պետք է ավելի ուժեղ հիմքերի վրա դնել, ինչպես գրել էինք Ձեզ մեր նախորդ նամակներում, այս տարվա համար (ամբողջ տարվա բաժանորդագրումով) ուղարկել ենք Ձեզ «Խորհրդային Հայաստանի» մամուլի պարբերական հրատարակություններից (թերթեր, ամսագրեր եւ այլն) եւ գրականություն, վերջին անգամին ուղարկեցինք Ձեզ բազմաթիվ գրականություն, որոնք բոլորն էլ դուք ստանում եք իր ժամանակին, ինչպես գրել էինք այդ մասին. պարբերաբար լույս ընծայվելիք գրականությունից կուղարկենք Ձեզ նկատի ունենալով գաղափարական ֆրոնտում Ձեր տուրած ու սնելիք աշխատանքների կարևորությունը: Հայաստանից մի շարժանկար և մեկ շինարարական ֆիլմ Ձեզ ուղարկելու խնդրի մասին պիտի հայտնել, որ

Մենք պատկերացնում ենք անշուշտ այն մեծ ժողովրդականությունն ու բոլոր այն հնարավորությունները, որ դուք ունեք Ամերիկայում. «Բանուր» թերթի էջերում մենք հաճախակի կարդում ենք Ձեր ինչպես նաեւ 63 մասնաճյուղերի գործունեության եւ աշխատանքների մասին. կասկած չկա, որ անցյալի հետ համեմատած Ձեր աշխատանքները ներկայումս ավելի ամուր բազա ունեն և որ Դուք ավելի մարտական խնդիրներ եք հետապնդում ու դառնում եք իբրև առաջատար մի կազմակերպություն թե Ձեր դիրքով, և թե հեղինակությամբ Պետական Հայ Կարմիր խաչի շարքերում

ընդգրկված բոլոր կրն անդամուհիները պատրաստված ուժ կներկայացնեն, ավելի խոր գիտակցություն ու թեքում ունեն դեպի խորհրդային կարգերը: Դուք ասում եք. մի հանգամանք, որ ըստ ամենայնի ողջունելի է կանանց դերը ու նրանց մասնակցությունը մեր հասարակական կյանքում իբրեւ հավասար ուժեր անժխտելի է: Կանայք ոչ միայն կարող են աշխատել, այլև նրանք կարող են ղեկավարող դերեր ստանձնել Ձեր աշխատանքներում, անհրաժեշտ է ստվարացնել նրանց թիվը Ձեր շարքերում:

Ուրախ ենք նշելու այն, որ բոլոր կոմպանիաներում Պետական Հայ Կարմիր խաչի դերն ու գործակցությունը հայտնաբերվում է:

Ձեր գործունեությունը, Ձեր տարած գիծը մենք համարել ենք ուղիղ գիծ եւ այդ մենք ասել և ասում ենք ամեն տեղ, անգամ մամուլով Պետական Հայ Կարմիր խաչի գոյության իբրև հասարակական խոշոր կազմակերպության, նրա վարկի, հեղինակության եւ ողջ աշխատանքների ու ժողովրդականության շուրջը, մենք այստեղ խորհրդային Հայաստանում, մեր ժողովներում շարունակ խոսում ենք առանձին հիշատակությամբ և ճանչցնել ենք տալիս Ձեզ, իբրև Կարմիր խաչի Ամերիկայի ուժեղ մի կազմակերպության, մի կազմակերպություն, որն իր ամբողջ կառուցվածքով հանդիսանում է խորհրդային Հայաստանի մեր կազմակերպությունը, մեր գիծը տանող և մեզ հետ կոնտակտ կապ պահող մի կազմակերպություն, ուստի Ձեր հիշատակումը այն մասին, թե փաստերը տխուր են, Պետական Հայ Կարմիր խաչի վարկի և անոր գոյության մասին, չեն կարող համապատասխանել իրականությանը, Դուք Ձեր տեղն ունեց մեզ մոտ՝ խորհրդային Հայաստանում: Ամեն անգամ երբ խոսք է փնտում արտասահմանյան կազմակերպությունների մասին, մենք հաճույքով, անգամ գովասանքով ենք նշում Ձեր կազմակերպության անունը, հանձինս Պետական Հայ Կարմիր խաչի հեղինակավոր մի կազմակերպության:

Մենք շեշտում ենք Ձեր առաջատար դերը ամերիկահայության մեջ ամեն տեղ, ոչ միայն ՀՅԿ-ն է, որ վերջին շրջանում կարևորում է Ձեզ իբր հասարակական խոշոր կազմակերպություն, Ձեր ժողովրդականության, Ձեր ծավալի և գաղափարական աշխատանքների մասին, այլև մենք՝ խորհրդային Հայաստանում խոսում ենք

ու վկայում, թե խոսքով և թե մամուլով Ձեր՝ իբրև այդպիսի կազմակերպության գոյություն ունենալը Ամերիկայում:

Իրենց զեկուցման մեջ, ՀՕԿ-ի ներկայացուցիչներ ընկ. ընկ. Սեյլանն¹²¹ ու Սնարյանը երևանում ասացին այն ամենը, ինչ ճշգրիտ կերպով գոյություն ունի Ձեզ մոտ: Նրանք տեղեկացնում էին թե Պետական Հայ Կարմիր խաչն Ամերիկայում՝ դա մի խոշոր հասարակական կազմակերպություն է ու ստանձնել է առաջատար դեր մինչև այն աստիճան, որ ՀՕԿ-ը հանձնիս այդ ընկերների հիացմունքով է արտահայտվում Ձեր մասին և վերջապես ՀՕԿ-ի և Ձեր գործակցությանը վերջին շրջանում, կենդանի ապացույց է Ձեր վարկի, Ձեր դիրքի ու Ձեր ուժի մասին իբրև մասսայական ուժեղ մի կազմակերպության:

Հայաստանի Կարմիր խաչի կենտրոնական կոմիտեն հաճույքով տեղեկանալով այդ բոլորի մասին, իր հերթին զեկուցեց Կարմիր խաչի իր աշխատանքների, մեր ներկա էտապում նրա կատարելիք դերի, իբրև գերազանցապես ռազմա-սանիտարական, երկրի պաշտպանության խնդրում սանիտարական և առողջապահական գիտելիքների ողջ կուլտուրա տարածող մի ուժեղ կազմակերպության Հայաստանում. նրանք ծանոթացան մեր աշխատանքներին և հավանաբար այժմ արդեն պատմած կլինեն Ձեզ ստացած իրենց տպավորություններից:

Ցավելով ենք նշում, որ մինչև օրս մենք ստացել ենք Ձեզանից 2-րդ պարբերական «Կարմիր խաչ» ամսագիրը միայն, որտեղ զետեղված էին մեր աշխատակիցների 2 հոդվածները: Անհամբեր սպասում ենք նախագահ ընկ. Մալխասյանի հոդվածի առանձին հրատարակության համադին, որի մասին գրել էիք մեզ և մյուսներն ստանալուն: Այս հանգամանքը հանձնում ենք Ձեր առանձին ուշադրությանը: «Կարմիր խաչի» այդ ամսագիրը խնդրում ենք ուղարկել մեզ 20-ից 30 օրինակներով, որովհետև դրանք տարածվում են մեզ մոտ լայն կերպով, որի հետևանքով ստեղծվում է խոշոր հասարակայնություն: Պետական Հայ Կարմիր խաչի շուրջն Ամերիկայում:

Կրկնակի անգամ հարկ ենք համարում նշել, որ ընկերներ Սեյլանի ու Սնարյանի հետ ունեցած մի առանձին խորհրդակցության ժամանակ, նրանց զեկուցումից պարզվում է, որ Ամերիկայի Պե-

տական Հայ Կարմիր խաչում ընդգրված հոծ աշխատավորական մասսան ու համարյա անդամների մեծամասնությունը թույլ են գրագիտությամբ և հնարավորություն չունեն «Կարմիր խաչի» ամսագրում գրված հոդվածները (թե մեր կողմից ուղարկված և թե Ձեր կողմից գրվածները) մատչելի կերպով կարդալ ու հասկանալ: Եթե իսկապես դրությունը այդպես է, ապա անհրաժեշտ է քննության առնել այդ հանգամանքը տեղում և ամսագիրը դարձնել մատչելի մասսաներին: Մենք ևս մեր հերթին ձեռք ենք առնելու միջոցներ մեր ուղարկելիք հոդվածները տալ ավելի մատչելի լեզվով...:

*Հայաստանի Կարմիր խաչի կենտրոնի
նախագահ Ա.Մայիսյան
Արտաքին բաժնի քարտուղար Պ. Հյուսյան*

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 3, գ. 24, թթ. 50-54: Պարզեն: Մեքենագիր:

N 187

**ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ
ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ
ԽԱՉԻ ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԵ՝ ԻՐԵՆՑ
ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ**

10 մայիսի 1935թ.

Յարգելի ընկերներ,

Կազմակերպական գործով գնացել էի շրջանները: Մօտաւորապէս 5 ամիս է, որ Տք. Լիւսի Կիւլեգեան գործիչի պաշտօնով կայցելէր մօտակա շրջաններն ու ապա հեռաւոր Քալիֆորնիան:

Առաջին անգամն է, որ մենք կունենայինք մեր գործիչը Քալիֆոնիո շրջանի համար: Պիտի յայտնել, որ այդ հեռաւոր վայրին մէջ եւս, բաղդատաբար աւելի զօրացաւ ՊՀԿԽ-ի շարժումը, կազմեցաւ նոր մասնաճիւղեր եւ հիմը դրեցաւ օդանաւի Քէմբէյնի հանգանակութեան:

Լսեով ընկեր Պատրիկ Սելեանի զեկոյցը, որոշեցինք ՀՕԿ-ի հետ միասին, համագործակցաբար վարել օդանաւի հանգանակութեան քէյմբէյնը՝ ի նպաստ Խորհրդային Հայաստանի օդատորմի-

ոյն: Մեր սկսած հանգանակութեան առանձին քէմբէյնը դադրեցուցինք, այդ աշխատանքը միացեալ ուժերով վարելու համար:

Հաւաքած դրամի գործածութեան կերպն ու եղանակը կը մնա Ձեր եւ ՀՕԿ-ի

Գլխաւոր վարչութեան իրաւասութեան կամ այդ կապած է այդտեղէն մեր ստանալիք հրահանգին ու անոր գործածության: Հանգանակութեան պատասխանատու խառն Յանձնախումբի Կեդրոնը Նիւ-Եորք է, զոյգ կազմակերպութիւններու երեքական ներկայացուցիչներէն ընտրած:

Քարտուղարի շրջաններն այցելութեան գլխաւոր նպատակն էր բարձրացնել մասնաճիւղերու կազմակերպական ակտիւ, փութացնել անդամատուրքերու գանձումը եւ պլանաւորել ամսագրի բաժանորդագրութիւնը: Կազմակերպած այցելութիւնը ըստ տուեալ պայմաններու արդիւնաւոր եղաւ:

Երկարատեւ է, որ «Ֆորտ» օթոմոպիլի մասերու առաքումը յանձնարարած է Ամթորկին, սակայն ցարդ կարելի չէ եղած այդ առաքումը:

«Շինարար Մարմնի» ամբիւլէնսի առաքման խնդիրը անշուշտ ըստ ձեր հրահանգի կը հետապնդէնք, բայց դրական արդիւնք ակնկալելու չենք:

Կստանանք ձեր ուղարկած թերթերն ու գրքերը: Լրիւ կերպով կը գնահատենք այդ զոհողութիւնը: Նիւթերու առաքումը, ամսագրի համար, հաճեցէք դնել տեւական եւ կանոնաւոր հունի մէջ:

14-րդ համագումարին Կենտրոնական կոմիտէիդ կողմէ ոեւէ շնորհաւորական հեռագիր կամ նամակ չստացանք: Կը խնդրենք, որ այս անգամ մոռացության չտաք համագումարին, որ պիտի գումարի Նիւ-Եորքի մէջ, յուլիսի 5 եւ 6-ին:

Ընկեր Մ.Մուրատյան մեր լիագումար նիստին զեկուցեց ձեր աշխատանքներու եւ ընդհանուր առմամբ Կարմիր խաչի նւաճումներու շուրջ:

Լաւագոյն բարեւներով՝

ՊՀԿԽ-ի Կեդրոնական վարչության քարտուղար
բժ. Ա. Ահարոնյան

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 3, գ. 24, թ. 98: Բնագիր: Մեքենագիր:

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱԶԻ ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԵԻ
ՆԱՄԱԿԸ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱԶԻ
ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹՅՈՒՆ՝ ԻՐԵՆՑ
ՓՈԽՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ**

27 հուլիսի 1935թ., Երեւան

Պատրաստվում էինք ուղարկել Ձեզ մեր նամակը, երբ ստացանք Ձեր վերջին հունիսի 21 թ. նամակն ու նո. 12 շրջաբերակաւնը:

Հայտնում ենք, որ մանկաբուժարանի ֆոնդի այդ 2000 դոլլարի Փարիզի մեր մատնանշած հասցեին փոխադրելը մեզ տեղեկացրել էիք հեռագրով, այս մասին տեղեկացանք նաև Ձեր վերջին նամակով:

Հայաստանի Կարմիր խաչի կենտրոնական կոմիտեն ողջունում է Ձեր ձեռնարկած քայլը Ամերիկայում պիոներական կազմակերպություն ունենալու ասպարեզում: Պիոներական կազմակերպության այդ ձեռնարկումը կտա Ձեզ հնարավորություն մի քայլ ևս առաջ գնալու դեպի Ձեր հետապնդած և ընդհանրապես Կարմիր խաչի լայն հասարակական նպատակների իրագործումը: Մեր փորձը ցույց է տալիս, որ Պիոներական կազմակերպությունը տեղում պետք է հանդիսանա իբրև լավագույն մի կազմակերպություն պատանի բարեկամներին:

Կարմիր խաչում ընդգրկվող յուաքանչյուր պիոներ դա մեր բարեկամն է անշուշտ: Անհրաժեշտ է ներգրավել պատանի բարեկամների սպասարկման ամենակենսական խնդիրներով: Պետական Հայ Կարմիր խաչն Ամերիկայում այդ ուղղությամբ մեծ անելիքներ ունի: Պետական Հայ Կարմիր խաչի յուրաքանչյուր աշխատողից պահանջվում է մեծ անելիքներ պատանիների մեջ տարվելիք աշխատանքների գծով: Պատանիների այդ ռեզերվն Ամերիկայում հանդիսանում է Կարմիր խաչի Ձեր կազմակերպության ապագա հույսերը, որոնք իրենց օժանդակությամբ, լինի այդ տանը, ընտանեկան կյանքում, դպրոցում կամ այլուր, ամենուրեք մասսայականացնելու են Կարմիր խաչի հասարակական նպատակները:

Ահա այն հիմնական դրդապատճառը, որ պարտավորեցնում է Ամերիկայի Ձեր կազմակերպությանը, առանձնահատուկ ուշադրություն դարձնել պատանիների մեջ տարվելիք աշխատանքներին ընդհանրապես և պիոներների նկատմամբ մասնավորապես: Այդ տեսակետից էլ անհրաժեշտ է, որ Պետական Հայ Կարմիր խաչի կազմակերպության յուրաքանչյուր անդամ, քարտուղար, շրջանային մասնաճյուղեր պարզ կերպով պատկերացնեն իրենց պատանիների մեջ տարվելիք աշխատանքների բացառիկ կարևորությունը և իրենց ամենօրյա աշխատանքների ընթացքում կարողանան մաքսիմում հոգատարություն և գործոն մասնակցություն ցուցաբերել պիոներական կազմակերպության նկատմամբ:

Պետական Հայ Կարմիր խաչի Ամերիկայի կազմակերպության կազմակերպելիք «Պատանի բարեկամների խմբակը» լինելու է այն սկզբնական կազմակերպությունը, որի միջոցով ինքը՝ Պետական Հայ Կարմիր խաչը ծավալելու է իր ողջ աշխատանքը շրջաններում:

Դեպի գործ ուրեմն: Հավատացած ենք, որ շրջաններից դրությունը և Պետական Հայ Կարմիր խաչի վիճակն ամեն մարզի մեջ կայուն է: Որպիսի հանգամանք գրավական է անշուշտ Ձեր հետագա նվաճումների և Ձեր ողջ գործունեության ամրապնդմանը: Այն օժանդակությունը, որ դուք ուզում եք հասցնել մեզ օդանավի և կամ մի ամբուլանսի նվիրաբերումով, մեծ չափով գնահատելի է մեր կողմից:

Ուրախ ենք տեղեկանալու, որ ստացել եք մեր՝ Ձեզ ուղարկած 2 պիեսները և ամբողջ գրականությունը: Ուղարկում ենք մեր հողվածները, նպաստելու ամսագրի ճոխացմանը: Պետք է աշխատել ամեն կերպ ապահովել ամսագրի ծավալումն Ամերիկայում: Խնդրում ենք ամեն ամիս մեզ ուղարկեք մեկ օրինակ հրատարակվելիք այդ ամսագրից:

Համագումարից հետո ցանկալի է ստանալ Ձեզնից մի ընդարձակ զեկուցագիր և Ձեր գործունեության լրիվ պատկերը:

Լավագույն ցանկություններով՝

*Հայաստանի Կարմիր խաչի կենտրոնի
նախագահ Ա. Մալխասյան*

Արտաքին բաժնի քարտուղար Պ. Հյուսյան

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 3, գ. 24, թթ. 104 եւ շրջ.: Պապոնեն: Մեքենագիր:

**ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ
ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ՇՐՋԱՔԵՐԱԿԱՆԸ ԻՐ
ՄԱՍՆԱՃՅՈՒՂԵՐԻՆ՝ ԻՐԵՆՑ ԱՌԱՋԻԿԱ ԽՆԴԻՐՆԵՐԻ
ՄԱՍԻՆ**

27 սեպտեմբերի 1935 թ., Նյու Յորք

Ընկերուիիներ եւ ընկերներ,

Պատգամաւորութիւն դեպի Խորհրդային Հայաստան: Մասնաճիւղերէն կեդրոնական վարչութեան հասած թեկնածուներէն մեր ծախքով Խորհրդային Հայաստան մեկնող երկու պատգամաւորներու ընտրութիւնը պիտի կատարի հոկտեմբերի 1-ի Կեդրոնական վարչութեան լիազօմար նիստին մէջ եւ անմիջապէս մամուլով հաղորդի մեր անդամներուն: Պատգամաւորութիւնը Նիւ Եորքէն կը մեկնի հոկտեմբերի 17-ին:

Պատգամաւորութեան նվիրատութեան կտրոններ- Կեդրոնական վարչութեան հրապարակ հանած նվիրատութեան կտրոններու սպառողնը կը կատարի շատ դանդաղ կերպով: Հակառակ մեր տւած հրահանգներուն, կարգ մը մասնաճիւղեր հարկ իղած եռանդով եւ հաաքական աշխատանքով հրապարակ չեկան այս կտրոններով ժողովրդական լայն խաւերու մօտենալու եւ այդպիսով թէ պատգամաւորութիւնը լայն կերպով ժողովրդականացնելու եւ միեւնոյն ժամանակ իրենց գոթաները կատարելու:

Այն մասնաճիւղերը, որ ճշգրտօրէն կատարեցին տրւած հրահանգները, այսօր արդէն իսկ իրենց քառամսեա գոթաները այդ միջոցով լրացուեցած են, նկատելով որ կտրոններու արդիւնքը զուտ եկամուտ է եւ ծախսայից ձեռնարկներէ աւելի յարմար միջոց մը հասոյթի: Այն մասնաճիւղերը, որ դեռ եւս նման կերպով չեն սպառած իրենց բաժին կտրոնները, անմիջական եւ արտակարգ քայլեր առնելու են եւ հարաւծային խումբերու միջոցավ ջանք թափելու են, որ մնացած երկու շաբաթաւ ընթացքին ստանան այն արդիւնքը, որ դանդաղութեան հետեւանքով չկարողացան ձեռք բերել մինչեւ հիմա:

Կեդրոնի ֆինանսական դրույթները- Այս օրերուն կեդրոնական վարչութիւնը պարտաւոր է նիւթական մեծ յատկացումներ ընել պատգամաւորութեան ճանապարհաւաճախի եւ այլ յարակից կարիքներու համար: Այս աղթի անհրաժեշտ կը գտնենք յայտնելու մասնաճիւղերուն, որ մեր սկսած այս գեղեցիկ գործը, որ ժողովուրդի ուշադրութեան առարկա դարձած է, կարող է անբաղձալի ձգձգումներու ենթարկիլ նիւթական պատճառներով: Կը խնդրենք մասնաճիւղերու վարչութիւններէն որ նկատի ունենալով այս պարագան, անմիջական քայլեր առնեն եւ իրենց մօտ գտնած գումարները հասցնեն կեդրոն: Կտրոններու արդիւնքը եւս, սպասելու չէ որ միանազ կերպով ուղարկի, կարելի է գոյացած գումարը անմիջապէս ուղարկել եւ յետո մնացածը:

Խորհրդային Հայաստանի տասնեւիինգերորդ յոբելյանական տարեդարձի տօնակատարութիւնները: Այս տարի, նոյեմբերի 29-ին Խորհրդային Հայաստանի յոբելյանական տարեդարձը Ամերիկայի բոլոր գաղութներուն մէջ ժողովրդական միացեալ ուժերով եւ հանդիսաւորապէս տօնելու համար, Պետական Հայ Կարմիր խաչի, Հայաստանի Օգնութեան Կամիտեյի եւ Հայ Բարեգործական ընդհանուր միութեան կեդրոնները միասին կոչ պիտի ուղղեն բոլոր Խորհրդային Հայաստանի բարեկամ կազմակերպութիւններուն որ մասնակցին այս տօնակատարութեանց: Առաջին կոչը, որ հրապարակ կուգա ՀՕԿ-ի եւ Պետական Հայ Կարմիր խաչի կեդրոններու ստորագրութեամբ, ժամանակի սղութեան պատճառով ՀԲԸՄ-ի կեդրոնը չկարողացաւ ստորագրել:

Մասնաճիւղեր, հետեւելով կեդրոնի օրինակին, անմիջապէս կապ հաստատելու են տեղական ՀՕԿ-ի եւ ՀԲԸՄ-ի մասնաճիւղերուն հետ եւ միասնաբար հրաւեր ուղարկելու են բոլոր Խորհրդային Հայաստանի բարեկամ տեղական կանացիական եւ երիտասարդական կազմակերպութիւններուն, Հայրենակցական եւ Վերաշինաց միութիւններու, Հայ Աշխատավորական միութեան եւ Հնչակեան ու Ռամկավար Ազատական կուսակցութիւններուն: Բոլոր ներկայացող կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներէն կազմելու է տօնակատարութեան ընդարձակ յանձնախումբ, առանձին ջանք թափելով որ այդ յանձնախումբը ունենա լաւ եւ գործելու եւ ղեկավարութեան ընդունակ դիւան: Աշխատելու է որ բոլոր մաս-

նակցող կազմակերպություններ ունենան գործոն բաժին եւ գործի ծանրութիւնը միայն մէկ –երկու կազմակերպութիւններ չտանին:

Մեր կողմէ այդ յանձնախումբի ներկայացուցիչներ պէտք է ընտրուին այնպիսի անդամներ, որոնք ունին այդպիսի բազմատարր ժողովի մեջ սիրաշահող եւ շինարար գործ կատարելու ընդունակութիւն եւ մոտեցում: Նկատելով որ տոնակատարութիւնը պիտի ունենա լայն ժողովրդական բնոյթ, մեր կողմէ մէկ խոսող կամ ատենապետ մը ունենալ բաւարար պէտք է նկատել եւ միւս բոլոր կարելորդ կազմակերպութիւններուն տալու է հաւասար ժամանակ: Նկատելով, որ այսպիսի միացեալ ուժերով կատարած տօնակատարութիւն մը գաղութներու մէջ պիտի առաջացնէ մեծ ոգեւորութիւն. կարելորդ է, որ այժմէն իսկ, ի նպաստ Ներգաղթի հանգանակութիւն մը ընելու համար տրամադրութիւններ ստեղծին:

Յաջորդ շրջաբերականով եւ ամսագրի միջոցաւ դարձեալ կուտանք աւելի մանրամասնութիւններ: Այս աղթի կը բաղձանք յիշեցնել, որ ամսագրի խմբագրականները կարտայայտեն մեր կազմակերպութեան տեսակէտները, եւ մասնաճիւղերու պատասխանատու անդամներ ուշի ուշով հետեւելու են անոր պարունակութեան եւ հրահանգներուն:

«Կարմիր խաչ» ամսագիր.- Կեդրոնական վարչութիւնը ուրախութեամբ նկատելով հանդերձ ամսագրի բովանդակութեան զգալի բարելավումը եւ շարք մը աշխատակիցներու մասնակցութիւնը, կը բաղձա յայտնել մասնաճիւղերուն, որ ամսագրի յարատեւ հրատարակութիւնը մեծապէս վտանգած է անբաւարար նիւթական եկամուտի պատճառով: Վերջին հինգ ամիսներու ընթացքին ամսագրի համար Կեդրոն հասած գումարները անբաւարար են նոյնիսկ երկու թիւի տպագրութեան համար: Մենք կակնկալենք, որ երբ մէկ կողմէ ամսագիրը իսկապէս կը խոստանա մեր կազմակերպութեան մասսայականացման եւ անդամներու դաստիարակութեան ազդու միջոց մը դառնալու, մասնաճիւղեր եւ անդամներ տեսնելով այս խիստ քաջակերական իրողութիւնը, ջանքեր պիտի թափեն, որ այս օրերուն նիւթականի պատճառով չվտանգւի անոր հրատարակութիւնը: Կը խնդրենք, ուրեմն, որ անմիջապէս ստուգէք ապառիկ բաժանորդները եւ զանձումներ ընէք, նոր բաժանորդներ գտնէք, եւ առա-

ջին հերթին կեդրոն ուղարկէք հատաւածաճառներէ գոյացած գումարները:

Այս շրջաբերականի շօշափած հարցերը եւ հրահանգները լիովին գործադրելու համար վարչութիւններ պատասխանատու են հարկ եղած եւ անմիջական քայլերը առնելու: Դարձեալ կը կրկնենք, որ դանդաղութիւնը եւ խանդավառութեան պակասը, եթէ այդ արտայայտի մէկ մասնաճիւղի մէջ իսկ, կը խանգարէ մեր ծրագրած գործունէութիւնը եւ պատճառ կը դառնա, որ ուրիշ մասնաճիւղերու գեղեցիկ եւ արդիւնատու գործը եւս իր արժէքը կորսնցնէ: Վերելի շեշտած երեք կէտերը՝ պատգամաւորութեան կտրոններու սպառում, տօնակատարութեան համար պատրաստութիւն եւ Կեդրոնին ֆինանսական օգնութիւն հասցնել մեր օրու հրատապ հարցերն են եւ ամէն մասնաճիւղ, վարչութիւն եւ անդամ նախանձախնդիր եւ նւիրած աշխատանք յայտնաբերելու է լիովին կերպով իրագործելու համար մեր բոլոր ծրագիրները:

Ընկերական ջերմ բարեւներով՝

Ի դիմաց Պետական Հայ Կարմիր

խաչի Կեդրոնական վարչութեան

Քարտուղար

Արեւնապետ

3. Յովսէփեան

Ն. Թաշճեան

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 3, գ. 23, թթ. 22-23: Թողոն: Մեքենագիր:

N 190

**ՀԱՅ ՕԳՆՈՒԹՅԱՆ ԿՈՄԻՏԵԻ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ
ՄԱՍՆԱԾՅՈՒՂԻ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ՆԱՄԱԿԸ ՀԿԿ ԿԵՆՏԿՈՄԻ
ԱՌԱՋԻՆ ՔԱՐՏՈՒՂԱՐ Ա. ԽԱՆՋՅԱՆԻՆ ՀԱՅ
ՕԳՆՈՒԹՅԱՆ ԿՈՄԻՏԵԻ ՈՒ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ
ԽԱՋԻ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՋԵՌՆՈՒԹՅԱՄԲ ՀԱՅԱՍՏԱՆ
ՊԱՏԳԱՄԱՎՈՐՆԵՐ ՈՒՂԱՐԿԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ**

5 հոկտեմբերի 1935 թ., Նյու Յորք

Յարգելի ընկեր¹²²,

Հոկտեմբեր 17-ին Նիւ Եորքէն ճամբա պիտի հանենք ՀՕԿ-ի եւ ՊՀԿԽ-ի նախաձեռնութեամբ կազմակերպւած յրբեւանական

Պատգամաւորութիւն մը, որը Լենինկրատ կը հասնի նոյեմբեր 1-ին, ներկա կըլլա Մոսկւայի մէջ նոյեմբեր 7-ի տօնակատարութեան եւ Երեւան կը հասնի նոյեմբեր 15-ի ատենները: Մենք այս մասին գրած ենք թէ ՀՕԿ-ի եւ թէ ՊՀԿԽ-ի Գլխաւոր վարչութեանց: Պատգամաւորութիւնը կուգա Ինտոփիստի գծով: Խորհրդային Միութեան սահմաններէն ներս 15 օրա բոլոր ծախսերը վճարած են 19 օրա վիզա ստացած է:

Պատգամաւորութեան մէջ կը մտնեն զանազան մտայնութեան տէր անհատներ: Մենք աշխատեցանք ժողովրդական բնոյթ տալ պատգամաւորութեան եւ որոշ չափով ալ յաջողեցանք: Գլխաւոր թերութիւնը գործարանային բանւորներու փոքր տոկոսը, կը յառաջանա այն հանգամանքէն, որ բանւորները իրենց նիւթական նեղ պայմանները եւ գործերնին կորսնցնելու վտանգը նկատի առնելով թեկնածութիւն չդրին:

Ամերիկահայութեան մէջ մեր շարժման տեսակէտէն այս Պատգամաւորութեան գործը խիստ կարեւոր կը նկատենք. եւ այս իսկ պատճառաւ կը գրենք ձեզի եւ կը խնդրենք, որ ձեր սուղ ժամանակէն մաս մը տրամադրէք այս գործին: Մենք համոզած ենք, որ ձեր ցուցմունքները, ՀՕԿ-ի եւ ՊՀԿԽ-ի Գլխաւոր վարչութեանց եւ այլ պատկան մարմիններու մեծապէս պիտի նպաստէ Պատգամաւորութեան մեսիայի յաջողութեամբ պսակելուն:

Կը խնդրենք, որ հետեւեալ գործերը նախապատրաստին:

Ա. Նոյեմբեր 5-ին Մոսկւայի մէջ դիմաւորել Պատգամաւորութիւնը եւ անոնց բոլորի վիզաները երկարաձգել տալ մէկուկէս ամսով:

Բ. Խորհրդային Հայաստանի մէջ ճամբորդութեան կերակուրներու եւ բնակավայրերու համար հարկ եղած կարգադրութիւնները ընել, մենք Խորհրդային սահմաններէն ներս միայն 15 օրան ծախսերու համապատասխան գումարը վճարած ենք Տուրիստ ընկերութեան: Եթէ ՀՕԿ-ի եւ ՊՀԿԽ-ի Գլխաւոր վարչութիւնները բոլոր ծախսերը տանելու ի վիճակի չեն, ֆինանսականի հարցը լուծել ձեր յարմար դատած եղանակով:

Գ. Պատգամաւորութեան վերադարձին շարժանկար ուղարկել անոնց հետ: ՀՕԿ-ի, ՊՀԿԽ-ի եւ Հայրենակցականներու աշխատանքներու, տօնակատարութեանց, նոր սերունդի կեանքի,

դպրոցներու, թատրոններու, հիւանդանոցներու եւ Խորհրդային Հայաստանի վերելքի գլխաւոր ցուցանիշ շինարարութեանց շարժանկարը մեր աշխատանքներուն մեծապէս պիտի նպաստէ: Անցեալ պատգամաւորութեան հետ մենք ուղարկած էինք 6000 ոտք 16 մմ շարժանկարի ժապաւէն, որը դեռ չէ օգտագործուած: Այդ ժապաւէնը թողած էր ՀՕԿ-ի Գլխաւոր վարչութեան մօտ՝ նկարահանելու եւ մեզի ուղարկելու համար: Նոր ժապաւէն եւս կուղարկենք: Ապահովել Հայկինոյի օժանդակութիւնը նկարահանելու, արտօնութիւն հետերնին դուրս բերելու:

Դ. Խորհրդային Հայաստանի 15-ամեա յոբելեանին առթիւ կազմակերպած ցուցահանդէսը. ձեր նախապէս տուած խոստման համաձայն, փոխադրել Ամերիկա Պատգամաւորութեան հետ միասին:

Ե. Խորհրդային Հայաստանի զանազան շրջանները այցելելու եւ Խորհրդային կեանքի ամեն մարզին ծանօթացնելու համար ծրագիր պատրաստել, որ պատգամաւորութիւնը ժամանակ չի կորսնցնէ եւ օգտի առիթէն: Մենք պատգամաւորութիւնը կը բաժնենք կարգ մը յանձնախումբերու, որոշ ուսումնասիրութիւններ կատարելու համար: Անոնց զեկոյցները պիտի ամփոփին առանձին գրքոյկի մէջ գաղութներու մէջ ցրելու համար:

Զ. Քանի որ պատգամաւորութեան մէջ ամեն տեսակի մտայնութիւն ունեցող տարրեր կան, զանոնք Խորհրդային Հայաստանի մօտեցնելու եւ դաստիարակելու հորոշ պատեհութիւն ստեղծել: Մեր այդտեղի ղեկավար ընկերները հարկ է, որ բացատրեն գաղութահայութեան եւ Խորհրդային Հայաստանի կապի բնոյթը, ձեր պահանջներն ու ակնկալութիւնները:

Պատգամաւորութիւնը 25-30 անձերէ պիտի բաղկանայ: Իրենց հետ միասին պիտի բերեն 5000 տոլարի մօտ գումար մը, գոյացած ՀՕԿ-ի եւ ՊՀԿԽ-ի կողմէ ի նպաստ «Խորհրդային Հայաստան» օգատորմիդի կատարած հանգանակութենէն: Մեր հաշուով, պատգամաւորութիւնը կը մնա Խորհրդային Հայաստան նոյնմբեր 15 – դեկտեմբեր 30:

Կը յուսանք, որ մեր խնդրանքներուն հարկ եղած ուշադրութիւնը կը դարձնէք: Մեր շարժան համար մեծ նշանակութիւն ունի պատգամաւորութեան յաջողութիւնը:

Ընկերական յարգանքներով՝
Քարտուղար՝ Ս. Գալստյան
ՀԱՍ. ֆ. 154, ց. 3, գ. 23, թթ. 26-27: Թողոն: Մեքենագիր:

№ 191

**ПОСТАНОВЛЕНИЕ СОВНАРКОМА ССР АРМЕНИИ О
ЗАВЕРШЕНИИ СТРОИТЕЛЬСТВА ПОЛИКЛИНИКИ КРАСНОГО
КРЕСТА В ГОРОДЕ ЭРИВАНИ**

10 апреля 1936г., Эривань

1. Установить предельный срок сдачи в эксплуатацию поликлиники Красного Креста 15 апреля 1936 года и больницы 1 октября того же года.

2. Объем капитальных работ на завершение поликлиники и больницы определить в размере 342.0 тысяч рублей, а финансирование с учетом установленного процента снижение сметной стоимости – 305.0 тысяч рублей.

3. Принять к сведению заявление председателя Красного Креста в Армении т. Цовяна о том, что финансирование, указанного строительства, должно производиться за счет средств исполкома СОКК и КП в сумме – 250.0 тысяч рублей, ассигнованные последним в ознаменование 15-ти летия Советизации Армении на завершение поликлиники Красного Креста в Эривани, а остальная сумма – 55.0 тысяч рублей – покрывается наличием имеющихся на стройплощадке материалов.

Председатель Совнаркома ССРА А.Гуляян¹²³
И.о. Управделами Совнаркома ССРА Я.Белуджев

НАА, ф. 113, оп. 4, д. 4614, л. 7: Подлинник. Машинопись.

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱԶԻ ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԵԻ
ՆԱԽԱԳԱՀԻ ԶԵԿՈՒՑԱԳՐԻՑ՝ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅԱՆ
ԳՈՐԾՈՒՆԵՐՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ**

25 մայիսի 1936թ., Երևան

Կարմիր խաչի կազմակերպությունը իր առաջ նպատակ է դրել կարմիր խաչյան մասսայի մոբիլիզացիայի միջոցով ակտիվ կերպով նպաստել մեր երկրի շինարարության վերելքին, հիմնականում շեշտը դնելով երկրի սանիտարական պաշտպանության խնդրի վրա, տարածել սանիտարական և առողջապահական գիտելիքների կուլտուրա լայն աշխատավորական զանգվածների մեջ, ստեղծելով նրանց համար աշխատանքի և կենցաղի բարեկեցիկ պայմաններ և այդ բոլորի հիման վրա զարկ տալ աշխատանքի արտադրողականության բարձրացմանը:

Հայաստանի Կարմիր խաչի կազմակերպությունը իր առաջ դնելով նման բարդ խնդիրներ, անշուշտ նա պետք է ունենար իր նյութական, տնտեսական բազան, որոնց հիման վրա նա պետք է ծավալեր իր հետագա աշխատանքները և մենք տեսնում ենք, որ այս վերջին երկու տարվա ընթացքում մեր կազմակերպությունն ունի արդեն բավականաչափ արտադրական, տնտեսական ձեռնարկներ, որոնք հետևյալներն են.

1. Վարսավիրանոցներ՝ 70 կետ, որոնցից 62-ը միայն շրջանում;
2. Մեքենայացված լվացքատուն՝ 1 հատ Երևանում;
3. Պրոտեզային արհեստանոց՝ 1 հատ Երևանում;
4. Դեզինֆեկցիոն կամերա՝ 2 հատ Երևանում;
5. Դեղատուն և դեղապահաստ՝ 2 հատ Երևանում;
6. Բաղնիք;
7. Դուշ սարքավորում և այլն;
8. Կանանց վարսավիրանոց:

Այս հիմնարկները նպատակ ունեն ոչ միայն ֆինանսական բազան ուժեղացնելու, այլ նրանք նպատակ ունեն սանիտարական կուլտուրան տարածելու ազգաբնակչության լայն խավերում:

Այժմ անցնենք այն կոնկրետ խնդիրներին, թե ինչ է կատարված Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերության կողմից անցյալ՝ 1935թ.

ընթացքում: Մեր կազմակերպության բյուջեով նախատեսված գումարի զգալի մասը ծախսվում է սանիտարական կադրերի պատրաստման և վերապատրաստման գործի համար: Գոյություն ունի հետևյալ պատկերը. Հատուկ դասընթացների միջոցով վերապատրաստված են 75 բժիշկներ; բաղնիք-լվացքատան 15 աշխատողներ; 21 ախտահանիչներ; 95 սանիտարներ; 342 բուժտեխնիկներ (քույրեր); 291 սանիտարական լրուղիներ; Բժշկական ինստիտուտին կից սանիտարական կորպուս (490 հոգի); սանպոստի դասընթացներ ավարտողներ (680 հոգի); առաջին օգնության խմբակ ավարտողներ (4890) և այլն:

Կարմիր խաչի կազմակերպության կենտրոնը հիմնական վերակառուցման է ենթարկել իր բոլոր աշխատանքները և իր ապարատը:

Հայաստանի Կարմիր խաչի կենտրոնի ախագահ Ծովյան

ՀԱԱ, ֆ. 154, ց. 3, գ. 23, թթ. 51-52: Պապոեն: Մեքենագիր:

N 193

**Ա. ԱՀԱՐՈՆՅԱՆԻ ՆԱՄԱԿԸ Հ. ՍԱՆՍԻՎԱՍԻՆ՝²⁴ ԿԱՐՄԻՐ
ԽԱՉՈՒՇԻ ԱՄՍԱԹԵՐԹԻ ՀԱՄԱՐ ԻՐ ԳՐՎԱԾՔՆԵՐԻՑ
ՏՐԱՄԱԴՐԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ**

[1937 թ.]

Յովսէփ ջան,

Այս ամառու լոյս կը տեսնէ Պետական Հայ Կարմիր խաչի «Կարմիր խաչուի» ամսաթերթը:

Երկրորդը պիտի հրատարակենք, 13-րդ տարեդարձի առթիւ նոյեմբերի սկիզբը: Ամսաթերթի կանոնաւոր հրատարակութեան համար պիտի ընենք մեր լաագոյնը: Որովհետեւ Պետական Հայ Կարմիր խաչի աշխատանքներու գլխաւորագոյնը կը նկատենք ամսաթերթի հրատարակութիւնը:

Կուզենք, որ մեր լաագոյն գրողները, աշխատակիցները իրենց մասնակցութիւնը բերեն այս գրական ձեռնարկին: Որպէս այդպիսին, կը գրեմ ձեզ առանձնապէս՝ խնդրելով ձեր գործակցութիւնը եւ գրական աշխատակցութիւնը:

Կը յուսամ, որ չէք մերժեր եւ սիրայօժար կը տրամադրէք ձեր գրական սիրուն կտորները, որոնց համար պիտի տրի ամսաթերթի լաագոյն տեղը: Խորհրդային Հայաստանի վերաբերեալ ամփոփ եւ մեր ընկերուիներուն մատչելի ուսումնասիրութիւններն ալ, շինարարական, գրախօսական կամ քննադատական նոյնքան փափաքելի են մեզ համար: Չմոռնանք եւ ներգաղթը: Մեր երկրորդ թիւն համար կըսպասեն ձեր գրութեան: Մի մոռնար:

Ընկերական ջերմ բարեւներով քեզ եւ ձեր տան մեծերուն եւ փոքրիկին:

Բժ. Ա. Ահարոնեան

ՀԱԱ, ֆ. 420, ց. 6, գ. 2, թ. 56: Պատճեն: Մեքենագիր:

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

¹ **Հովհաննես Բաղդասարի Տեր-Միքայելյան** (1872-?), հասարակական քաղաքական գործիչ: 1898 թ. ավարտել է Խարկովի համալսարանի բժշկական ֆակուլտետը: Մինչև 1903 թվականը եղել է համալսարանի հիվանդանոցի համակարգողը, 1907թ. եղել է Երևանի հիվանդանոցի տնօրենը: 1914թ. նշանակվել է ռազմական հիվանդանոցի ավագ բժշկի օգնական: 1917-1919 թթ. եղել է բրիգադայի բժիշկ: 1918 թ. հունիսի 1-ից օգոստոսի 1-ը եղել է ՀՀ Խորհրդարանի անդամ: Նշանակվել է հանրային խնամատարության և աշխատանքի նախարարի տեղակալ, իսկ 1919 թվականի հունիսի 24-ից օգոստոսի 15-ը եղել է նախարարի պաշտոնակատար:

² **Սպանդարտ Օհանջանի Կամսարական** (1876-1942)- վիրաբույժ, համաճարակագետ, բժշկական գիտությունների թեկնածու: Ծնվել է Բլուր գյուղում (Սուրմալուի գավառ): 1896թ. ավարտել է Երևանի արական գիմնազիան, 1902 թվականին՝ Մոսկվայի համալսարանի բժշկական ֆակուլտետը: 1905-1917 թթ. աշխատել է Մոսկվայում: 1918 թ. վերադարձել է Հայաստան, նշանակվել գինժորական հոսպիտալի և Երևանի N 1 կլինիկական հիվանդանոցի գլխավոր բժիշկ: 1921-1932 թթ. եղել է ՀՍԽՀ Կարմիր խաչի ընկերության վարչության նախագահ, 1922 թվականից՝ բժշկական ինստիտուտի համաճարակագիտության ամբիոնի վարիչ, 1929-1935 թթ. ՀՍԽՀ Կենտգործկոմի անդամ:

³ **Հովհաննես Գրիգորի Հովհաննիսյան** (1865-1935)- բժիշկ: Ծնվել է Երևանում: Երևանի արական գիմնազիան ավարտելուց հետո բժշկական կրթություն է ստացել Խարկովի, ապա՝ Մոսկվայի համալսարաններում: Հետագայում վիրաբուժության գծով մասնագիտացել է Վիեննայում, Բեռլինում, Փարիզում, Մոսկվայում: 1891-ից որպես բժիշկ է աշխատել Մոսկվայի նահանգում: 1895թ. Երևանի քաղաքային վարչության հրավերով վերադարձել է հայրենի ոստան և մինչև 1907 թ. աշխատել քաղաքային հիվանդանոցի տնօրեն, ապա՝ Հայկական բարեգործական հիվանդանոցի տնօրենը, Երևանի սբ. Հռիփսիմե իգական գիմնազիայի բժիշկը և այլն: 1911թ. Երևանի կենտրոնում վարձակալել է մի սեփական տուն և բացել քաղաքի առաջին՝ 10 մահճակալանոց մասնավոր վիրաբուժական հիվանդանոցը՝ կից ամբուլատորիայով: 1915 թ. բժիշկը իր մասնավոր հիվանդանոցը տեղափոխել է Աստաֆյան 39 հասցեում գտնվող իր նորակառույց երկհարկա-

նի տան առաջին հարկը: Հիվանդանոցը ունեցել է վիրաբուժական և ակ- նաբուժական բաժանմունքներ:

⁴ Աբրահամ Խաժակի Գյուլխանդանյան (1875 – 1946)-հասարակա- կան և քաղաքական գործիչ, պատմաբան: Ծնվել է Վաղարշապատում: ՀՀԴ կուսակցության անդամ: Ավարտել է էջմիածնի Գևորգյան ճեմարա- նը, 1914 թվականին՝ Յարոսլավլի Դեմիդովյան բարձրագույն վարժարանի իրավաբանական բաժինը: 1905-1906 թթ. հայ-թաթարական ընդհարո-ւմների ժամանակ մասնակցել է մարտերին, կազմակերպել Գանձակի հա-յության ինքնապաշտպանությունը: 1913թ. մտել է ազգային բյուրոյի կողմից Թուրքահայաստանում բարենորոգումներ անցկացնելու գործին օժանդա-կող պատասխանատու մարմնի մեջ: 1916 թվականից՝ Բաքվի Հայոց ազ-գային խորհրդի նախագահ: 1918 թ. (Ռուստոմի հետ) մասնակցել է Բաքվի հայության դիմադրության կազմակերպմանը: 1919 թվականի հունիսին Գ-յուլխանդանյանը ընտրվել է Հայաստանի Հանրապետության խորհրդա-րանի անդամ, եղել ներքին գործերի և արդարադատության, 1920 թվակա-նին՝ ելմտական նախարար:

⁵ Կանայան Ստեփան Մկրտչի (1860-1937), բանասեր, մանկավարժ:

⁶ Գրիգոր Խաչերեսի Չալխուշյան (1861-1939) հասարակական գոր-ծիչ, պատմաբան, իրավաբան: Սովորել է Մոսկվայի Լազարյան ճեմարա-նում և ՄԴՀ իրավաբանական ֆակուլտետում: 1919 թվականին Հայաս-տանի կառավարությունը Չալխուշյանին նշանակել է Հանրապետության ներկայացուցիչ Դռնում: 1920 թվականի հունվարին եկել է Հայաստան, ընտրվել Կարմիր խաչի կենտրոնական վարչության նախագահ: 1920 թվականի նոյեմբերի 10-ին մեկնել է Կ. Պոլիս, նյնտեղ մնացել Հայաստա-նի խորհրդայնացումից հետո, հետո վերադարձել Նոր Նախիջևան:

⁷ Մոսկվայի հայկական կոմիտե, ստեղծվել է 1914 թ. հոկտեմբերի 26-ին, Մոսկվայում: Հիմնադրել են մոսկվաբնակ հայերը: Անդամներն էին Ստեփան Մամիկոնյանը (նախագահ), Կարապետ Կուսիկյանը, Ալեք-սանդր Ծատուրյանը, Ալեքսեյ Ջիվելեգովը և ուրիշներ: 1915 թ. հուլիսի 10-ի որոշմամբ Մոսկվայի հայկական կոմիտեն ընդգրկվել է Ռուսաստանի Կարմիր խաչի ընկերության կազմի մեջ: Կոմիտեն գաղթականներին օգնել է հիմնականում դրամով, անհրաժեշտ իրերով, դեղորայքով, ալյուրով: 1915-ի մարտին կազմակերպել է բժշկասանիտարական երկու ջոկատ և ուղարկել Հայաստան: Հանգրվանելով էջմիածնի և Ալեքսանդրապոլի գա-վառներում՝ նրանք բացել են պարենի կետեր, հիվանդանոց և ամբուլատոր-իաներ, որբանոցներ: 1916 թ. հիմնադրել է «Արմյանսկի վեստնիկ» («Арм-

ЯНСКИЙ вестник») շաբաթաթերթը: Մոսկվայի հայկական կոմիտեի գործունեությունը շարունակվել է մինչև 1918-ի մարտը: Մոսկվայի հայկական կոմիտեին կից 1914-ի նոյեմբերից գործել է Կանանց կոմիտեն, որի անդամներն էին Մոսկվայի հայուհիները: Նրանք մեծապես աջակցել են հայ գաղթականներին օգնություն կազմակերպելու գործին և, մասնավորապես, Մոսկվա հասած հայ գաղթականներին:

⁸ Հայաստանի առաջին հանրապետության կայացման սկզբնական շրջանում Հայաստանի արտաքին կապերը սահմանափակվում էր միայն Քաղյակ միության երկրների հետ: Թուրքիայում ՀՀ ժամանակավոր ներկայացուցիչ էր նշանակվել Ֆ. Թահթաճյանը:

⁹ Գրությունը տե՛ս նույն տեղում, թ.6 և շրջ.:

¹⁰ Գրությունը տե՛ս նույն տեղում, թ.7 և շրջ.:

¹¹ **Գեորգ Ե Սուրենյանց Տփղիսեցի** (1847-1930)- Ամենայն հայոց կաթողիկոս 1911 թվից: Ծնվել է Թիֆլիսում: 1872-ին՝ վարդապետ, 1882-ին՝ եպիսկոպոս, 1895-ին՝ արքեպիսկոպոս: 1875-ին՝ Արցախի թեմի առաջնորդ, եւ դպրոցների տեսուչ, 1877-ին՝ Ազուլիսի Ս. Թովմաս առաքյալ վանքի վանահայր, 1878-ից՝ առաջնորդական փոխանորդ Ալեքսանդրապոլում, 1881-ին՝ Երեւանի փոխթեմակալ, 1886-ից՝ Աստրախանի թեմի առաջնորդ., 1894-ից՝ Վրաստանի թեմի առաջնորդ, 1907-ից՝ կաթողիկոսական տեղապահ: 1912 թվին նրա նախաձեռնությամբ կազմվել է Ազգային պատվիրակությունը (Պողոս Նուբարի ղեկավարությամբ), որը պաշտպանելու էր Հայ դատը եվրոպական կառավարությունների առջեւ: 1918թ. մայիսին զգալի դեր է խաղացել թուրք զավթիչների դեմ հայ ժողովրդի մղած հերոսամարտերի կազմակերպման գործում:

¹² Նախարարների խորհուրդն իր 1920թ. ապրիլի 16-ի նիստում որոշում է կայացրել և հաստատել է վարչության պաշտոնյաներին պետական ճանաչելու վարչության առաջարկը:

¹³ **Նիկոլայ Ադամի Ղորղանյանը** (1878 - 1921), ծնվել է Թիֆլիսում: Ավարտել է Միխայելով-Վորոնեժյան կաղեռական կորպուսը, Նիկոլանյան հեծելազորային ուսումնարանը, սպայական հեծելազորային դպրոցը: Մասնակցել է առաջին համաշխարհային պատերազմին, արժանացել է զնդապետի կոչման, եղել է Արխանգելոգրադյան հեծյալ զնդի հրամանատար: 1917 թ. եկել է Հայաստան և ծառայության անցել Հայկական կորպուսում: Մասնակցելով Ղարաքիլիսայի ճակատամարտին՝ 4 օր պահել է ռազմաճակատի կենտրոնական հատվածը: 1918 թ. օգոստոսի 9-ին նշա-

նակվել է Ապարանի հեծելազորային միացյալ գնդի հրամանատար, 1919 թ. մարտի 26-ին՝ ռազմական նախարարության հանձնարարությունների գծով գններայի պաշտոնակատար (դերակալ գններայ), 1920 թ. սկզբին՝ Վաղարշապատի կայազորի պետ: 1918-1920 թվականներին մասնակցել է Հայաստանի Հանրապետության պաշտպանությանը:

¹⁴ **Սարգիս Շահնագարի Արարատյան** (1886-1943), 1919թ. Օգոստոսից մինչև 1920թ. նոյեմբերը ՀՀ ֆինանսների, ապա խնամատարության և վերաշինության նախարար:

¹⁵ **Օհանջանյան Համազասպ (Համո)** Իվանի (1874-1947) քաղաքական, պետական գործիչ: Ծնվել է Ախալքալաքում: 1920 թ. եղել է Հայաստանի Հանրապետության վարչապետ, նրա կառավարությունն է ստորագրել Սևրի դաշնագիրը: Կուսակցական ազգանունը՝ Միերյան: Սովորել է Ախալքալաքի դպրոցում, ավարտել է Թիֆլիսի ռուսական վարժարանը: Ուսանել է Մոսկվայի համալսարանի բժշկական ֆակուլտետում: Ավարտել է Լոզանի (Շվեյցարիա) համալսարանի բժշկական ֆակուլտետը: 1918 թ. մայիսին եղել է Փարիզի վեհաժողովի հայկական պատվիրակության կազմում: 1919թ. ընտրվել է ՀՀ բյուրոյի անդամ: 1920 թվականի սկզբին՝ ՀՀ Արտաքին գործերի նախարար: Ա. Խատիսյանի հրաժարականից հետո 1920 թ. մայիսի 5-ին դարձել է վարչապետ, համատեղելով իր նախկին՝ արտգործնախարարի պաշտոնը:

¹⁶ **Խոջամիրյան Գուրգեն Խաչատուրի** - ՀՀ կառավարության գործերի կառավարիչ

¹⁷ **Կարմիր խաչ** (պաշտոնապես՝ Կարմիր խաչի և կարմիր մահիկի միջազգային շարժում), տարբեր երկրներում՝ կամավոր ընկերություններ, որոնք պատերազմի ժամանակ կազմակերպում են օգնություն ռազմագերիներին, վիրավոր և հիվանդ ռազմիկներին, խաղաղ պայմաններում՝ բնական աղետներից տուժածներին և վարակիչ հիվանդություններով տառապողներին: 1863 թ. Շվեյցարիայում ստեղծվել է «Հիվանդ ու վիրավոր մարտիկների խնամատարության կոմիտե»: Հաջորդ տարուց սկսած կազմակերպվել են «Կարմիր խաչի» ազգային ընկերություններ, հետագայում հիմնադրվել է միջազգային «Կարմիր խաչ», ստեղծվել նրա միջազգային կոմիտե:

¹⁸ **Թումանյան Համիկ Հովհաննեսի** (1896-1937) - ՀՀ կառավարության գրասենյակի վարիչ, 1921-1925թթ. սովորել է Սորբոնի համալսարանում, վերադարձել և բնակվել է Թիֆլիսում, եղել Անդրերկրկոմի մամուլի

բաժնի վարիչ, ապա բանֆակի տնօրեն, վերջում Վրաստանի գիտությունների ակադեմիայի ավագ գիտաշխատող:

¹⁹ Աշեր, Ըշըր ամերիկացի բժիշկ, միսիոներ, Ամերկոմի Երևանի հիվանդանոցի տնօրեն:

²⁰ Խոսքը այն մասին է, որ բժ. Ս. Աշերը առաջարկել էր ներկա գտնվել ԿԽ-ի ժողովներին, սակայն որոշ բժիշկների նրա մասին ունեցած ոչ լավ կարծիքի հետևանքով, նրան մերժել են այդ հարցում:

²¹ Նշված հարցի վերաբերյալ ԿԽ-ի Գլխավոր վարչությունը դիմել էր Նախարարների խորհրդին բավարարելու իրենց գումար տրամադրելու խնդրանքը, վերը նշված ծրագիրն իրականացնելու համար: Տե՛ս ֆ. 199, ց. 1, գ. 158, թ. 23:

²² 1920թ. սեպտեմբերի 21-ին Գ. Չալխուշյանին պատասխան է տրվել նշված նախարարության կողմից, որ ավելի նպատակահարմար է, եթե ԿԽ-ն այդ հացով դիմի Խորհրդային իշխանություններին:

²³ Վահան Մարգարի Արծրունի (1857 – 1947)- բժիշկ: Ծնվել է Նոր Բայազետում (այժմ՝ Գավառ): Բժշկական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, ՀԽՍՀ գիտության վաստակավոր գործիչ, ԵՊՀ և ԵրԲԻ հիմնադիրներից: Սկզբնական կրթությունը ստացել է Թիֆլիսի Առաջին գիմնազիայում, քաղաքական ընդհատակյա աշխատանքներին մասնակցելու պատճառով հեռացվել է գիմնազիայից և զրկվել բարձրագույն ուսումնական հաստատությունում կրթությունը շարունակելու իրավունքից: 1880 թ. մեկնել է Ֆրանսիա, 5 տարի անց ավարտել Փարիզի համալսարանի բժշկական ֆակուլտետը: Քաղաքացիական պատերազմի տարիներին Վ. Արծրունին Պյատիգորսկում կարմիրբանակայինների համար ստեղծված թիվ 15 վարակիչ հիվանդությունների հոսպիտալի գլխավոր բժիշկն էր: 1920 թ. աշխատել է Թիֆլիսի զինվորական հոսպիտալում որպես խորհրդատու և փորձագետ, եղել է Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերության վարչության փոխնախագահ, հետագայում՝ նախագահ: ԵՊԲՀ-ում առաջադեմ ուսանողներին տրվում է նրա անունով անվանական կրթաթոշակ: Վահան Արծրունու բրոնզաձույլ կիսանդրին տեղադրված է ԵՊՀ կենտրոնական մասնաշենքի նախասրահում:

²⁴ Ալեքսանդր Մյասնիկյան կեղծանուն՝ Մարտունի (1886-1925) - քաղաքական, հասարակական գործիչ: Ծնվել է Նոր Նախիջևանում: Ուսանել է ծննդավայրի թեմական դպրոցում, 1904-1906թթ.՝ Մոսկվայի Լազարյան

ճեմարանում: 1911 թվականին ավարտել է Մոսկվայի պետական համալսարանի իրավաբանական ֆակուլտետը: 1917 թ. սեպտեմբերին ընտրվել է Բելոռուսիայի կոմկուսի կենտրոնական բյուրոյի նախագահ, հետագայում՝ Արևմտյան ռազմաճակատի հրամանատար: 1917թ. Հոկտեմբերյան հեղափոխությունից հետո հրամանատարական բարձր պաշտոններ է վարել Կարմիր բանակում: 1919թ. ընտրվել է կոմկուսի Մոսկվայի քաղաքային, ապա՝ նահանգային կոմիտեի քարտուղար: 1921 թ. մայիսին նշանակվել է ՀՍԽՀ Ժողկոմխորհի առաջին նախագահ և ռազմական գործերի ժողկոմ: 1922թ. մարտին ԱՍՖԽՀ կազմավորումից հետո եղել է Միութենական խորհրդի նախագահ, 1923թ. դաշնության ժողկոմխորհի նախագահի տեղակալ, միաժամանակ ՌԿ(բ)Կ Անդրերկրկոմի քարտուղարը:

²⁵ **Ավիս (Ավետիս) Սողոմոնի Նուրիջանյան** (1896-1937)՝ հեղափոխական, կուսակցական ու պետական գործիչ: Ծնվել է Վաչագան գյուղում: Ավարտել է Շուշիի ռեալական ուսումնարանը, սովորել Կիևի առևտրի ինստիտուտի տնտեսագիտական ֆակուլտետում (1913-1916): Հայտնի է դաժան ռեպրեսիվ գործողություններով, մասնավորապես դաշնակցականների և «դաշնակցական» պիտակավորված մարդկանց դեմ դաժան պայքարով: Համարվում է, որ Նուրիջանյանի գործողությունների դաժանությունը 1921 թվականի փետրվարյան ապստամբության պատճառներից մեկն է: Հայաստանի խորհրդայնացումից հետո, 1920-21 թվականներին եղել է Հայաստանի Առաջին Հանրապետության սպանների և գործիչների աքսորի ու կոտորածների իրագործման պարագլուխներից: Եղել է Հայաստանի հեղկոմի անդամ և ստորագրել Հայաստանում խորհրդային իշխանության հաստատման դեկլարացիան, 1921-1923 թթ.՝ ՀԿ(բ) կ Կենտկոմի քարտուղար, Հայաստանի ռազմական գործերի ժողկոմ և ժողկոմխորհի նախագահության անդամ:

²⁶ **Ղարաբեկյան Միքայել Գերասիմի** (1880-?), –մանկավարժ, գրականագետ, ՀՍԽՀ Ժողկոմխորհի քարտուղար:

²⁷ **Խորեն Ա Մուրադբեկյան** (ավագանի անունը՝ Ալեքսանդր), Տիֆլիսեցի (1873-1938) - Ամենայն հայոց կաթողիկոս 1932-ից: Սովորել է Թիֆլիսի Ներսիսյան դպրոցում, ապա Շվեյցարիայի համալսարաններում: 1909-ին ձեռնադրվել է եպիսկոպոս, 1920-ին նրան շնորհվել է արքեպիսկոպոս, 1923-ին կարգվել է կաթողիկոսի տեղապահ եւ գերագույն հոգեւոր խորհրդի նախագահ: 1919-ին՝ կաթողիկոսի եւ ՀՀ կառավարության հրա-

հանգով, որպես հայրապետական պատվիրակ, մեկնել է Փարիզ՝ համերաշխություն հաստատելու Հաշտության կոնֆերանսին (1919-20) մասնակցող հայկական երկու պատվիրակությունների միջև: Պայքար է մղել եկեղեցիների փակման ու հոգեւորականներին բռնությունների ենթարկելու դեմ, սակայն ինքն իսկ բռնության զոհ է դարձել՝ զոհվելով վեհարանի իր բնակարանում:

²⁸ **Հարություն Նոել Բաքստունը** Ռուսաստանի սովյալներին օգնող Նանսենյան միջազգային կոմիտեի անդամներից էր, անգլիական հասարակական և կրոնական գործիչ, Լոնդոնի լորդ Մեջորի հայ փախստականներին օգնող ֆոնդի պատվավոր քարտուղարը: 1913, 1916 և 1921 թթ. եղել է Հայաստանում, ունի մի շարք ուսումնասիրություններ Հայկական հարցի վերաբերյալ: 1913թ. եղբոր՝ Նոել Բաքստունի հետ միսիոներական նպատակներով եղել է Արևմտյան և Արևելյան Հայաստանում: 1914թ. լույս է ընծայվել նրա, «Ճամփորդություն և քաղաքականությունը Հայաստանում», գիրքը, որտեղ լուսաբանված են հայ ժողովրդի պատմությունը, մշակույթը, ավանդույթներն ու ազգային բնույթը, վերլուծվել են Արևմտյան Հայաստանի գեոպոլիտիկական պայմանները, պետությունների քաղաքականությունը Հայկական հարցի վերաբերյալ:

²⁹ **Արշակ Սաֆրաստյան** (1885 - 1958), պատմաբան, հայագետ, դիվանագետ, լրագրող և ազգային հասարակական գործիչ: Ծնվել է Վանում: Սկզբնական կրթությունը ստացել է տեղում: Ինքնուրույն անգլերեն է սովորել միսիոներ Ռեյնոլդսի օգնությամբ: 1912-1914 թթ ուսանել է Լոնդոնի համալսարանի իրավաբանական բաժնում, այնուհետև Քեմբրիջի և Մյունխենի համալսարանների քաղաքատնտեսության և քաղաքակրթության բաժիններում: 1921 թ եղել է Ազգային պատվիրակության քարտուղարը: 1919-1923 թթ իբրև հայ ազգային պատվիրակության անդամ մասնակցել է Փարիզի խաղաղության կոնֆերանսին: Պաշտոնավարել է իբրև Լոնդոնի Հայ Կարմիր խաչի լիազոր: Եղել է Լոնդոնի հայ համայնքային ընկերության վարչության մշտական անդամը:

³⁰ Օգտագործվում էր սֆիլիսի բուժման համար:

³¹ **Հովնանյան դպրոց** կամ **Մարիամյան-Հովնանյան օրիորդաց դպրոց**, հիմնվել է 1877թ., Թիֆլիսում, բարերար Անանյանի (Հովնանյանի) նախաձեռնությամբ և միջոցներով: Նախապես կոչվել է **Հայ օրիորդաց Անանյան դպրոց**: Ընդունվել են բացառապես չքավոր ընտանիքների

աղջիկներ և որբեր: Ենթարկվել է հայ հոգևոր իշխանությանը, ղեկավարել է հոգաբարձական խորհուրդը: Դասավանդվել են կրոն, հայ եկեղեցու պատմություն, հայկական, ռուսական և Ռուսաստանի պատմություն ու աշխարհագրություն (դասավանդվել են ռուսերեն): 1884 թվականին եղել է հինգդասյան միջնակարգ դպրոց: 1885 թ. փակվել է, վերաբացվել 1886 թվականին՝ որպես երկդասյան տարրական դպրոց: 1887 թվականից Անանյանի խնդրանքով դպրոցը կոչել են Մարիամյան-Հովնանյան դպրոց (կնոջ և իր անունով): 1888 թ. ունեցել է 246 աշակերտ: 1896 թ. կրկին փակվել է, վերաբացվել 1900 թ., 1908-1909 ուսումնական տարվանից՝ միջնակարգ: Գործել է մինչև 1920 թ.: Տեսուչներ են եղել Տիգրան Ռաշմաճյանը, Ս. Մալխասյանը, Հովհաննես Տեր-Միրաքյանը: Դասավանդել են Մանուկ Աբեղյանը, Մակար Եկմայանը, Դերենիկ Դեմիրճյանը, Ի. Հարությունյանը, Խ. Կանայանը, Ե. Սարգսյանը և ուրիշներ:

³² **Գայանյան Օրիորդաց Դպրոցը** հիմնվել է 1866-ին, Էջմիածնի Սինոդի հրամանագրով, առաջադեմ հայ մտավորականների նախաձեռնությամբ, մասնավոր տան մեջ: Նպատակն էր հայ աղջիկներին տալ տարրական կրթություն, սովորեցնել կարուճե: 1877-ին այն տեղափոխվեց Պողոս-Պետրոս եկեղեցու գավիթը: 1884-ին փակվեց եւ վերաբացվեց 1886-ին՝ «Երեւանի իգական երկդասյան հոգետր Գայանյան դպրոց» անունով: 1896-ին դարձյալ փակվեց, բայց նույն թվականին վերաբացվեց եւ անցավ ուսվարչության տնօրինությանը: Ուսուցումը տարվում էր ռուսերենով, դասավանդվում էր նաեւ հայոց լեզու: 1905-ին կրկին հանձնվեց Հայկական եկեղեցական վարչությանը: Սկզբում երկդասյան էր, իսկ 1911-12 ուստարվանից դարձավ միջնակարգ՝ 9 դասարանով: Գործեց մինչեւ 1921-ը, ապա, միանալով Մեսրոպյան դպրոցին, դարձավ երկրորդ աստիճանի դպրոց:

³³ **Մերձավոր Արեւելքի ամերիկյան նպաստամատույց կոմիտե** (Near East Relief), Ամերկոմ, Ամերիկյան բարեգործական հաստատություն: Ստեղծվել է 1918 թվին՝ Հայկական եւ Սիրիական նպաստամատույց կոմիտեների (1915) միավորմամբ՝ Մերձավոր Արեւելքի երկրների պատերազմից տուժած եւ կարիքավոր բնակչությանը (հայեր, հույներ, ասորիներ եւ այլք) պարենով, հագուստով եւ դեղորայքով օգնելու նպատակով: Ամերկոմը Հայաստանի տարածքում գործել է եւ՝ Հայաստանի Հանրապետության եւ՝ Խորհրդային Հայաստանի օրոք, ընդհուպ մինչեւ 1930 թվականը: Հայաստանում հիմնել է դպրոցներ, հիվանդանոցներ, որբանոցներ եւ այլն:

³⁴ **Ջոն Էվանս Ամերկոմի լիազոր-ներկայացուցիչը Հայաստանում,** թժշկական բաժնի վարիչ:

³⁵ **Լուկաշին-Սրապիոնյան Սարգիս Լուսեղենի** (1884-1937), պետական գործիչ, 1922-1925թթ. ՀՍԽՀ Ժողկրմխորհի նախագահ:

³⁶ **Պարզյան Գագիկ Խաչատուրի** (1895-1938), 1922-1925թթ. ՀՍԽՀ Ժողկրմխորհի քարտուղար, ապա աշխատել է Մոսկվայում:

³⁷ 1914թ. աշնանը Լոնդոնում **Էմիլի Ռոբինսոնի** կողմից հիմնվում է «Հայկական կարմիր խաչ և գաղթականների ֆոնդ» կազմակերպությունը: Էմիլի Ռոբինսոնը Լոնդոնի ամենահեղինակավոր թերթերից մեկի՝ «Դեյլի Նյուսի» ("Daily News") խմբագիր Ջոն Ռոբինսոնի դուստրն էր և դեռ 1912թ. հիմնել էր «Հայկական ընկերությունը» («The Armenian Society»), իսկ 1914թ. սկզբին հրապարակել էր «Հայաստանի մասին ճշմարտությունը» («The Truth about Armeniab») վերնագրով մի գրքույկ՝ փաստերով ներկայացնելով թուրքերի կողմից հայերի նկատմամբ իրականացվող եղեռնագործությունը և եվրոպական երկրների պատասխանատվությունն այդ ամենում: Արդեն 1914թ. դեկտեմբերից «Հայկական կարմիր խաչ և գաղթականների ֆոնդը» կազմակերպում է հանգանակություններ, որոնց մասնակցում են ոչ միայն տեղի հայերը, այլև մեծ թվով բրիտանացիներ: 1915թ. այս կազմակերպության շնորհիվ հանգանակվում է մեծ գումար, որը հազուստի ու դեղամիջոցների հետ արագ փոխանցվում է Մոսկվայում Մեծ Բրիտանիայի հյուպատոսին և Ալ.Խատիսյանին՝ հայ գաղթականների կարիքները հոգալու համար:

³⁸ **Անգլիական օգնության կոմիտեն** (Անգլկոմ)- 1916-1926թթ. Հայաստանում և Մերձավոր Արևելքի հայրենակ վայրերում ֆինանսավորել է որբանոցներ և բարեգործական գործունեություն ծավալել: Բրիտանիայում ձևավորված, «Անգլիան հայ փախստականներին» այս կազմակերպության նպատակն էր օգնել կոտորածներից մազապուրծ հազարավոր հայ գաղթականներին: Այն միավորում էր մի շարք հայասիրական բարեգործական կազմակերպություններ: Հայաստանի տարածքում իր գործունեությունը սկսել է 1921թ. մարտից:

³⁹ **Հարքորտ Հուբերտ Վիլյամ Անգլիական միսիայի ղեկավար:** Որոշ ժամանակով մեկնել է Կ.Պոլիս և նրան փոխարինել է Դ. Ս. Նորթգորտը:

⁴⁰ **Բենիկ Եպիսկոպոս Եղիազարյան,** ավագանի անունով **Ստեփան Ղևոնդի,** ծնվել է 1867թ.: 1900թ. նշանակվել է Գևորգյան ճեմարանի տեսուչ, 1903թ. Ելիզավետպոլի առաջնորդական փոխանորդ, 1906թ. Նոր

Նախիջևանի հայոց կոնսիստորիայի անդամ: Խորհրդային իշխանության տարիներին հարել է *ՖԱզար* եկեղեցիական շարժմանը⁴¹, գրել տասնյակ գրքույկներ հայոց եկեղեցու դեմ, Գևորգ Ե կաթողիկոսի կողմից կարգալույծ է արվել, մահացել 1848թ.:

⁴¹ **Արտակ եպիսկոպոս Սմբատյանցը**, ավագանի անունով **Ղազար**, ծնվել է ներկայիս Տավուշի մարզի Թովուզ (այժմ՝ Տավուշ) գյուղում 1876 թ. մարտի 19-ին: Ավարտել է Թիֆլիսի Ներսիսյան հոգևոր դպրոցը գերազանց վարքով, որից հետո 1895 թ. նա ընդունվում է Մայր Աթոռի միաբանների շարքը, իսկ 1896 թ. հունիսի 14-ին ձեռնադրվում է սարկավագ: 1899-1902 թթ. հայազգի մեծահարուստ Մանթաշյանի միջոցներով նա որպես ազատ ունկնդիր հետևում է Դորպատի համալսարանի դասընթացներին: 1902 թ. նոյեմբերի 24-ին ձեռամբ Հուսիկ արք. Տեր-Մովսիսյանի Ղազար սարկավագը սբ. Գայանե վանքում ձեռնադրվում է կուսակրոն քահանա՝ վերանվանվելով Արտակի: 1903 թ. ստանում է վարդապետական մասնավոր 4 աստիճան և գավազան կրելու իրավունք: 1920 թ. օգոստոսի 31-ին Գևորգ Ե Սուրենյանցը Ալեքսանդրապոլի վիճակն առանձնացնում է Երևանի թեմից և ստեղծում Շիրակի թեմ, որի առաջնորդ է ընտրվում մինչև 1921 թ. սեպտեմբերի 9 Արտակ վրդ. Սմբատյանցը: 1922 թ. ապրիլի 22-ին Գևորգ Ե Սուրենյանց հայրապետը վերականգնում է Սյունյաց թեմը, որի առաջնորդ է նշանակվում Արտակ վրդ. Սմբատյանցը: Նույն թվականին՝ համաձայն Սյունյաց թեմի հավատացյալների խնդրագրերի Արտակ Սմբատյանցը օծվում է եպիսկոպոս: 1927 թ. փետրվարի 20-ին Լենինականում կայացած Շիրակի թեմական պատգամավորական ժողովը Արտակ եպս. Սմբատյանցին միաձայն ընտրում է թեմակալ առաջնորդ: 1935 թ. սկզբներին Խորեն Ա Մուրադբեգյան հայրապետը նրան նշանակում է Երևանի թեմի հայրապետական լիազոր ներկայացուցիչ: 1937 թ. անարդարացիորեն ձերբակալվել է ու գնդակահարվել, 1957թ.՝ հետմահու արդարացվել:

⁴² **Ասահակ Տեր-Գաբրիելյան (1886-1937)**- քաղաքական, պետական, կուսակցական գործիչ: Ժողկոմխորհի նախագահ 1928-1935 թվականներին: Ծնվել է Շուշիում: 1920 թվականին եղել է Հեղկոմի անդամ: 1921 թվականից Հայաստանի մշտական ներկայացուցիչը Մոսկվայում: 1928-1935 թվականներին՝ ՀԽՍՀ ժողկոմխորհի նախագահն էր, միաժամանակ՝ ԱՍՖՍՀ ԺԿԽ-ի նախագահի տեղակալը: 1937 թ. անարդարացիորեն բռնադատվել է, հետագայում արդարացվել:

⁴³ **Հայաստանի օգնության կոմիտե (ՀՕԿ)** - հասարակական կազմակերպություն: Հիմնադրվել է 1921թ. սեպտեմբերի 13-18-ին՝ Երեւանում: Կարգավիճակը հաստատվել է ՀՍԽՀ Ժողկոմիտեի 1921թ. 15-ի դեկրետով: Գործադիր մարմնի առաջին նախագահ է ընտրվել Հովհաննես Թումանյանը: ՀՕԿ-ի խնդիրն էր օգնել երկրի սովյալ բնակչությանը, գաղթականությանը, օժանդակել շինարարությանը եւ սերտ կապեր հաստատել աշխարհասփյուռ հայության հետ ու համախմբել նրանց հայրենիքի շուրջը: ՀՕԿ-ը իր մասնաճյուղերն է ստեղծել Խորհրդային Միության տարբեր քաղաքներում եւ աշխարհի բոլոր հայաշատ վայրերում:

⁴⁴ **Գարագաշյան Երվանդ Հովհաննեսի** (1889-1941), պետական գործիչ, 1922-1923թթ. ՀՍԽՀ հյուպատոս Թավրիզում:

⁴⁵ **Գյուլնազարյան Կոնստանդին** - մանկավարժ, ՀՕԿ-ի աշխատակից:

⁴⁶ **Եվանգոլյան Գրիգոր Գևորգի** - իրավանան:

⁴⁷ **Միրզախանյան Ժիրայր (Միրզախան)** **Ավետիսի** (1886-1947), իրավաբան, մանկավարժ:

⁴⁸ **Ներսես Բաբայի Հակոբյան** (1892 - 1954), բժիշկ, հիգիենիստ: Բժշկական գիտությունների դոկտոր (1937), պրոֆեսոր (1938): Ծնվել է Խնածախ գյուղում: Ավարտել է Կիևի համալսարանի բժշկական ֆակուլտետը (1916): 1932 թվականին՝ Երևանի աետական բժշկական ինստիտուտի ընդհանուր հիգիենայի ամբիոնի, 1934-1954 թվականներին՝ կոմունալ հիգիենայի ամբիոնի վարիչ: 1934-1938 թվականներին՝ սան-բակտերիաբանական ինստիտուտի, 1945-1949 թվականներին՝ ԵԲԻ տնօրեն: Հակոբյանի անունով է կոչվում (1971-ից) Երևանի ընդհանուր հիգիենայի և պրոֆեսիոնալ հիվանդությունների ԳՀԻ-ն:

⁴⁹ **Ամիրյան Գևորգ Մինասի** - լրագրող, մշակութային գործիչ:

⁵⁰ **Մարտին Մինասի Սահակյան** (1884-1939), Հայաստանում խորհրդային իշխանության համար պայքարի մասնակից: Ծնվել է Ալեքսանդրապոլում (Գյումրի): 1906 թ. ավարտել է Թիֆլիսի Ներսիսյան դպրոցը և 1914 թ. Մոսկվայի առևտրի ինստիտուտի տնտեսագիտական ֆակուլտետը: Հեղափոխական գործունեության մեջ է ընդգրկվել 1906 թվականից՝ Սարիղամիշում: 1918-ին տեղափոխվել է Հյուսիսային Կովկաս, աշխատել Արմավիրում, Պյատիգորսկում և Վլադիկավկազում: Եղել է «Կուբանսկայա պրավդա» («Кубанская правда») թերթի գլխավոր խմբագրի տեղակալ, Պետրանկի դիրեկտոր: 1920 թ. տեղափոխվել է Հայաստան: Մայիսյան

ապստամբության պարտությունից հետո ձերբակալվել և բանտարկվել է: Մինչև 1930 թվականը Սահակյանը աշխատել է որպես Գյուղբանկի և Կոմունալ բանկերի կառավարիչ, Պետականի նախագահ, Անդրֆեդերացիայի ֆինժողկոմատի լիազոր Հայաստանում: 1930 թ. Տեղափոխվել է Թիֆլիս, նշանակվել ֆինժողկոմատի բաժնի վարիչ: Կյանքի վերջին տարիներին Սահակյանը աշխատել է Մոսկվայում:

⁵¹ **Գրիգոր Համբարձումի Չուբար** (1888–1961)- իրավաբան:

⁵² **Գրիգոր Հակոբի Արեշյան** (1881–1957)- բժիշկ, մանկաբարձ-գինեկոլոգ: Պրոֆեսոր (1928), ՀԽՍՀ գիտության վաստակավոր գործիչ (1935): Ծնվել է Աղբուլաղ (Թիֆլիսի նահանգ) գյուղում: Միջնակարգ կրթությունն ստացել է Թիֆլիսում (1902): 1909 թվականին ավարտել է Կիևի համալսարանի բժշկական ֆակուլտետը: Որպես մանկաբարձ-գինեկոլոգ աշխատել է Կիևում և Թիֆլիսում: 1919 թ. հրավիրվել է Երևան, հիմնադրել է Հայաստանի առաջին մանկաբարձ-գինեկոլոգիական բաժանմունքը, ապա՝ դրան կից մանկաբարձական դպրոցը: 1923 թ. կազմակերպել է Երևանի պետական համալսարանի բժշկական ֆակուլտետի (հետագայում՝ բժշկական ինստիտուտ) մանկաբարձության և գինեկոլոգիայի ամբիոնը և մինչև 1957 թվականը ղեկավարել այն: 1938-1957 թթ. եղել է ՀԽՍՀ մանկաբարձ-գինեկոլոգների գիտական ընկերության նախագահը: Գրիգոր Արեշյանի անունով է կոչվում Երևանի 1-ին հիվանդանոցի մանկաբարձության և գինեկոլոգիայի կլինիկան: Պարգևատրվել է Լենին շքանշանով (1950): ԵՊԲՀ-ում առաջադեմ ուսանողներին տրվում է նրա անունով անվանական կրթաթոշակ:

⁵³ **Խոստիկյան Միսակ Թովմասի** (1881-1938)- 1902թ. ավարտել է Գևորգյան ճեմարանը, 1903-1907թթ. սովորել է Մարբուրգի, Շտրասբուրգի և Բեռնի համալսարաններում, 1907թ. ճեմարանում դասավանդում էր կրոնագիրք, եկեղեցու համաշխարհային պատմություն, հայ եկեղեցու պատմություն և ժամերգություն, բռնադատվել է:

⁵⁴ **Խոջամիրյան Երվանդ Խաչատուրի** (1889-1938), հեղափոխական շարժման մասնակից, խորհրդային պետական աշխատող: Ծնվել է Վերին Ագուլիս (Նախիջևան) գյուղում: Մոսկվայի համալսարանի բժշկական ֆակուլտետում ուսանելիս մասնակցել է ուսանողության շրջանում տարվող հեղափոխական աշխատանքներին, որի համար 1911 թ.-ին ձերբակալվել է և աքսորվել Կովկաս: 1915 թ.-ին ավարտելով Ժնևի համալսարանի բժշկական ֆակուլտետը՝ մեկնել է Կովկասյան ռազմաճակատ և կա-

մավորական դրոժինայի շարքերում կռվել թուրքական բանակի դեմ: 1918-1922 թթ.-ին 11-րդ կարմիր բանակի կազմում մասնակցել է Ադրբեջանում, Հայաստանում և Վրաստանում խորհրդային իշխանության հաստատմանը: 1924 - 1938 թթ.-ին ՀԽՍՀ-ի և Անդրֆեդերացիայի կուսակցական և խորհրդային մարմիններում վարել է մի շարք պատասխանատու պաշտոններ (ՀՊՍՀ մասնագիտական կրթության գլխավոր վարչության պետ, Անդրերկրկումում բաժնի վարիչի տեղակալ, ՀԽՍՀ արհմիությունն երի խորհրդի քարտուղար, ՀԽՍՀ Բանգյուղտեսչության և լուսավորության ժողկոմատներում՝ ժողկոմի տեղակալ): Եղել է ՀԽՍՀ, Անդրֆեդերացիայի Կենտգործկոմների և ՀԱՄԿԽ-ի անդամ

⁵⁵ **Պարզյան Գագիկ Խաչատուրի** (1895-1935), ՀՍԽՀ պետական գործիչ, 1930-ական թվականներին ապրել և աշխատել է Մոսկվայում:

⁵⁶ **Խուդավերդյան Սուրեն Լևոնի** (1870 - 1938), խորհրդային աշխատող, 1937թ., ձերբակալումից առաջ, աշխատել է ֆինժողկոմատի բյուջետային վարչության պետ:

⁵⁷ **Սարգիս Համբարձումյան** (1870-1944)- կուսակցական և պետական գործիչ, պրոֆեսիոնալ հեղափոխական: Ժողկոմխորհի նախագահ (1925-1928): Ծնվել է Շուշիում: Սովորել է Մոսկվայի համալսարանի բժշկական ֆակուլտետում: 1918 թվականին Շուշիի գրավումից հետո բանտարկվել է: 1921 թվականին եղել է ՀԽՍՀ առողջապահության նախարար: 1925-1928թթ.՝ ՀԽՍՀ ժողկոմխորհի նախագահ:

⁵⁸ **Լևոն Անդրեասի Հովհաննիսյան** (1885-1970), թերապևտ, սրտաբան, բժշկության պատմության մասնագետ: Բժշկական գիտությունների դոկտոր (1937), պրոֆեսոր (1937), ՀԽՍՀ ԳԱ (1943) և ԽՍՀՄ ԲԳԱ (1944) ակադեմիկոս, ՀԽՍՀ գիտության վաստակավոր գործիչ: Ծնվել է Թիֆլիսում: Ավարտել է Խարկովի համալսարանի բժշկական ֆակուլտետը (1909): Մինչև 1912 թվականն աշխատել է Թիֆլիսի Միխայլովսկի հիվանդանոցում: 1912 թվականին մի խումբ բժիշկների հետ գործուղվել է Ղազախստան՝ համաճարակային հիվանդությունների դեմ պայքարելու համար: 1919 թ. նշանակվել է Երևանի քաղաքային 1-ին հիվանդանոցի թերապևտիկական բաժանմունքի, 1923-1967 թվականներին՝ ԵԲԻ ներքին հիվանդությունների պրոպեդևտիկայի ամբիոնի, 1944-1953 թթ.՝ ՀԽՍՀ ԳԱ բժշկագիտության և կենսաբանության պատմության, 1953-1955 թթ.՝ բժշկագիտության, 1956-1960թթ.՝ սրտաբանության բաժնի վարիչ: Խորհրդային Հայաստանի առաջին հակամալարիական հիմնարկի՝ Երևանի

տրոպիկական ինստիտուտի հիմնադիրն է (1923): Այդ նույն տարին նրա նախաձեռնությամբ ստեղծվել է նաև հանրապետության անդրամիկ առողջարանը՝ Արզնու կարդիոլոգիական սանատորիան: ԵՊԲՀ-ում առաջադեմ ուսանողներին տրվում է նրա անունով անվանական կրթաթոշակ: Նրա անունով է կոչվում Երևանի Ջեյթուն համայնքում գտնվող սրտաբանության գիտահետազոտական ինստիտուտը: Պարգևատրվել է մի շարք շքանշաններով ու մեդալներով:

⁵⁹ **Աբգար Իսահակի Իսահակյան** (1885-1977), մանրէաբան, մանկավարժ: Պրոֆեսոր (1929), ՀԽՍՀ գիտության վաստակավոր գործիչ (1940): Ծնվել է Թիֆլիսում: Սկզբնական կրթությունն ստացել է Թիֆլիսի 2-րդ գիմնազիայում: 1911 թ. ավարտել է Օդեսայի համալսարանի բժշկական ֆակուլտետը և աշխատել նույն համալսարանում, ապա՝ Վոդնեսենսկոյում: Էջմիածնում աշխատանքներ է ձեռնարկել մալարիայի և որովայնային տիֆի դեմ պայքարելու ուղղությամբ, մեծ օգնություն է ցույց տվել Արևմտյան Հայաստանից գաղթած հայ բնակչությանը, մասնակցել որբերի խնամքի ու բուժման գործին: 1915-1920 թթ. աշխատել է Պարսկաստանի Խոյ քաղաքում: 1920 թվականին վերադարձել է Հայաստան, ձեռնամուխ եղել քիմիա-բակտերիալոգիական ինստիտուտի կազմակերպմանը, ուր 1921 թվականին պատրաստվել է ծաղիկ առաջին վակցինան: Եղել է Երևանի բժշկական, անասնաբուժական-անասնաբուժական ինստիտուտների ամբիոնների, համաճարակագիտության ու հիգիենայի ինստիտուտի մանրէաբանության բաժանմունքի վարիչ:

⁶⁰ **Արամայիս Հարությունի Երզնկյան** (1879-1938), հեղափոխական, կուսակցական և պետական գործիչ: Ծնվել է Հանդապատ գյուղում: Ավարտել է Թիֆլիսի Ներսիսյան դպրոցը (1898), մեկնել Ժնև՝ բարձրագույն կրթություն ստանալու: 1916 թ. ընտրվել է Թիֆլիսի քաղաքային դումայի, 1917 թ. Փետրվարյան հեղափոխությունից հետո՝ բանվորական խորհրդի, ապա՝ Անդրկովկասյան սեյմի անդամ: 1921 թվականից պատասխանատու աշխատանքներ է վարել Վրաստանում, ապա՝ Հայաստանում: Եղել է ՀԽՍՀ Հողծողկոմ, Ժողկոմխորհի նախագահի տեղակալ, Երևանի քաղխորհրդի գործկոմի նախագահ: 1922 թվականից անընդմեջ ընտրվել է Հայաստանի և Անդրկովկասի կուսակցական և խորհրդական ղեկավար մարմիններում:

⁶¹ **Ավագյան Առաքել Պետրոսի** (1895-) - խորհրդային աշխատող, աշխատել է ՀՍԽՀ պարենամիջոցների ժողկոմատում, 1922-1923թթ. Երևանի քաղխորհրդի գործկոմի նախագահ:

⁶² **Չալյան Միքայել Մովսեսի** (1898-1958) - պետական գործիչ, ՀՍԽՀ ֆինանսների, ապա հողագործության ժողովրդական կոմիսար:

⁶³ **Աբովյան Սարգիս Իսայի** (1869-1942) - գյուղատնտես, մանկավարժ, ՀՍԽՀ հողժողովումի տեղակալ:

⁶⁴ **Լազարյան (Լազարև), Սիմեոն Միքայելի** (1880-1966) - բժիշկ, 1922-1925թթ. ՀՍԽՀ առողջապահության ժողկոմ:

⁶⁵ **Խաչիկ (Խաչիկյան) Արշակ Միքայելի** (1874-1935), հեղափոխական, կուսակցական և խորհրդային աշխատող: Ծնվել է Բաքվում: 1918 թվականին Բաքվի կոմունայում գլխավորել է պոլիգրաֆարդյունաբերությունը: 1921 թ. գործուղվել է Հայաստան և նշանակվել աշխատանքի ու սոցապահովության ժողկոմ՝ միաժամանակ գլխավորելով Հայաստանի արհմիությունների խորհուրդը: Անդրֆեդերացիայի կազմավորումից հետո Խաչիկը տեղափոխվել է Թբիլիսի և նշանակվել ՄՍՀՄ հաղորդակցության ճանապարհների ժողկոմատի Անդրկովկասյան երկաթուղու լիազորի տեղակալ:

⁶⁶ **Միրզա-Ավագյան Հարություն Գրիգորի** (1879-1938) - վիրաբույժ, պրոֆեսոր (1935): Հայաստանում ժամանակակից վիրաբուժության հիմնադիրներից: Ծնվել է Բաքու քաղաքում: Սովորել է Կիևի համալսարանի ֆիզիկա-մաթեմատիկական, ապա բժշկական ֆակուլտետում, որն ավարտել է 1908 թվականին: Առաջին համաշխարհային պատերազմի տարիներին Կիևում ղեկավարել է հիվանդանոցների և լազարետների վիրաբուժական բաժանմունքներ: 1930 թվականից աշխատել է Երևանի զինվորական հոսպիտալում, ապա ղեկավարել 2-րդ հիվանդանոցի վիրաբուժական բաժանմունքը: 1924 թ. հրավիրվել է Երևանի համալսարան, որտեղ ստեղծել է տեղագրական անատոմիայի և օպերատիվ վիրաբուժության ամբիոններ: 1930 թ. եղել է Երևանի բժշկական ինստիտուտի №2 վիրաբուժության, 1933-1936 թթ.՝ հոսպիտալային վիրաբուժության ամբիոնների վարիչ: Դեռևս 1920-ական թվականներին Միրզա-Ավագյանը կատարել է բարդ վիրահատություններ. ուղեղի կարծրաթաղանթի վիրահատում, կաթնագեղձի, լեղապարկի, էրայծաղի հեռացում, քաղցկեղով ախտահարված ստամոքսի մասնահատում և այլն: 1927 թ. ՀԽՍՀ-ում առաջին անգամ վիրահատել է հրազենային վնասվածք ստացած տղամարդու սիրտը և սրտամկանից հեռացրել գնդակը:

⁶⁷ **Մեխլե-Փարսադանյան Խուրշուդ** (1885-1958) - կրթությունը ստացել է ծննդավայրում՝ Կապանի Բեխ գյուղում: 1896-1905 թթ. Սովորել է Շու-

շիի ռեալական գիմնագիայում: 1906-1907 թթ. ուսանել է Ենայի (Գերմանիա) համալսարանի փիլիսոփայության ֆակուլտետում, իսկ 1907-1911 թթ.՝ Բեռլինի համալսարանի բժշկական ֆակուլտետում: 1911 թ. պաշտպանել է ավարտաճառ և ստացել բժշկական գիտությունների դոկտորի աստիճան: Առաջին համաշխարհային պատերազմի տարիներին ծառայել է Հյուսիս-արևմտյան ռազմաճակատում՝ որպես Կովկասյան 3-րդ հրաձգային դիվիզիայի բժիշկ: 1918 թ. ապրիլ- սեպտեմբեր ամիսներին Բաքվում եղել է 3-րդ հեղափոխական բրիգադի բժիշկը: 1920 թ. ծառայել է 11-րդ կարմիր բանակում, իսկ 1922 թ. տեղափոխվել է Երևան, որտեղ աշխատել է տարբեր հիվանդանոցներում: 1932 թ. դասավանդել է Երևանի բժշկական ինստիտուտում:

⁶⁸ **Արշակ Հայրապետի Հակոբյան (1886-1960)** - բժիշկ, ֆիզիոլոգ, ֆիզիոթերապևտ: Բժշկական գիտությունների դոկտոր (1936), պրոֆեսոր (1939): ՀԽՍՀ գիտությունների վաստակավոր գործիչ: Ծնվել է Էդիշա գյուղում (այժմ՝ ԼՂՀ Հաղորդի շրջանում): Ավարտել է Բեռլինի համալսարանի բժշկական ֆակուլտետը (1911): 1919 թվականից ապրել է Երևանում, մասնակցել ԵՊՀ բժշկական ֆակուլտետի հիմնադրմանը: Մինչև 1936 թ.՝ ԵԲԻ-ում իր հիմնած ֆիզիոլոգիայի, 1936-1960 թվականներին՝ նյարդախտաբանության ամբիոնների վարիչ: Զբաղվել է նաև կոփորտաբանության հարցերով, նպաստել «Արզնի», «Ջերմուկ» և Վանաձորի առողջարանների կազմակերպմանը: Մինչև 1989 թ. նրա անունով էր կոչվում Երևանի կոփորտաբանության և ֆիզիկական բժշկության ԳՀԻ-ն:

⁶⁹ **Եղիշե Թադևոսի Շեկ-Հովսեփյան (1893-1939)** - դատաբժիշկ: Բժշկական գիտությունների թեկնածու (1936), պրոֆեսոր (1936): Ծնվել է Կարսում: 1916 թ. ավարտել է Օդեսայի համալսարանի բժշկական ֆակուլտետը: 1916-1922 թթ. եղել է հայկական կարմիր բանակի զորա-սանիտարական վարչության կազմակերպչական բաժնի պետ: 1922-1925 թթ. աշխատել է Երևանի համալսարանի բժշկական ֆակուլտետի անատոմիայի, 1925-1927 թթ.՝ տեղագրական անատոմիայի և օպերատիվ վիրաբուժության ամբիոններում, 1929-1939 թթ.՝ դատական բժշկության, 1938 թվականից՝ միաժամանակ ախտաբանական անատոմիայի ամբիոնների վարիչ, Երևանի բժշկական ինստիտուտի ռեկտոր: Եղել է Երևանի և ՀԽՍՀ առժողկոմատի դատաբժշկական գլխավոր փորձագետը: Շեկ-Հովսեփյանի նախաձեռնությամբ Երևանի բժշկական ինստիտուտում հիմնվել է դա-

տական բժշկության թանգարան, 1929 թվականներին՝ իրեղեն ապացույցների լաբորատորիա:

⁷⁰ **Երզնկյան Եգեկել Արսենի** (1870-?) - 1920-1921թթ. ՀՍԽՀ ֆինանսների ժողկոմ, ապա մինչև 1922թ. ՀՍԽՀ հյուպատոս Թավրիզում:

⁷¹ ՀՍԽՀ Կարմիր խաչի կանոնադրությունը ընդունվել է ՀՍԽՀ Ժողկոմխորհի 1922թ. մայիսի 24-ի նիստում և հաստատված է ՀՍԽՀ Կենտգործկոմի կողմից 1924թ. մարտի 1-ին:

⁷² **Տառյան Հայրապետ Գալուստի** (1896-1937) - կուսակցական պետական աշխատող:

⁷³ **Զաքոյան Ալեքսանդր Գրիգորի** (1892-1962) - 1923-1926թթ. Դառլազյազգի գավգործկոմի նախագահ:

⁷⁴ **Շահվերդյան Դանիել (Դանուշ)** (1882-1941) - կուսակցական, պետական գործիչ, լրագրող: Ծնվել է Հայաստանի Ալեքհատ գյուղում: Կրթությունը ստացել է Թիֆլիսում եւ Պետերբուրգում: 1921թ. եւ 1924-1928թթ. եղել է ՀՍԽՀ եւ ԱՍՖԽՀ առևտրական ներկայացուցիչը Թուրքիայում: 1922-1923թթ. ՀԽՍՀ արդարադատության ժողկոմն էր եւ Ժողկոմխորհի նախագահի տեղակալը: 1928-1929-ին՝ ՀՍԽՀ Կարմիր խաչի ներկայացուցիչն էր Անգլիայում, Գերմանիայում եւ Բելգիայում: Դ. Շահվերդյանը մեծ ավանդ ունի սփյուռքում ապրող հայերի հայրենադարձության կազմակերպման գործում:

⁷⁵ **Բազրատ Արքեպիսկոպոս Վարդազարյան** (1869-1938)- ավարտել է Ս. Էջմիածնի Գևորգյան հոգևոր ճեմարանը: 1893թ. ընդունել է հոգևոր կոչում և դարձել Էջմիածնի միաբանության անդամ: 1896-ին ձեռնադրվել է սարկավազ և գործողվել Հյուսիսային Կովկաս՝ քարոզչության: 1897 թ. սովորել է Մոսկվայի համալսարանի իրավաբանական ֆակուլտետում: 1900 թ. օգոստոսի 15-ին նշանակվել է Պարսկա-Հնդկական թեմի առաջնորդական փոխանորդ՝ պաշտոնավարելով մինչև 1910թ.: 1902-ից միաժամանակ վարել է նույն թեմի հայկական դպրոցների տեսուչի պաշտոնը: 1910թ. նշանակվել է Էջմիածնի հոգևոր ճեմարանի տեսուչ, իսկ 1912-ին՝ կաթողիկոսական դիվանապետ: 1913թ. օգոստոսի 25-ին ստացել է եպիսկոպոսի աստիճան: 1914թ. դեկտեմբերին նշանակվել է Ս. Էջմիածնի եղբայրական օգնության կոմիտեի նախագահ: 1916-1921թթ. եղել է Շամախու թեմի առաջնորդ: Հայկ. ԽՍՀ ՆԳԺԿ ՊԱՎ-ի կողմից անհիմն ձերբակալվել և «Եղակի» որոշմամբ 1938 թ. փետրվարի 28-ին գնդակահարվել է:

⁷⁶ Զեկույցի բաց թողնված մասում խոսվում է տեղանքի և բնակչության ուսումնասիրության և այդ ուսումնասիրության արդյունքների մասին:

⁷⁷ **Անարյան (Նարինյան) Սեւար (Սեմյոն) Սահակի** (1887-1942), պետական քաղաքական գործիչ: Ծնվել է Շուշիում: Աշխատել է Հայպետհրատում: Եղել է ՀՕԿ-ի պատասխանատու քարտուղարը (1928-1931թ.թ.): Անարդարացիորեն բռնադատվել է 1939 թ. եւ արդարացվել 1961 թ.:

⁷⁸ **Սուլովս Զինովյի Պետրովիչ** (1876- 1928), բժիշկ, խորհրդային առողջապահության կազմակերպիչներից մեկը, առժողկոմի տեղակալ:

⁷⁹ **Կորոմլին Եվգենիյ Ալեքսանդրովիչ** (1892- 1964), իրավաբան-միջազնայագետ, 1918-1927թթ. Ռուսաստանի Կարմիր խաչի կենտկոմի քարտուղար և միջազգային բաժնի վարիչ:

⁸⁰ **Գարակոչյան Արշակ** - ծնվել է Կոստանդնուպոլսում, ունևոր, բարեգործությամբ զբաղվող ընտանիքում: 1890թ. եղբոր հետ տեղափոխվել է Նյու-Յորք, որտեղ ընդլայնելով ընտանեկան բիզնեսը, հիմնել են խոշոր գորգագործարան: Եղել է ՀԲԸՄ Նյու-Յորքի մասնաճյուղի անդամ, ապա 1944թ. մինչեւ 1953 թ.՝ նախագահ, ինչը հետագայում կարևոր նշանակություն ունեցավ միության գործունեության համար: 1921 թ. եղբոր հետ իրենց վրա են վերցնում 150 որբերի խնամակալության խնդիրը, այդ նպատակի համար տրամադրելով 54000 դոլար, երկար տարիներ ղեկավարել է Ամերիկահայ միության կենտրոնական հանձնաժողովը: Իր ողջ կյանքի ընթացքում խոշոր միջոցներ է տրամադրել ու աջակցել սփյուռքահայ համայնքների դպրոցների կայացմանը, հայրենիք ներգաղթողների խնդիրների լուծմանը:

⁸¹ **Պողոսյան Վասակ Սամսոնի** (1881-1938)՝ 1923-1929 թթ. ՀՍԽՀ ֆինանսների ժողկոմ:

⁸² **Անտելեայան Գեղամ Բարսեղի** (1899-1966) - տնտեսագետ, Բաքվի Կոմունիստ թերթի խմբագիր:

⁸³ **Առաքելյան Սուրեն** - 1919-1920թթ. Պարսկաստանում ՀՀ ներկայացուցչության գլխավոր քարտուղար, որի փակումից հետո մնացել և աշխատել է ՀՍԽՀ ներկայացուցչությունում, 1920-ական թվականներին ՌՍԴԽՀ, ապա ԽՍՀՄ ներկայացուցչության հայկական գործերով քարտուղար:

⁸⁴ Խոսքը Երևանում հիմնվելիք Խերյան վարժարանի համար Փարիզից ուղարկված յուղաներկերի մասին է: Տե՛ս ֆ. 113, ց. 3, գ. 237, թ. 147:

⁸⁵ **Վարդանյան Ֆյորա Ատեփանի** (1881-1942)- Անդրկովկասում հեղափոխական շարժումների մասնակից, 1924թ. «Հայաստանի աշխատավորուհի» ամսագրի խմբագիր:

⁸⁶ **Գրիգոր Մինասի Վարդանյան** (1868-1938) - Անդրկովկասում ու Հայաստանում հեղափոխական շարժումների և խորհրդային կարգերի հաստատման պայքարի մասնակից: Ծնվել է Տրապիզոնում: 1921 թ. փետրվարին XI կարմիր բանակի հետ մտել է Ջանգեզուր: Հայաստանում սովետական կարգեր հաստատվելուց հետո ՀԽՍՀ ժողովմխորհի կողմից ուղարկվել է Թավրիզ և կազմակերպել 6 հազար հայ փախստականների վերադարձը Ջանգեզուր: Եղել է եկեղեցական գործերով ՀԽՍՀ ժողովմխորհի ներկայացուցիչ: 1924 թվականից Վարդանյանը ՀՕԿ-ի պատասխանատու քարտուղարն էր, գլխավոր վարչության նախագահը: Խորհրդային Միության, Եվրոպայի և Ամերիկայի տարբեր քաղաքներում կազմակերպել է ՀՕԿ-ի բաժանմունքներ: Ընտրվել է ՀԽՍՀ Կենտգործկոմի անդամ:

⁸⁷ **Կարեն (Գերասիմ) Սարգսի Միքայելյան** (1883-1942) - արձակագիր, թարգմանիչ, ԽՍՀՄ գրողների միության անդամ 1934-ից: Պարբերական մամուլին աշխատակցել է **Կ. Հզորման** և **Հզորունի** ծածկանուններով: Ծնվել է Վերին Ագուլիսգյուղաքաղաքում: Սովորել է Թիֆլիսի Ներսիսյան դպրոցում, 1905-ից Մոսկվայի համալսարանում (ազատ ունկընդիր), ապա Ենայի համալսարանի փիլիսոփայության ֆակուլտետում: 1910-12-ին եղել է Մոսկվայում լույս տեսնող «Գարուն» ամսագրի խմբագրական կազմում: Հոկտեմբերյան հեղափոխությունից հետո աշխատել է Ազգությունների գործերի ժողովրդական կոմիսարիատի հայկական գործերի կոմիսարիատում: 1925-27-ին որպես Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերության և ՀՕԿ-ի պատմիրակության անդամ մեկնել է Եվրոպա և ԱՄՆ:

⁸⁸ Կա ՀՍԽՀ ժողովմխորհի նախագահ Ս.Համբարձումյանի գրությունը Անդրկովկասյան ժողովմխորհին, նշված հարցին դրական լուծում տալու համար: Տես՝ նույն տեղում, թ.3:

⁸⁹ **Սարգիս Լուկաշին (Սրապիոնյան)** (1883-1937), խորհրդային կուսակցական և պետական գործիչ: Ժողովմխորհի նախագահ 1922-1925 թթ.: Ծնվել է Նոր Նախիջևանում: Սովորել է Պետերբուրգի համալսարանի իրավաբանական ֆակուլտետում: Փետրվարյան հեղափոխության օրերին ընտրվել է զինվորական կոմիտեի նախագահ: 1918-1921 թվականներին ղեկավար աշխատանք է տարել Դոնի մարզում: 1921-1922 թվականներ

րին եղել է ՀԿԿ կենտկոմի քարտուղար: Միաժամանակ ՀՍԽՀ Ժողտնտ-
խորհի նախագահին էր: 1925-1928-ին՝ Անդրկովկասյան դաշնության Ժող-
կոմխորհի նախագահի տեղակալը: Անարդարացիորեն բռնադատվել է ու
գնդակահարվել:

⁹⁰ **Փիրումյան Սիմոն (Սիմոնիկ) Գրիգորի** (1879-1937) - կովկասա-
հայ պետական-հասարակական գործիչ, լրագրող: 1925 թ. Անդրկովկաս-
յան հանրապետությունների և Հայաստանի առևտրական ներկայացուցիչը
Փարիզում: ՀՍԽՀ կառավարության ներկայացուցիչը Ազգերի լիգայում
Նանսենի հետ:

⁹¹ **Բազոցկի Ալեքսանդր Յուստինովիչ** (1879-1953) - ռուս հեղափո-
խական, կուսակցական ու պետական գործիչ, բժշկական աշխատող, խո-
շոր տնտեսվարող, գիտնական: 1918-1936թթ. գլխավորել է ՌՍՖՍՀ Կար-
միր խաչի միսիան ժնևում:

⁹² **Ռակովսկայա Ալեքսանդրա** - ԽՍՀՄ Կարմիր խաչի ու Կարմիր
մահիկի ընկերության միության ներկայացուցիչը Ֆրանսիայում:

⁹³ **Գրիգորիս Պալաքյան** (1870-1934) - եկեղեցական, ազգային և
հասարակական գործիչ: Ծնվել է Եվդոկիայում: Սովորել է Թոխաթի, ապա՝
Կարինի Սանասարյան վարժարաններում, 1913-1914 թ թ . Բելոլինի համալ-
սարանում հետևել աստվածաբանության և փիլիսոփայության դասընթաց-
ների: 1914-1915 թթ. Երզնկայի գավառի հայոց առաջնորդական տեղա-
պահ: 1915 թվականի ապրիլի 24-ին հայ այլ մտավորականների հետ ձեր-
բակավել է և աքսորվել: Եղել է Այաշի, Չանկլըրի, Չորումի, Թոմարզայի և
այլ համակենտրոնացման ճամբարներում: Հրաջքով փրկվելով մահից՝
գերմանացու անվան տակ 1917 թ. գնացել է Կ. Պոլիս: 1919 թ. տեղա-
փոխվել է Ֆրանսիա, ապա՝ Անգլիա: 1921 թ., Ս. Թեհլիրյանի դատի ժա-
մանակ հանդես գալով իբրև վկա, մերկացրել է երիտթուրքերի հայաջինջ
քաղաքականությունը: Ընտրվել է Մարսելի, ապա Մանչեստրի հայ հա-
մայնքների հոգևոր առաջնորդ (ծայրագույն վարդապետ):

⁹⁴ **Խանզատյան Զատիկ Հակոբի** (1886-1980)- ֆրանսահայ քարտե-
զագետ, Հայկական Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետության
Գիտությունների Ակադեմիայի (ՀԽՍՀ ԳԱ) արտասահմանյան անդամ
(1967): Ծնվել է Ջմյունիայում: Ավարտել է Ջմյունիայի Մեսրոպյան վար-
ժարանը, ապա՝ Փարիզի նավագնացության բարձրագույն և Ֆրանսիայի
ոազմածովային ուժերի գլխավոր շտաբի դպրոցները: 1911 թ. հրավիրվել
է Կոստանդնուպոլիս (Ստամբուլ) Թուրքիայի ոազմածովային ուժերի վար-

չությունում աշխատելու, 1914 թ. անցել է Բուլղարիա՝ Վառնայի ծովափի պաշտպանության ղեկավարի պաշտոնով: Ազգերի լիգայում վարել է աշխարհագրագետ-քարտեզագետի պաշտոն: 1920-1932 թվականներին կազմել և հրատարակել է մի շարք ատլասներ: 1930-1955 թվականներին եղել է Մուրատ-Ռափայելյան վարժարանի աշխարհիկ տնօրենը: Երկրորդ համաշխարհային պատերազմի տարիներին մասնակցել է ֆրանսիական Դիմադրության շարժմանը: Եղել է ֆրանսահայ մշակութային միության պատվավոր նախագահ:

⁹⁵ **Պողոս Նուբար փաշա (Պողոս փաշա Նուբարյան, 1851-1930)** հայ ականավոր քաղաքական գործիչ, Եգիպտոսի վարչապետ Նուբար Փաշայի որդին: Պողոս Նուբարը նաև Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միության հիմնադիրներից է և առաջին նախագահը: Պողոս Նուբարը ղեկավարել է պատվիրակությունը, որը մասնակցել է Փարիզի վեհաժողովին: Ծնվել է Կոստանդնուպոլսում: Պողոս Նուբարը նախնական կրթությունը ստացել է տանը, հրավիրված ուսուցիչների միջոցով, այնուհետև ուսանել Շվեցարիայում և Ֆրանսիայում, ապա Փարիզի կենտրոնական վարժարանի ճարտարագիտա-արդյունաբերական ֆակուլտետում: Ավարտելուց հետո աշխատել է ֆրանսիական հանքերում, երկաթուղիներում:

⁹⁶ **Ֆրիտյոֆ Նանսեն (1861-1930)**- նորվեգացի բևեռախույզ, գիտնական, դիվանագետ և ականավոր հումանիստ: Ծնվել է Քրիստիանիայում: Ազգերի լիգայում իր աշխատանքի համար պարգևատրվել է Խաղաղության Նոբելյան մրցանակով: Պաշտպանել է հայ ժողովրդի ոտնահարված իրավունքները, հայ գաղթականներին հատկացրել Նանսենյան անձնագրեր, եղել Սովետական Հայաստանում: Եղել է կենդանաբանության պրոֆեսոր և ավելի ուշ աշխատել է Ռոյալ Ֆրեդերիկի համալսարանում՝ Օսլոյում: Առաջին Համաշխարհային պատերազմից հետո Նանսենն ընդգրկվեց Ազգերի Լիգայում որպես Բարձրագույն լիազոր: Այդ ընթացքում նա օգնել է Ռուսաստանին և ստեղծել է Նանսենի էմիգրանտների անձնագիր: 1938 թ. ստեղծվել է Նանսենի ակադեմիան Նորվեգիայում՝ Լիլլեհամերում:

⁹⁷ **Ռակոպկի Քրիստիան Գեորգևիչ (1873-1941)**- քաղաքական, պետական և դիվանագիտական գործիչ: Մասնակցել է հեղափոխական շարժումների Բալկաններում, Ֆրանսիայում, Գերմանիայում, Ռուսաստանում և Ուկրաինայում: 1925թ. սեպտեմբերից մինչև 1927թ. հոկտեմբերը՝ լիազոր ներկայացուցիչ Ֆրանսիայում:

¹⁰² **Զալլադյան Հայկ Հարությունի** (1887-1969) - բժիշկ, խորհրդային գործիչ, եղել է առողջապահության ժողկոմի տեղակալ, ՀՍԽՀ պետալանի նախագահ:

¹⁰³ **Արամ Արսենի Կոստանյան** (1894-1937)- կուսակցական, պետական գործիչ: Ծնվել է Վաղարշապատում (Էջմիածին): Ավարտել է Էջմիածնի Գևորգյան ճեմարանը: Եղել է Ներքին գործերի ժողկոմի տեղակալ, գավառային գործադիր կոմիտեի նախագահ, ֆինժոդկոմի և հողժողկոմի տեղակալ: 1934-ից՝ Հայկոռպի վարչության նախագահ, ՀՍՍՀ սննդարդյունաբերության ժողկոմ և Երևանի քաղսովետի նախագահ: Ընտրվել է ՀՍՍՀ Կենտգործկոմի անդամ:

¹⁰⁴ **Ալեքսանդր Հովհաննեսի Թամանյան** (1878-1936) - հայ ճարտարապետ, ճարտարապետության ակադեմիկոս (1914), ՀԽՍՀ ժողովրդական ճարտարապետ (1926), հայ նոր ճարտարապետության հիմնադիրը: Ծնվել է Եկատերինոդարում (այժմ՝ Կրասնոդար): 1904 թ. ավարտել է Պետերբուրգի գեղարվեստի ակադեմիայի բարձրագույն գեղարվեստի ուսումնարանի ճարտարապետության բաժանմունքը՝ նկարիչ-ճարտարապետի կոչումով: 1917 թ. եղել է Պետրոգրադի գեղարվեստի ակադեմիայի խորհրդի նախագահը՝ ակադեմիայի վիցե-պրեզիդենտի իրավունքներով: 1919 թվականին տեղափոխվել է Երևան, 1921 թվականին՝ Իրան: 1923 թվականին հրավիրվել է Հայաստան: Եղել է ժողկոմխորհի գերագույն տեխնիկական բաժնի նախագահ, ապա՝ պետալանի փոխնախագահ (1923 թվականից), Հուշարձանների պահպանության կոմիտեի (1924 թվականից), Հայաստանի կերպարվեստի աշխատողների ընկերության նախագահ:

¹⁰⁵ **Մարտիրոս Սարգսի Սարյան** (1880-1972) - հայ մեծ նկարիչ, ԽՍՀՄ ժողովրդական նկարիչ (1960), ԽՍՀՄ Գեղարվեստի ակադեմիայի իսկական անդամ (1947), ՀԽՍՀ ԳԱ ակադեմիկոս (1956), Սոցիալիստական աշխատանքի հերոս (1965), ՀԽՍՀ նկարիչների միության նախագահ (1945-1951): Ծնվել է Նոր Նախիջևանում:

¹⁰⁶ **Քաբլեն Աշոտի Աստվածատրյան** (1905-1960) - խորհրդային պետական աշխատող: Ծնվել է Քանաքեռ գյուղում: 1927 թվականին ավարտել է Երևանի պետական համալսարանի բժշկական ֆակուլտետը, ապա աշխատել որպես բժիշկ: 1937 թ. նշանակվել է ՀԽՍՀ առողջապահության ժողկոմ: Հետագայում աշխատել է որպես ՀԽՍՀ ժողկոմխորհի, ապա Մինիստրների խորհրդի նախագահի տեղակալ (1940-1943, 1948-1951), Արտասահմանյան երկրների հետ բարեկամության և կուլտուրական կապերի

հայկական ընկերության նախագահ (1951-1953, 1955-1956), Աշխատավորների դեպուտատների Երևանի քաղաքային խորհրդի գործկոմի նախագահ (1954-1955):

¹⁰⁷ **Սերիկ (Սիրուհի) Ստեփանի Դավթյան** (1893-1978) – հայ խորհրդային արվեստաբան, մանկավարժ, կուսակցական աշխատող: ՀԽՍՀ մշակույթի վաստակավոր գործիչ (1967): Ծնվել է Դիլիջանում: Սովորել է Թիֆլիսի 3-րդ իգական գիմնազիայում, 1922-1923 թվականներին՝ Երևանի համալսարանում: 1915 թվականից դասավանդել է Դիլիջանի, Բաքվի, Սարատովի և Երևանի դպրոցներում:

¹⁰⁸ **Բատիկյան Հայկ Ստեփանի** (1896-1961)– խորհրդային ղեկավար աշխատող:

¹⁰⁹ **Մանթաշյան Մարիամ Գեորգի** (1897-?), մանկական բժիշկ, 1935-1937թթ. ՀԿԿ կենտկոմի հրահանգիչ, 1937-1941թթ. Կարմիր խաչի վարչության նախագահ, 1941թ. սկսած աշխատել է տարբեր բուժփիմնարկներում բժիշկ:

¹¹⁰ **Մալխասյան Արմենակ Հովհաննեսի** (1890-1954) - բժիշկ, առողջապահության գործիչ, 1927-1930թթ. Երևանի գավառի առողջապահության բաժնի վարիչ, 1931-1933թթ. ՀՍԽՀ առժողկոմի տեղակալ, 1933-1935թթ. Կարմիր խաչի վարչության նախագահ, 1935-1937թթ. կրկին առժողկոմի տեղակալ, 1937թ. աշխատել է բժիշկ տարբեր բուժփիմնարկներում:

¹¹¹ **Քվիսլինգ Վիդլուն** (1877-1945) - 1918թ. եղել է Նորվեգիայի զինվորական կցորդ Պետրոգրադում, 1922-1923-ին՝ Ռուսաստանի սովյալներին օգնող միջազգային կազմակերպության անդամ: Հետագայում դարձել է նորվեգական ֆաշիստական պարագլուխ և 1945թ. գնդակահարվել որպես ժողովրդի դավաճան և դահիճ:

¹¹² **Մուշեղյան Տիգրան Պետրոսի** (1886-1935) - Կենսաբան-ֆիզիոլոգ, 1933-1935թթ. Երևանի պետական համալսարանի ռեկտոր:

¹¹³ Միքայելյանի պաշտոնը նշված չէ:

¹¹⁴ **Գրիգոր Հարությունի Մեղնիկյան** (1891-1974)- հայ խորհրդային դեղաբան: Բժշկական գիտությունների դոկտոր (1935), պրոֆեսոր (1935), գիտությունների վաստակավոր գործիչ: Ծնվել է Մոզդուկում: 1917 թ. ավարտել է Յուրևի (Տարտու) համալսարանի բժշկական ֆակուլտետի դեղագործության բաժանմունքը, 1930 թ.՝ Երևանի համալսարանի բժշկական ֆակուլտետը: 1919-1922 թթ. աշխատել է Թիֆլիսում: 1922 թվական

նից եղել է Երևանի համալսարանի բժշկական ֆակուլտետի և անասնաբուժական-անասնաբուժական ինստիտուտի դեղաբանության, պոլիտեխնիկական ինստիտուտի ընդհանուր քիմիայի ամբիոնների վարիչ: 1937-1944 թ. եղել է Լենինգրադի Ս.Մ. Կիրովի անվան ռազմաբժշկական ակադեմիայի պրոֆեսոր, 1944-1955 թթ.՝ բժշկական ստոմատոլոգիական և անասնաբույժների կատարելագործման ինստիտուտների դեղագործության ամբիոնների վարիչ: 1955 թվականից աշխատել է Երևանի հեմատոլոգիայի և արյան փոխներարկման, բժշկական, նուրբ օրգանական քիմիայի ինստիտուտներում: Եղել է Հայաստանի դեղաբանների գիտական ընկերության պատվավոր նախագահ, դեղագործության համամիութենական գիտությունների ընկերության վարչության անդամ:

¹⁵ **Բարդուղիմեոս Արտեմի Ֆանարջյան** (1898-1976) - հայ ռենտգենաբան, բժշկական գիտությունների դոկտոր, ՀԽՍՀ ռենտգենառադիոուտուցքաբանական ծառայության հիմնադիրը, ՀԽՍՀ ԳԱ ակադեմիկոս (1956), ԽՍՀՄ ԲԳԱ թղթակից անդամ (1960), ՀԽՍՀ գիտության վաստակավոր գործիչ (1940), Հայաստանում ռենտգենոլոգիայի և ռադիոլոգիայի հիմնադիրը: ԵՊԲՀ-ում առաջադեմ ուսանողներին տրվում է նրա անունով անվանական կրթաթոշակ: Ծնվել է Ախալցխայում: Նախնական կրթությունն ստացել է Աբասթումանում: 1917 թ. ավարտել է Թիֆլիսի առևտրական ուսումնարանը: 1923 թ. ընդունվել է Թիֆլիսի բժշկական համալսարան, այնուհետև 4-րդ կուրսից տեղափոխվել Բաքվի համալսարանի բժշկական ֆակուլտետ, որն ավարտել է 1924 թ.: 1925 թ. վերապատրաստվել է Գերմանիայում: Ձևավորել է ռենտգենառադիոբանության բաժանմունքը, 1927 թվականից՝ ռենտգենաբանության ամբիոնը: Եղել է ԵԲԻ ռենտգենաբանության ամբիոնի վարիչ, բժշկական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (1936): 1946 թվականից՝ իր նախաձեռնությամբ կազմակերպված ՀԽՍՀ առողջապահության նախարարության ռենտգենաբանության և ուտուցքաբանության (1977 թվականից՝ Բ. Ա. Ֆանարջյանի անվան) ԳՀԻ տնօրեն: ՀԽՍՀ ԳԱ նախագահության անդամ, կենսաբանական (1956-1959), բժշկական (1960-1963) գիտությունների բաժանմունքների ակադեմիկոս-քարտուղար:

¹⁶ **Ծովյան Կարապետ Նշանի** (1890-1966) - հայրենադարձ ԱՄՆ-ից, 1935-1936թթ. եղել է Կարմիր խաչի վարչության նախագահ:

¹¹⁷ **Տեր-Ղազարյան Նարինան Գրիգորի** (1877-1938), խորհրդային պետական աշխատող, Հայաստանի ժողկոմխորհի ներկայացուցիչը Անդր-դաշնության ժողկոմխորհում:

¹¹⁸ Խոսքը հայաստանաբնակ բնակիչների խնդրանք-նամակների մասին է, որոնցում նրանք ցանկություն էին հայտնել տեղեկություն ստանալու ամենայն հավանականությամբ Ամերիկայում գտնվող իրենց հարազատների վերաբերյալ: Եվ իրենց այդ խնդրանքը իրականացնում էին Հայաստանի Կարմիր խաչի միջոցով:

¹¹⁹ Տես ծանոթագրություն 110

¹²⁰ **Զապել Մկրտչի Եսայան (Հովհաննիսյան)** (1878-1943)- հայ գրող, թարգմանիչ, հրապարակագիր: Ծնվել է Կ.Պոլսի Սիլիհտարի (Սկյուտար) պարտեզներ թաղամասում: 1892 թ. ավարտել է Սկյուտարի Սուրբ Խաչ վարժարանը, Փարիզում հետևել Սորբոնի և Կոլեջ դը Ֆրանսի գրականության ու փիլիսոփայության դասընթացներին: 1918 թ. Մերձավոր և Միջին Արևելքի երկրներում կազմակերպել է հայ տարագիրների և ողբերի հավաքման ու տեղավորման գործը:

¹²¹ **Սեյյան Պատրիկ Աբրահամի** (1895-1978), գրական-հասարակական գործիչ, խմբագիր:

¹²² **Աղասի Առնոդի Խանջյան** (1901-1936)- կուսակցական, պետական գործիչ: Ծնվել է Վանում: Կոտորածների օրերին ընտանիքի հետ գաղթել եւ բնակություն հաստատել Երեւանում: 1920թ. ընտրվել է Հայաստանի կոմունիստական կուսակցության Երեւանի կոմիտեի քարտուղար, ՀԿ(Բ)Կ Կենտկոմի անդամ: 1930թ. ընտրվել է Հայաստանի կենտկոմի առաջին քարտուղար եւ այդ աշխատանքում մնացել մինչեւ իր մահը՝ 1936թ.:

¹²³ **Գուլոյան Աբրահամ Աբրահամի** (1893-1938)- պետական գործիչ, վարել է տնտեսական պատասխանառու պաշտոններ, 1935-1937թթ. ՀՍԽՀ ժողկոմխորհի նախագահ:

¹²⁴ **Սանսիվաս Հովսեփ Եղիայի Տեր-Ստեփանյան** (1896-1978)- բանաստեղծ: Եղել է ներգաղթի Ամերիկայի հանձնախմբի կենտրոնական գործադիր մարմնի քարտուղարը: Սերտ կապեր է ունեցել Ամերիկայի Հայ Կարմիր խաչի հետ: Աշխատակցել է նրանց հետ, պարբերաբար նյութեր տրամադրելով գրքերում ու պարբերականներում հրատարակելու համար:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾՎԱԾ ԱՐԽԻՎԱՅԻՆ ՖՈՆԴԵՐԻ

1. Ֆոնդ 1 - ՀԿԿ կենտկոմ
2. Ֆոնդ 57 - Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի դիվան
3. Ֆոնդ 112 - ՀԽՍՀ Կենտրոնական գործադիր կոմիտե
4. Ֆոնդ 113 - Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն
5. Ֆոնդ 118 - Հայաստանի Հանրապետության առողջապահության նախարարություն
6. Ֆոնդ 122 - ՀԽՍՀ լուսավորության նախարարություն
7. Ֆոնդ 128 - ՀԽՍՀ բանվորա-գյուղացիական տեսչության ժողովրդական կոմիսարիատ
8. Ֆոնդ 154 - Կարմիր խաչի ընկերության Հայաստանի կենտրոնական կոմիտե
9. Ֆոնդ 178 - Հայաստանի օգնության կոմիտե /ՀՕԿ/
10. Ֆոնդ 199 - Հայաստանի առաջին հանրապետության նախարարների խորհուրդ
11. Ֆոնդ 200 - Հայաստանի առաջին հանրապետության արտաքին գործերի նախարարություն
12. Ֆոնդ 205 - Հայաստանի առաջին հանրապետության խնամատարության և աշխատանքի նախարարություն
13. Ֆոնդ 213 - Հայաստանի առաջին հանրապետության դատարաններ

ԱՆՁՆԱՆՈՒՆՆԵՐ

Ա

Աբովյան Սարգիս, 137, 361
 Աբրահամյան Սիրանույշ, 138, 276
 Ադիբեգյան Վահան, 191, 232, 233, 236, 255
 Ալանյան Մ., 194
 Ալավերդյան Մ., 141, 163, 203, 223, 227, 228
 Ալեքսանյան Արտաշես, 256
 Ահարոնյան Ա. /Բժիշկ/, 275, 329, 334, 345
 Աղաբաբյան Շողիկ, 138
 Աղաբաբյան Օլգա (Շողիկ), 138
 Աճեմյան Կալիպսե, 138
 Ամիրյան Գևորգ 14, 132-134, 357
 Այդինյան Ստյոպա, 256
 Այզենբերգ, 149
 Այվազյան Մկրտիչ, 275
 Անանյան Սերիկ, 255
 Անտեխայան, 188, 364
 Աշեր, Ըշեր Ս., 12, 15, 88-90, 351
 Աշրաֆյան Զ., 225, 368
 Աջեմյան Կալիփսե, 178
 Առաքելյան Ս., 187, 189, 364
 Ասլանյան Զարուհի, 139
 Աստվածատրյան Բաբկեն, 255, 369
 Ավազյան Ասանես, 178
 Ավազյան Է., 149
 Ավազյան Մկրտիչ, 132

Ավազյան, 137, 360
 Ավետիսյան Ս., 36
 Արամյան Ս., 248
 Արամյանց Հ., 81, 82
 Արարատյան Ս., 78, 350
 Արարատյան Օ., 71, 99
 Արեշյան Գրիգոր, 132, 358
 Արզումանյան Սառա, 138
 Արծրունի Վահան, 12, 98-100, 148, 275, 351
 Արղության Ա., 149
 Արտակ եպիսկոպոս, 128, 129, 356
Բ
 Բաբայան, 91
 Բաբայան Էլեք, 15
 Բաբայան, 137
 Բագրատ արքեպիսկոպոս 152, 363
 Բաղդասարյան, 259
 Բատիկյան Հայկ, 255, 370
 Բարունակյանց
 /Բարունակեանց/ Գ., 311
 Բաքստոն Հարոլդ, 102, 104, 353
 Բեժանյան Մկրտիչ, 133
 Բեկնազարյան Ա., 149
 Բենիկ ծայրագույն վարդապետ, 127, 128, 355
 Բիչ Ժոզեֆ Վ., 193, 271, 273
 Բլեկուել, 165

Գ

Գասպարյան /Գասպարեան/ Ս.
343

Գարագաշ Ե., 131, 132, 140, 357

Գարակոչյան /Կարակոչյան/
Արշակ, 180, 181, 364

Գարայան Ա., 193

Գևորգյան Զարուհի, 139, 178

Գյուլբաշյան Արաքսի, 139

Գյուլխանդանյան Ա., 71, 83, 348

Գյուլնազարյան Կոնստանդին
14, 132-134, 137, 357

Գորին, 15

Գուլյան Ա., 372

Գրիգորյան Անահիտ, 139

Գրիգորյան Ավետիս, 256

Գրիգորյան Հ., 149

Գրիգորյան Քերոբ, 256

Գևորգ Ե կաթողիկոս 5, 74, 75,
107-109, 349, 356, 357

Դ

Դաշտոյան Ռ., 313

Դավթյան Սերիկ, 255, 370

Դատյան, 197

Դուբրովսկի, 286

Ե

Եսայան Զապել, 325, 372

Եվանգուլյան Գրիգոր, 14, 132,
357

Երզնկյան Արամայիս, 135, 213,
316, 360

Երզնկյան Եզեկել, 15, 140, 363

Երզնկյան, 196, 197

Զ

Զախարյան, 149

Զարգարյան Ար. /Զարգարեան/
173, 174

Զաքարյան Զաքար, 1734

Զաքոյան Ա., 143, 147, 149, 363

Է

Էսմերյան Պողոս, 213

Էվանս Ջոն, 112, 133, 142, 164,
165, 355

Էքմեքճեան Արմինե 291

Թ

Թադևոսյան Հովհաննես, 14,
129, 131-134, 137

Թազագյուլյան Սրբուհի, 139,
178

Թաիթաճյան Ֆ., 73, 83, 349

Թամանյան Ալեքսանդր, 255,
369

Թաշչյան /Թաշճեան/ Նազելի,
319, 340

Թարխանյան, 186, 190, 259

Թոքմաջյան Արմենակ, 229,
244, 316, 368

Թումանյան Հ., 88, 350, 357

Ժ

Ժորժուլիանի Ս., 172, 226

Ի

Իշխանյան Անտոն, 256

Իսահակյան Աբգար, 134, 360

Իսահակյան Անդրանիկ, 130

Իսկանդարյան Քալինկա, 139

Լ

Լազարյան Սիմոն, 121, 137, 162,
 196, 240, 256, 348, 361
 Լալայան Աշխեն, 97
 Լալայան Ավետիք, 97
 Լեփսիուս Յոհաննես, 218, 368
 Լուկաշին Սարգիս
 /Սրապիոնյան/, 355, 365
 Լևիցկի, 187
 Խ
 Խալիլով Ջալիլ, 255
 Խանդամիրյան, 225, 231
 Խան-Եղիազարյան /Խան-
 Եղիազարեան/ Ստեփան,
 173
 Խանզադյան Ջատիկ, 213
 Խանոյան, 233
 Խանջյան Աղասի, 340, 372
 Խաչատրյան Աննա, 178
 Խաչին Արշակ, 137, 361
 Խերյան, 213, 364
 Խոջամիրյան Գուրգեն, 81, 86,
 91, 96, 350
 Խոջամիրյան Երվանդ, 132, 358
 Խոստիկյան Միսակ, 132, 358
 Խոսրով Զոհրապ, 95, 96
 Խուդավերդյան Աննա, 106, 139,
 Խուդավերդյան Մարգարիտ,
 139
 Խուդավերդյան Մարիամ, 139
 Խուդավերդյան Սուրեն, 133,
 151, 185, 188, 203, 228, 256,
 359
 Ծ

Ծովյան /Ծովեան/ Կ., 276, 287,
 309, 310, 314, 245, 371
 Կ
 Կամսարական Սպանդարատ,
 3, 14, 71, 80, 102, 104-107,
 111, 123, 127, 129, 130, 132,
 133, 137, 143, 148, 151, 152,
 162-164, 178, 184-185, 188,
 190, 194, 195, 201, 209, 220,
 223, 227, 228, 286, 293, 298,
 347
 Կանայան Ա., 71, 348
 Կարապետյան Մկրտիչ, 256,
 276
 Կիրեղյան Գր., 88
 Կյուլեգյան Լյուսի /Կիլեգեան/,
 315, 326, 333
 Կոստանյան Արամ, 255, 369
 Կորգանով /Ղորղանյան/
 Նիկոլայ, 10, 76, 77, 78
 Կորիսմազյան Արմենուհի, 256
 Կորովին Ե., 364
 Հ
 Հակոբյան Արշակ, 138, 275
 Հակոբյան Դավիթ, 213
 Հակոբյան Դարուհի, 213
 Հակոբյան Ներսես, 14, 132, 135,
 357
 Հակոբյան Փայլակ, 256, 308,
 309
 Հակոբյան, 196, 270
 Համբարձումյան Մարիամ, 132,
 136

Համբարձումյան Սարգիս, 133,
 146, 359, 365
 Հարոյան Գրիգոր, 256
 Հարությունյան Ի., 354
 Հարությունյան Լ., 275
 Հարությունյան Սոֆյա, 139
 Հարությունյան, 99, 178
 Հարքորտ Հուբերտ Վիլյամ, 121,
 130, 133, 355
 Հյուսյան Պ., 321, 326, 333, 336
 Հովհաննիսյան Գ., 347
 Հովհաննիսյան Լևոն, 134, 359
 Հովհաննիսյան Հ., 71
 Հովհաննիսյան Մարգարիտ,
 139, 178
 Հովհաննիսյան Պ., 71
 Հովսեփյան Մ., 248, 256
 Դ
 Դազարյան /Դազարեան/, 281
 Դազարյան Մուրադ, 125, 156
 Դարաբեկյան Մ., 101, 352
 Դարիբջանյան, 28
 Դլյան Սաթենիկ, 139
 Ը
 Մազմանյան Արուսյակ
 /Մազմանեան Արուսեակ/ 319
 Մաթոսյան Ա., 212
 Մալխասյան Արմենակ, 256,
 315, 321, 326, 332, 333, 336,
 370
 Մալյան Գրիգոր, 167, 256
 Մակարյան Ար., 84, 97
 Մակարյան Գ., 95
 Մամիկոնյան Ս., 348, 354

Մամիկոնյան Վ., 237
 Մանասերյան Վ., 147, 149
 Մանդինյան Մ., 71, 254
 Մանթաշյան Մարիամ, 72, 256,
 259, 260, 267, 270, 356, 370
 Մանուկյան Զ., 71
 Մանվելյան-Աղաբաբյան Օլգա
 /Մանուշակ/, 177
 Մասունյան Վերգինե, 139, 178
 Մարգարյան Գրիգոր, 132-134
 Մարգարյան Խ., 255
 Մարկոսյան, 213
 Մարտիրոսյան Վիկտորյա
 /Մարտիրոսեան/, 315
 Մեղնիկյան Գրիգոր, 275, 370
 Մեժլումյան, 171
 Մելիք-Ազատյան /Մելիք-
 Ազատեան/ Սարգիս, 173
 Մելիք-Ազարեան /Մելիք-
 Ազարյան/ Այծեմնիկ, 131, 132
 Մելիք-Ալավերդյան Բ., 142, 195
 Մելիքյան Համո, 14, 88
 Մելիք-Վարդանյան Ասանեթ,
 139
 Մելիք-Վարդանյան Արշալույս,
 139
 Մելիք-Փարսադանյան
 Արշալույս, 178
 Մելիք-Փարսադանյան
 Խուրշուդ, 138, 361
 Մելիք-Քարամյան Մուշեղ, 255
 Մեքսով, 108
 Միհրդատյան, 214, 238
 Միշա, 191, 192

Միրզա-Ավագյան Հարություն,
138, 361

Միրզախանյան Ժիրայր, 132-
134, 357

Միրիճանյան, 285

Միքայելյան Կարեն
/Միքայելեան Կարէն/, 201,
209, 220, 365

Միեռյան Գևորգ, 256

Միեռյան Հայկ, 246, 256

Մյասնիկյան Ալեքսանդր, 101,
148, 187, 351

Մշամեան Թ., 96

102, 103, 109, 133, 352, 356

Մուրադյան /Մուրատյան/ Մ.,
334

Մռավյան Ա., 237, 368

Մսերյան Դավիթ, 212

Մուշեղյան Տ., 259, 370

Մուրադբեկյան Խորեն արք.,

Յ

Յարվելյան Հովսեփ, 132, 134

Լ

Լանասյան Սարգիս, 275

Լանսեն Ֆրիտյոֆ, 216, 366,
367

Լարիմանյան, 143, 147, 149

Լարինջյան Սրբուհի, 139, 178

Լերսիսյան Սաթենիկ, 139

Լշիկյան Հակոբ, 215

Լուրիջանյան Ավիս, 101, 137,
352

Շ

Շահբազյան Արտաշես

/Շահբազեան Արտաշէս/, 173

Շահվերդյան Դանուշ, 151, 163,
178, 181, 256, 363

Շարբաթյան Հրանուշ, 107

Շեկ-Հովսեփյան Եղիշե, 138,
362

Շեֆտել, 250

Ռ

Ռսկերցյան, 164, 165

Չ

Չալսուշյան Գրիգոր, 5, 71-73,
75, 80-82, 85-88, 90-94, 98,
348, 351

Չալյան Միխայիլ, 137, 361

Չամքերթյան Տիգրան, 212

Չուբար Գրիգոր, 132, 133, 358

Պ

Պալաճյան Եպիսկոպոս, 212,
366

Պապանյան Մ., 87

Պարզյան Գագիկ, 119, 133, 187,
355, 359

Պարոնիկյան /Պարոնիկեան/,
152

Պարոնյան Միքայել, 255

Պարույր, 187

Պետրոսյան Հ., 259, 260

Պետրոսյան, 93, 260

Պողոս Նուբար, 30, 213, 216,
239, 349, 367

Պողոսյան Ա., 102, 104, 106, 111,
123, 127

Պողոսյան Գ., 80
 Պողոսյան Հ., 229
 Պողոսյան Մամիկոն, 275
 Պողոսյան Վասակ, 184, 203, 364
 Պոյաճյան Արուսյակ, 203
 Պոպով Գր., 72, 73
 Պունձեանյան Աղավնի /Պունձեանեան Աղանի/, 242
Ջ
 Զալլադյան Հայկ, 238, 255, 315, 369
Բ
 Բակովսկայա Ալեքսանդրա, 206, 366
 Բակովսկի Քրիստիան, 217, 367
 Բոբինսոն Է., 15, 18, 121, 125, 130, 135, 355
Ս
 Սահակյան Աստվածատուր 237
 Սահակյան Արծվիկ, 139
 Սահակյան Մարտին, 14, 132, 133, 184, 195, 237, 242, 244, 357, 358
 Սահակյան Մնացական 191, 232, 237-238
 Սանսիվաս Հ., 345, 372
 Սարգիս /թիշկ/, 131, 140
 Սարգսյան Անդրանիկ, 149
 Սարյան Մարտիրոս, 255, 369
 Սաֆրաստյան Արշակ, 102, 353
 Սեյլան /Սելեան/ Պատրիկ, 333
 Սնայան Վ., 197

Սնարյան Սնար, 163, 178, 181, 256, 332, 364
 Սոտնիկյան Ա., 123, 127, 129, 131, 143
 Սվազյան /Սվազեան/ Մարի, 291, 300, 302, 303, 304
 Սրապիոնյան, Ա., 119
Վ
 Վարդանյան /Վարդանեան/ Գրիգոր, 201
 Վարդանյան Ֆլորա, 198, 365
 Վարդապետյան Վերժինե, 203
 Վինչեստեր Էդիտ, 165, 271
Տ
 Տամպուրճյան /Տամպուրաճեան/ Շուշան, 291
 Տատյան Հ., 146, 363
 Տեպաղյան Եղիշե /Տեպաղեան Եղիշե/, 283
 Տեր-Գաբրիելյան Սահակ, 129, 244, 356
 Տեր-Գրիգորյան Բալիկ, 140
 Տեր-Դավթյան / Տեր-Դավթեան/ Մարտին, 173
 Տեր-Դավթյան Ն., 71, 132
 Տեր-Մարտոսյան Օհան /Տեր-Մարտապեան Օհան/, 288
 Տեր-Միքայելյան Հովհաննես, 71 347
 Տեր-Պողոսյան Աշոտ, 88, 133, 134
 Տեր-Պողոսյան Սասուն, 14
 Տեր-Սարգսյան Ե., 71

Տեր-Վարդանյան /Տեր-
Վարդանեան/ Ալեքսանդր
173

Տեր-Վարդանյան /Տեր-
Վարդանեան / Հ., 132

Տյուկեր Էդիտ, 124

Փ

Փանոսյան, 238

Փիրումյան Սիմոն /Սիմոնիկ/,
205, 366

Ք

Քաջիկյան /Քաջիկեան/ Խ., 296

Քոլինզ Լ., 292

Քոչարյան Հ., 286, 287

Քվիսլինգ Վիդբուն, 257, 370

Օ

Օհանջանյան Համո, 81, 86, 89,
90, 91, 93-96, 350

Ֆ

Ֆանարջյան Բարդուղիմեոս,
275, 371

ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐԻ

Ա

Ադրբեջան, 77, 359
Աթենք, 15, 19, 151, 167, 177, 183
Ալաիի, 92
Ալեքսանդրապոլ, 17, 18, 135, 348, 349, 356, 357
Ալեքսանդրովկա, 28, 232, 233
Ալիբարա, 171
Ալիքուլյակ, 325
Ախալցխա, 285, 371
Ախուրիկ, 28
Ախտա, 325
Ահվազ, 187, 189
Ամերիկա, 15, 104, 135, 150, 175, 178, 180, 181, 193, 194, 202, 203, 209-212, 214-219, 242, 248-250, 266, 282, 284-287, 314, 319, 321, 330-332, 335, 336, 338, 365, 372
ԱՄՆ, 162, 183, 201, 371
Այնազուր, 149
Անգլիա, 15, 18, 87, 121, 125, 130, 209, 210, 212, 214, 218, 363, 366
Անդրկովկաս, 175, 194, 203, 360, 361, 365
Անտվերպեն, 210, 255
Աշտարակ, 139
Ապարան, 127, 128, 136, 350
Ապկեզ, 169
Աջասու, 166
Ատրպատական, 131, 132, 140

Արագդայան, 242-244
Արմաշ, 242-244
Արնովիլ, 210
Արալըր, 291
Արտաշատ, 16
Արփա /գյուղ/ 20, 149, 190, 201
Արֆրովիլ, 210
Բ
Բաթում /Պաթում/, 18, 73, 87, 91, 121, 125-127, 130, 163, 185, 188, 194, 203, 231, 240, 288, 294, 296, 308, 309
Բայանդուր, 28, 135, 232, 233
Բասարգեչար, 27
Բաքու, 138, 139, 348, 361, 362, 370, 371
Բելգիա, 209, 210, 212, 325, 326, 363
Բեխ, 138, 355
Բեռլին, 138, 210, 347, 362, 366, 368
Բեռն, 358
Բերդ, 92
Բինդիեպտըն, 211
Բոյուք-Վեդի, 17, 134
Բոստոն /Բոսթոն, Պոսթըն/, 193, 210, 291, 326
Բրակտըն, 210
Բրանդֆորդ /Պրենտֆորդ/, 319
Բրյուսել, 210, 212, 298
Գ
Գայ, 19

Գանձակ, 139, 368
 Գետք, 28
 Գերմանիա, 209, 210, 212, 218,
 362, 363, 367, 371
 Գյուլագարակ, 17, 20, 25, 135
 Գյումրի, 17, 357
 Գողթան, 92
 Գորիս /Կուրիս/, 169
 Գրանիտ-Սիտի, 211

Դ

Դահարլու, 28, 232, 233
 Դավալու, 138
 Դավշան Ղըշլաղ, 28, 233
 Դարալագյազ, 11, 17, 20, 27,
 143, 147, 183, 184, 256, 260,
 363
 Դարաչիչակ, 184
 Դելարի, 211
 Դեստրոյտ /Տիդրոյդ, Տիթրոսիտ/,
 211, 291, 315, 320
 Դիլիջան, 12, 17, 20, 167, 183,
 235, 260, 370

Ե

Եգիպտոս, 95, 96, 104, 367
 Ելենովկա, 316
 Եղեգնաձոր, 11
 Եվրոպա, 219, 365
 Երազգավորս, 28
 Երևան, 11, 13, 27, 30, 35, 37,
 40-42, 54, 68, 71-73, 75, 76,
 78-100, 102, 104, 106-113,
 120-125, 129, 130, 132, 137-
 146, 149, 150, 162, 164, 165,
 174, 177, 179, 181, 182, 185,

186, 188-190, 193-196, 203,
 209, 213, 214, 223, 224, 227-
 229, 231, 235, 237-240, 242,
 244, 245, 247, 256, 259-261,
 270, 272, 275, 284, 286, 291,
 298, 305-308, 310, 313, 315,
 320, 322-325, 329, 332, 344,
 347, 351, 356-362, 364, 368-
 371

Զ

Զանգեզուր, 17, 18, 20, 24, 27,
 33, 105, 128, 129, 135, 136,
 138, 183, 184, 190, 260, 365
 Զանգիբասար, 89, 90
 Զարխաչ, 166
 Զեյվա /հայկական/, 19
 Զմյուռնիա, 104, 366

Է

Էջմիածին, 17, 19, 20, 21, 26, 74,
 75, 78, 107, 108, 150, 152,
 183, 190, 200, 255, 260, 316,
 348, 354, 360, 363, 369

Թ

Թայչարոխ, 325
 Թավրիզ, 15, 19, 130-132, 139,
 140, 141, 173, 177, 183, 357,
 363, 365
 Թեհրան, 187
 Թիֆլիս, Տփլիս, 73, 90, 91,
 107, 232, 285, 305, 308,
 349, 350-353, 356-360, 363,
 365, 368, 370, 371
 Թոմրա, 92
 Թրոյ /Թրոյ/, 210, 288

Ժ

Ժնև, 5, 13, 39, 71, 83, 211, 358,
360, 366

Ի

Իգդիր, 139

Իզմիր, 18, 120, 130

Իլլինոյս, 289

Իջևան, 27, 167

Իտալիա, 15

Լ

Լալիքենդ, 166

Լեհվազ, 169, 170

Լենինական, 28, 29, 164, 165,
183, 193, 194, 215, 232-236,
255, 256, 260, 270-272, 291,
293, 296, 306, 307, 323-325,
356

Լիճք, 169

Լին, 2՝0

Լիշկվազ, 169

Լոնդոն, 210, 254, 353, 355

Լոս-Անջելես /Լոս-Անճելոս/, 211,
319 —

Լովել, 210

Լորենս, 210

Լուկաշեն, 196

Խ

Խաթունարխ, 19

Խորհրդային Միություն, 217,
286, 313, 321, 341, 357, 365

Կ

Կալեր, 169

Կալիֆորնիա /Քալիֆորնիա/,
209, 215, 330, 333

Կահիրե /Գահիրե/, 95, 96

Կապան, 18, 20, 24, 27, 190,
200, 361

Կարճևան, 169, 171

Կարս, 107, 138, 361, 368

Կաքավաբերդ, 169

Կիև, 138

Կոստանդնուպոլիս /Կ.Պոլիս/,
73, 83, 95, 104, 130, 178,
191, 348, 355, 366

Կոտայք, 16, 17

Կունեն, 166

Կրանիդ Սիդի, 289

Կրանտ Ռաբիգ, 289

Հ

Հալիժոր, 18

Համբուրգ, 325

Հայաստան, 3, 5, 7, 8, 12-15, 20,
23, 29, 30, 32, 34, 36-39, 71,
72, 74, 75, 85, 89, 90, 93,
94, 96 100, 102-104, 107,
108, 110, 113, 114, 118, 119,
121, 122, 126, 127, 131-133,
136, 137, 140, 141, 145, 146,
148, 150, 174-177, 180, 182-
185, 192, 201, 202, 212-219,
229, 237, 249, 250, 261, 262,
281, 282, 287, 296-299, 310-
312, 315, 318, 321, 328, 330-
333, 337, 338, 340-342, 346-
350, 353-361, 363, 365-369,
371, 372

Հայլնտ Բարք, 291

Հարթֆըլդ, 211

Հեյվրիլ, 210

Հունաստան /Յունաստան/, 183,
185, 217

Ղ

Ղամարլու, 16,

Ղարաբաղ, 138

Ղարադաղ, 174

Ղարաքիլիսա, 18, 28, 135, 144,
145, 232, 233, 260, 349

Ղափան, տե՛ս Կապան

Մ

Մագրա, 165

Մալաթիա, 214

Մալիշկա, 149

Մահանջուղ, 135

Մայակովսկ, 16

Մանչեստր, 210, 366

Մարալզամ, 171

Մարսել /Մարսելյ/, 15, 19, 177,
183, 210, 366

Մարվանիս, 92

Մելիք, 166

Մելվուսկի, 211

Մեդրի, 17, 20, 25, 27, 169, 170,
183, 184, 190, 200, 260

Միլուօքի, 289

Միչիգան, 289, 291

Միջագետք, 17, 134

Միսխանա, 325

Մոսկվա /Մոսքովա/, 72, 129,
149, 209, 211, 285, 302, 347-
352, 355-359, 363, 365, 368

Ն

Նախիջևան, 89, 139, 348, 351,
356, 358, 365, 369

Ներքին Աղդան, 166

Ներքին Գյահրեզ, 136

Նիագարա-Ֆոլս /Նիակարա-
Ֆոլս/, 211, 319

Նիս, 210

Նյու-Արք, 210

Նյու-Յորք /Նիու Եորք/, 19, 23,
150, 162, 163, 176, 183, 201,
210, 214, 216, 217, 248, 298,
364

Նյու-Ջերսի, 210

Նոր Եվրոկիա, 212, 407

Նորաշեն, 11

Նոր-Բայազետ, 17, 27, 139, 190,
260, 351

Նուխի, 138

Շ

Շահաբ, 16

Շարուր, 89

Շիվանի ձոր, 169

Շիրակավանք, 28

Շվեյցարիա, 15, 209, 211, 350,
352

Չ

Չիկագո /Շիքակո/, 202, 211, 320

Չլսի, 211

Պ

Պարսկաստան, 136, 183, 187,
189, 360, 364

Պենսիլվանիա, 289

Պինկիեմթըն, 291

Պոն-դը-Շերի, 210
Պոնտիակ, 211
Պորտլանդ, 211
Պրովիդենս /Փրավիտենս/, 210
Պրֆլո, 319

Ջ

Ջալալօղլի, 17
Ջարխեչ, 20
Ջողազ (Պիպի), 166
Ջուլֆա, 185

Ռ

Ռաշտ, 187
Ռեյսին, 211
Ռիչմոնդ, 211
Ռումինիա, 211
Ռուսաստան, Ռուսիա, 10, 13,
76, 79, 84, 99, 100, 129,
209, 211, 348, 354, 364, 367,
370
Ռևազլու, 166

Ս

Սադարակ, 88, 386
Սան-Ֆրանցիսկո /Սան-
Ֆրանսիսկո/, 211
Սարդարապատ, 190, 196, 197
Սեն-Շամո, 210
Սենտ-Էտյեն, 211
Սերեժ, 209
Սէյլմ-Փիպատի, 291
Սըմըվիլ, 291
Սթ. Քաթարինս, 319
Սիսիան, 18, 190, 316
Սիրակուզ, 211
Սիրիա, 217, 354

Սուրմալու, 140, 347
Սաչինդֆելզ 210
Սոի, 166
Ստեփանավան, 17, 325
Սրալըդ, 28
Սևան, 27
Սևքար, 27, 166, 167, 190, 256,
316

Վ

Վալանս, 210
Վաղարշապատ, 74, 75, 78,
348, 350, 369
Վան, 138
Վաշինգտոն, 211
Վարդենիս, 27
Վարդնշատ, 138
Վեդի, 17
Վեդի-Բասար, 17, 134
Վեստ-Պոլման, 211
Վերին Գյաիրեզ, 136
Վիեննա, 347
Վիսքոնսին /Ուիսքոնսին/, 289
Վոլտինսվիլ, 211
Վորբեր, 210
Վոքեդըն, 211
Վրաստան, 72, 77, 285, 349,
351, 359, 360

Տ

Տաթև, 128, 129, 135
Տարոնիկ, 19
Տեղ, 18, 24, 27, 135, 190, 200

Ր

Րեյսին, 289

Ց

Ցղնա, 92

ՈՒ

Ուզունթալա, 166

Ուստր, 210, 281, 291

Ութըրթաուն, 291

Փ

Փամբակ- Լոռի /Լոռի-Փամբակ/
17, 19, 20, 135, 144, 183, 201

Փառակա, 92

Փարաքար, 19

Փարիզ /Բարիզ, Պարիզ/, 15, 19,
104, 141, 142, 151, 176, 183,
188, 210, 215-217, 254, 284,
298, 309, 310, 335, 347, 351,
353, 364, 366, 368, 372

Փոլթաքեթ, 210

Ք

Քանաքեռ, 17, 369

Քարանլուխ, 80

Քարվանսարա, 167

Քեմալ-Օստո, 212

Քեշիշքենդ, 11, 93, 99

Օ

Օդեսա, 138, 360, 362

Օլթի, 138

Օկլենդ /Օքլենտ/, 319

Ֆ

Ֆաուլեր, 211

Ֆիլադելֆիա, 210

Ֆրանսիա, 142, 183, 209, 210,
214, 215, 218, 310, 351, 366,
367

Ֆրեզնո /Ֆրեզնո/, 211, 215, 319

...

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Առաջաբան	3
Փաստաթղթեր և նյութեր	
1. Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության կանոնադրությունը	37
2. Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության գլխավոր վարչության նախագահ Գ.Զախուշյանի գրությունը Հայաստանի Հանրապետության արտաքին գործերի նախարարին՝ Ժնևում կայանալիք կարմիր խաչի համագումարին Հայաստանից պատգամավոր ուղարկելու մասին	71
3. Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության գլխավոր վարչության նախագահ Գ.Զախուշյանի գրությունը Հայաստանի Հանրապետության արտաքին գործերի նախարարին՝ Վրաստանում գտնվող ռենտգենյան կաբինետը և լվացարան-բաղնիք գնացքը Հայաստան վերադարձնելու խնդրի մասին	72
4. Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության գլխավոր վարչության նախագահ Գ.Զախուշյանի գրությունը Հայաստանի հանրապետության արտաքին գործերի նախարարին՝ Կոստանդնուպոլսից ստացված գրություններում նշված հարցերի մասին	73
5. Ամենայն Հայոց Գևորգ Ե Կաթողիկոսի օրհնության կոնդակը Հայաստանի Հանրապետության կարմիր խաչի ընկերության հիմնադրման առիթով	74
6. Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության գլխավոր վարչության գրությունը Հայաստանի Հանրապետության վարչապետին՝ վարչության աշխատակիցներին պետական պաշտոնյաներ ծանաչելու խնդրանքով	75
7. Прошение Николая Корганова министру финансов Республики Армении по поводу целесообразности организации в Армении фабрики игральнх карт	76
8. Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության Վաղարշապատի բաժանմունքի գրությունը Ս.Էջմիածնի Մայր Աթոռի տպարանի տեսչություն՝ «Կարմիր խաչի օր» կազմակերպելու հետ կապված տպագրական հարցերի մասին	78
9. Отношение министерства финансов РА в совет министров с просьбой о выдачи согласия на открытие в Армении фабрики для изготовления армянских национальных карт	78
10. Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության գլխավոր վարչության	

գրությունը Հայաստանի Հանրապետության նախարարների խորհուրդ՝ խաղաթղթի մենաշնորհը ընկերությանը տալու խնդրանքով	79
11. Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության գրությունը Հայաստանի Հանրապետության նախարարների խորհուրդ՝ լազարեթներ ստեղծելու նպատակով ընկերության համար մեկ միլիոն ոսկու վարկ բացելու մա- սին	80
12. ՀՀ կառավարության որոշումը՝ Հայաստանի կարմիր խաչի ընկե- րության համար մեկ միլիոն ոսկու վարկ բացելու մասին	81
13. Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության գրությունը Հայաստանի Հանրապետության նախարարների խորհուրդ՝ հանրապետության եր- կաթուղագծերի և թատերատոմսերի գները հոգուտ կարմիր խաչի ընկերության բարձրացնելու մասին	82
14. Կոստանդնուպոլսի դիվանագիտական ներկայացուցիչ Ֆ. Թահ- թաճյանի գրությունը Հայաստանի Հանրապետության արտաքին գոր- ծերի նախարարություն՝ Ժնևի միջազգային կարմիր խաչի կողմից ընդունվելու խնդրի մասին	83
15. Հայաստանի Հանրապետության ֆինանսների նախարարության գրությունը նախարարների խորհուրդ՝ խաղաթղթի մենաշնորհի իրա- վունքի հարցի մասին	83
16. Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության գրությունը Հայաստանի Հանրապետության նախարարապետին՝ ընկերությունը խնամատարույն նախարարությանը ենթարկելու խնդրի վերաբերյալ	84
17. Հայաստանի Հանրապետության օրենքը՝ երկաթուղագծերի տոմսերի գինը հոգուտ կարմիր խաչի ընկերության բարձրացնելու մասին	85
18. ՀՀ կառավարության որոշումը՝ խաղաթղթի մենաշնորհը Հայաստա- նի կարմիր խաչի ընկերությանը վերապահելու մասին	86
19. Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության գրությունը Հայաստանի Հանրապետության նախարարների խորհուրդ՝ ընկերությանը պահեստ տրամադրելու անհրաժեշտության մասին	87
20. Հայաստանի Հանրապետության նախարարների խորհրդի գրու- թյունը Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության գլխավոր վարչություն՝ ընկերությանը պահեստ տրամադրելու մասին	87
21. Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության արտակարգ ժողովի արձանագրությունից՝ Սադարակ գյուղում բաղնիք և սննդակայան կազմակերպելու հարցի վերաբերյալ	88

22. Դոկտոր Ս. Աշերի գրությունը ՀՀ վարչապետ Հ. Օհանջանյանին՝ Զանգիբասարի, Շարուրի և Նախիջևանի շրջաններում տիրող համա- ճարակային հիվանդությունների դեմ պայքրելու իր առաջարկներով	89
23. Հայաստանի կարմիր խաչի գլխավոր վարչության նախագահ Գ. չախուռյանի գրությունից Հայաստանի Հանրապետության նախարա- րապետ Հ. Օհանջանյանին՝ շրջաններում տիրող համաճարակային հի- վանդությունների դեմ պայքրելու հետ կապված դժվարությունների մասին	90
24. ՀՀ կառավարության որոշումը՝ Հայաստանի կարմիր խաչի ընկե- րությանը՝ սնդակ-սանիտարական խմբեր ու կայաններ կազմակեր- պելու համար չորս միլիոն ռուբլու վարկ բացելու մասին	91
25. Հայաստանի կարմիր խաչի գլխավոր վարչության նախագահ Գ. Չախուռյանի գրությունը Հայաստանի Հանրապետության արտաքին գործերի նախարարին՝ Գոլոթանի բնակչության վատ վիճակի և այդ ուղղությամբ միջոցներ ձեռնարկելու մասին	92
26. Հայաստանի կարմիր խաչի գլխավոր վարչության նախագահ Գ. Չախուռյանի գրությունը բժշկա-սանիտարական գլխավոր վարչություն՝ Քեշիշքենո գծության քույրեր ուղարկելու անհրաժեշտության մասին	93
27. Հայաստանի կարմիր խաչի գլխավոր վարչության գրությունը Հա- յաստանի Հանրապետության նախարարապետ Հ. Օհանջանյանին՝ սի- նեմայով պատկերներ արտանկարելու մենաշնորհը ընկերությանը տրամադրելու մասին	93
28. Հայաստանի Հանրապետության օրենքի նախագիծը՝ սինեմատոգ- րաֆի համար պատկերներ հանելը Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերու- թյան մենաշնորհը ճանաչելու մասին	94
29. Отношение начальника таможенного отдела министерства финансов Республики Армении председателю Красного креста Армении по вопросу таможенного сбора в пользу Красного креста	95
30. Եգիպտոսում Հայաստանի Հանրապետության դիվանագիտական ներկայացուցիչ Խոսրով Զոհրապի գրությունը ՀՀ նախարարապետ Հ. Օհանջանյանին՝ Եգիպտոսի հայ կարմիր խաչը պաշտոնապես որպես Հայաստանի կարմիր խաչի մասնաճյուղ ճանաչելու մասին	95
31. ՀՀ կառավարության որոշումը՝ մաքսային տուրքերը հօգուտ Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության՝ 5 տոկոս բարձրացնելու	

մասին	96
32. Հայաստանի Հանրապետության ֆինանսների նախարարության գրությունը ՀՀ վարչապետին՝ Աշխեն և Ավետիք Լալայանների կողմից Հայաստանի կարմիր խաչի օգտին արված նվիրատվության մասին	97
33. Հայաստանի կարմիր խաչի գլխավոր վարչության գրությունը Հայաստանի Հանրապետության նախարարների խորհուրդ՝ հօգուտ ընկերության մաքսատուրք ավելացնելու վերաբերյալ օրենք ընդունելու խնդրանքով	97
34. Հայաստանի կարմիր խաչի գլխավոր վարչության գրությունը Հայաստանի Հանրապետության խնամատարության նախարարության բժշկա-սանիտարական վարչություն՝ նրանց բուժփմնարկների վրա կարմիր խաչի դրոշմ բարձրացնելու հարցի մասին	98
35. Հայաստանի կարմիր խաչի գլխավոր վարչության գրությունը նահանգային Հեղկոմի նախագահին՝ Քեշիշքենդ ուղարկվելիք դեղորայքի հարցի վերաբերյալ	99
36. Հայաստանի կարմիր խաչի գլխավոր վարչության նախկին նախագահ Վ.Արծրունու հայտարարությունը ՀՄԽՀ Ժողկոմխորի՝ ընկերության գործունեությունը վերսկսելու խնդրանքով	99
37. ՀՄԽՀ Ժողովրդական կոմիսարների խորհրդի որոշումը Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության մասին ...:	100
38. Հայաստանի կարմիր խաչի գլխավոր վարչության նախագահ Ս.Կամսարականի գրությունը Երևանի թեմակապ առաջնորդ Խորեն արքեպիսկոպոս Մուրադբեկյանին՝ վերջինիս վարչության անդամ ընդունելու առիթով	102
39. Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության գլխավոր վարչության նախագահ Ս. Կամսարականի նամակը Փարիզի հայ պատվիրակության վարչություն՝ ընկերության գործունեության մասին	102
40. Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության գլխավոր վարչության նախագահ Ս.Կամսարականի նամակը միստր Հ.Բաքստունին՝ ընկերության առաջիկա խնդիրների մասին	104
41. Աննա Խոտյավերդյանի դիմումը Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության գլխավոր վարչություն՝ իրեն գթության քույրերի դպրոց ընդունելու խնդրանքով	106
42. Հրանտ Ծարբաթյանի դիմումը Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության գլխավոր վարչություն՝ իրեն գթության քույրերի դպրոց	

ընդունելու խնդրանքով	107
43. Գնորդ Ե Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի օրհնության կոնդակը Հայաստանի Հանրապետության կարմիր խաչի ընկերության վերակազման առիթով	107
44. Հայաստանի կարմիր խաչի գլխավոր վարչության շնորհակալական նամակը Ամենայն Հայոց Գնորդ Ե կաթողիկոսին՝ հայրապետական օրհնության կոնդակ արձակելու առիթով	109
45. Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության գլխավոր վարչության շնորհակալական նամակը Կոստանդնուպոլսի հայ կարմիր խաչի կենտրոնական վարչություն՝ վերջինիս բժշկական առաքելության Հայաստանում իրականացրած աշխատանքների վերաբերյալ	110
46. Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության գլխավոր վարչության նախագահ Ս.Կամսարականի բացատրագիրը ՀՄԽՀ Ժողովուրդի՝ գաղթականությանն օգնելու նպատակով նյութական միջոցներ տրամադրելու անհրաժեշտության մասին	111
47. ՀՄԽՀ ժողովրդական կոմիսարների խորհրդի դեկրետի նախագիծը՝ Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության արտոնություննե- րի մասին	112
48. Ամերիկյան օգնության կոմիտեի բժշկական բաժնի վարիչ Ջ.Էվանսի նամակը Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության գլխավոր վարչություն՝ կոմիտեի բժշկա-սանիտարական մասից դեղորայք ստանալու վերաբերյալ	112
49. Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության կանոնադրությունը	113
50. Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության գլխավոր վարչության շնորհակալական նամակը Հայ կարմիր խաչի միության Իզմիրի մասնաճյուղին՝ նրանց կողմից ուղարկած օգնության առիթով	120
51. Անգլիական օգնության կոմիտեի ներկայացուցիչ Հարջորտի նամակը Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության փոխնախագահին՝ ընկերության համար Անգլիայից ստացված դեղորայքի ու բժշկական սարքավորումների մասին	121
52. Отношение общества Красного креста Армении в наркомздрав ССРА о деятельности и правах общества	122
53. Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության գլխավոր վարչության գրությունը Հայաստանի օգնության կոմիտե՝ վերջինիս տրամադրու- յան տակ եղած դեղորայքը իրենց տրամադրելու գյուղերի բնակչու- յանը օգնելու համար	123

54. Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության գլխավոր վարչության գրությունը միս եղիտ Տյուկերին՝ իրենց աջակցելու խնդրանքով	124
55. Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության գլխավոր վարչության գրությունը Մուրադ Ղազարյանին՝ վերջինիս Բաթումում Հայաստանի ներկայացուցիչ ընտրելու և իրենց աջակցելու խնդրանքով	125
56. Բենիկ Ծայրագույն վարդապետի գրությունը Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության գլխավոր վարչություն՝ Ապարանի գյուղացիության ծանր վիճակի և նրանց օգնելու անհրաժեշտության մասին	127
57. Տաթևի վանքի վանահայր և Սյունյաց հոտի առաջնորդ Արտակ եպիսկոպոսի գրությունը Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության գլխավոր վարչություն՝ Ջանգեզուրի գյուղացիության ծանր վիճակի և նրանց օգնելու անհրաժեշտության մասին	128
58. Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության գլխավոր վարչության շնորհակալական նամակը Սահակ Տեր-Գաբրիելյանին՝ Մոսկվայում Հայաստանի ներկայացուցիչը լինելուն համաձայնվելու համար	129
59. Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության գլխավոր վարչության գրությունը ՀՄԽՀ առժողկոմատ՝ արտասահմանից ստացված նվիրատվությունների մասին	130
60. Խորհրդային Հայաստանի կարմիր խաչի Ատրպատականի բաժանմունքի նամակը Հայաստանի կարմիր խաչի գլխավոր վարչություն՝ իրենց Հայաստան առաքած գումարի վերաբերյալ	131
61. Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության գլխավոր վարչության նախագահի ՀՄԽՀ կենտգործկոմ ներկայացրած ձեկուցագրից՝ ընկերության գործունեության մասին	132
62. Список представителей советских и общественных учреждений ЦСРП в ЦК помощи голодающим Армении	137
63. Տվյալներ դասախոսների մասին՝ Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության գրության քույրերի դասընթացի դասախոսների հարցառանից	138
64. Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության գրության քույրերի դասընթացում սովորողների ցուցակը	138
65. Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության գլխավոր վարչության նամակը Ատրպատականում ՀՄԽՀ քարտուղարության ներկայացուցիչ Ե.Գարագաշին՝ իրենց համագործակցության մասին	140
66. Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության գլխավոր վարչության նամակը Հայաստանի կարմիր խաչի Փարիզի մասնաճյուղին՝	

վերջիններին առաքումների մասին	141
67. Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության գլխավոր վարչության նամակը Ջոն Էվանսին՝ վերջինիս վարչության անդամ ընտրելու մասին	142
68. Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության գլխավոր վարչության նամակը Դարալազյազի գործկոմի նախագահ Ա. Զաքոյանցին՝ Դարալազյազում կարմիր խաչի մասնաճյուղ ստեղծելու հարցում իրենց աջակցելու մասին	143
69. ՀՍԽՀ Լոռու գավառի գավգործկոմի գրությունը Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերություն՝ սիֆիլիս հիվանդության դեմ պայքարելու ծրագրի մասին	144
70. Հայաստանի կենտգործկոմի նախագահության որոշումը՝ Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության կանոնադրությունը հաստատելու մասին.....	145
71. Հայաստանի կարմիր խաչի գլխավոր վարչության շնորհավորական նամակը Երևանի պետական համալսարանի ղեկավարությանը՝ ուսումնական հաստատության տարելիցի կապակցությամբ	146
72. Դարալազյազի գավառի կարմիր խաչի մասնաճյուղի անդամների Անդրանիկ ժողովի արձանագրությունը	147
73. Հայաստանի կարմիր խաչի գլխավոր վարչության նամակը Նյու-Յորքի հայ կարմիր խաչի վարչություն՝ Հայաստանում հիվանդանոցներ բացելու հարցում իրենց նյութապես աջակցելու մասին	150
74. Դանուշ Շահվերդյանի նամակը Հայաստանի կարմիր խաչի գլխավոր վարչություն՝ Աթենքում կարմիր խաչի մասնաճյուղ կազմակերպելու մասին	151
75. Գերագույն հոգևոր խորհրդի նամակը Հայաստանի կարմիր խաչի գլխավոր վարչության նախագահ Ա.Կամսարականին՝ արտասահմանից ուղարկած դեղերի ստացման հարցի մասին	152
76. Из отчета заведующего Эчмиадзинской тропической станции красного креста Тер-Матевосяна о деятельности станции за август месяц 1924 года	152
77. Заключение рабоче-крестьянской инспекции армянской ССР по обследованию общества красного креста Армении	155
78. Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության գլխավոր վարչության նախագահ Ա.Կամսարականի գրությունը Հայաստանի առողջապահության ժողովրդական կոմիսար Ա.Լազարյանին՝ ԱՄՆ-ից	

առաքվող օգնության հարցերի մասին	162
79. Ջոն Հվանսի նամակը Հայաստանի կարմիր խաչի գլխավոր վարչության՝ նախագահ Ս. Կամսարականին՝ իրենց համատեղ գործունեության ու խնդիրների վերաբերյալ	164
80. Սևքար գյուղի շրջանի բժշկի զեկուցագիրը Հայաստանի կարմիր խաչի գլխավոր վարչություն՝ շրջանում կատարած աշխատանքների մասին	166
81. Сведения, представленные в наркомздрав армянской ССР о деятельности Красного креста Армении	167
82. Հայաստանի կարմիր խաչի Մեղրիի մասնաճյուղի զեկուցագիրը Հայաստանի կարմիր խաչի գլխավոր վարչություն՝ իրենց կատարած աշխատանքների մասին	169
83. Письмо центрального комитета грузинского общества Красного креста в главное управление армянского общества Красного креста с приглашением на всегрузинский съезд красного креста	171
84. Письмо председателя центральной коллегии российского общества Красного креста в центральный комитет армянского Красного креста с предложением принятия участия в международной гигиенической выставке в Вене	172
85. Հայաստանի կարմիր խաչի Թավրիզի մասնաճյուղի նամակը հայաստանի կարմիր խաչի գլխավոր վարչություն՝ իրենց աշխատանքների մասին	173
86. Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության շրջաբերականից՝ իրենց գործունեության ու խնդիրների մասին	174
87. Օլգա Մանվելյան-Աղաբաբյանի գգության քույրերի երկամյա դասընթացների ավարտական վկայականը	177
88. Ամերիկայում Հայաստանի կարմիր խաչի ներկայացուցիչ Ս. Մնարյանի նամակից Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության նախագահ Ս. Կամսարականին՝ համատեղ խնդիրների մասին	178
89. Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության համառոտ զեկուցագիրը Կարմիր խաչի միջազգային կոմիտե՝ ընկերության գործունեության մասին	182
90. ՀՄԽՀ ժողկոմիսերիին կից գաղթականական հատուկ հանձնաժողովի գրությունը Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության գլխավոր վարչություն՝ գաղթականների տեղափոխության ընթացքում նրանց բժշկական օգնության հարցը ընկերության վրա դնելու մասին	185

91. Письмо председателя грузинского общества Красного креста П. Кикалишвили в общество Красного креста Армении о находящихся у них пожертвованных Италией Армении медикаментов	186
92. Քաղվածք ՀՊԿԿԸ-ի կենտրոնի բյուրոյի նիստի արձանագրութիւնից՝ Հայաստանի կարմիր խաչի կողմից պիոներ կազմակերպությանը օժանդակելու հարցի մասին	186
93. Պարսկաստանում ՀՍԽՀ դեսպանության աշխատակից Ս. Առաքելյանի գրությունը ՀՍԽՀ ժողկոմխորհի գործերի կառավարիչ Գ. Պարզյանին՝ Պարսկաստանում Կարմիր խաչի մասնաճյուղեր ստեղծելու հարցի վերաբերյալ	187
94. Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության գլխավոր վարչության զեկուցագիրը ՀՍԽՀ ժողկոմխորհի քարտուղարություն՝ արտասահմանի Հայ կարմիր խաչերից ստացված առաքումների մասին	188
95. Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության նամակը անապաստան երեխաների բարեկամների ընկերությանը՝ մանկատան մեծահասակ երեխաների խնդիրների վերաբերյալ	189
96. Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության նախագահի գրությունը ՀՍԽՀ ժողկոմխորհ՝ Պարսկաստանում կարմիր խաչի մասնաճյուղեր կազմակերպելու համար Ս.Առաքելյանին մանդատ տալու մասին	189
97. Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության հիմնարկների ցուցակ	190
98. Отношение уполномоченного Армении в Батуме А.Азияна в правление Красного креста Армении о помощи, полученной из Нью-Йорка	191
99. Հայաստանի կարմիր խաչի գլխավոր վարչության մանկատան սան Միշայի նամակը Հայաստանի կարմիր խաչի գլխավոր վարչություն՝ մանկատան կենցաղի մասին	191
100. Ամերկոմի կարգադրիչ-տնօրեն Ժ.Բիչի նամակը Հայաստանի կարմիր խաչի գլխավոր վարչության գանձապահին՝ Ամերիկայից ուղարկված ֆումարները հեղեղումներից տուժածների համար ծախսելու մասին	193
101. Հայաստանի կարմիր խաչի գլխավոր վարչության գրությունը ՀՍԽՀ ժողկոմխորհ՝ Ամերիկայից ստացված օգնության լիցենզիայի հետ կապված խնդիրների մասին	194
102. Հայաստանի կարմիր խաչի գլխավոր վարչության կողմից Սպ.Կամսարականին տրված մանդատ՝ արտասահմանյան հայ գաղթօջախներում գործելու լիազորություններով	195

103. Հայաստանի կարմիր խաչի գլխավոր վարչության գրությունը ՀՍԽՀ ժողկոմխորի՝ Սարգսրստպատի բժշկակայանի խնդիրների վերաբերյալ	196
104. Հայաստանի կարմիր խաչի գլխավոր վարչության գրությունը անապաստան երեխաների բարեկամների վարչություն՝ կարմիր խաչի մանկատան մասին	198
105. Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության 1924 թ. բժշկական հիմնարկների ցանկ	200
106. ԱՄՆ-ի ՀՕԿ-ի և պետական Կարմիր խաչի կենտրոնական վարչության հայտարարությունը ամերիկահայերին՝ երկու կազմակերպությունների համատեղ կայանալիք հրապարակային ժողովի մասին	201
107. Պետական հայ կարմիր խաչի Զիկագոյի մասնաճյուղի նամակը Հայաստանի պատվիրակությանը՝ Հայաստանին աջակցելու իրենց ցանկության մասին	202
108. Հայաստանի կարմիր խաչի գլխավոր վարչության գրությունը ՀՍԽՀ ժողկոմխորի՝ Հայաստանի կարմիր խաչի Ամերիկայի մասնաճյուղի կողմից ուղարկած օգնության հետ կապված՝ Բաթումի մաքսատանը ծագած խնդիրների մասին	203
109. Выписка из протокола распорядительного заседания зснк о беспопшлинном выпуске из Батумской таможни помощи, поступившей из Америки в адрес Красного креста Армении	204
110. Из письма представительства общества красного креста и красного полумесяца СССР во Франции в исполнительный комитет красного креста и красного полумесяца о сборе необходимой помощи пострадавшему от землетрясения населения Армении	205
111. Письмо председателя общества красного креста и красного полумесяца СССР в представительство общества во Франции по вопросу о помощи пострадавшему от землетрясения населения Армении.....	207
112. Հայ օգնության կոմիտեի և Հայաստանի կարմիր խաչի արտասահմանյան պատվիրակության զեկույցը իրենց ուղեվորդության ու սփյուռքահայ համայնքների հետ հանդիպումների արդյունքների մասին	209
113. Отношение главного управления Красного креста Армении в совнарком ССРА по вопросу поступившей помощи для приютских	

мастерских и лечебных учреждений Красного креста	220
114. Конкретные предложения С. Камсаракана по поводу дальнейшего развития деятельности Красного креста Армении	221
115. Письмо представительницы специального комитета помощи пострадавшим от землетрясения амеркома Мэти Б. Джонсон доктору В.Атабекяну красного креста армении по оказанию помощи со стороны амеркома	222
116. Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության նախագահ Ս. Կամսարականի գրությունը ՀՄԽՀ կենտրոնին՝ արտասահմանյան բարեգործական կազմակերպություններից ստացվող օգնության համար ընկերությանը երկաթուղային արտոնություններ տալու խնդրանքով	223
117. ՀՄԽՀ արդժողկոմատի եզրակացությունը ժողկոմխորի՝ Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերությանը երկաթուղային արտոնություններ տալու խնդրի վերաբերյալ	224
118. Из отношения центрального комитета грузинского общества Красного креста в центральный комитет Красного креста Армении по оказанию помощи пострадавшим от землетрясения с их стороны	226
119. Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության նախագահ Ս. Կամսարականի գրությունը ՀՄԽՀ ժողկոմխորի՝ ընկերությանը առանց մաքսի արտասահմանից ապրանքներ ստանալու թույլտվության հարցի մասին	227
120. Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության նախագահ Ս. Կամսարականի գրությունը ՀՄԽՀ ժողկոմխորի՝ ընկերությանը մաքսատուրքից ազատելու հարցի մասին	228
121. Քաղվածք ՀՄԽՀ ժողկոմխորի կարգադրիչ նիստի արձանագրությունից՝ Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերությանը մաքսային արտոնություններ տալու մասին	229
122. Отношение председателя совнаркома СССР С.Амбарцумяна в совнарком ЗСФСР по вопросу освобождения от таможенных пошлин медикаментов полученных Красным крестом Армении	229
123. Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության գլխավոր վարչության զեկուցագիրը ՀՄԽՀ ժողկոմխորի՝ ընկերության հասցեով արտասահմանից ստացվող իրերի մաքսային խնդիրների վերաբերյալ	231
124. Լենինականի երկրաշարժի հետևանքների վերացման գործում Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության իրականացրած աշխատանք-	

ների հաշվետվությունից	232
125. Հայաստանի կարմիր խաչի գլխավոր վարչության գրությունը ՀՄԽՀ ժողկոմխորի՝ շրջանների բժշկական շենքերի վերանորոգում- ներն ավարտելու համար իրենց գումար տրամադրելու մասին	237
126. ՀՄԽՀ առողջապահության ժողկոմատի գրությունը ժողկոմխորի՝ «Մարի Նուբար» աչքի կլինիկայի կառուցման խնդրի վերաբերյալ	237
127. ՀՄԽՀ կենտգործկոմի, ժողկոմխորի և պետականի կոլեկտիվնե- րի կարմիր խաչի բջիջի բյուրոյի մեկ տարվա ծրագիրը	238
128. Մարի Նուբարի անվան կլինիկա-ամբուլատորիա կառուցելու վերաբերյալ պայմանագիր	239
129. Ամերիկայի պետական Հայ կարմիր խաչի կենտրոնական վարչության շրջաբերական նամակը իր մասնաճյուղերին՝ Հայաստանի կարմիր խաչի գործունեության և դաշտահանդեսների կազմակերպման խնդիրների մասին	241
130. Հայաստանի կարմիր խաչի գլխավոր վարչության նախագահ Մ. Սահակյանի գրությունը ՀՄԽՀ ժողկոմխորի՝ Արագոյանի հիվանդա- նոցը Արմաշ տեղափոխելու հարցի մասին	242
131. Քաղվածք ՀՄԽՀ ժողկոմխորի կարգադրիչ նիստի արձանա- գրությունից՝ Հայաստանի կարմիր խաչի Արագոյանի հիվանդանոցը Արմաշ գյուղ տեղափոխելու մասին	244
132. Հայաստանի կարմիր խաչի գլխավոր վարչության շրջաբերականը իր մասնաճյուղերին ու տեղական կազմակերպություններին՝ հայկական երկրորդ պետական փոխառության կարևորության մասին	245
133. Письмо директора-распорядителя амеркома Джозефа В. Бича в Красный крест Армении доктору С. Камсаракану по вопросу школы медицинских сестер	246
134. Հայաստանի կարմիր խաչի գլխավոր վարչության շրջաբերականը կենտգործկոմի, ժողկոմխորի և պետականի իր բջիջներին՝ Հայաստա- նի կարմիր խաչի համահայաստանյան համագումարի մասին	247
135. Հայաստանի կարմիր խաչի գլխավոր վարչության նախագահ Ս. Կամսարականի նամակը Հայաստանի կարմիր խաչի Ամերիկայի ներ- կայացուցիչ Մ. Հովսեփյանին՝ Ամերիկայի պետական հայ կարմիր խաչի հետ ունեցած իրենց փոխհարաբերությունների մասին	248
136. Из письма председателя красного креста Армении в Берн доктору С. Богоцкому об отправке иллюстративного материала для предстоящей выставки	251

137. Հայաստանի կարմիր խաչի 1928 թվի նախահաշվի եկամտային մասի կատարողական պատկերն ըստ տեսակների	252
138. Հայաստանի կարմիր խաչի 1929 թվի նախահաշվի եկամտային մասի կատարողական պատկերն ըստ տեսակների	253
139. Յուզակ Հայաստանի կարմիր խաչի 1928 և 1929 թթ. արտասահմանից ստացված դեղորայքի և այլ իրերի	253
140. Հայաստանի կարմիր խաչի գլխավոր վարչության անդամներ	255
141. Письмо представителя профессора Нансена в СССР доктора Квислинга секретарю исполнительного комитета союза общества Красного креста и Красного полумесяца Златковскому по вопросу выпуска Красным крестом Армении займа	257
142. Отношение исполнительного комитета союза общества красного креста и красного полумесяца председателю совнаркома ССРА С.Тер-Габриеляну по вопросу выпуска Красным крестом Армении займа на гуманитарные цели	258
143. Հայաստանի կարմիր խաչի կենտրոնական վարչության խորհրդակցության արձանագրությունը գթության քույրերի դպրոցի խնդրի վերաբերյալ	259
144. Отношение управления делами совнаркома в исполнительный комитет союза общества Красного креста и Красного полумесяца по вопросу займа красного креста Армении	261
145. Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության գրությունը ՀԽՍՀ ժողովմխորի՝ ընկերության կողմից փոխառություն բաց թողնելու թույլտվություն ստանալու հարցի վերաբերյալ	261
146. Проект подготовительной работы по размещению армянского займа за границей	263
147. Հայաստանի կարմիր խաչի գլխավոր վարչության Ամերիկայի պետական հայ կարմիր խաչի կենտրոնական վարչությանը հղած նամակից՝ առաքումների ստացման և մանկարուժարանի շինարարության հարցերի մասին	266
148. Отношение председателя главного управления Красного креста Армении С. Камсаракана в Берн - С. Багоцкому о работе Красного креста Армении	267
149. Из отношения ленинканского отделения Красного креста Армении председателю центрального правления по вопросу открытия школы медицинских сестер в Ленинкане	269

150. Ամերկոմի տնօրենի գրությունը Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության նախագահին բուժքույրերի վերապատրաստման դպրոցի աշխատանքների վերաբերյալ	270
151. Համաձայնագիր ամերկոմի և Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության միջև բուժքույրական դպրոցի աշխատանքների վերաբերյալ	271
152. Письмо представителя амеркома Лауры Макфетридж доктору Джалаляну по вопросу переезда медицинских сестер из Ленинакана в Эривань	273
153. Հայաստանի կարմիր խաչի կենտրոնական կոմիտեի գրությունը բժշկա-սանիտարական արհմիության բժշկական սեկցիայի բյուրոյին՝ բուժքույրերի դպրոցում դասավանդելու հրավիրված դասախոսական կազմի մասին	275
154. Письмо от правительства закавказской республики председателю сообщества Армянского красного креста С. Камсаракану просьбой о сведениях относительно школы сестер милосердия	276
155. Ответное письмо председателя Армянского красного креста С. Камсаракана представителю закавказской республики приграничных организациях помощи Н. Тер-газаряну относительно сведений о школы сестер милосердия	277
156. Письмо председателя красного креста Бельгии председателю Красного креста Армении с пригласением назначать делегатов на конференции	278
157. Из объяснительной записки к пятилетнему плану общества Красного креста Армении	279
158. Ամերիկայի պետական հայ կարմիր խաչի կենտրոնական վարչության նամակը Հայաստանի կարմիր խաչի գլխավոր վարչություն՝ իրենց առաքումների և հրատարակվող օրացույցի համար Հայաստանի տեսարժան վայրերի նկարներ ստանալու մասին	281
159. Հայաստանի կարմիր խաչի գլխավոր վարչության նամակը Ամերիկայի պետական հայ կարմիր խաչի կենտրոնական վարչություն՝ Ամերիկայից ստացված առաքումների և հետագա խնդիրների մասին	284
160. Հայաստանի կարմիր խաչի գլխավոր վարչության նամակը Ամերիկայի պետական հայ կարմիր խաչի վարչություն՝ ամերիկյան բանակում ծառայած զինվորներին վերաբերվող գործերով զբաղվելու նպատակով ԽՍՀՄ կարմիր խաչերի ներկայացուցիչ Դուբրովսկու հետ	

համագործակցելու մասին	286
161. Ամերիկայի պետական հայ կարմիր խաչի կենտրոնական վարչության գրությունը Հայաստանի կարմիր խաչի գլխավոր վարչությանը՝ մաքրող մեքենաներ և գործիքներ առաքելու մասին	287
162. Հատված Ամերիկայի պետական հայ կարմիր խաչի կենտրոնական վարչության տեղեկատու շրջաբերականից՝ նորակազմ մասնաճյուղերի և առաքումների մասին	289
163. Ամերկոմի ներկայացուցչի նամակը Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերությանը վարձավճարը փոխանցելու վերաբերյալ	291
164. Письмо заместителя главного директора америкома председателю Армянского красного креста об условиях выдачи в аренду недвижимости америкома	292
165. Ամերկոմի տնօրենի գրությունը Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության նախագահ Ս. Կամսարականին սննդի տրամադրման մասին ...	293
166. Письмо заместителя главного директора Америкома председателю Армянского красного креста относительно платы за аренду недвижимости Америкома	294
167. Ամերիկայի պետական հայ կարմիր խաչի կենտրոնական վարչության գրությունը խորհրդային Հայաստանի կարմիր խաչի գլխավոր վարչություն՝ իրենց առաքումների մասին	295
168. Հայաստանի կարմիր խաչի գլխավոր վարչության նախագահության բորոշումները արտասահմանյան գործունեության մասին	296
169. Ամերիկայի պետական հայ կարմիր խաչի կենտրոնական վարչության գրությունը Հայաստանի կարմիր խաչի գլխավոր վարչությանը՝ իրենց Հայաստան կատարած առաքումների և մանկաբուժարանի շինարարության մասին	299
170. Ամերիկայի պետական հայ կարմիր խաչի կենտրոնական վարչության նամակը Հայաստանի կարմիր խաչի գլխավոր վարչություն՝ իրենց մասնաճյուղերի խնդրահարույց հարցերի մասին	301
171. Ամերիկայի պետական հայ կարմիր խաչի կենտրոնական վարչության նամակը Հայաստանի կարմիր խաչի գլխավոր վարչությանը՝ հայաստանի երկրաշարժից տուժած բնակչությանը օգնելու մասին	302
172. Ամերիկայի պետական հայ կարմիր խաչի կենտրոնական վարչության նամակը Հայաստանի կարմիր խաչի գլխավոր վարչությանը՝ իրենց առաքած գումարների վերաբերյալ	303
173. Փոխհամաձայնություն Ամերկոմի և Հայաստանի կարմիր խաչի	

ընկերության միջև նվիրատվության վերաբերյալ	305
174. Կարմիր խաչի Փարիզի մասնաճյուղի՝ հայ տիկնանց միության նամակը հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության գլխավոր վարչության նախագահ Կ. Ծովանին՝ իրենց առաքումների մասին	309
175. Ամերիկայի պետական հայ կարմիր խաչի շրջաբերականը իր մասնաճյուղերին՝ Հայաստան ներգաղթողների համար հանգանակություն կազմակերպելու մասին	311
176. Քաղվածք ՀՍԽՀ կենտգործկոմի նախագահության նիստի արձանագրությունից՝ կարմիր խաչի ընկերության կենտկոմին կից իրացման և մթերման սեկտոր հիմնելու վերաբերյալ	313
177. Քաղվածք ՀՍԽՀ կենտգործկոմի մեծ նախագահության նիստի արձանագրությունից՝ կարմիր խաչի և կարմիր մահիկի ընկերությունների նկատմամբ հեղափոխական օրինականությունը խախտելու խնդրի վերաբերյալ	313
178. Ամերիկայի պետական հայ կարմիր խաչի ժամանակավոր կենտրոնական վարչության նամակ-շրջաբերականը իր մասնաճյուղերին՝ իրենց ճանաչման խնդիրների մասին	314
179. Քաղվածք ՀՍԽՀ ժողկոմխորհի կարգադրիչ նիստի արձանագրությունից՝ Հայաստանի կարմիր խաչի 1933թ. բյուջեի հաստատման և կազմակերպության հիմնարկների վերադարձման խնդիրների մասին	315
180. Ամերիկայի պետական հայ կարմիր խաչի կենտրոնական վարչության շրջաբերականը իր մասնաճյուղերին՝ մանկաբուժարանի հանգանակության, հայ կարմիր խաչի ամսագրի բաժանորդագրության անհրաժեշտության հարցերի մասին	317
181. Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության կենտրոնական վարչության Ամերիկայի պետական հայ կարմիր խաչի կազմակերպությանն ու Կարմիր խաչի մասնաճյուղերին ուղղված շրջաբերականից՝ ընկերության աշխատանքների ու խնդիրների մասին	320
182. Выписка из распорядительного заседания СНК ССРА о плане строительства по линии красного креста	322
183. Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության տեղեկատվությունը իր գործունեության մասին	322
184. Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերության կենտրոնական կոմիտեի նամակը կարմիր խաչի Բելգիայի մասնաճյուղի վարչություն՝ համագործակցության ու Համբուրգից ստացված գրքերի մասին	325

185. Ամերիկայի հայ կարմիր խաչի կենտրոնական վարչության գրությո- ւոնը Հայաստանի կարմիր խաչի կենտրոնական կոմիտե՝ իրենց գոր- ծունեության մասին	326
186. Հատված Հայաստանի կարմիր խաչի կենտրոնական կոմիտեի՝ Ամերիկայի պետական հայ կարմիր խաչի վարչությանը հղած նամ- ակից՝ ամերիկյան մասնաճյուղերի գործունեության ընդլայնման ու հե- տագա աշխատանքների մասին	329
187. Ամերիկայի հայ կարմիր խաչի կենտրոնական վարչության գրությունը Հայաստանի կարմիր խաչի կենտրոնական կոմիտե՝ իրենց կազմակերպչական աշխատանքների մասին	333
188. Հայաստանի կարմիր խաչի կենտրոնական կոմիտեի նամակը Ամերիկայի պետական հայ կարմիր խաչի կենտրոնական վարչության՝ իրենց փոխհամագործակցության մասին	335
189. Ամերիկայի պետական հայ կարմիր խաչի կենտրոնական վարչու- թյան շրջաբերականը իր մասնաճյուղերին՝ իրենց առաջիկա խնդիրնե- րի մասին	337
190. Հայ օգնության կոմիտեի Ամերիկայի մասնաճյուղի վարչության նամակը ՀՀԿ կենտկոմի առաջին քարտուղար Ա. Խանճանին հայ օգ- նության կոմիտեի ու պետական Հայ կարմիր խաչի վարչության նախա- ձեռնությամբ Հայաստան պատգամավորներ ուղարկելու մասին	340
191. Постановление совнаркома ССР Армении о завершении строи- тельства поликлиники Красного креста в городе Эривани	343
192. Հայաստանի կարմիր խաչի կենտրոնական կոմիտեի նախագահի զեկուցագրից՝ կազմակերպության գործունեության վերաբերյալ	344
193. Ա. Ահարոնյանի նամակը Սանսիվասին՝ «Կարմիր խաչոսի» ամս- աթերթի համար իր գովաճքներից տրամադրելու մասին	345
Օգտագործվածված արխիվային ֆոնդեր	373
Անձնանուններ	374
Տեղանուններ	381

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՁԻ
ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅՈՒՆԸ
1920-1930-ԱԿԱՆ ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻՆ**

ՓԱՍՏԱԹՂԹԵՐԻ ԵՎ ՆՅՈՒԹԵՐԻ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

Տպագրիչ՝ Լ. Մուրադյան

Ստորագրված է տպագրության 16.08.2018 թ.

Տպաքանակը՝ 100 օրինակ

**ՀՀ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ
ИНСТИТУТ ИСТОРИИ НАН РА
INSTITUTE OF HISTORY OF NAS RA**

**ՀՀ, 0019, Երևան, Մարշալ Բաղրամյան պող. 24/4
РА, 0019, Ереван, пр. Маршала Баграмяна 24/4
24/4, Marshal Baghramyan Ave., 0019, Yerevan
<http://www.academhistory.am>**

[4000pp.]

ԳԱՍ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0504499

P. 8
104350